ARNOLDI CORVINI
à BELDEREN
J. V. D.

AD TITULUM DIGESTORUM *DE* Verborum Significatione COMMENTARIVS.

Amstelodami.
Apud JOHANNEM JANSONIUM,
CIↃ IↃC XLVI.

Nobilissimis, Amplissimis, Spectatissimisque Viris,

D. CORNELIO BICKER, Domino in Swieten;

D. GERBRANDO PANCRATIO;

D. JOANNI CORNELIO GEELVINCK, antehac in Collegio, tum Illust. Hollandiæ & West-Frisiæ Ordinum, tum Præfectorum rei maritimæ Delegato;

D. GERARDO SCHAAP, JCto Illust. Fœderatæ Belgicæ Ordinum ad Serenissimum Daniæ Regem, Exlegato, Academiæ Leydensis, & Illustris Gymnasii Amstelodamensis Curatori.

Reipublicæ Amstelodamensis Consulibus & Rectoribus.

VIRI NOBILISSIMI

Uanta sit Jurisprudentiæ dignitas, quanta utilitas nemo est qui ignorat. Quippe sine ea nec res humanæ benè feliciterque geri, nec vita civiliter ac sapienter institui potest.

Hinc non immeritò quis Jurisprudentiam civilem dixerit sapientiam. Equidem humanarum non tantum, sed & divinarum rerum est notitia, (quæ germana sapientiæ definitio.) & hoc amplius est justi atque injusti scientia. Hanc proinde qui voce, scriptis, animis hominum inculcare, quantum possunt, conantur, optimè de Republica mereri sunt dicendi. Siquidem eam non solum ex aliorum opinionibus, sed vera & genuina Legum (circa quas potissimum Jurisprudentia versatur) sententia ejusque ratione interpretentur: Nempe ex ea semper Jus est æstimandum. In ea perscrutanda & inquirenda omni industria laborandum. Quippe quâ non perceptâ frustra se juventus torquet in addiscendis iis, quæ ubi didicit, malit

lit

lit fortassis nescire. Sed verum & genuinum Legum sensum frustra quis sine exacta verborum cognitione investigabit. Verba sunt rerum notæ ac indices. Undè in his vel leviter aberrans, & in ipsis rebus, vel negotiis designatis ut erret; necesse est. Quod ut evitet Jurisprudentiæ Romanæ operam daturus, de Verborum Significatione titulum Digestis suis subjici voluit Imperator Justinianus. Optimâ ratione. Magnam enim sui partem Illa in conveniente verborum conceptione sensusque veri enodatione consumitur. Hujus tituli cum tanta sit utilitas voluì eum brevi illustrare Commentario. Brevia, si perspicua sint, maximè sublevant memoriam; prolixa obruunt. Hunc meum laborem qualiscunque sit, Vobis Viri Nobilissi-

mi offero, testandæ meæ cum erga VOS observantiæ, tum juris studii adjuvandi quasi hereditariæ inclinationi. Cui & simul Patriæ prodesse, unum ambitionis meæ votum. Quod vobis spero non fore ingratum.

V.V. N.N

Observantissimus;

Arnold. Joh. Fil. Corvinus à Belderen.

VER-

VERBORVM

COLLECTIO

juxta ordinem Alphabeti.
ex Tit. Dig.

De Verborum Significatione

Per P. C. B.

Abesse l.13.§.1.& ul. l.14. in pr.l.173. §.1.l.199.
Abrogare l.102.
Absens l.173.§.1.l.199.
Accidere l.162.§.fin.
Accipere l.71.
Ακρόδρυα l.236.§.fin.
Acta l.58.
Actionis verbo l.8,§.1.l.34,l.178,§.2.
Actu l.225.in fin.
Adulter l.225.
Adulterium l.101.
Advena l.239,§.4.
Ædes uti optimæ maximæ l.90.
Ædificia urbana,rustica l.211.
Ædificii ap. l.242,§.2.
Ædium appellatio l.211.l.242,§.fin.245.
Æris appel. l.159.
Æs alienum l.213,§.1.
Æs suum] l.213,§.1.
Affectus animi l.225.

Ager	l.27,115.§.1.l.211.
Agere	l.19.
Agi	l.235.
Aleator	l.215.
Alienationis verbo	l.28.
Alienatum	l.67.
Aliquorum	l.96.§.fin.
Ambigue loquens	l.125.
Amici	l.223.§.1.
Amittere	l.14.§.fin.
Amphora	l.206.
Amplius	l.82.
Angiportum	l.59.in fin.
Anniculus	l.132,134.
Annulus ſignatorius	l.74.in fin.
Annus civilis	l.234.in fin.
Ante & poſt	l.132.
Ἄποικον	l.239.§.3.
Apoſtoli	l.106.
Ἀποτέλεσμα	l.5.§.fin.
Apud te	l.63.
Arbitratu fieri	l.68.
Area	l.211.
Arma	l.42.
Armentorum ap.	l,89.in pr.
Artemon	l.242.
Adſignare libertum	l.107.
Atteſtari	l.39.
Aut	l.124.

Βέλος

Βέλ© l.233.§.fin.
Bisextilis annus l.98.in pr.
Bona l.21.39.§.2.l.83.182.
Bona civitatis l.19.
Bona hereditatis l.138.
Bonis quid proprium l.182.
Bonorum app. l.49,208.
Bonorum possessio l.319,128.
Boves l.89.

CÆpisse l.140.
Cætera & cæterorum l.44,160.
Calumniari l.233.in pr.
Capere l.71.in pr.
Capitalis l.103.
Carbonum app. l.167.
Cavillatio l.177,233.in pr.
Cautum l.188.§.fin.
Cædere diem l.213.in pr.
Censere l.111.
Censor ibid.
Centum in funus constitutis l.202.
Civitates l.16.
Cognoscere l.56.in pr.
Collegatum ap. l.173.in pr.
Collegium l.85.
Commendare l.186.
Commodum cum erit l.125.
Commune l.239.in fin.
Concedere bona l.21.

Conjuncta pro disjunctis l.29.l.53.
Conjunctio l.142.
Continentes provinciæ l.99.§1.
Contractus l.19. verf.2.
Contrahere l.19,20.
Contubernales l.184.
Coram facere l.209.
Creditor l.10,11,12,55.conditionalis l.54. temporalis.l.55.
Culpa l.226.lata.l.213.§.fin.magna.l.226.
Cum fari poterit l.227.
Cum commodum erit l.125.
Cum potuero dabo. ibid.
Custodiæ verbo l.224.

DEducto ære alieno l.39.§.1.l.165.
Debere l.178.§.fin.
Debitor l.108.
Decurio unde l.239.§.5.
Dedisse l.53.in pr.l.76.
Delata hereditas l.151.
Derogare l.102.
Deterius jus fundi factum non esse l.126.
Detestari l.39.§.2.
Detestatio l.40.
Detestatum l.238.§.1.
Diei pars major l.2.§.1.
Dimissoriæ litteræ l.106.
Disjunctum l.53.in pr.l.124.
Dispungere l.56.in pr.

Divortium l. 501. §. 1. l. 191.
Dolia l, 206.
Dolus l, 226. malus. l. 69.
Dominus ubi cujusque l. 203. in pr.
Donatio l. 53. in pr. l. 67. §. fin.
Donum l. 194, 214.

EDere rationes l. 89. §. 2.
Emancipatus l. 195.
Emptor bonæ fidei. l. 109.
Erro l. 225.
Erit l. 123.
Est l. 123.
Exacta pecunia l. 187.
Excisus l. 141.
Exhibere l. 22, 246. in pr.
Ex legibus l. 6. §. fin.

FAbri tignarii & lignarii l. 235. §. fin.
Facere l. 218.
Facere oportere l. 189. ad Faces paratum. l. 167.
Faciendi verbo l. 175.
Familiæ ap. l. 4. §. fin. 95. 196.
Familia urbana, rustica l. 166. in pr.
Falsum l. 221.
Ferri l. 235. in pr.
Filiarum appellatio l. 164. in pr.
Filius excisus l. 141.

Filii appellatio l.84,201,220.§.fin.
Filii filiusve l.116.
Filio filiisque l.122.
Filium habere l.141.
Finita l.229,230.
Fraus l.131.in pr.
Fruges l.77.
Frumentum ibid.
Frustrari l.233.in pr.
Fugitivus l.225.
Fundus l. 60.in pr.& §.fin.115,211.
Fur l.225.
Furem non esse l.174.
Furto noxaque solutum ibid.

GEneri appel. l.136.
Gerere l.19,20.
Gestum l.19.in fin.l.58.in pr.
Glandis appellatione l.236.§.fin.
Glans caduca l.30.§.4.

HAbere l.143,164 §.fin.l.188.§.1.
Habere filium l.141.
Heredem esse oportet l.227.in pr.
Hæredis ap.. l.65,170.
Hæreditatis ap.l.3,§.1l.24,119,138.178.§.1
Hæreditas legitima,testamentaria l.130.
delata l.131.
Hominis appellatio l.152.
Hostes l.118,234.in pr.

ILle aut ille	l.124.
Impenſæ neceſſariæ,utiles,voluptuariæ	l.79
Immiſſum	l.242.§.1.
Immunitas	l.18.
Incertus poſſeſſor	l.39 §.fin.
Incola	l.239.§.2.
Indicare reum	l.197.
In diebus	l 217.§.fin.
Inſtrumentorum ap.	l.99.§.fin.
Integra terra	l.30.§. 2.
Inteſtatus	l.64.
Intra diem mortis	l.133.
In utero exiſtens	l.133,251.
Iter diei	l.3.
Iumentorum app.	l.89. in pr.
KAlendis biſſext.	l.98.in pr.
Kalendarũ ante vel poſt diem	l.132.in pr
LAtrones	l.11.in fin.
Legare	l.120.
Legatorum petitio generalis	l.80.
Legum ap.	l.6.§.1.
Liberorum ap.	l.56 §.1.220. in pr.
Liberos habere	l.148,149.
Liberationis verbo	l.47.
Liberti app.	l.172,245.
Liberti noſtri	l.58.§.fin.
Libertorum libertarum ap.	l.105.l.172. l.243.

Lignorum app.	l.167,168.
Lignum coctum	l.167.
Lis	l.36.
Literæ dimissoriæ	l.106.
Littus publicum	l.96,112.
Locuples	l.234.§.2.
Locus	l.60.in pr.§.1.
Luscus	l.101.§.2.
MAgistratus	l.57.in pr.
Magistri	ibid.
Mangones	l.207.
Major pars anni	l.156.
Malum	l.242.in pr.
Masculorum app.	l.195.in pr.
Materfamilias	l.46.§.1.
Medicamentum	l.236.
Mensis intercalaris	l. 98.in fin.
Meorum tuorum ap.	l.91.
Mercis ap.	l.66.207.
Meum totum	l.25.in pr.
Mille passus.	l.154.
Minus solutum	l.12.§.fin.l,32,82,117.
Mobilium & Moventium ap.	l.66.l.93.
Modius iniquus	l.221.
Morari	l.233.
Morbus	l.101.§.2.
Morbus sonticus	l.113.
Mortis tempore esse	l.153.
Mortui apud hostes hereditas	l.3.§.fin.

Mortuus

Mortuus natus l.129.
Mulcta l.131.§.1.l.244.
Mulier l.195.§.fin.
Mulieris appellatione l.13.
Municipes l.18.in fin,l.228.
Munificus l.18.
Munus l.18,194,214.
Munus publicum l.239.§.3.

NAsciturus l.231.
Natorum appellatio l.104.§.1.
Navis appellatio l.242. in pr.
Negativa duo l.237.
Negligentia magna l.226.
Nominis appellatio l.4.l.6.
Noſtri liberti l.58.§.fin.
Noſtrum totum l.25.in pr.
Notionis appellatio l.92.
Novalis terra,ager l.30.§ 2.
Noxiæ appellatio l.238.
Noxiis ſolutum præſtare l.258.
Nupta dum erit l.89.§.1.
Nurus appellatio l.50.

OFficium l.18.
Ope,conſilio l.53.§.1.
Operis appellatio l.5.§.fin.
Oportebit l.8.
Oportere l.7.
Oppidum l.39.§.7.

Opprobrium l.42.
Optimus maximus l.126,163,169.
Orationis nec disjunctivæ nec conjunctivæ interpretatio l.28.§.fin.
Ornamenti app. l.74.
Ostentum l.38.

Παιδίον l.163.§.fin.
Palam l.33.
Pali l.168.
Παλλάκη l.144.
Παρεισκός l.239.§.2.
Parentis app. l.51.
Paries l.157.
Paterfamilias l.195.§.2.
Partis appellatio l.25.§.fin. l.26.
Partitionis verbo l.164.§.1.
Partus l.26.
Partus monstrosus, portentosus, debilis l.135.
Pascua silva l.30.§.fin.
Patris app. l.201.
Patroni app. l.52.
Peculii proprium l.182.
Pecuniæ app. l.5.88.97.178.222.
Pellex l.144.
Penes te l.63.
Peperisse l.132.§.fin.
Perduelles l.234.
Perfecisse l.139.§.fin.
Perisse l.9.

Περί-

Περίστρωμα	l.45.
Pernoctare	l.166.§.fin.
Perſequi	l.57.§.fin.
Perſecutionis verbo	l.178.§.1.
Perſona ſpecioſa	l.100.
Perticæ	l.168.
Pertinere	l.70.§.fin.l.181.
Perveniſſe	l.264.§.fin.l.171.
Perveniſſe ad te	l.171.
Petitionis verbum	l.178.§.2.
Φάντασμα	l.38.in fin.
Φάρμακον	l.236.
Pignus	l.242.§.2.
Plebs	l.238.in pr.
Plumbum	l.742.§.2.
Pluris aureorum xxx.	l.232.
Pluriſve	l.191.
Pœna	l.131:244.
Pomi app.	l.205.
Portari	l.133.
Portus	l.50.
Poſſeſſio	l.78.215.
Poſſe, cum potuero	l.123.
Poſt diem decimum	l.133.
Poſthuma	l.164.
Poſtquam fari poterit	l.217.
Poteſtatis verbo	l.217.
Prædia aliquorum	l.96.§.fin.
Prædiorum jura	l.86.
Prædium	l.115.in fin.

Prædones

Prædones l.118.
Præſens l.173.§.fin.
Præſtari recte l.71.§.fin.
Prævaricatores l.312.
Pratum l.31.
Probrum l.42.
Projectum l.242.§.1.
Pronunciatum l.46.
Provinciales l.190.
Proximus l.91.155.162.
Publica l.15,16,17.
Publicanus l.16.
Pueri appellatio l.166.§.fin.l.294.
Puerpera l.162.§.fin.
Pupillus l.161,239.
QVanta pecunia l.97.
Quanti ea res erit vel eſſe paret l.179.
19.
Quiſquis mihi heres erit l.227.
Quanto minus l.150,
Quiſquis mihi filius filiave hæres ſit l.116.
RAptum l.9.
Recte l.71,in fin.73.
Reddere rationes l.94.
Rei appellatio l.6,7.l.23,72.
Reliquorum l.95,160.
Repudium l.101.§.1.l.191.
Reſtituere l.22,33,75,246.§.1.
Reſtitutionis verbo l.81.
Romæ appellatio l.2,87,139,147.

Ruta cæſa l.241.
SAtiſdationis appellatio l.61.
Separata l.53.
Sequeſter l.110.
Seriæ l.206.
Servi app. l.40.§.11.l.101.§.fin.l.239.§.1.
Servus urbanus l.210.
Silva cædua l.30.in pr.paſcua.l.30.§.5.
Συνάλλαγμα l.19.verſ.2.
Singularis app. l.158.
Si quis l.1.
Soceri & ſocrus app. l.146.
Soluta pro ſeparatis l.53.
Servitus 86.
Solvendo eſſe l.14.
Solutionis verbum l.176.
Solutus l.43.
Soluto matrimonio l.240.
Sonticus morbus l.11.
Spadonum appellatio l.128.
Specioſa perſona l.100.
Sponſio l.7.
Statutum l.46.
Stipendium l.27.§.1.
Stragula l.45.
Stratum l.41.
Stratura l.242.§.4.
Stuprum l.10.
Subdisjunctivum l.124.
Subſignare l.39.in pr.

Subſti-

Substitutio vulgaris l.162.
Sulphurata l.167.
Sumptibus constitutis l.202.
l.19.
Supremus l.92,162,163.
Suum l.230,§.fin.
TAberna l.183,184.
Tabernacula l.184.
Taberna instructa l.185.
l.104.
Telum l.233.§.2.
Terra integra l.30.§.2.
Ter enixa l.137.
Terra novalis l.30.§.3.
Territorium l.239.§.8.
Testamentum falsum l.221.
Tigni appell. l.62.
Titio l.167.
Toga l.180.§.fin.
Totum meum l.25.in pr.
Totum nostrum l.25.in pr.
l.233.§.fin.
Transacta l.229,230.
Tributum l.27.§.fin.
Tugurii app. l.180.in pr.
Tutor falsus l.221.
VAsa vinaria l.206.
Vectigal publicum l.17.§.fin.
Vecors l.242.§.3.
Venditum l.67.in pr.

Venenum

Venenum bonum, malum l.236.
Venire ad hæredem l.165.
Venire diem l.213.in pr.
Verba contrahentium l.219.
Vesanus l.242.§.1.
Vestis app. l.127.
Via l.157.§.1.
Victus nomine l.43,44,45,234.§.fin.
Vidua l.242.§.3.
Villa l.211.
Victus l.216.
Vinculorum app. l.216 l.224.
Virilis app. l.145.
Vitium l.101.§.2.
Vivere l.234.§.2.
Voluntas contrahentium l.219.
Vota l.233.§.1.
Vrbana prædia l.198.
Vrbanum mancipium l.210.
Vrbare l.236.§.6.
Vrbs l.2,87,239.§.6.
Vrbum l.239.§.6.
Vsu suo l.203.
Vsura l.121.
l.177.

Finis Indicis in Titulum ff. De verborum significatione.

ARNOL-

ARNOLDI CORVINI à BELDEREN, I.V.D.

AD TITULUM DIGESTORUM DE VERBORVM SIGNIFICATIONE.

COMMENTARIUS.

De Verborum a *significatione* b.

DE *Verborum*. a) Vt in aliis disciplinis necessarium, exactam earum nominum & appellationum habere cognitionem; ita & in Iurisprudentia. Quippe ea, partim in rerum divinarum atque humanarum, quæ quidem ad juris scientiam pertinent, cognitione consistit. Cognitio ea ex Verborum significatione sumenda est. Verba enim sunt rerum notæ & indices. Verborum appellatio hic tam nomina aut vim nominis habentia, *ut cum exponitur quid sit dies, l.* 2. 3. *hic. iter diei, d. l.* 3. *mille passus, l.* 154. *eod. anniculus, l.* 134. *eod. probrum, l.* 42. 224. *eod. &c.* quam verba; *ut quid significet, verbum oportere, l.* 37. *eod. restituere, l.* 9. *eod. detestari, l.* 39. *l.* 237. *eod. cognoscere. l.* 56. *eod. dispungere, d. l.* 56. *&c,* aliasque orationis partes, *ut, penes, apud, l.* 63. *eod. ante, l.* 132. *eod post,*

132. *eod. cum, l.* 219, *eod. coram, l.* 209. *eod. palam, l.* 33. *eod. &c.* atque adeò ipsam orationem comprehendit. *ut, quam vim habeat conjuncta, disjuncta, disjunctiva, subdisjunctiva, separata. l.* 28. *l.* 29. *l.* 53. *eod. item hæc, Cum erit commodum, l.* 125. *eod. cum potero, l.* 125. *eod. quanti ea res erit, l.* 129. *&* 193. *eod. &c.*

Significatione. b) Verba quatuor modis accipiuntur; *Alciat. hic.* Ex proprietate, improprio, usu, interpretatione. Propriè cum absolute posita; *per l. cum lege.* 29. *ff. qui testam. fac. l. non aliter.* 69. *ff. de legat.* 3. *l. Nepos Proculo. ff. hic.* Nisi non ita voluisse autorem appareat. *d. l. non aliter.* 69. Tunc enim ex conjectura restringuntur. Proprietas autem verborum non tantum ad nomen, sed ad vim significandi referri debet. Quare & appellatio per metaphoram, aliamve figuram sumpta, propria nobis erit; modò nihil significantius dici possit. Impropriè; id est, abusivè, *l. fidejussor.* 16. §. *naturales. ff de fidejuss. l.* 2. §. *testamentum. ff. quem. testam. aper.* verba regulariter non accipiuntur; Nisi aliter actus vel periret, vel elusorius redderetur. *l. cum filiofam. ff. de legat.* 3. Ex usu loquendi verba significationem accipiunt. Nam usus etiam proprietati præscribit; *l. cum de lanionibus.* §. *asinam. ff. de fund. instr.* & meritò de illo dicit Horatius, *Quem penes arbitrium est, & vis & norma loquendi.* Vsum intelligimus, qui passim

ſim ab omnibus eſt receptus. Abſurdum enim eſſet, ſi ex abuſivo rudis vulgi loquendi & intelligendi modo communem loquendi uſum introduci diceremus. *ſecund. Bald. in l.* 1. *C. de ſucceſſ. Edict.* Per interpretationem, ſeu extenſionem, verba accipiuntur; cum ex eo quod ſcriptum aut dictum eſt, colligimus id quod ſcriptum aut dictum non eſt; ut perinde eſſe dicamus, ac ſi ſcriptum aut dictum eſſet. Quo pertinent, loci legales, à ſimili, contrario, connexis.

Lex I.

Ulpianus Lib. I. ad Edictum.

VErbum hoc, *Si quis*,[a] tam maſculos, quam fœminas [b] complectitur.

Explicatio.

Si quis. a) Dictiones hæ *Si quis, quis, quiſpiam,* aliaque id genus derivata, non tantum apud Iuriſconſultos, *ut hic l. ſi quis. ff. de Iuriſdict. l.* 3. §. 1. *ff. de negot. geſt. l.* 1. §. *ait Prætor. ff. de conſtit. pec.* ſed & autores alios promiſcuè ad marem & fœminam efferuntur. Ennius: *Quis tu es mulier; quæ me inſueto nuncupaſti nomine?* Plautus in Aulularia; *Dic mihi* (inquit) *ſi audes, quis ea eſt, quam vis ducere uxorem?* Terentius in Eunucho: *Quandoquidem illarum neque quiſquam te novit.*

Complectitur. b) Sexus masculinus continet fœmininum, *l. pronuntiatio.* 195. *in princ. hic.* Idque non tantum in favorabilibus; sed & pœnalibus. In favorabilibus, ut si filiis legatum relictum, *l. si ita sit scriptum.* 45. *ff. de legat.* 2. illi heredes instituti, *l. quisquis mihi.* 116. *hic.* tutores eis dati. *l. si quis ita.* 16. *in princ. ff. de testam. tut.* &c. Siquidem non aliter sensisse autorem appareat; *l. Lucius.* 93. §. *quæsitum.* 3. *ff. de legat.* 3. sive ex conjecturis, sive cum separatim de utroque sexu actum est; *l. si ita scriptum.* 13. *in princ. ff. de liber. & posth.* sive quia dispositio non benè fœminis convenit. ut si sit de suscipienda procuratione, vel aliena defensione, *l.* 4 *l. alienum.* 18. *C. de procurat. l.* 2. *ff. de div. reg. jur.* tutela, *l. tutela.* 16. *l. fin. ff. de tutel. Anth. matri & aviæ. C. quand. mul. tut. off.* feudo. §. *filia vero. in Usib. Feud. tit. de succeß. feud.* In pœnalibus sexus masculinus fœmininum etiam continet: Licet aliquando mulieres mitius puniantur, eisque succurratur. *vid. l.* 1. §. *accusationem. vers. merito. & l.* 5. *ff. ad SC. Turpill. & l. si quis.* 7. §. 1. *ff. de jurisd. l. si quis in tantam.* 7. *C. unde vi. l. ait D. Trajanus.* 16. *ff. de jur. fisc. l. mater.* §. 1. *ff. ad. leg. Iul. de adult. Gl. in l. un. C. de raptu.* Idque non interpretationis extensivæ beneficio *ut volunt Gl. in l. servis legatis, ff. de legat.* 3. *Bart. ad d. l. si quis in tantam.*

tam. Bald. in l. ult. C. de hered. instit. Cujac. obs. 21. lib. 6. & Dd. alii. sed sermonis proprietate. Vt patet ex verbo complectitur; *in hac. & d. l. si quis. 7. §. 1. ff. de jurisd.* & verbo continet. *in l. hominis. 52. inf. hic. l. 62. ff. de legat. 2.*

LEX II.
Paulus Lib. I. ad Edictum.

URbis [a] appellatio muris, Romæ [b] autem continentibus ædificiis finitur, quod latius patet.

EXPLICATIO.

Vrbis. a) Vrbem veteres mœnium ambitu, præfiniebant; *l. pupillus. 239. §. urbs. 6. ff. hic.* quantum scilicet aratro fuerat designatum, quod omne pomærio continebatur. In urbe ergò sunt qui intra mœnia versantur. *l. ut Alfenus ait. 87. ff. hic.* Vnde legatum rerum ad urbis habitationem commodarū & destinatarum, ad eas quæ extra urbis mœnia sunt, non protrahitur; nisi rerum legatarum qualitas, hoc velit. Ea enim res, ut umbra corpus, quocunque ingrediantur loco, sequitur. *not. Gl. in l. frater à fratre. ff. de cond. indeb. & arg. l. Iulianus. §. sed & si quis. & ibi not. ff. ad exhib.* Hinc urbana supellectile (cujus qualitas ea est ut & ruri & in civitate haberi possit.) legatâ, tam de ea quam in civitate, quam in

ſuburbiis; *l. nam quod.* 4. §. 4. *cum ſeqq. ff. de pen. leg.* uſque ad centeſimum lapidem teſtator habet, ſenſiſſe intelligitur. *l.* 1. §. *cum urbem. ff. de offic. Præf. Vrb.*

Romæ. b) Romæ appellatio, urbis appellatione, latior eſt, cum non muris, ſed continentibus ædificiis, finiatur, & ſuburbia complectatur. *l.* 2. *l. ut Alfenus.* 87. *ff. hic.* Romæ itaque ea videntur ædificia fieri, quæ in continentibus ædificiis fiunt. *l. ædificia.* 139. *in princ. ff eod.* & penus quæ Romæ legata, non ea tantum quæ intra murum, ſed & quæ intra continentia ſit, debetur. *d. l. nam quod.* 4. §. 4. *cum ſeqq.* & Romæ dicitur natus, qui in continentibus urbis, id eſt, ſuburbiis natus; *l. qui in continentibus.* 147. *ff. hic.* non qui in vico urbi Romanæ reſpondenti; licet is patriam Romam habeat. *l. qui ex vico. ff. ad municip.* Quæ omnia & in cæteris urbibus obtinent, ſi continentia ædificia quoque habent. *d. l. nam quod.* 4. §. 4. *ff. de pen. leg. l. cætera* §. *hoc SCtum. ff. de legat.* 1. *l. ſi quis ff. mand.*

IDEM §. 1.

Cujuſque diei *c* major pars eſt horarum ſeptem primarum diei, non ſupremarum *d.*

EXPLICATIO.

Cujuſque diei. c) Dies apud varias Gentes

variè

variè obſervabatur. Athenienſes inter duos occaſus Solis: Babylonii duos ortus; Vmbri à meridie in meridiem. *Aul. Gell. Noct. Attic. l. 3. cap. 2. Macrob. Saturn. lib. 1. cap. 3. Plin. lib. 1. cap. 77.* Romani vel à media nocte, in mediam noctem; *l. more. 8. ff. de fer. & dilat. Gell. Plin. d. loc.* qui eſt dies civilis, horis viginti quatuor conſtans. *d. l. more. 8. Macrob. d. loc.* Vel (ut & vulgò) ab ortu, ad occaſum Solis; *l. hæc verba. ff. hie. l. aut facta ff. de pœnis.* qui dies eſt naturalis; duodecim conſtans horis. *Cenſor. de die natal. cap. ult.* Sed hic ſubjecta materia attendenda eſt. Nam cum aliquid tractatur, quod aliam rationem in luce, aliam in tenebris habet, dies naturalis; cum de continuo temporis ſucceſſu, quæritur, ut in præſcriptionibus, dies civilis, ſequendus, *l. in uſucapionibus. cum. l. ſeq. ff. de uſucap.*

Non ſupremarum. d) Intelligit hic Iuriſconſultus diem naturalem; & vult majoris partis diei nuncupationem, non ab horarum numero ſimpliciter, ſed à diei parte actuoſa eſſe faciendam. Si quidem veteres matutinas & antemeridianas horas ſeriis negotiis occupabant: eaque diei pars melior dicebatur. *Virgilius lib. 3. Æneid. Quoniam melior pars acta diei eſt.* Quicquid diei erat reliquum, palæſtris, ludis, balneis, & ſympoſiis, abſumebant. *vid. ad hoc Martial. lib. 4. Epigram. 8.*

Lex III.

Ulpianus lib. 11. ad Edictum.

ITinere [a] faciendo viginti millia [b] passuum [c] in dies singulos peragenda, sic sunt accipienda: ut si, post hanc dinumerationem minus quam viginti millia supersint, integrum diem occupent. [d] Veluti viginti unum millia sunt passus: biduum eis attribuetur, quæ dinumeratio ita demum facienda erit, si de die non conveniat [e].

Explicatio.

Itinere. a) Iter facere, hic intelliguntur viatores, qui alitèr iter agere dicuntur, *l. un §. fin ff. furti adv. naut. caup. &c.* Quæ hic de iis dicentur, ad eos, quibus navigandum est, non pertinent, sed quot milliaria singulos in dies sint computanda boni viri arbitrio relinquendum. *per l.* 1. C. *de dilation.*

Viginti millia. b) Puta si à lege certa milliaria sint constituta; ut, in eo qui absens in jus vocatus, *l.* 1. *ff. si quis caution.* tutore, qui se excusat, & ultra centesimum lapidem abest, §. *qui autem.* 16. *Inst. de excusat. tutor. l. scire oportet.* 13. §. 1. *ff. eod.* eo qui bonorum possessionem sibi decerni postulaturus ad Præsidem

ſidem tendit: *l. 2. & pen. ff. quis ordo in bon. poſſ. ſerv.* Iis non conſtitutis, arbitrio boni viri hoc relinquendum; qui, habitâ ratione temporis, ſexus, valetudinis, quot milliaria ſingulis diebus is de cujus itinere quæritur, conficere poſſit æſtimabit; *l. continuus.* 137. §. *cum ita* 1. *ff. de verb. oblig.*

Paſſuum. c) Paſſus ſunt quinque pedes, quantum ſcilicet paſſis, id eſt, apertis brachiis efficere quis poteſt, undè & paſſus dictus. *Alciat. in l. quinque pedum. C. fin. regund. & capit.* 18. *lib.* 1. *Parerg.* Numerandi hic ſunt ejus viæ, per quam vulgò iter fieri conſuevit, *l.* 1. §. 2. *ff. de his qui dejec.* & quidem à milliario urbis, non à continentibus ædificiis, *l. mille.* 154. *ff. hic. ubi vide.*

Integrum diem occupent. d) Id eſt, ſi in computatione viçenarii numeri, ſuccifivi, aliquid redundet, & minus quam viginti millia ſuperſint: hoc ſuccifivum quicquid eſt, diem integrum occupet. Exempli cauſſa, ſi peragenda fuerint unum, & viginti millia paſſuum; qua in ſupputatione unum ſuccifivum eſt, & ſupra viginti redundat, quæ integro unius diei itineri tribui ſolent: tunc biduum eis attribuetur: & ſic unum, cum ſuccifivum eſt ex viginti, diem unum occupabit.

Non conveniat. e) Vnde qui ex pacto, Edicto Principis, vel Lege, abſolutè tali vel tali die adeſſe obſtringitur, etiamſi dictam vice-

 nariam

nariam itineris ſupputationem longè ſuperaverit, ex pacto, edicto, vel lege tenetur: neque dinumeratione Iuriſconſulti poteſt adjuvari. *l. de die. 8. ff. qui ſatiſd. cogant. d. l. continuus. 137. §. cum ita. ubi. Imol.*

IDEM. §. 1.

Ejus qui apud hoſtes deceſſit, dici hereditas non poteſt, quia *a* ſervus deceſſit.

EXPLICATIO.

Non poteſt. a) Puta ſi apud hoſtes teſtamentum fecit; *§. fin. Inſt. quib. permiſſ. non eſt fac. teſtam.* Quod dum in civitate erat fecit, ſive redierit, valet jure poſtliminii, cum ab hoſtibus reverſi, omnia priſtina jura recuperent; *§. ſi ab hoſtibus. 5. Inſt. quib. mod. jus patr. pot. ſolv.* ſive illic deceſſerit, valet ex lege Cornelia. *l. 1. & l. raptum. 9. C. de poſtlim. reverſ. l. lex Cornelia. 28. ff. de vulg. & pup. ſubſt.*

Servus. b) Captus ab hoſtibus maximâ capitis diminutione & patriam amittit & bonorum poteſtatem, & fit inteſtabilis. *d. §. fin. Inſt. quib. non eſt perm. fac. teſt. l. 5. ff. de ſtatu hom l. intercidit. 59. §. fin. ff. de condit. & demonſt. l. ſervitutem. 209. ff. de div. reg. jur.*

LEX

LEX IV.

Paulus lib. I I. ad Edictum.

NOminis *a* appellatione rem *b* significari Proculus ait.

EXPLICATIO.

Nominis. a) Nomen (dictum ex eo quod Creditor nomen debitoris in codicem referebat, *C. Cicer. pro Roscio. Comæd.*) hic, *& in l. nominis. 6. inf. eod.* pro debito ponitur, vel pro syngrapho creditarum pecuniarum, vel *ut in l. ult. in princ. C. de pact. convent.* pro cautione fœneratoria.

Rem. b) Id, hic, est, rem debitam, id quod est in actionibus. Vnde qui nomen legavit, id quod in actionibus est legasse intelligitur, *l. qui chirographum. 59. ff. de legat. 3.*

LEX V.

Idem libro I I. ad Edictum.

REI *a* appellatio latior est, quam pecuniæ, *b* quia etiam ea, quæ extra computationem patrimonii nostri sunt, continet: cum pecuniæ significatio ad ea referatur, quæ in patrimonio sunt.

EXPLI-

EXPLICATIO.

Rei. a) Rei vox varias in jure habet significationes, quarum aliquas pro instituto nostro hic referre sufficit. Nonnunquam significat negotium, materiam, quæstionem, *ut in l. si quis aliquid §. qui abortionis. ff. de pæn.* Interdum æquum & bonum, *ut in l. 1. §. Divus. ff. ad leg. Corn. de sicar.* Aliquando conditionem, *ut in tit. C. de rei uxor. act.* Quandoque (ut & hic,) pro bonis ponitur, *ut in l. ex facto. §. rerum autem. ff. de hered. inst.* Quandoque significat proprietatem, *ut in l. si in rem. ff. de rei vindic.* Aliquando dominium, *l. rem in bonis. ff. de acquir. rer. dom.* Interdum contractum, *l. 1. ff. de reb. cred.* &c.

Pecuniæ. b) Vult hic Jurisconsultus rem quodammodo genus esse ad pecuniam. Pecuniâ puta contineri, quæ patrimonio comprehenduntur. At ea quæ nominibus continentur, quæque patrimonio non includuntur, rei, non etiam pecuniæ nomine subsignari.

IDEM §. I.

Opere locato conducto: his verbis Labeo significari ait id opus, quod Græci ἀποτέλεσμα vocant (non ἔργον) id est, ex opere facto corpus aliquod perfectum. *a*

EXPLI-

EXPLICATIO.

Perfectum. a) Qui locant, vel conducunt opus non aliter intelliguntur locare, vel conducere, quam opus consummatum, & absolutum, cui manus extrema accesserit. Tunc enim locator, vel conductor perfunctus opera est existimandus, cum totum corpus ex opere perfectum est, ut nihil desit, *l.* 1. *ff. de orig. jur. l. si is qui.* 80. §. 1. *vers. sed & si. ff. ad l. Falcid. l. pen. C. de his quib. ut indig. l. vestimentum.* 22. *ff. de aur. & arg. leg.*

LEX VI.

Vlpianus lib. III. ad Edictum.

NOminis & rei *a* appellatio ad omnem contractum & obligationem pertinet.

EXPLICATIO.

Nominis & rei. b) Cum omne quod nostrum est, positum sit aut in re expedita, aut in debitis, quæ nomina solent appellari, (ut supra diximus) & ab iis qui nobis debent sunt exigenda, §. 1. *Inst. d. action.* sequitur in omni contractu & obligatione alterutrum intervenire; & aut de re, aut de nomine agi. Nam & rem & nomen vendimus, *l. à Divo Pio.* 15. §. *itemquid.* 10.

ff. de re judic. rem & nomen obligamus, *l. nomen.* 4. *C. quæ res pign. dar. l. si convenerit.* 18. *ff. de pignor. act.* de re aut de nomine paciscimur, *l. pactum* 46. *l. si quis crediderit.* 49. *ff. de pact.*

IDEM §. I.

Verbum *ex legibus*, sic accipiendum est: tam ex legum sententia, quam ex verbis. *a.*

EXPLICATIO.

Ex verbis. a) Quia non minus ex mente legislatoris, quam ex legis verbis voluntas legislatoris cognoscitur; præcipuè cum verba ipsa nullam, nisi ex legislatoris mente & ob mentem vim habeant. *l. Labeo ait.* 7. §. *ult. ff. de supell. leg.* Vnde non minus legislatorem offendit is, qui contra ejus voluntatem facit, quam qui contra legis verba. *l.* 5. *C. de legib.* Proinde licet propriè nihil contra legem faciat, facit tamen in fraudem legis, *l. contra.* 29. *cum. l. seq. ff. eod.* cum à legislatore una viâ prohibitum, tentat alterâ facere. *l. scire oportet.* 21. §. 1. *ff. de tutor. dat. ab his.*

LEX

Lex VII.

Paulus lib. II. ad Edictum.

Sponsio *a* appellatur, non solum quæ per sponsus *b* interrogationem fit: sed omnis stipulatio promissioque.

Explicatio.

Sponsio. a) Spondere dicimus etiam quoties verbis promittimus, licet nullus à nobis stipuletur. *l. sciendum* 19. §. 2. *ff. de Ædil. Edict.* §. 1. *Inst. de verb. oblig.* Alias sponsio accipitur, pro certatione pignorum ni ita se res habet, ut qui deponit affirmat. *l. si gratuitam.* 17. §. *fin. ff. de præscr. verb. l. penult. ff. de alea lusu.*

Sponsus. *b*) Sic legendum, non sponsi. Nam sponsus dicimus. unde actio ex sponsu. Hinc illud Servii Sulpitii *apud Gell. lib. & cap.* 4. Si post eas stipulationes uxor non dabatur, aut non ducebatur, qui stipulatur ex sponsu agebat, judices cognoscebant.

Lex VIII.

Idem libr. III. ad Edictum.

Verbum *Oportebit* *a* tam præsens, quam futurum tempus significat.

Expli-

EXPLICATIO.

Oportebit. a) Verbi gratia cum quis promittit, quicquid dare facere oportebit. *Gl. hic* Nam etiam ex vi sermonis, præsens comprehenditur: cum qui dare facere debet tempore contractus, etiam post contractum dare facere teneatur; nec enim per eum contractum præsens obligatio extinguitur. Oportet autem verbum in stipulatione. Quid te mihi dare facere oportet, & aliis, quod præsenti die debetur tantum complectitur. *l. si stipulatus.* 76. §. 1. *l. si à colono.* 89. *l. cum stipulamur.* 125. *ff. de verbor. oblig.* Verba enim semper secundum suum tempus sunt accipienda. *l. si scripsisset.* 46. *ff. de legat.* 2. Nisi aliter expressè actum sit. *l. non aliter.* 69. *ff. de legat.*

IDEM §. I.

Actionis a verbo non continetur exceptio. b

EXPLICATIO.

Actionis. a) Puta specialiter sumto; Generalissimè sumto omninò; continetur; *l.* 1. *ff. de except.* id est, significatur.

Exceptio. b) Est enim actionis exclusio. *l.* 2. *ff. de exception.*

LEX IX.

Vlpianus Lib. V. ad Edictum.

MArcellus apud Julianum notat verbo *Perisse* & scissum & fractum *a* contineri, & vi raptum. *b*

EXPLICATIO.

Fractum. a) Quia amissa dicuntur & ea quæ corrupta alicui relinquuntur. *l. 4. §. amissa. 10. ff. de vi bon. rapt. l. si servus servum. 24. §. inquit lex. 13. cum §§. seqq. ff. ad leg. Aquil.*

Vi raptum. b) Vi rapere plerunque vim majorem significat, *l. 1. l. 2. §. 1. §. si per vim. l. fin. ff. vi bon. rapt. l. 3. §. non tantum. ff. de incend.* Sæpius pro re subjecta ad leviorem & quasi vim, etiam eam, quæ effectum sortita non est, refertur. *d. l. 3. §. non solum. l. si quis ex domo. ff. de furt.* Nam si quid frangatur, vel scissum sit, etiamsi vi atroci non fiat, raptum dicitur, quia ruptum est, & loco suo motum. *d. l. 3. §. non solum. l. 3. ff. ne quis eum qui in ius voc.*

Lex X.

Idem Lib. VI. ad Edictum.

Creditores *a* accipiendos esse constat eos, quibus debetur ex quacunque actione *b*, vel persecutione *c*, vel jure Civili *d* sine ulla *e* exceptionis perpetuæ remotione, vel honorario *f*, vel extraordinario *g*, sive purè *h*, sive in diem, vel sub conditione *i*. Quod si naturâ *k* debeatur, non sunt loco creditorum. Sed si non sit mutua pecunia, sed contractus *l*: creditores accipiuntur.

Explicatio.

Creditores. a) Creditor ut quis dicatur, satis, quod fidem alterius secutus sit, vel verè, vel legis interpretatione. *l. in fraudem. 27. ff. qui & à quib. manu.*

Actione. b) Actio hic consideratur ut species persecutionis, cum alias generalius sumpta, omnem sub se persecutionem contineat, quâ quid seu in jure, seu in judicio postulatur, petiturve. *l. pecuniæ.* 178. §. *actionis.* 2. *ff. hic.* Vt hic consideratur, definitur jus persequendi, non in jure, sed in judicio, id quod sibi debetur. §. 1. *Inst. de action.* Dividitur in realem

realem & personalem: Illa petitio, hæc actio in strictissima significatione dicitur. *l. actionum.* 25. *l.* 28. *l.* 37. *ff de oblig. & action.* §. *sic itaque. Inst. de action.* Vtram qui habet hic creditor dici potest. Nam & qui rem alterius tenet, licet persona ipsius nullo jure sit obligata, §. *omnium. Inst. hic.* ratione rei debitor est, eam enim restituere tenetur.

Persecutione. c) Puta merâ, ab actione distincta; Est, cum prætermisso legitimo agendi ordine, ac formularum ritu, (qui in actione observandus) apud Magistratum experimur: unde extraordinaria dicitur, *in l. pecuniæ.* 178. §. *actionis. ff. hic.*

Iure Civili d) Iure civili non tantum debetur ei qui quem ex contractibus eo jure inventis; ut stipulatione, literarum obligatione, emphyteusi, &c. habet obligatum; sed & ex contractibus Iuris Gentium: quia à jure Civili approbati.

Sine ulla. e) Quia exceptio perpetua actionem ita perimit, ut eâ nunquam uti possimus. exempli caussa: si quis, se nunquam petiturum convenerit. *l.* 3. *ff. de exception.*

Honorario. f) Ius honorarium est, quod ex Edictis Prætorum descendit, sic ad honorem Prætorum nominatum. *l.* 7. *in fin. ff. de just. & jur. l.* 2. §. *eodem tempore. ff. de orig. jur.* Ex hoc jure est obligatio de constituta pecunia, de peculio, in rem verso, &c.

Extra-

Extraordinario. g) Cum Prætor, æquitate motus, in cauſſis juriſdictionis, civili actione deficiente, officium ſuum impertit; ut cum filiofamilias, qui viaticum ſibi à patre datum, mutuum dedit, extraordinario judicio ſubvenit. *l. cum filiusfamilias.* 17. *ff. de reb. cred.*

Purè. h) Id eſt, ſimpliciter & abſolutè, *l.* 5. *in princ. ff. de doli mali except.* ſine die & conditione. *l.* 8. *ff. de auctor. tut.*

Sub conditione. i) Conditio vel in præſens, vel in præteritum, vel in futurum confertur. Sed ea demum poteſtatem conditionis obtinet, id eſt, in eventum aliquem negotium ſuſpendit, quæ in futurum confertur. *l. cum ad præſens. & l. itaque. ff. de reb. cred.* Hæc confertur vel in caſum & eventum incertum & caſualis; vel in arbitrium, & poteſtativa à Iuſtiniano, *l. un. §. fin. autem. C. de caduc. toll.* promiſcua à ICto Paulo, *l. ſi jam facta. §.* 1. *ff. de cond. & demonſt.* dicitur. Sub hac cui debetur propriè eſt creditor; cui ſub illa impropriè, at eveniente propriè retro fuiſſe videtur. *l.* 8. *is.* 42. *ff. de oblig. & action.*

Natura. k) Cui natura, id eſt, ex obligatione naturali, & quidem ſimplici, jure naturali efficaci, debetur, creditor quidem revera eſt, unde & fidejuſſorem accipere poteſt; non tamen creditoris loco habetur. *l. fidejuſſor.* 16. *§. naturales.* 3. *ff. de fidejuſſ.* Quia nullam ex

hac

hac caussa habet actionem. *l. Iuris Gentium*. 7. §. 4. *ff. de pactes.*

Contractus. t) Non tantum ex traditione pecuniæ creditor quis efficitur, & debitum persequi potest: sed etiam ex contractu, venditione puta, & emptione; in qua præsens pecunia non intervenerit, sed per stipulationem promissa fuerit. *l. pecuniæ verbum*. 178. *ff. hic.*

Lex XI.

Cajus Lib. I. ad Edictum Provinciale.

CReditorum appellatione non hi tantum accipiuntur, qui pecuniam [a] crediderunt: sed omnes quibus ex qualibet caussa debetur.

Explicatio.

Pecuniam. a) Propriè creditores sunt qui pecuniam mutuam dederunt; & similiter qui eis respondent: debitores sunt, qui ex caussa crediti debent: *l. incendium. C. si cert. pet.* sed porrigitur utrorumque appellatio etiam ad alios contractus, *l. omnem. ff. de judic.* veros vel quasi. *l.* 1. *ff. si cert. pet.*

Lex

LEX XII.

Ulpianus Lib. VI. ad Edictum.

[UT] si cui ex empto, vel ex locato, vel ex alio debetur. Sed etsi ex delicto *a* debeatur mihi videtur posse creditoris loco accipi. Quod si ex populari caussa *b*, ante litis contestationem rectè dicetur creditoris locó non esse, postea esse.

EXPLICATIO.

Delicto. a) Est hic creditoris loco, cum delinquens pœnæ se obligasse videatur, *l. cum obligamur. 52. §. ex peccato.* 8. *l. actionum.* 25. §. *vers. pen. ff. de oblig. & act.* Alioqui revera, cum delinquentis fidem secutus non sit, non est creditor.

Populari caussa. b) Caussa popularis, ut suum jus populi tueatur, *l.* 1. *ff. de popul. act.* ad multos pertinet, per unum tamen agenda, l. 2. 3. *ff. eod.* unde, si quid debeatur, ante litem contestatam creditor is dici nequit; quia non prius constat ad quem ex multis actio pertineat. *l. eum qui.* 30. §. 3 *ff. de jurejur. l. pen.* §. 1. *ff de popul. act. l si quis.* 56. §. *fin. cum l. seq. ff. de fidejuss.* Est enim, pluribus populari

lari actione agentibus, Prætoris optio eligere idoneorem. *l. 2. ff. de popul. act.*

IDEM. §. I.

Minus solvit a, qui tardius solvit: nam & tempore minus solvitur.

EXPLICATIO.

Minus solvit. a) Solidum enim non minus solvitur quantitate quam die. *l. solidum. 85. ff. de solution.* Quippe temporis lapsu non parum è solutione deterit. Vnde qui suâ die non solvit, si ad interesse agatur, jure conqueri non potest; *Doct. in l. obligatione C. de solution. l. locum. 60. ff. pro socio.* Ab ejus tamen solutione liberatur, si creditor solutionem post tempus recepit. *l. 3. C. depos.*

LEX XII.

Idem Lib. VII. ad Edictum.

MUlieris appellatione etiam virgo viripotens a continetur.

EXPLICATIO.

Viripotens. a) Mulieres dicuntur omnes quæ sexus fœminini sunt, cujuscunque sint ætatis. *arg. l. vestis. 23. §. vestimenta 2. ff. de auro, arg. leg.* Itaque mulieris appellatione virgo viripotens continetur; *ut hic.* & mulie-

mulieribus legatis etiam virgines debentur. *l. servis.* 81. *ff. de legat.* 3. Consuetudo tamen tulit, ut virum passæ, mulieres; illibatæ, virgines appellentur. *Cicer. Verrin.* 3. Vnde fœminam emturo, si venditor affirmaverit non esse mulierem, de corrupta intelligimus; *l. alioquin.* 11. §. 1. *ff. de contrah. emt.* Non enim est verisimile de sexu tunc fuisse dubitatum.

IDEM §. 1.

Res abesse a videntur (ut Sabinus ait & Pedius probat.) etiam hæ quarum corpus manet, forma b mutata est, & ideo si corruptæ, redditæ sunt, vel transfiguratæ, videri abesse quoniam plerumque plus est in manus pretio, c quam in re.

EXPLICATIO.

Res abesse. a) Id est è nostris bonis ablatæ ut patrimonium nostrum diminuisse videantur. *l. subsignatum.* §. *bonorum.* *l. tantum,* *inf. hic.*

Forma. b) Omnia quæ arte aut natura constant ex materia & forma sunt compacta. A forma omnia quidem nuncupationem suscipiunt, sed tamen in illis quæ arte fabrefacta, vel materia, vel ars præcellit. Ea in quibus

bus forma materiæ præstat, formâ abolitâ, abesse dicuntur. *l. seq. hic.* non in quibus materia; præstiterit, siquidem materia supersit, quia scilicet plus pretii est in materia, quam in forma; cujus princeps ratio habetur.

Abesse. b) Vnde re sic restitutâ, ea iterum peti potest tanquam si nihil esset restitutum. *l. etiam circa.* 27. *ff. de solution. l.* 3. §. 1. *ff. commod.*

Manus pretio.) Id est, in eo quod res, ob eam, quam habebat manu Artificis impressam formam, pluris erat.

IDEM. §. 11.

Desinere autem abesse res tunc videtur cum sic redit in potestatem, *a* ne amittere [ejus] possessionem possimus. *b*

EXPLICATIO.

Potestatem. a) Res quæ nobis subtractæ sunt, vel vi, vel furto, etiam abesse dicuntur. At si eæ nobis recuperatæ sunt & in potestatem nostram redierunt; cum primum hoc sciverimus; *l. qui fundum.* 7. §. *pen. ff. pro emtore.* abesse desinunt. Vnde si iterum contrectentur, furti competit actio. *l. inter omnes.* 46. §. *fin. ff. de furt.*

Possimus. b) Iustè ergò ejus possessionem nancisci debemus. *l. sequitur.* 4. §. *tunc in potestatem.*

testatem. 12. *ff. de usucap.* Vnde rem si vi recuperaverimus, ea non videtur nobis desinisse abesse; cum auferri possit. In interdicto enim possessionis recuperandæ, dominii exceptio rejicitur. *l. si quis. C. ad leg. Iul. de vi. priv.*

IDEM. §. III.

Ob hoc, quod furto pridem subtracta est. Abest [a] & ea res quæ in rebus humanis non est.

EXPLICATIO.

Abest. a) Abesse, imò maximè, dicuntur eæ quæ prorsus depereunt ita ut materia pariter & forma intereat; sive id fiat, si sint, animatæ, per mortem; sive, si inanimatæ, casu, ut incendio, naufragio. &c. *l. incendium. C. si cert. pet. l. 4. C. depos. l. 5. ff. de reb. cred. l. 5. ff. commod. l. si servus. ff. de legat.* 1. *l. si ex legati, ff. de V. O.*

LEX XIV.

Paulus lib. VII. ad Edictum.

LAbeo & Sabinus existimant, si vestimentum scissum reddatur, vel res corrupta sit; veluti scyphi collisi, aut tabula læsa pictura, videri rem abesse:

abesse: *a* quoniam earum rerum pretium non in substantia, sed in arte sit positum. Item si dominus rem, quæ furto sibi aberat, ignorans emerit *b*; rectè dicitur res abesse, etiam si postea id ita esse scierit: quia videtur res ei abesse, cui pretium abest.

EXPLICATIO.

Abesse. a) Formâ rei mutatâ, ut supra diximus, res abesse intelligitur. Ea mutatur vel deterioratione, rem corrumpendo; vel specificatione. Corrumpitur res, si corpore manente, ejus forma, quæ dat esse rei, figura & dispositio, scindendo, frangendo, rumpendo, arripiendo, atterendo, collidendo, contundendo, convellendo, radendo, distrahendo, dilaceretur; ut hic exemplis vestimenti scissi & scyphi collisi, & tabulæ picturâ rasâ, indicatur. Specificatione mutatur forma, quando ex aliena materia, vel specie, arte aliud opus seu species, priore formâ mutatâ vel sublatâ, conficitur. *vid.* §. *cum ex aliena.* 25. *cum* §. *seq. Inst. de rerum divis.*

Emerit. b) Undè si à fure, emit, vel ipsam rem, vel ejus pretium, rursus petere potest. *fac. l. si filiofamilias.* 19. *vers. fin. l. illud.* 37. §. 1. *ff. de donat. mort. caus.* si ab

 alio

alio, pretium; siquidem ignorans emit; *l. suæ rei. 16. ff. de contr. emt.* Emere hic intellige de facto; de jure enim rei suæ sive ignorans, sive sciens, emtor nemo est. *d. l. suæ rei. 16.*

IDEM §. 1.

Rem amisisse a videtur, qui adversus nullum ejus persequendæ actionem b habet.

EXPLICATIO.

Amisisse. a) Amittere rem non videtur, cui propria non fuit. *l. non videntur. 83. ff. de divers. reg. jur.*

Actionem. b) Nam qui actionem habet, rem habere videtur. *l. 5. ff. de in int. rest. l. 9. §. 6. ff. quod met. caus. vid. l. si quis. 28. ff. de negot. gest.* Est tamen minus. *l. minus 204. ff. de div. reg. jur.* Quia tutius rei incumbere.

LEX XV.

Ulpianus Lib. X. ad Edictum.

BOna civitatis abusivè publica dicta sunt, sola enim ea publica sunt, quæ populi Romani sunt.

EXPLICATIO.

Populi Romani. a) Quia nulla civitas omnium eſt communis præter urbem Romam. Illa enim communis omnium patria eſt. *l. Roma.* 33. *ff. ad municip. l. in orbe Romano.* 17. *ff. de ſtatu hom.* ideò ea tantum, ſi propriè loqui velimus, publica ſunt, quæ ſunt populi Romani. Publica ea appellamus quæ omnium utilitati accommodata ſunt, vel ad omnes pertinent. §. 2. *cum ſeqq. Inſt. de rer. div.*

LEX XVI.

Cajus Lib. III. ad Edictum Provinciale.

EUM, qui vectigal [a] populi Romani conductum habet, publicanum [b] appellamus. nam publica appellatio in compluribus cauſſis ad populum Romanum reſpicit: civitates [c] enim privatorum loco habentur.

EXPLICATIO.

Vectigal. a) Vectigalia propriè ſunt portoria quæ in itinere præſtari ſolent. *l. ſi quis pro uxore. ff. de donat. int. vir. & uxor.* Sunt tamen & aliæ vectigalium loco, veluti viceſima hereditatum & manumiſſorum, octava

rerum venalium, *l.* 7. *C. de vectigal.* quadragesima litium, item reditus ex metallis, salinis, picariis, cretæfodinis, cotoriis. *l. seq.* §. 1. *hic. Cujac. lib.* 7. *obs. cap.* 4.

Publicanum. b) Publicani propriè ii sunt, qui vectigalia populi Romani, aut Principis, conducta habent, non tributa; *l. quanta audaciæ.* 12. §. *fin. cum l. seq. ff. de publican. & vectig.* Eorum tamen loco & ii sunt, qui tributa vel stipendia, *l.* 1. §. 1. *ff. eod.* imò & portoria civitatibus debita, conduxerunt. *l. sed & his.* 13. §. 1. *ff. eod.*

Civitates. c) Vndè in multis jure privatorum utuntur; Habet enim contra eos locum SenatusC. Macedonianum; *l. nihil interest.* 15. *ff. ad SC. Maced.* Ædilitium Edictum: *l.* 1. §. *si tamen.* 4. *ff. de Ædil. Edict.* qui eorum pecuniam surripit furti, non peculatus, tenetur: *l. ob pecuniam.* 81. *ff. de furt.* in integrum restitui possunt; *l. respublica.* 4. *C. quib. ex caus. major. in int. l. ergo.* 22. §. *fin. ff. eod. l. illud sciendum.* 9. *ff. de appellat.* In nonnullis tamen plus iis, quam privatis conceditur, ut in præscriptione, vel usucapione, quæ vel longiori tempore; *l. fin. C. de SS. Eccles.* vel nullo modo conceditur. *l. usucapionem.* 9. *ff. de usucap.* item si mancipium illis subtractum. *l. mancipia.* 5. *C. de serv. fugit.* Imò & eorum bona communia, publica, licet abusivè, dicuntur; & iisdem gaudent privilegiis

quibus

quibus propriè publica. *d. l. usucapionem. 9. l. seq. in princ. hic.*

Lex XVII.

Ulpianus Lib. II. ad Edictum.

INter publica *a* habemus non sacra, nec religiosa: nec quæ publicis usibus destinata sunt: sed si qua sunt civitatium velut bona: sed peculia servorum *b* civitatum proculdubio publica habentur.

Explicatio.

Publica. a) Publica alia sunt ex quibus populus Romanus usum habet; quæ ita publica sunt, ut in iis versari, deambulare, assidere, oblectari, omnibus liceat; ut sunt ædes sacræ, theatra, forum; *l. Sed Celsus. 6. in princ. ff. de reb. credit.* quæ Iurisconsultus hic excludit: Alia sunt publica, (quæ Iurisconsultus hic admittit) ex quibus populus præter publicam stationem usumfructum decerpit; ut prædia, tabernæ, insulæ, ex quibus proventus sequitur; peculia servorum civitatum.

Peculia servorum. b) Servi civitatum peculia habere non possunt nisi consentiente populo. Servis decedentibus, in peculia Res-

publica ſuccedit, ex quibus deinde populi proventus adcreſcunt.

IDEM §. I.

Publica vectigalia intelligere debemus, ex quibus vectigal fiſcus [a] capit: quale eſt vectigal portus, [b] vel venalium rerum, [c] item ſalinarum & metallorum, & picariarum. [d]

EXPLICATIO.

Fiſcus. a) Fiſcus & ærarium differebant. Ille erat Principis; hoc populi. Damnatorum bona publicata in ærarium, Saturni dictum; confiſcata in fiſcum ad privatam Principis utilitatem referebantur. *Sueton. in August. Tacit. Annal. lib.* 5. *Ælius Spartian in Hadriano. l.* 2. §. 7. *ff. ne quid in loc. publ.*

Portus. b) Portus, hic, ſignificat, navium ſtatio munita & concluſa, ut in ea naves merceſque illatæ efferendæ, tutæ à ventis, à procellis munitæ, à piratis concluſæ ſtent perſiſtant. Vectigal, quod ideo debetur, portorium dicitur; non tantum quod in portu, ſed & quod in tranſitu pontis pro exportandis mercibus ſolvitur. *l.* 203. *ff. hic. l.* 3. *C. de vectigal. l.* 60. §. 8. *ff. locati.*

Venalium rerum. c) Vectigal rerum publice venalium, venālitium dicitur. *l.* 1. *C. de veteran.*

veteran. lib. 12. *Cujac. ad l.* 4. *C. de prox. sacr. scrin.* Erat pars octava. *l.* 7. *C. de vectigal.* sicut metallorum decima. *l. cuncti. C. de metal. lib.* 11.

Picariarum. d) Picariæ sunt picis fodinæ. nam & picem fossilem inveniri Plinius scribit, *lib.* 16. *cap.* 12.

LEX XVIII.

Paulus Lib. IX. ad Edictum.

MUnus tribus *a* modis dicitur. uno donum *b*: & inde munera dici, dari, mittive altero onus: *c* quod cum remittatur, vacationem militiæ munerisve præstat: indè immunitatem *d* appellari. tertio officium *e*: unde munera militaria, & quosdam milites munifices *f* vocari. Igitur municipes *g* dici, quod munera civilia capiant.

EXPLICATIO.

Tribus. a) Imò quatuor. Præter modos enim infra enarrandos, & munus, omnia genera ludorum complectitur. *l. civitatibus* 122. *ff. de legat.* 1. *l. Publius Mævius.* 36. *in princ. ff. de cond. & demonst. l. mortuo bove.* 49. §. *fin. ff. de legat.* 2.

Donum. b) Inter donum & munus hoc intereſt quod inter genus & ſpeciem. Nam donum genus eſt, munus verò donum eſt cum cauſſa; ut puta natalitium, nuptiale. *l. inter donum.* 194. *ff. hic. l. ſed ſi vir.* 31. §. *ſi vir uxori.* 2. §. *ſi vir uxori.* 8. *ff. de don. int. vir. & uxor.*

Onus. c) Munus publicum, (quod & civile dicitur. *l. ult.* §. 28. *ff. de muner. & honor.*) ut onus acceptum, eſt officium privati hominis, ex quo commodum ad ſingulos, univerſoſque cives, remque eorum, imperio Magiſtratus extraordinario, pervenit. *l. pupillus.* 239. §. *munus. ff. hic.* Eſt vel *patrimoniale*, quod ſumptibus patrimonii & detrimento adminiſtrantis expeditur. *d. l. ult.* §. 18. & aut poſſeſſoribus ædium, agrorum, injungitur; aut ſolis municipibus & incolis imponitur. *l.* 6. §. *pen. d. l. ult.* §. 21. *l.* 3. §. 11. *ff. de mun. & honor.* Vel *perſonale*, quod animi vigilantia, & corporali labore, ſine ſumptu & ſine gerentis damno perpetratur. *l.* 1. §. *illud. d. l. ult.* §. 1. *ff. eod.* ſive id in adminiſtranda Republica ſine titulo dignitatis; *d. l.* 14. §. 1. ſive in adminiſtratione rei privatæ, ut tutela & cura conſiſtat. *fac. l. fin.* §. 1. *ff. eod.* Vel *mixtum*, quod & corporali miniſterio geritur, & detrimentum gerentibus infert; ut tributorum exactio. *d. l fin.* §. 26. & §§. *ſeqq.*

Immuni-

Immunitatem. d) Est ergò immunitas exemptio & vacatio munerum & onerum publicorum , à jure vel Principe concessa. Quæ concessio strictè accipitur. Vndè cui munerum vacatio concessa magistratum recusare non potest ; quia magistratus non munus est, sed honos. *l.* 12. *ff. de muner. & honor.* Personis datæ immunitates, ad heredes non transmittuntur : *l.* 1. §. 1. *ff. de jure immun.* nisi id in forma concessionis fuerit expressum. *l.* 4. *ff. eod.* Quo casu transeunt in posteros mares, non eos qui ex fœminis nascuntur. *d. l.* 1. *in fin.*

Officium. e) Officium est, quasi efficium ab efficiendo, quod unicuique personæ congruit, dictum. *Donat. in Terent. Adelph. act.* 1. *scen.* Sic officium Magistratus & jus dicentis, ut Prætoris. *l.* 1. *ff. de jurisdict. l.* 27. *ff. de verb. oblig. l.* 22. *ff. si cert. pet.* Officium modò munus publicum honoremque significat. *l.* 2. *ff. de his quæ ut ind. l.* 4. §. 1. *ff. de off.* Proconf. *l.* 12. §. *pen. ff. de judic. l.* 2. *ff. de div. reg. jur.* ut hic ; modo officiales ipsos & ministros magistratuum, ac præsidum. *l.* 6. §. *ne tenuis. ff. de officio præsidum. l.* 72. *ff. de furtis. l.* 6. *C. de sententiis & interlocut.*

Munifices. f) Munifices dicuntur qui munera faciunt. *Festo.* Vnde milites dicebantur munifices, qui propter munera militiam facere

coguntur. *Veget. lib. 1. de re milit.* Sic & munificum prædium dicitur, publicæ functioni & vectigalis collationi subjectum. *l. 2. C. de præd. & om. reb. navic. lib. 11. l. si publicano. in fin. ff. de publ. & vectig.*

Municipes. g) Sic ut, ergò, munifex in militia, ita mûniceps in Republica nominatur.

LEX XIX.

Ulpianus Lib. IX. ad Edictum.

LAbeo libro primo Prætoris urbani definit, quod quædam agantur, quædam gerantur, quædam contrahantur. Et actum [a] quidem generale verbum esse, sive verbis, sive re quid agatur: ut in stipulatione, vel numeratione. Contractum [b] autem ultrò citroque [c] obligationem quod Græci συνάλλαγμα vocant, veluti emtionem, venditionem, locationem, conductionem, societatem. Gestum [d] rem significare sine verbis factam.

EXPLICATIO.

Actum a.) Actus generaliter intelligitur pro omni eo quod agitur: sive verbis agatur

gatur, ut stipulatione: §. 1. *Inst. l. 1. ff. de verb. oblig.* (Vnde in stipulationibus cum quæritur quid actum sit, verba stipulationis spectanda sunt; quæ si obscura vel ambigua sint, contra stipulatorem sunt interpretanda. *l. stipulatio ista. §. in stipulationibus. junct. l. eum qui calendis. & l. sequitur. in fin. ff. eod.*) sive re agatur, ut in numeratione. §. 1. *Inst. quib. mod. re contr. oblig.* Et generaliter etiam sæpe de quocunque actu accipimus actum; ut cum dicitur, quod actus agentium non operentur ultra illorum intentionem. *l. non omnis. ff. de reb. cred.*

Contractum. b) Contractus est factum (Inde dicitur facti potius, quam juris. *l. 7. in fin. ff. de curat. furios.*) obligationem inter aliquos constituens. Factum quo obligamur, sed non ipsum vinculum juris. quod est obligatio, ex contractu orta. *princ. Inst. de obligat.*

Vltro citroque. c) Propriè puta; Aliàs impropriè contractus est, in quo unus tantum obligatur; ut in mutuo, *l. 2. ff. de reb. cred.* stipulatione, *l. 1. §. 4. ff. de verb. oblig. l. 1. §. fin. ff. de pact.* donatione, *l. 7. C. de his quæ vi met. caus.* Impropriè magis distractus, ut transactio, *d. l. 7.* solutio, liberatio. *l. omnem. 20. ff. de judic.*

Gestum. d) Gestum aut accipitur strictè, *ut hic & l. 2. ff. de curat. bon. dand.* aut latè,

& tum

& tum geſtum,& factum pro eodem ponitur. *l. licet.* 58. *ff. hic.* Vnde in Edicto de minoribus hæc verba, *Quod cum minore quam viginti quinque annis natu geſtum eſſe dicetur,* Vlpianus *in l.* 7. *ubi & Cujac. ff. de minor.* ſic interpretatur; ut *Geſtum* accipiatur, qualiter, qualiter, ſive contractus ſit, ſive quid aliud contigit: proinde, ſive emit, ſive vendidit, ſive ſocietatem coiit, ſive ſoluta ei pecunia, & eam perdidit, inde ei ſuccurretur. Sed & his Edicti verbis, *Quæ fraudationis cauſſa geſta erunt*: quæcunque in fraudem creditorum fecerit quis continentur, ſive alienaverit de ſuo, ſive liberationem debitoribus præſtiterit. *l.* 1. *ff. quæ in fraud. cred.*

Lex XX.

Idem Libr. XII. ad Edictum.

VErba *contraxerunt, geſſerunt,* a non pertinent ad teſtandi jus.

Explicatio.

Contraxerunt, geſſerunt. a) Ad teſtamenti factionem neque contractus, neque rei geſtio pertinet. Non contractus quia in contractu, proprie ſumto (ut dictum) utraqne pars obſtringitur: in teſtamento autem neque teſtator, neque heres obſtringi ſolet. Non teſtator; quia voluntatem uſque ad mortem habet

habet ambulatoriam, & pro libitu testamentum potest immutare. *l. quod si iterum. ff. de adim. vel transfer. leg.* Non heres, quia ejus non requiritur consensus, & plerunque dum testamentum conficitur abest: quia, si heres necessarius adire cogitur; *§. necessarius. Inst. de her. qual. & diff.* si suus, aut extraneus, si velit, renuntiare hereditati potest. Gestio ad testamenti factionem non pertinet. Quia sine verbis perficitur & rebus constat; *l, praced. in fin.* testamenti autem factio magis verbis quam rebus.

LEX XXI.

Paulus Lib. X I. ad Edictum.

PRinceps bona [a] concedendo, videtur etiam obligationes [b] concedere.

EXPLICATIO.

Bona. a) Bonorum appellatio, sicut hereditatis, universitatem quandam ac jus successionis, & non singulas res demonstrat. *l. bonorum appellatio.* 208. *ff. hic.* Vnde non mirum bonis ex Principis munificentia concessis, & obligationes concedi. Nam, si quod amplius est, bona conceduntur: quis dubitet quin id quod minus est, id est, obligationes concedantur? quæ quasi appendices bonis inherent. *l.* 1. & 2. *C. de sentent. pass.*

Obli-

Obligationes. b) Intellige tantum eas, undè ei cui bona concessa commodum accedit, cum creditor effectus, nomina exigit: Non eas undè incommodum nanciscitur, cum debitor effectus ad persolvenda onera compellitur. Bona enim hic; cum beneficium Principis in ejus favorem cui aliquid indulgetquam plenissime sit interpretandum, *l.pen.ff.de constit.Princ.* intelliguntur deducto ære alieno, *l.subsignatum.*39.§.*bona.*1.*ff.hic.*

LEX XXII.

Cajus Lib. IV. ad Edictum Provinciale.

PLus est in restitutione quam in exhibitione. nam exhibere *a* est præsentiam corporis præbere: restituere *b* est, etiam possessorem facere, fructusque reddere. pleraque *c* præterea restitutionis verbo continentur.

EXPLICATIO.

Exhibere. a) Exhibet enim, hic, qui in publico apud Magistratum, potestatem videndæ & apprehendendæ rei facit, ut actor, copiam ejus habens, possit experiri jure, & actione exequi quod destinavit. *l.* 2.*ff.ad exhib.* 3.*ff.de lib. hom. exhib. l.*3.§.8.*ff.de tab. exhib.*

Resti-

Restituere. b) Restituere est non solum videndi, tangendique, verum etiam abducendi, habendi & possidendi facultatem præstare; *l. restituere.* 35. *l. restituere.* 75. *ff. hic.* fructusque, id est, omne emolumentum & commodum, quod ex re restituenda vel ejus occasione, superest, *l. sed & partus.* 12. *l. item si.* 14. §. *quadruplatur. ff. quod met. caus.* reddere. *l. quod si minor.* 24. §. *restitutio. ff. de minor. l. ait Prætor.* 23. §. *item ei. l. nec non.* 28. §. *fin. ff. ex quib. caus. major. l.* 3. § *ex quibus ff. de alien. jud. mut. caus. l.* 17. §. *l.* 20. *l. fructus.* 33. *ff. de rei vind.* Dicitur enim *restituere* quasi retrò *statuere*, sive *constituere*, & *dare & reddere. Varro.* Iudex ergò si rem simpliciter, nullâ fructuum mentione factâ, restitui debere pronuntiavit, res sine fructibus non rectè restituitur. *l. præterea.* 20. *ff. de rei vind.* Nisi res de qua agebatur aliud suadeat. *d. l. præterea. l. illud. ff. de petit. hered. l. videamus. ff. de usur. l. in condemnatione.* 173. §. 1. *ff. de div. reg. jur. l. cum prætor.* 81. *inf. hic.*

Pleraque. c) Puta; Vt caveatur rem deteriorem non esse factam; *l. metum.* 9. §. *ex hoc Edicto. ff. quod met. caus* dolum malum abesse; *l. si post acceptum.* 18. *l. seq. l. si homo.* 45. *ff. de rei vind.* Vt lucrum ex re vel occasione rei acceptum unâ restituatur; *l.* 52. *ff. de rex. vind.* Vsucapiendi caussâ reddatur, *d. l. si post acceptum, l.* 37. *l.* 75. *ff. hic.*

item intereſſe. *l.* 4. *in fin. ff. de alien. jud. mut. cauſ,* ut deterioratio reſarciatur, *l. non ſolum* 13. *ff. de rei vind. l.* 3. §. 1. *ff. commod.* omniſque cauſa reddatur.

Lex XXIII.

Vlpianus Lib. XIV. ad Edictum.

REI [a] appellatione, & cauſſæ & jura continentur.

Explicatio.

Rei. a) Rei nomine vult Iuriſconſultus, tam ea quæ mancipi ſunt, quam ea quæ non mancipi denotari; id eſt, tam corporalia, quam incorporalia; per cauſſas, corporalia, per jura, incorporalia, indicans. Vnde re venditâ, & ſervitus ei impoſita, vendita cenſetur. *l. ſi aqua. ff. de contr. emt.* Fundo ſimpliciter rei vindicatione petito, & ſervitutes debentur. *l. via*, §. *ſi fundum. ff. de ſerv. ruſt. præd.*

Lex XXIV.

Cajus Lib. II. ad Edictum Provinciale.

NIhil aliud eſt hereditas, [a] quam ſucceſſio in univerſum jus, quod defunctus habuit.

Expli-

EXPLICATIO.

Hæreditas. a) Similis definitio eſt *in lege hereditas.* 82. *ff. de div. reg. jur.* Et apud Ciceronem *in Topicis*, *in loco à definitione*; ubi inquit; Hæreditas eſt pecunia, quæ morte alicujus ad quempiam pervenit jure, nec ea aut legata teſtamento, aut poſſeſſione retenta. Sed Iuriſconſultus ad vulgarem loquendi uſum reſpiciens, ut foro deſerviret, magis hereditatis aditionem, quam ipſam hereditatem definit. Nam cum hereditas, (*ut Oldend. in* XII. *Tab.*) ſit relatio juxta æqualitatem & inæqualitatem, ipſe maluit definire juxta actionem & paſſionem, ut eſt aditio. Quare & Vlpianus *in l. pecuniæ.* §. *hæreditas. ff. hic & l. hereditas.* 50. *ff. de hered. petit.* Hereditas, inquit, nomen juris eſt, quod & acceſſionem & deceſſionem in ſe recipit, & ſine ullo tempore juris intellectum habet. Hinc patet hereditatem non niſi ſucceſſione deferri; *l.* 4. *ff de inutil. ſtipul. l. fin. C. de pact.* rei particularis non eſſe hereditatem; *l. quoties.* 13. *C. de hered. inſtit.* viventis non eſſe hereditatem; jus illud in definitione poſitum, antequam heredi quæratur, & quamdu hereditas jacet, dici; *l. heres quandoque.* 54. *ff. de acquir. hered. l. ſed ſi plures.* 10. §. 2. *ff. de vulg. & pup. ſubſt.* hereditatem jacentem defunctum repreſentare. *l. hereditas.* 34. *ff. de acquir. rer. dom.*

Lex XXV.
Paulus Lib. XXI. ad Edictum.

Rectè dicimus eum fundum totum nostrum esse, etiam cum usfructus alienus est: *a* quia usfructus non dominii pars, sed servitutis sit: ut via & iter: nec falsò dici; [totum] meum cujus non potest ulla pars dici alterius esse: hoc & Julianus, & est verius.

Explicatio.

Vsusfructus alienus est. a) Quia cum dominio usfructus, cum nemo re sua utatur fruatur, concurrere nequit. *l. uti frui.* 5. *ff. si usufr. pet.*

Dominii pars. b) Quia usfructus in jure, non in parte consistit. *l. Mævius.* 66. §. *fundo. l. cum filius.* 76. §. *dominus ff. de legat.* 2. *l. si a reo.* 70. §. *si a reo. ff. de fidejuss.* Quoniam tamen usfructus totum rei emolumentum continet, *d. l. cum filius.* 76. §. *dominus.* 2. ideò licet verè non sit pars dominii, tamen portionis instar obtinet; *ut in. d. l. cum filius.* 76. *dominus.* §. *l. qui usumfructum.* 58. *ff. de verb. oblig. l.* 4. *ff. de usufr.* licet non semper. *l. si Titio.* 33. §. 1. *ff. eod.* Adeò autem in quibusdam casibus dominii pars est, ut iisdem usfructuarius appellatione domini

mini contineatur, ut in venditione bonorum, *l. in venditione. 8. in princ. ff. de reb. author. jud. possid.* in caussa damni infecti; *l. usufructu. 7. §. 1. ff. de usufr. l qui bona. 13. §. superficiarium. ff. de damn. inf.* Est enim etiam quoddam dominium usufructus, propter quod etiam usufructus vindicari potest. *tot. tit. ff. si ususfr. pet.* Cæterum usufructuarius propriè ac verè nec dominus est, *l. falsus. 43. in fin. ff. de furt.* nec esse potest; cum usufructus per dominii acquisitionem extinguatur. *l. si tibi. 17. l. si servus. 27. ff. quib. mod. ususfr. amitt.*

IDEM §. I.

Quintus Mucius [a] ait partis appellatione rem pro indiviso significari. nam quod pro diviso nostrum sit, id non partem, sed totum esse. Servius non ineleganter partis appellatione utrumq; significari.

EXPLICATIO.

Quintus Mucius. a) Vult Quintus Mucius partis appellationem pro indiviso intelligi, id est, quæ nondum rationem sectionemq; à toto accepit; ut in bonis socialibus, in hereditate erciscunda, in bonis dividundis, *l. 6. §. si quis partem. ff. com. præd.* & rectè; Quia pars nomen est ad aliquid: nam pars totius pars est, neque pars nisi toti conjuncta. A toto revulsa, pars amplius non est, sed ex parte totum effectum.

Servius

Servius. b) Servius & partem eam dici vult, quæ toti conjuncta est, & rursus eam quæ à toto abjuncta est: quæ posterior significatio procedit, si ad tempus quo adhuc toti erat annexa habeatur relatio; *l. insulam.* 56. §. *fin. ff. de acquir. rer. dom.* si in re, puta fundo, cujus constitutio à domini voluntate pendet, appareat, eum velle ut pars sit. *l. Cajus.* 86. *ff. de legat.* 2.

Lex XXVI.

Vlpianus Lib. XVI. ad Edictum.

PArtum [a] non esse partem [b] rei furtivæ, Scævola libro undecimo quæstionum scribit.

Explicatio.

Partus. a) Partus, hic, ut & aliàs, non pro ipso actu pariendi, sed pro ipsa prole accipitur; ut partus dotalium ancillarum est portio dotis. *l. cum post divortium.* 69. §. *fin. ff. de jur. dot.* Itaque & partus continetur reditus appellatione, non autem fructus. *l. reducta,* 58. §. *hereditatem.* 4. *ff. ad. SC. Trebell.* §. *partus. Inst. de rer. div. l.* 68. *ff. de usufr.*

Partem. b) Vnde à bonæfidei possessore potest usucapi, *l. qui vas.* 48. §. *ancilla. ff. de furt.* nisi apud furem conceptus sit. *l. si aliena.*

10. §. *fin. ff. de usucap.* Matrem enim contrectando, & eum contrectasse qui ejus viscerum antequam edatur, portio est. *l.* 1. §. 1. *ff. de inspic. vent.* videtur. Quod in furis herede, licet propter autoris sui malam fidem usucapere nequeat, non est. *l. si ego emi.* 11. §. *partus. ff. de public. in rem act.*

Lex XXVII.

Idem Lib. XVII. ad Edictum.

AGer *a* est locus, qui sine villa *b* est.

Explicatio.

Ager. a) Ager ideo dictus, *Autor. Varr. lib. 9. de ling. lat.* quod in eo semper aliquid fructus capiendi causa agatur; aut saltem agi possit. Ager igitur est locus in rure qui agitatur & colitur; sive sit compascuus, sive arvus, sive floridus, sive consitus. Consitus habet arbores, arvus aratro proscinditur, compascuus habet gramina, floridus servatur apibus & voluptati.

Villa. b) Si strictè accipiatur. Quare agro legato, villa non censetur legata. Nisi alia videatur fuisse testatoris mens. *ut in l. uxori usumfructum.* 35. *ff. de usu & usufr. leg.*

IDEM §. I.

Stipendium *a* à stipe appellatum est, quod per stipes, id est, modica æra colligatur. Idem hoc etiam tributum appellari Pomponius ait. Et sane appellatur ab intributione tributum: vel ex eo, quod militibus tribuatur.

EXPLICATIO.

Stipendium. a) Inter stipendium & tributum, quoad propriam significationem & usus originem, nulla est differentia. *hic.* Nam stipendium & tributum olim indifferenter appellatum fuit, quicquid in publicum colligebatur, ut ex eo miles publicè sustentaretur. *ut ex Livio. Cicer. Gell. Plin. probari potest.* Postea, cum agris hoc onus imponi cæpisset, & quidam hac conditione in publicum venirent, ut quamdiu stipem conferrent emptores possiderent, quidam per censores locarentur; *Liv. lib. 7. de sec. bell. Pun. Cicer. in 5. act. Verr.* aliqua tributi & stipendii differentia haberi cœpit. Puta ut stipendium dicatur si tributum personis esset impositum, cum scilicet aurum, argentum, æs penderetur; Tributum si agris impositum ut cum equi, vestes, cæteraque ex eodem genere præstabantur. *fac. l. 3. & fin. ff. de censib juncto illud*

illud, Tertull. in Apolog. Si agri tributo onusti, viliores: hominum capita stipendio censa, ignobiliore.

Lex XXIIX.

Paulus Lib. XXI. ad Edictum.

Alienationis *a* verbum, etiam usucapionem *b* continet, vix est enim, ut non videatur alienare, qui patitur usucapi. Eum quoque alienare dicitur, qui non utendo *c* amisit servitutes. Qui occasione adquirendi non utitur, non intelligitur alienare: veluti qui hereditatem *e* omittit, aut optionem *f* intra certum tempus datam non amplectitur.

Explicatio.

Alienationis. a) Alienationis verbum in genere latissimam habet significationem: & id omne alienationem vocamus, quo quid ex unius patrimonio, ita in alterius transfertur, ut illud minuatur, hoc augeatur, sive res sit, sive possessio, sive jus. Propriè tamen alienatio est, secundum plerosque, cum transfertur dominium, seu directum imprimis, seu utile: impropriè & largè, cum non dominium transfertur, sed aliquod jus rei, vel possessio sola. Rem ergò alienare prohibitus, non pot-

est

est super ea transigere; *l. 1. §. & si transigi. ff. si quid in fraud. patr.* nec eam obligare, sive specialiter, *c. nulli: de reb. Eccl. non alien.* sive generaliter; *Vid. tamen Neguz. in tract. de pign. in 5. memb. 2. part. princ. num. 73. cum. seq.* vendere, locare, in emphyteusin dare, *l. fin. C. de jur. emph.* dividere, *l. 1. ff. com. utr. jud.* permutare, *d. c. nulli. in princ. Inst. quib. al. licet. vel non. l. fin. C. de reb. al. non alien.* nisi de contraria mente appareat. *l. fin. C. de præd. curial. lib. 10.* Qui alienare non potest, nec potest alienationi consentire; *l. fin. ff. de jur. dot.* si quidem alienatio per illum consensum perficeretur. *l. sicut. §. alienationis. ff. quib. mod. pign.*

Usucapionem. b) Quod ergò alienari prohibetur, usucapi non poterit: *l. ubi. 24. ff. de usucap.* si quidem prohibitio hoc efficiat, ut alienatio contra eam facta nulla sit; si non; usucapio procedit. *l. ea lege. 3. C. de cond. ob caus. dat.* undè res minorum, res litigiosæ, licet alienari prohibeantur, alienatæ tamen præscribi possunt. *l. fin. C. in quib. caus. in int. rest. nec. l. 1. C. de præscr. long. temp.*

Non utendo. c) Quia tacitè videtur in ejus alienationem consentire. *l. 4. §. fin. ff. de usucap.*

Non intelligitur alienare. d) Quia alienatio cum præsupponat dominium; nemo alienare potest, quod suum non est; qui verò occasionem

casionem acquirendi prætermisit, hoc ipso nomine testatur, suum non esse, quod nondum acquisivit.

Hereditatem. c) Quia ea non, nisi adeunti, acquiritur. *l. non minus.* 31. §. 1. *ff. de hered. inst.*

IDEM. §. 1.

Oratio a quæ neque conjunctionem, neque disjunctionem habet, ex mente pronuntiantis, vel conjuncta, vel disjuncta accipitur.

EXPLICATIO.

Oratio. a) Disjunctivam habens oratio, disjuncta est; quæ conjunctivam, conjuncta; neutram quæ habet, ex mente pronuntiantis an conjuncta, vel disjuncta sit æstimandum; puta in judiciis, *l. si quis.* 67. *ff. de judic.* & ultimis voluntatibus: *l. triplici.* 142. *ff. hic.* non contractibus, ubi contra proferentem fit interpretatio. *l. Labeo. ff. de contr. emt. l. veteribus. ff. de pact.*

LEX XXIX.

Paulus Lib. XVII. ad Edictum.

Conjunctionem enim nonnunquam pro disjunctione a accipi Labeo

 ait:

ait: ut in illa stipulatione, Mihi heredique meo, te heredemque tuum.

EXPLICATIO.

Pro disjunctione. a) Conjunctio & disjunctio non ad verba, sed ad sensum pertinet: nam utraque verba conjungit, sed ab altera sensus abjungitur, ab altera conjungitur. Particula *que* conjungit sensum, neque quicquam cum abjunctiva habet commune in stipulatione ejus quod tractum habet, ut, *Sibi heredique suo ire agere licere*; undè & heredi competit actio. *l. si sic stipulatus.* 95. *l. si sic stipulatus sim.* 132. *ff. de verb. oblig.* Disjungit in stipulatione ejus, quod tractum non habet. ut *Mihi heredique meo centum dare promittis*; Vnde alterutri, id est, mihi aut heredi, centum si solveris debere desines. *Sed de his infra ad l. sæpe ita.* 53. *ff. hic latius.*

LEX XXX.

Cajus Lib. VII. ad Edictum Provinciale.

SYlva a cædua b est, (ut quidam putant) quæ in hoc habetur, ut cæderetur. Servius eam esse quæ succisa rursus ex stirpibus, c aut radicibus renascitur.

EXPLI-

EXPLICATIO.

Sylva. a) Sylvæ appellatio licet generalis ſit, erat tamen apud veteres inter Sylvam, lucum, nemus, & ſaltum diſcrimen. Sylva cædua erat, quæ exciſa ſcilicet, repullulat. Lucus non erat cæduus, quin potius manu conſitus, religioſuſque, atque alicui Deo conſecratus. Nemus erat locus amænitatis ac voluptatis plenus. Saltus erat ſylva invia nec tranſeuntibus pervia. *Laur. Vall. lib.* 4. *elegant.*

Cadua. b) Sylva cædua eſt, quæ in hoc habetur, ut cædatur, & ſucciſa ex ſtirpibus radicibuſque repullulat, ac renaſcitur. Ea in fructu eſt, *l. qui fundum.* 40. §. *cum fundum. ff. de contr. emt.* tum quoque cum intempeſtivè cæſa eſt. *l ſi abſente.* 48. §. 1. *ff. de uſufruct.*

Stirpibus. c) Stirpes ſunt ferulæ, ſeu virgulta, quæ de radicibus naſcuntur: & germina dicta. *l. divortio.* §. *puto. ff. ſolut. matrim.*

IDEM. §. 1.

Stipula illecta *a*, ſunt ſpicæ in meſſe dejectæ, necdum lectæ, quas ruſtici, cum vacaverint, colligunt.

EXPLICATIO.

Stipula illecta. a) Stipulæ, ſi propriè & ex autoritate Varronis, *lib.* 1. *cap.* 54. *de re*

rustic. loquamur, sunt folia culmum ambientia. Culmus est qui spicam sustinet, calamus alio nomine dictus: spica verò granum sustinet, à spe dicta hujus summa arista dicitur: quâ si careat mutica, quasi mutila, nuncupatur. Iurisconsultus hic stipulam licenter pro culmo ac spica accipit. Quæ cum excisa est à stirpe & in terram dejecta, tantisper dum rustici cum vacaverit, id est, ocium fuerit, eam colligant, illecta appellatur.

IDEM. §. II.

NOvalis a est terra præcisa, quæ anno cessavit, quam Græci νέαχιν vocant.

EXPLICATIO.

Novalis. a) Novalis est, terra præscissa (hoc est, nunc ante, superiore nempe anno, aratro cæsa & scissa, versa & culta,) quæ anno cessat, hoc est, alternis annis cessare solet. *Plin.* 18. *cap.* 19. *Laur. Vall. lib.* 4. *elegant. cap.* 42. Vndè novalis fundi usufructu legato, usufructuarius singulis annis, nullâ vacatione datâ colere ac proscindere non potest: ita enim vir bonus non uteretur, frueretur.

IDEM

IDEM §. III.

Integra *a* autem eſt, inquam nondum dominus paſcendi gratia pecus immiſit.

EXPLICATIO.

Integra. a) Integram terram, dicit Iuriſconſultus, quę non modo non fuit pręſciſſa, ſed necdum pecus in eam, paſcendi gratia miſſum eſt. Cicero *lib. de natur. Deorum* inquit: Præbeo me tibi integrum diſcipulum; id eſt, plane rudem, & ejus Philoſophiæ ignarum.

IDEM §. IV.

Glans *a* caduca *b* eſt, quæ ex arbore cecidit. *c*

EXPLICATIO.

Glans. a) Glandis appellatione omnes fructus continentur. *l.* 1. §. 1. *ff. de gland. leg. l. qui venenum.* 236. §. 1. *ff: hic.*

Caduca. b) Caduca eſt, quæ ſua ſponte ex arbore decidit: *Varro. lib.* 2. *cap.* 2. ſicut poma caduca, & procidua, ad eorum differentiam, quæ ſtrictiva à ſtringendo nuncupantur: nam ſtringere pro colligere veteres dixerunt.

Cecidit. c) Ergo is cui glandis caducæ ususfructus constitutus, non omnes fructus qui caduci fieri possunt, sed duntaxat eos qui ceciderunt colligere potest. *per l. si fructuarius. ff. quib. mod. usufruct. amitt.*

IDEM §. V.

Pascua sylva est, quæ pastui pecudum destinata *a* est.

EXPLICATIO.

Destinata. a) Hoc est, in quam jus est pascendi causa pecora mittere. Hinc illud Ciceronis, in Topicis. *Si ager compascuus est, ergo in eo jus est compascere.*

LEX XXXI.

Ulpianus Lib. XVIII. ad Edictum.

PRatum *a* est, in quo ad fructum percipiendum falce duntaxat opus est, eo dictum, quod paratum sit ad fructum capiendum.

EXPLICATIO.

Pratum. a) Quia sine armentis arva coli difficile, & sine fæno ali armenta non possunt; ut fœnum habeatur cultus prati necessarius est. Pratum dicitur quia ad fructum percipiendum paratum, nec magnum desiderat laborem. *Colum. lib. 2. cap.* 17. Vult Ulp. *l. forma.*

ma. 4. *ff. de censib.* pratum dici atque æstimari, quod non tantum hoc anno, sed & intra decem annos proximos, quis secuit; id est totondit.

Lex XXXII.
Paulus Lib. XXIV. ad Edictum.

Minus [a] solutum intelligitur, etiamsi nihil esset solutum.

Explicatio.

Minus. a) Non semper minus vim comparativi retinet *Valla. lib.* 1. *cap.* 12. unde quod non recepi rectè dixero minus recepisse: & minus tribuere videtur qui nihil tribuit. *l.* 7. §. 2. *ff. de tribut. act.*

Lex XXXIII.
Ulpianus Lib. XXI. ad Edictum.

Palam, [a] est coram pluribus [b].

Explicatio.

Palam. a) Palam in contractibus est, in præsentia Iudicis, agnatorum, vel etiam amicorum; *Bart. sing. in l. frater à fratre. ff. de cond. ind. Ias. in l. singularia. in* 7. *col. vers. pulchrum. ff. si cert. pet.* In testamentis, ut testes septem exaudire possint; *l.* 21. *ff. quem. testam. fac. l. ult. ff. de jur. codicill.* In quæstione taciti fideicommissi palam intelligitur relictum,

 quod

quod teſtamĕnto vel codicillis quis reſtituere rogatus, non domeſtica cautione vel chirographo. *l. 3. ff. de jure fiſci.*

Pluribus. b) Plures & multi differunt. Plures non ſunt pauciores quam duo: multi non ſunt pauciores quam tres. *l. ubi numerus. ff. de teſtib. junct. l. 1. §. hoc reſcriptum. ff. ad SC. Tertul. Bart. ad l. Prætor. 4. num. 1. ff. vi bon. rapt.*

Lex XXXIV.

Paulus Lib. XXIV. ad Edictum.

Actionis verbo etiam perſecutio a continetur.

Explicatio.

Perſecutio. a) Quin larga ſignificatione actionis verbo perſecutio contineatur, nullum dubium, & ſupra dictum eſt. Vnde ſi eadem ratio ſit, quod in actione diſpoſitum, & in perſecutione, etiam in ſtricta materia, obſervabitur: *Alex. l. 1. ff. de juriſd. om. jud.* non ſi alia ratio. Vnde minoribus quibus denegata actio, officio Iudicis ſuccurretur. *l. Quintus Mucius, 7. ff. de ann. leg.* Eſt perſecutio proprie dicta, quæ mero jus dicentis officio expeditur. *l. pecuniæ, 178. §. actionis. ff. hic.* Vnde extraordinaria dicta: quia judicium nunquam ingreditur; actio ingreditur.

tur, etiamsi sit in factum, vel utilis. Actiones quamvis utiles, omnes tamen dicuntur ordinariæ, extraordinariæ persecutiones. *d. l. pecuniæ. §. actionis.*

LEX XXXV.

Idem Lib. XVII. ad Edictum.

Restituere [a] autem is intelligitur, qui simul & causam actori reddit, quam is habiturus esset, si statim judicii accepti [b] tempore res ei reddita fuisset, id est, usucapionis causam & fructuum.

EXPLICATIO.

Restituere. a) Restituit, non qui tantum rem præbet, sed eam, cum universa sua, etiam usucapiendi causa, accessione, fructu, usura, interesse, & omni commodo ac emolumento, tam occasione rei, quam ex ipsa re provenien-te, reddit ac præstat. *l. 22. d. 35. l fin. in fin. ff. hic. l. qui restituere. l. præterea. l. ex diversa ff. de rei vind. l. 2. l. videamus. §. 11. tantum ff. de usur.*

Iudicii accepti. b) Restituere quasi retrò statuere, sive constituere & reddere dicitur. *Varro.* Quare res ea in forma, accessione, & qualitate, reddi debet, in qua fuisset, si nihil adversus id, cujus gratia restitutio desideratur, factum esset. *d. l. videamus. §. in Faviana. l. non enim. ff. ad SC. Treb. d. l. præterea. d. l. ex*

diverso. l. 35. *l.* 57. *ff. hic.* Qui ergò rem ut restituat comdemnatus, fructus à tempore litis contestationis perceptos, ubi illi à lite contestata, (ut in obligationibus dandi regulare) debentur, restituere debet. *d. l. praterea.* 20. à tempore moræ perceptos in obligatione tradendi. *d. l. videamus.* 38. §. 1.

LEX XXXVI.

Ulpianus Lib. XXIII. ad Edictum.

LItis *a* nomen omnem actionem significat, sive in rem, sive in personam.

EXPLICATIO.

Litis. a) Lis in jure dupliciter accipitur. Aut enim actionem significat, *ut hic.* tam criminalem, *l. in SCtum.* 15. §. *si propter. ff. ad SC. Turp.* quam civilem; tam personalem, quam realem; *hic. & l. un. C. de lit. cont. l. properandum. C. de judic.* unde dicimus litem nobis cum aliquo esse, *l. lis nulla. ff. eod.* litem edere, litem in judicium deducere. *l. si mater.* 11. §. *hoc jure. ff. de except. rei jud.* Aut significat instantiam, seu judicium, quod constat Iudice, actore, reo. *c. forus.* 10. *de verb. signif. d. l. properandum. l. rem non novam. verb. non aliter litium primordium. &* §. *patroni, C. de judic.* & comprehendit omnem

tractum, qui à litis contestatione incipiens, usque ad sententiam definitivam durat & exercetur. *d. l. properandum. l. 2. C. Theod. ad leg. Corn. de Fals. l. 2. C. ut int. cert. temp. crim. qu. term.* quo sensu ante litis contestationem, nulla lis est. *Bart. & Alciat. hic. l. amplius non peti. ff. rem rat. hab. l. vinum. ubi Dd. ff. de reb. cred.*

LEX XXXVII.

Paulus Lib. XXVI. ad Edictum.

VErbum *Oportere* a non ad facultatem Iudicis pertinet, qui potest vel pluris, vel minoris condemnare, sed ad veritatem refertur.

EXPLICATIO.

Oportere. a) Potest Iudex, sed non nisi ex caussa, *Alciat. hic.* Reum pluris vel minoris condemnare, quam libello licet verè, actor comprehenderit sibi deberi; ut *si dixerit, Reum decem ipsi dare oportere.* Pluris condemnat in arbitrariis, *l. 1. ff de in lit. jur.* vel in his quæ ex inficiatione duplantur, §. *at adversus. Inst. de pœn. litig.* vel expensarum, aut ejus quod interest ratione. *l. terminato. C. de fruct. & lit. expens.* Minoris condemnat, si actor totius summæ non sit capax, vel si pars aliqua post judicium cœpit non deberi. *l. si servus. ff. de*

cond. furt. vel etiam in executione, reo non nisi quatenus facere poteſt, convento. *l. ſunt qui. ff. de re judic.*

LEX XXXIX.

Ulpianus Lib. XXV. ad Edictum.

OStentum [a] Labeo definit omne contra naturam cujuſque rei genitum factumque. Duo genera autem ſunt oſtentorum; unum, quotiens quid contra naturam [b] naſcitur, tribus manibus fortè, aut pedibus, aut qua alia parte corporis, quæ naturæ contraria eſt: alterum, cum quid prodigioſum [c] videtur, quæ Græci φαντάσματα, id eſt, viſiones vocant.

EXPLICATIO.

Oſtentum. a) Hoc vocabulum generale eſt ab oſtentatione novæ & inconſuetæ formæ, ſic nominatum, & tam ad id quod contra naturam naſcitur, quam ad id quod prodigioſum videtur pertinet.

Contra naturam. b) Id eſt, contra naturæ conſuetudinem naſcitur. Hoc fit, cum cui naturali originis & generationis ſuæ formâ minime deſtructâ vel augmentum acceſſit, vel in aliquo delibatum & detractum, vel mutilatum eſt.

est. Aucta erit forma, si nascantur qui tres pluresve habeant manus; aut pedes: qui sex pluresve digitos in singulis manibus: vel qui duobus capitibus, tribus oculis. Qui, cum in iis natura larga fuit, & humana officia & membra amplicavit, inter liberos connumerabuntur. *l. non sunt.* 14. *vers. Partus ff. de statu hom.* Vndè & ad hos refer hermaphroditos, qui utroque sexu donati. *de quib. in l. quaeritur.* 10. *ff. eod.* Detractum erit formae, si quis uno brachio vel pede, aut inversis brachiis pedibusque vel uno nullove oculo, aut sine naribus, naso, ventriculo, natus sit. Qui etiam homo, cum humanam speciem retinuerit, neque formam penitus exuerit censeri debet.

Prodigiosum c) Prodigiosa sunt quae praeter naturam eveniunt. Ut cum lapidibus pluisse, Livius *lib.* 7. *ab urbe cond.* & *decad.* 3. *lib.* 1. ancilia cum crepitu, sua sponte mota, Idem *lib.* 1. & 5. *ab urbe cond.* In agro Marrucino Vectii Marcelli è primis equestris ordinis olivetum universum, publicam transgressum viam fuisse, arvis indè è contrario in locum oliveti profectis, scribit Plinius *lib.* 15. *cap.* 25. Quorum ostentorum origo, ut inquit Augustinus *de civit. Dei.* & 1. *q.* 1. *c. Teneamus.* & 37. *dist.* §. *huic etiam*, caussa non caret, etsi omninò caussa lateat.

Lex XXXIX.

Paulus Lib. LII. ad Edictum.

SUbſignatum [a] dicitur, quod ab aliquo ſubſcriptum eſt. Nam veteres ſubſignationis verbo pro adſcriptione uti ſolebant.

Explicatio.

Subſignatum. a) Aliud ſignare, aliud ſubſignare: Illud annulo, ut in teſtamentis faciendis, *l.* 21. *ff. de teſtib. l.* 3. §. *hoc interdictum. ff. de tab. exhib. l.* 32. *ff. de furt*, vel ſigillo; *l. videamus.* §. *qui vinum. ff. locat.* Hoc calamo perficitur. *hic.* Ita ſubſignat quis vel ut ſe rei geſtæ interfuiſſe teſtetur: *c.* 2. *de fid. inſtr. l. ad teſtium.* 22. §. *ſi quis. ff. qui teſtam.* vel ut ſe chirographo, cui ſubſcribit, obliget. *Bart. in l. emptor.* §. *Lucius. ff. de pact.* Vnde & ſubſignare vel ſubſcribere, pro ſe obligare capitur. *l. ſemper.* 5. §. *conductus.* 10. *ff. de jure immunit.*

Idem §. 1.

BOna [a] intelliguntur cujuſque quæ deducto ære alieno [b] ſuperſunt.

EXPLICATIO.

Bona. a) Intellige sermonis proprietate. Nam ex mente disponentis aliter quandoque accipiuntur ; cum aliàs aliquid absurdum induceretur. *l. si quis servum.* 8. §. *fin. ff. de legat.* 2.

Ære alieno. b) Æs alienum est, quodvis debitum quod aliis debemus, *l. cedere diem.* 213. §. *æs alienum, ff. hic.* Illud à bonis deducendum; Nam cum bona naturaliter dicantur ex eo quod beant, id est, beatos, seu divites faciant; *l. bonorum.* 44. *ff. hic.* ea propriè bona dici non possunt , quæ plus incommodi quam commodi habent. Quâ etiam ratione bona ab hereditate separantur. *l.* 8. *ff. de legat.* 3. *l.* 16. §. 1. *ff. ad SC. Treb.* Multumque interest inter hereditatem, & usus fructus bonorum legatum. Hoc enim legato, æs alienum ex omnibus rebus est deducendum. *l.* 69. *ff. ad leg. Falc. l. ult. ff. de usufr. leg.* At hereditatis appellatio etiam onera continet.

IDEM §. II.

Detestari est absenti *a* denuntiare. *b*

EXPLICATIO.

Absenti a.) Absentem interpretor & cum qui

qui ſe judicio ſubducit, & ſua abſentia judicem fruſtratur.

Denuntiare. b) Puta cum teſtatione; id eſt, teſtibus. *l. ſeq. in princ. ubi hac de re latius.*

IDEM §. III.

Incertus *a* poſſeſſor eſt quem ignoramus. *b*

EXPLICATIO.

Incertus. a) Etiam optimi juris poſſeſſor, incertus dici poteſt, ſi poſſidere ignoratur. Tria enim poſſeſſorum genera ſunt. Alii ſunt noti ac certi, de quorum poſſeſſione non ambigitur: alii ignoti plane, alii inter hos medii, incerti ſcilicet ac dubii, quorum poſſeſſio in ambiguo eſt. Atqui quæ nobis incerta ſunt, ignoramus.

Ignoramus. b) Reſpectu ſui nemo poſſeſſor incertus eſt, cum incertam (ratione loci; ſimulque quotæ portionis) rem nemo poſſeſſionis cauſa acquirere poſſit. *l.* 3. §. 2. *ff. de acquir. poſſ.*

LEX XL.

Ulpianus Lib. LVI.

DEteſtatio, *a* eſt denuntiatio facta cum teſtatione.

Ex-

EXPLICATIO.

Detestatio. a) Sic dicta à Testatione, quæ est denuntiatio testibus adhibitis facta. *l.* 5. §. *ult. ff. de admin. tut. l.* 1. §. *sed & si quis. ff. quod vi aut clam.* si fiat absenti detestatio dicitur. *hic. & l. præc.* § 2. Vtraque & protestatio dicitur *secund. Alciat. hic.* Quæ est animi nostri declaratio, juris acquirendi vel conservandi, vel damnum depellendi causâ facta. *Alciat. hic.* Hæc in his quæ à legis dispositione pendet nihil operatur. *Gl. in l. alimenta. ff. de neg. gest.* Omninò in his quæ à nostra potestate tantum *l. ut si quis.* §. *plerique. ff. de relig.* Nec tamen refert, præsenti fiat, an absenti, in scriptis, an minus, cum caussa, an sine; sufficit enim pro ratione voluntas. *l. quia. ff. ad SC. Trebell.* Valet etiam protestatio quæ à facto nostro, itemque alterius pendet; dum tamen illi sit facta, Quia consentire debet, si de jure quæsito tollendo agatur; *l. perfectam. C. de donat. quæ sub mod. vid. l. fin.* §. *item si prædixerit. ff. naut. caup. stab. l. cum in plures* §. *locator. ff. locati.* si de jure quærendo agitur, sufficit eum admoneri. *vid. Bart. in l. pacta novissima. C. de pact. Gl. l. si fidejussor. ff. qui satisd. cog.* Protestatio ea, quæ factum ejus cui denuntiamus respicit, valet si regulam juris imitatur; ut si quem admoneo ut faciat quod debet. *ut in l. quod si te. ff. de reb. cred.*

cred. Fieri poteſt quovis loco & tempore. *l. dies. C. de feriis.* Non valet, quæ regulis juris adverſatur. *l. fidejuſſor. ff. de fidejuſs. Vide hæc omnia latius apud Alciat. hic. nos pro inſtituto, ſtrictim agimus.*

IDEM §. I.

Servi *a* appellatio & ad ancillam refertur.

EXPLICATIO.

Servi. a) Quod eſt præſtantius, id minus præſtans ſub ſe in eadem ſpecie colligit: ſub nomine filiorum filiæ, *l. 16. ff. de teſt. tut.* ſub nomine viri mulier, *l. 1. hic.* ſub nomine ſervi ancilla, comprehenditur. *ut hic. & l. 62. ff de legat.* 3. non contra. *l. ſervis.* 81. *ff. eod.* Proinde ſervis, aut mulis legatis, & ancillæ, aut mulæ debentur. *d. l. qui duos.* 62. *& d. l. ſervis.* 81.

IDEM §. II.

Familiæ *a* appellatione liberi quoq; continentur.

EXPLICATIO.

Familiæ. a) De familiæ appellatione infra latius. Hic dicimus primum per familiam ſervos tantum denotatos fuiſſe; nempe à famulando, *i* cum *u* litera mutata. *Quo reſpexiſſe videtur Vlp. in l.* 1. *ff. de vi & vi arm.* Deinde liberi

liberi quoque, uxor, & omnes qui ſub unius poteſtate in eadem domo, natura, *l.* 195. §. 2. *ff. hic.* vel jure vivunt. *l.* 25. §. 1. *l.* 31. §. *idem Pedius. ff. de Ædil. Edict. l.* 2. §. *familia. ff. vi bon. rapt. l.* 1. §. *fin. ff. de vi armat.* Vnde paterfamilias dictus. Tandem familiæ ſignificatio ad totam ſanguinis cognationem porrecta. *d. l.* 195. §. 1. *&c.*

IDEM §. III.

Unicus ſervus familiæ appellatione non continetur. *a* ne duo quidem familiam faciunt.

EXPLICATIO.

Non continetur. a) Puta vi ſermonis latini; *ut inquit Cicer. in orat. pro Cæcin.* Cæterum ratio juris & interdicti, & Prætorum voluntas facit, ut & ſi unus ſervus dejecerit, vel vi aliquem ejecerit, familia intelligatur dejeciſſe, ejeciſſe. *d. l.* 1. §. *familiæ.* 16. *cum* §. *ſeq. ff. de vi armat.* Non enim eſt alia cauſſa æquitatis in uno ſervo, ac in pluribus.

LEX XLI.

Cajus Lib. XXI. ad Edictum Provinciale.

ARmorum *a* appellatio, non utique

ſcuta

ſcuta & gladios, & galeas ſignificat, ſed & fuſtes & lapides.

EXPLICATIO.

Armorum. a) Arma (ab arcendis hoſtibus dicta. *Varro.*) non tantum ea dicuntur quæ offendendi cauſâ habemus, ut omnia tela, hoc eſt, fuſtes, lapides, gladii, haſtæ, frameæ, id eſt, romphææ; *l.* 3. §. *armis. ff. de vi & vi arm.* ſed & quæ defenſionis cauſſâ parantur, ut ſcuta, galeæ, *hic.* loricæ, tibialia, humeralia. *l. qui commeatus.* 14. §. *arma. ff. de re milit.* Arma ergò ſi portare prohibitum, non ſolum inſtrumenta bellica, ut galeæ, ſcuta, tela, ſagittæ, prohibita cenſentur; ſed & fuſtes, lapides, pugiones, & ſi quæ alia quibus major vis inferri poteſt. *hic & d. l.* 3. §. 1. *& l. armatos. l.* 23. §: *telum. inf. hic.*

LEX XLII.

Vlpianus Lib. LVII. ad Edictum.

PRobrum *a* & opprobrium idem eſt. Probra quædam natura *b* turpia ſunt, quædam civiliter & quaſi more civitatis *c*, ut puta, furtum, adulterium, natura turpe eſt. Enimverò tutelæ damnari, hoc non natura probrum eſt, ſed

ſed more civitatis. Nec enim natura probrum eſt, quod poteſt etiam in hominem idoneum incidere.

Explicatio.

Probrum. a) Probrum & opprobrium non ſunt ipſum delictum, ſed facti cujuſque turpitudo & infamia. *l. probrum. 41. ff. de ritu nupt.* Interdum tamen probrum pro crimine ipſo ſumitur. Sed quia ex hujuſmodi delictis ignominia oritur, ſolentque ea à conviciantibus objici, frequentior uſus obtinuit, ut pro ignominia, conviciiſue accipiatur: ſicut & opprobrium, quod nihil aliud & quam objectum probrum.

Natura. b) Stoici nihil turpe putant, niſi quod vitio ſit conjunctum: *Cicer. 3. de offic.* Ob id nihil eis probroſum eſt, niſi quod natura improbatur. Sic furtum, adulterium turpe eſt quoniam utroque ſocietas humana violatur, quod vehementer naturæ repugnat: hæc enim hominem homini tam arcto conjungit vinculo, ut alter ad alterum æque ac ad ſeipſum ſe habeat.

More civitatis. c) Alii, qui in medio vivunt, nec tam arctè, ut Stoici, ad trutinam Critolai, *Cic. 5. de finib.* mores penſitant, probroſa quædam non ex natura, ſed hominū inſtituto judicant, ex. gr. More Hebræorum

qui

qui propinqui & consanguinei sui semen excitare recusaverit fit infamis. *Deut. cap.* 25. More Romano, qui ex agnatis tutelam *suscipere* detrectaverit, ad eam suscipiendam sententiâ Praetoris adactus, tutelae damnatus dicitur. *l.* 1. *ff. de leg. tut.* Quae probrosa, non praescripto naturae, sed civili consuetudine. *Gell. lib.* 11 *cap.* 18.

LEX XLIII.

Idem Lib. LVIII. ad Edictum.

VErbo *Victus* a continentur quae esui, potuique, cultuique corporis, quaeque ad vivendum homini necessaria sunt, vestem quoque victus habere vicem Labeo ait.

EXPLICATIO.

Victus. a) Quae vitae necessaria sunt, id est, sine quibus vita degi non potest, ea victus nomine continentur. Quare victu alicui legato, non solum esus & potus debetur; sed cultus quoque corporis, id est, vestiarium, calcearium, habitatio, lectus. Idem alimentis legatis obtinet. *l.* 6. *& l. fin. ff. de alim. legat.* Nisi mens disponentis alia fuerit.

LEX

Lex XLIV.

Cajus Lib. XXII. *ad Edictum Provinciale.*

ET cætera, quibus tuendi; curandive *a* corporis noſtri gratia utimur, ea appellatione ſignificantur.

Explicatio.

Curandive. a) Vndè victu legato non ſolum ea debentur, quæ tuendi, ſed & quæ curandi corporis gratia adhibentur. Cujuſmodi ſunt Pharmaca tàm evacuantia, quam confortantia. *fac. l. in rebus.* §. *poſſunt. ff. commod. l. ſicut. ff. de uſufr. l. ſi cum dotem.* §. *ſi autem. ff. ſolut. matrim.*

Lex XLV.

Paulus Lib. LVIII. ad Edictum.

INſtratum *a* omne veſtimentum contineri, quod injiciatur; Labeo ait, neque enim dubium eſt, quin ſtragula veſtis ſit omne pallium *b* περίστρωμα. In victum ergò veſtem *d* accipiemus, non ſtragulam, inſtratum omnem ſtragulam veſtem.

EXPLICATIO.

Instratum. a) Vestis omnis quæ vel ornatus, vel commodi gratiâ insternitur, instratum dici solet: sicuti & stragula vestis, quæ lecto, abacis, equis, & nobis ipsis injicitur. *Alexan. ab Alex. lib. gen. dier.* 3. *cap.* 19. *Bayphius. l. vestis. ff. de aur. & arg. leg.*

Pallium. b) Per pallium (quod Græcorum proprium est,) hic Iurisconsultus omnem superiorem vestem accipit, quæ ad subuculam & interiorem tunicam obtegendam major & laxior esse consuevit. Inde apud Plautum. *Trinum.* 17. 30. Tunica pallio propior.

περίστρωμα. c) Stragulorum & instratorum nomen etiam subeunt tapetia, amphitapetia; & quæ circa parietes obtenduntur, & ad avertendum pulverem deciduum, ritu veterum, ad tectum suspenduntur: Græcè stromata, peristromata & peripetasmata appellantur.

Vestem. d) Victu legato vestis debetur; non tamen omnis; nè legatarius & stragulam petat; sed hoc ex boni & æqui formula est metiendum, & dignitas & conditio personæ spectanda; & hereditatis facultates inspiciendæ. *arg. l.* 6. §. 5. *ff. de Carbon. Edict. l. Stichus.* 12. *ff. de legat.* 3.

LEX

Lex XLVI.

Idem Lib. L I X. ad Edictum.

PRonuntiatum *a* & ſtatutum idem poteſt. Promiſcuè enim & pronunciaſſe & ſtatuiſſe ſolemus dicere eos qui jus habent cognoſcendi. *b*

Explicatio.

Pronuntiatum. a) Iudex ut rectam ſententiam ferat; & rei veritatem diligenter debet explorare, & ſuam ſententiam idoneis verbis declarare. *in princ. Inſt. de offic. Iud.* Quodſi fecit, pronuntiaſſe aut ſtatuiſſe dicitur: & ſic pronuntiatum & ſtatutum pro eodem accipitur; ſed alterum ad enuntiationem, alterum ad maturitatem conſilii ſpectat.

Cognoſcendi. a) Rectè ergò & arbitros, cum & hi jus cognoſcendi habeant; *l. ait Prætor. ff. de re jud.* pronuntiare vel ſtatuere dicimus. *l. qualem.* §. 1. *l. quid tamen.* §. *ſi arbiter. ff. de rec. arbit.*

Idem §. 1.

MAtrem familias *a* accipere debemus eam quæ non inhoneſtè vixit.

xit. Matrem enim familias à cæteris fœminis mores discernunt, atque separant. Proinde nihil intererit, nupta sit, an vidua, ingenua sit, an libertina. Nam neque nuptiæ, neque natales faciunt matrem-familias: sed boni mores.

EXPLICATIO.

Matrem-familias. a) Olim, si Nonio credimus, ea duntaxat uxor materfamilias dicebatur, quæ peperisset: Deinde & ea quæ in manum convenerat, licet nondum peperisset, & esset in parentum potestate. *Vid. Boet. in Topic. Cicer. Gell. lib.* 18. *cap.* 16. Postmodum Iurisconsulti; non solum in manus conventiones, aut natales, sed honestatem matremfamilias facere definiverunt. *hic & l.* 3. *in fin. ff. de lib. exhib. l.* 15. §. 11. *ff. de injur. l.* 195. §. 1. *ff. hic.* Adeò quidem ut viduas, libertasque patronorum concubinas, puellas, quæ sui jure sunt, & omnes notæ auctoritatis fœminas etiam matresfamilias appellarent. *l.* 41. §. 1. *ff. de ritu nupt. l.* 4. *ff. de his qui sunt sui vel al. jur. l.* 30. §. 1. *l.* 34. *ff. solut. matr. l.* 3. *ff. de lib. exhib.*

LEX

Lex XLVII.

Paulus Lib. LVI. ad Edictum.

Liberationis *a* verbum eandem vim habet, quam solutionis.

Explicatio.

Liberationis. a) Solutio, in genere, est quivis actus, quo debitor liberatur ab obligatione, qua creditori devinctus est. Hinc verbum liberationis eandem habet vim quam verbum solutionis: *hac. l. cui jun. l. solutionis.* 54. *ff. de solution.* adeò ut etiam verbo solutionis omnis satisfactio accipiatur. *l. satisfactio.* 52. *ff. eod. l. solutionis.* 176. *hic.* & solutio non per numerationem, sed etiam per novationem fieri dicitur. *l. liberto.* 21. §. *Lucius.* 3. *ff. de ann. leg.*

Lex XLVIII.

Cajus Lib. I. ad Edictum.

Qui neque *a* sequantur, neque ducantur.

Explicatio.

Qui neque. a) Pertinent hæc ad Edictum de in jus vocando. Eorum qui in jus vocati alii sequuntur ultrò, nec ducuntur; veluti è

domo ſua vocati; *l.* 21. *ff. de in jus voc.* vel ex aſilo; *Nov.* 17. vel ſatis offerentes: *tot. tit. ff. in jus voc. ut eant.* Alii ducuntur ſi nolint, ut cæteri ferè omnes; qui in jus vocari poſſunt: Alii neque ducuntur, neque ſequuntur; ut qui in jus vocari non poſſunt: quales ſunt vincti, nervo, aut compedibus, vel qui religione loci quaſi vincti tenentur. *l.* 2. *ff. de in jus voc. vid. Cujac.* 7. *obſ.* 16. *Gotofr. hic.*

IDEM. §. I.

SOlutum *a* non intelligimus eum, qui licet vinculis levatus ſit, manibus tamen tenetur: ac ne eum quidem intelligimus ſolutum, qui in publico *b* ſine vinculis ſervatur.

EXPLICATIO.

Solutum. a) Quia is demum ſolutus dicitur, cui eſt recedendi libera facultas. *l.* 2. *ff de lib. hom. exhib. l. nec non.* 28. §. 1. *ff. ex quib. cauſ. major.*

Publico. b) Id eſt, in carcere; ut apud Plautum Soſia. *Vereor ne hac nocte adveniens, publico excipiar*; id eſt, in carcerem obtrudar.

Lex XLIX.

Ulpianus Lib. L I X. ad Edictum.

BOnorum appellatio aut naturalis, aut civilis est. Naturaliter *a* bona ex eo dicuntur quod beant: hoc est, beatos faciunt. beare est prodesse. In bonis autem nostris computari, *b* sciendum est, non solum quæ dominii nostri, sunt, sed & si bona fide à nobis possideantur, vel superficiaria sint. Æque bonis *c* adnumerabitur; etiam si quid est in actionibus, petitionibus, persecutionibus: nam hæc omnia in bonis esse videntur.

Explicatio.

Naturaliter. a) Bona ergò naturaliter sunt quæ commoditatem aliquam afferunt hominibus: sive sint animi, sive corporis, sive fortunæ. Non quæ plus incommodi quam commodi habent. *l.* 83. *inf. eod.* Nec æs alienum, sed quod eis superest. *l.* 11. *ff. de jure fisci.*

Computari. b) Bona naturaliter dicta, in quibus juris Civilis cognitio versatur, sunt facultates; quas & fortunas, *l. Sticho. in fin.* §.

de statulib. substantiam, *l. lex Cornelia. ff. de injur.* appellamus. Vndè in bonis nostris esse dicitur, quod in patrimonio nostro aliqua ratione est. *l. 1. ff. de rer. divis. l. 25. §. non solum. ff. quæ in fraud. credit.* Ita res per vim ablata in bonis esse dicitur ejus, qui vim passus est. *l. 9. §. licet. ff. quod met. caus.* Et servus domino non defendente ductus, in bonis ejus esse qui duxit; *l. 2. §. ult. ff. si ex noxal. caus.* In bonis etiam venditoris res vendita est, antequam ab eo emptori tradita. *l. 8. §. si debitor. ff. quib. mod. pign. §. cum autem. Inst. de empt. vend.* In bonis mariti est dos constante matrimonio. *l. 21. §. item respondit. ff. ad municip. l. 7. §. si res. l. 75. ff. de jur. dot.*

Bona fide. c) Bona fide possidere dicitur, qui ignorat rem alienam esse. *l. 3. ff. ad leg. Fab. de plag.*

Superficiaria. d) Ea sunt, sive sunt prædia, sivè ædes, quæ in conducto solo certâ pensione annuâ habentur. *l. 10. ff. fam. ercisc. l. 16. ff. de pignor. act. l. ult. ff. de superf. l. 74. ff. de rei. vind.* Dicuntur esse in bonis, quia in re superficiarii aliquod jus habent: *l. 19. ff. de damn. inf.* Vnde & Prætor superficiarios loco dominorum habet, & utilibus in rem actionibus tuetur. *leg. 1. §. fin. l. fin. ff. de superf. l. 18. §. ei qui. ff. de damn. inf. l. 74. & seq. ff. de*

rei

rei vindicat. l. 16. in fin. ff. de pignorat. act.

Æque bonis. e) Rem enim in bonis nostris habere, intelligimus, quotiens possidentes exceptionem, aut amittentes ad recuperandam eam actionem, habemus. *l. rem in bonis. 52. ff. de acq. rer. dom.*

LEX L.

Idem Lib. LXI. ad Edictum.

NUrus *a* appellatio etiam ad pronurum & ultra porrigenda est.

EXPLICATIO.

Nurus. a) Nurus appellatur filii uxor; *l. 4. §. affinis. ff. de gradib. affin.* sed & sponsa, licet minus propriè, nurus appellatione continetur. *l. 6. & l. 8. ff. eod. l. 12. §. 1. ff. de ritu nupt.* Nurus autem appellatio & in Edicto de postulando; *l. 1. §. fin. & l. 3. §. 2. ff. de postul.* & in quæstione prohibitarum nuptiarum, *l. 14. §. ult. ff. de ritu nupt.* & aliàs ferè, *l. 8. §. pen. ff. de legat. præst.* ad nepotum uxores, & ultra porrigitur, licet has pronurus & abnurus quidam rectè appellent, *dd. ll.*

Lex LI.

Cajus Lib. XXIII. ad Edictum Provinciale.

APpellatione *a* parentis non tantum pater, ſed etiam avus, & proavus, & deinceps omnes ſuper avos continentur: ſed & mater, & avia, & proavia.

Explicatio.

Appellatione. a) Parentis ergò appellatione omnes in infinitum adſcendentes, intelliguntur. *l. 1. & l. 3. ff. de grad. affin.* quod à Cajo Caſſio decretum, approbatum, *l. 4. §. 2. ff. de in jus voc.* cum antea parentes uſque ad tritavum; ſuperiores majores dicerentur. *d. l. 4. §. 2. & l. fin. §. parentes. ff. de gradib.*

Lex LII.

Ulpianus Lib. LXI. ad Edictum.

PAtroni *a* appellatione & patrona continetur.

Explicatio.

Patroni. a) Quia maſculinum, ut ſupra dicimus

diximus comprehendit fœmininum. *vid. l.* 1. *l.* 40. §. 1. *l.* 174. *l.* 194. *in prin. ff. hic.* Iura ergò de patrono loquentia, & de patrona, quæ manumisit, intelligi debent. Nisi aliter speciali ratione sit constitutum. *ut in l. sicut.* 48. §. *fin ff. de oper. libert.*

LEX LIII.

Paulus Lib. LIX. *ad Edictum.*

SÆpe ita comparatum *a* est, ut conjuncta pro disjunctis accipiantur, & disjuncta pro conjunctis, interdum soluta pro separatis. Nam cum dicitur *b* apud veteres, *Adgnatorum gentiliumque*, pro separatione accipitur. At cum dicitur. *Super pecunia tutelave sua*, tutor separatim sine pecunia dari non potest. Et cum dicimus: *Quod eum dare facere oportet*: quodvis eorum sufficit probare. Cum verò dicit Prætor, *Si donum, munus, operas, redemerit*: si omnia imposita sunt, certum est, omnia redimenda esse, ex re ergò pro conjunctis habentur. si quædam imposita sunt, cætera non desiderabuntur.

EXPLICATIO.

Sæpe ita comparatum. a) Quia voces ideò inventæ ut ſententiis obſequantur, *Cicer. pro Cecinna.* non ut ſententiæ vocibus ſint obſequentes; ideò prima debet eſſe ſententiarum animadverſio, ad quas deinde voces ſunt dirigendæ: Rectè ergò Iuriſconſultus, non verborum, ſed ſententiarum habita ratione, tradit conjuncta pro disjunctis, disjuncta pro conjunctis, ſoluta pro ſeparatis, ſæpe accipi ſolere: commodis ad hoc exemplis ſubjunctis.

Nam cum dicitur. b) Conjunctæ dictiones, (ut ſunt, *Et, que, atque, quoque,*) naturaliter quidem ad hoc ſunt inventæ ut aliquid copuletur cum alio & ſic utriuſque conjuncti concurſus requiratur, *l. ſi heredi. ff. de cond. inſtit.* in jure tamen talis verborum ſignificatio nonnunquam invertitur ex re: ſi id mens proferentis, vel rerum qualitas, vel alia ratio extrinſecus urgeat. Mens proferentis conjuncta disjungere intelligitur; ſi alioqui inde abſurdum conſequeretur; ut cum quis filios & heredes ſubſtituit. *Bart. l. Gallus. §. etiam. ff. de lib. & poſth.* Cum filios & nepotes inſtituit. *d. l. Gallus.* §. 1. Cum lex duodecim Tab. dicit: Agnatorum gentiliumque hereditas ſit. Rerum qualitas hoc facit; cum quis fundum, ejuſque fundi uſumfructum

ctum Titio legat: *l. si Titio.* 10. *ff. de usufruct. leg.* uxorem facit dominam & fructuariam. *Bart. in d. l. si Titio.* 10.

At cum dicitur. c.) Vt conjunctivæ dictiones ad copulandum, ita disjunctivæ (ut sunt *aut, vel, ve, sive.*) ad disjungendum inventæ naturaliter; proinde alterutrum tantum disjunctum requiritur: quod tamen nonnunquam non observatur; sed disjuncta pro conjunctis habentur; puta quoties hoc vel vis verborum, vel leges, vel præsumta loquentis mens infert. *Alciat. hic.* Vis verbi hoc infert; cum legantur uxori, mundus, ornamenta, seu quæ ejus causa parata, & omnia debentur, verbum enim *Seu* vim habet ampliandi: *l. si quis ita.* 30. *ff. de aur. & arg. leg.* Lex, cum jubet tutorem super pecunia tutelave pupilli dare: Nec enim tutela, sine pecunia demandatur. *l. in eo.* §. *ubi. ff. hic.* Mens disponentis hoc docet. In ea substitutione *Si filius meus intestatus, vel sine liberis decesserit. l. generaliter. C. de instit.* Et in ea, *Si filius meus, vel filia heres non erit; Sejus heres esto. l. si is qui.* 13. §. *fin. ff. de reb. dub.*

Cum verò dicit. d) Soluta oratio, aliquando disjungit, subjectâ materiâ hoc suadente, alioqui conjungit; quod docet hic dictio *interdum, in princ. leg.* cujus natura de frequentioribus casibus excipere. *Alciat. hic.*

IDEM

IDEM §. 1.

Item dubitatum, *a* illa verba, *spe, consilio*, quemadmodum accipienda sunt: sententiæ conjungentium, aut separantium? sed verius est, quod & Labeo ait, separatim *b* accipienda: quia aliud factum est ejus, qui ope, *c* aliud ejus qui consilio *d* furtum facit. sic enim alii condici potest, *e* alii non potest. *f* & sane post veterum auctoritatem eo perventum est, ut nemo ope videatur fecisse, nisi & consilium malignum *g* habuerit: nec consilium habuisse noceat; nisi & factum secutum *h* fuerit.

EXPLICATIO.

Dubitatum. a) Ratio dubitationis. Quia opem sine consilio animi ferre non videmur, adeò ut qui servo fugere persuaserit, furti non teneatur, nisi ut alius eum furto subduceret, hoc fecerit. *l. qui servo.* 56. *ff. de fur.* Deinde quia furtum non verbis, *l. si quis.* 52. §. *neque verbo. ff. eodem.* in quibus consistit consilium, *l.* 1. §. *persuadere. ff. de serv. corr.* sed contrectatione committitur. *l.* 1. *ff. de furt.*

Separatim. b) Quia quæ nomine differunt re differunt, *l. non codicillorum. C. de testam. l. si idem. C. de codicill.* Quæ re differunt, formis differant necesse. *d. l. si idem. & ibi. Dd.* Quæ formis differunt separata sunt. *l. Iulianus. §. si quis rem. ff. ad exhib.*

Ope. c) Opem fert, qui ministerium atque auxilium ad surripiendas res præbet. *§. interdum. ubi vid. exempla. Inst. de obl. quæ ex del. nasc.*

Consilio. d) Consilium dat qui verbis persuadet & impellit, & instruit ad aliquid, ex. gr. furtum faciendum. *vid. l. in furti.* 50. *§. ope. ff. de furt. d. l.* 1. *§. persuadere. l. fin. C. de noxal. act.*

Condici potest. e) Qui consilio opeve adjutus furtum fecit & furti actione & condictione tenetur. *l. 7. ff. de condict. furt. l. si quis.* 35. *l.* 54. *§. cum furti. ff. de furt.*

Non potest. f.) Qui spe saltem juvit, non contrectavit, aut consilium dedit, non condictione furtiva tenetur, sed actione furti pœnali. *l. 6. ff. de cond. furt.*

Consilium. malignum. g) Id est, dolo opem tulerit.

Factum secutum. h) Quia neque verbo, neque Scriptura, sed contrectatione furtum fit. *d. l. si quis uxori.* 52. *§. neque. ff. de furt.*

Vlpia-

Lex LIV.

Vlpianus Lib. LXII. ad Edictum.

Conditionales *a* creditores dicuntur & hi quibus nondum competit actio, est autem competitura: vel qui spem habent, ut competat.

Explicatio.

Conditionales. a) Is, cui sub conditione legatum, pendente conditione non est creditor; quia legatum conditionale, ante conditionem existentem, neque debetur, neque peti potest: *l.* 4. *&* *l.* 5. *l.* 21. *ff. quand. dies legat.* qui sub conditione stipulatus est, ea pendente est creditor. *l. is cui sub conditione.* 42. *ff. de oblig. & action. l.* 27. *ff. qui & à quib.* §. *ex conditionali. Inst. de verb. oblig.* siquidem conditionem exstituram spes sit, alias non. *hac. l.*

Lex LV.

Paulus Lib. XVI. Brevis Edicti.

Creditor autem is est, qui exceptione perpetua *a* summoveri non potest: qui autem temporalem exce-

ptionem timet, ſimilis eſt conditionali creditori.

EXPLICATIO.

Perpetua. a) Eâ qui ſummoveri poteſt, non intelligitur, quo ad juris effectum, creditor eſſe: ut nec cum dubium eſt an perpetua exceptio futura ſit. *l. ſufficit.* 56. *ff. de cond. indeb.* Eſt exceptio perpetua, quæ ſemper locum habet, ita ut nulla litis parte evitari poterit; quæque rem de qua agitur, hoc eſt, cauſſam principalem perimit. undè & peremptoria appellatur. Talis eſt, exceptio doli mali, rei judicatæ, jurisjurandi, pacti conventi perpetui, id eſt, nè omninò petatur. *l.* 3. *ff. de except.*

Temporalem. b) Sicut enim conditionalis creditor agere non poteſt, niſi conditio evenerit; ita temporalis creditor agere, niſi dies ceſſerit debitionis. *l. cedere diem. ff. hic.* Eſt enim exceptio temporalis quæ ad tempus tantum nocet; unde & dilatoria dicta. Vt eſt pacti conventi temporalis, id eſt, nè, fortè, intra qninquennium ageretur; Iudicis incompetentis; ea quæ adverſus procuratorem competit. *d. l.* 3. *ff. de except.*

LEX

Lex LVI.

Ulpianus Lib. LXII. ad Edictum.

COgnoſcere *a* inſtrumenta, eſt relegere, & recognoſcere. Diſpungere, conferre accepta & data.

Explicatio.

Cognoſcere. a) Cognoſcere inſtrumenta, non ſolum eſt relegere, quod ſcripturæ proprium eſt, verum etiam recognoſcere, hoc eſt, & ſigilla inſpicere, & veritatem agnoſcere, & deſcripta ſeu copias (ut vulgo ajunt.) cum ſuis originalibus conferre, malè deſcripta emendare.

Inſtrumenta. b) Ea appellatione hic venit omnis ſcriptura, quâ aliqua cauſa & quæſtio inſtrui poſſit. *arg. l. 1. ff. de fid. inſtrum.*

Diſpungere. a) Diſpungere eſt expungere, ſeu tranſverſo calamo rationem cancellare. Hic accepta & data conferre; & ex ea collatione (ut ait Accurſius.) Cancellare quod ſit redditum. Hinc diſpunctio ipſa rationis cancellatura. *vid. l. cum plures. ff. de bon. auct. jud. poſſ.*

Idem

IDEM. §. I.

Liberorum *a* appellatione continentur non tantum qui sunt in potestate, sed omnes, qui sui juris sunt. *b* sive fœminini sexus sint, exve fœminini sexus *c* descendentes.

EXPLICATIO.

Liberorum. a) Liberorum significatio multo laxior quam filiorum: filiorum in proximo, nisi ratio aliud suadeat, *qua de re inf. in l.* 220. constat, liberorum ad nepotes & pronepotes ac minores porrigitur. Atque ita semper in duodecim tabulis est annotatum. Imò Gellius *lib.* 2. *cap.* 13. Crinitus. *lib.* 15. *cap.* 18. Valla *lib.* 3. *cap.* 8. observarunt veteres liberorum nomine, & unum filium filiamque significasse.

Sui juris sunt. b) Vt emancipati; imò & naturales; *Fac. l. tutelas.* 7. *in princ. vers. ex nobis. ff. de cap. minut.* Nisi testatoris conditio & dignitas, *l. ex facto.* 17. §. 4. *ff. ad SC. Treb.* præsumptave ejus mens, aliud inducat. *l. fin. ff. de jur. delib.* Non spury. *Auth. ex complexu. C. de in est. nupt.*

Exve fœminini sexus. c) Adde *propagatione:* Quia inter liberos nepos quoque ex filia continetur. *l. fin. ff. de pollicit.*

LEX

Lex LVII.

Ulpianus Lib. L I X. ad Edictum.

CUi præcipua cura rerum incumbit, & qui magis quam cæteri diligentiam & ſolicitudinem rebus, quibus præſunt, debent: hi Magiſtri *a* appellantur. Quin etiam ipſi Magiſtratus per derivationem à magiſtris cognominantur. Vndè etiam cujuſlibet diſciplinæ præceptores, magiſtros appellari à movendo, vel monſtrando.

Explicatio.

Magiſtri. a) Magiſter eum ſignificat, cujus autoritatem & exemplum ſequimur, vel cui rei alicujus præcipua cura incumbit. *hac. leg.* Feſtus Magiſtros inde voluit dictos, quod cæteris magis poſſunt, vel quod magis quam cæteri diligentiam & ſolicitudinem rebus quibus præſunt, debent. Magiſtri officinæ hinc dicuntur tabernæ mancipes, qui modò præſcribunt ſellulariis. *Gell. lib.* 13. *cap.* 14. Magiſtri curiarum, quibus cura adminiſtrandæ curiæ incumbit, dividendæ puta pecuniæ gratia, exornandi ſuffragii, & alia id genus faciendi. &c.

Idem

IDEM §. I.

PErſequi *a* videtur & qui ſatis accepit.

EXPLICATIO.

Perſequi. a) Senſus eſt; Quamvis aliquis ſatis acceperit, id eſt, fidejuſſor judicio ſiſti ipſi datus eſt. *l.* 5. §. 1. *verſ. fidejuſſorem. verſ. qui non ſit. l. Iulianus. ff. qui ſatisd. cog.* tamen adhuc dicitur perſequi; quia ſatisfactio pro vera ſolutione non eſt. *l.* 1. *ff. eod.*

LEX LVIII.

Cajus Lib. XXIV. ad Edictum Provinciale.

LIcet, *a* inter geſta & facta videtur quædam eſſe ſubtilis differentia: attamen καταχρηστικῶς. id eſt, *abuſive,* nihil inter factum & geſtum intereſt.

EXPLICATIO.

Licet. a) Quid inter geſtum, actum, & contractum interſit ſuperius *ad leg.* 19. diligenter ab Vlpiano excuſſum. Nunc Cajus inter geſtum & factum dicit quandam eſſe differentiam; nam facere promiſcuum eſt, gerere ad magnificas actiones refertur, inquit, Valla

Valla *lib.* 4. *cap.* 4. in jure etiam ad privatas. Dicimus enim negotium gerere. κατα-χρηστικῶς autem nulla est differentia. nam hæc plærunque à Scriptoribus confundi solent.

IDEM §. I.

PAternos *a* libertos rectè videmur dicere nostros libertos. Liberorum *b* libertos non rectè nostros libertos dicimus.

EXPLICATIO.

Paternos. a) Quia liberi in vita Patris quodammodò rerum paternarum domini habentur. *l. in suis.* 11. *ff. de lib. & posth.* Per consequens juris patronatus. Quod ad liberos parente mortuo transit. *l.* 5. *l.* 18. *ff. de bon. lib.*

Liberorum. b) Quia liberi soli patroni sunt: si quidem sint emancipati; id est, Patria potestate liberati: vel certè peculium ipsis habere liceat. *l.* 8. *ff. de iure patron. l. antepen. ff. qui & à quib. l.* 22. *ff. de bon. lib. l.* 3. *ff. de castr. pecul.*

LEX LX.

Idem Lib. LXIX. ad Edictum.

POrtus *a* appellatus est conclusus locus,

locus, quo importantur merces, & inde exportantur. eaque nihilominus statio *b* est conclusa, atque munita. indè angiportum dictum est.

EXPLICATIO.

Portus. a) Portus, (ab importando & exportando dictus) propria significatione significat insulam, hoc est, domum mercium reponendarum gratia ita extructam, ut ab incendis, fumis, incursionibus, tutior securiorque esset, sejuncta ac munita à cæteris contiguis ædificiis. *l.* 3. §. *effracturæ. ff. de offic. Præf. Vigil. l.* 14. *ff. de serv. urb. præd.*

Statio. c) Statio navium per metaphoram etiam portus dicitur; cum conclusa ac munita sit ad tuendum recipiendumque naves.

Angiportum. d) Angiportum sive angiportus, *Fest. & Nonius Marcell.* est legitimum illud spatium duorum scilicet pedum cum semipede, (quod ambitus quoque quia eam insulam ambit, dicitur,) relictum inter insulas seu portus, atque reliquas domus contiguas, ut per id merces importentur & exportententur.

Lex LX.

Idem Lib. LXIX. *ad Edictum.*

Locus *a* est, non fundus, sed portio aliqua fundi: fundus autem integrum aliquid est, & plerunque sine villá locum accipimus. Cæterum adeò opinio nostra & constitutio locum à fundo separat, ut & modicus locus possit fundus dici, si fundi animo eum habuimus. Non etiam magnitudo locum à fundo separat, sed nostra affectio, & quælibet portio fundi poterit fundus dici, si jam hoc constituerimus: nec non & fundus, locus constitui potest. nam si eum alii adjunxerimus fundo, locus fundi efficietur.

Explicatio.

Locus. a) Locus & fundus differunt. Fundus præscriptos ac præfinitos limites habet; non locus: si quidem pars omnis à fundo quomodocunque abscissa locus dici potest. Ad fundum dimetiendum & circumscribendum, affectio & animi nostri inductio plurimum facit. Nam & quælibet, etiam minima, portio

portio fundi, ex noſtro arbitratu fundus poterit appellari. Contra fundus integer poteſt locus effici; ſi alterius in fundi partem conceſſerit. Hinc legatum, vel ſtipulatio fundi in genere, ob incertitudinem nullius eſt momenti; cum vel ceſpitem terræ offerendo heres, vel promiſſor liberaretur. *l. cum poſt.* 69. §. *gener. ff. de jur. dot. l. ubi autem.* 75. §. 1. *ff. de verb. obligat.* Nomen fundi ſi legato expreſſum, is totus debebitur, licet in plures regiones commodioris culturæ gratia teſtator eum diviſerit. Niſi heres de parte eum ſenſiſſe evidenter probet. *l. Cajus Sejus.* 86. *in fin. ff. de legat.* 2.

IDEM. §. I.

LOci *a* appellationem non ſolum ad ruſtica, verum ad urbana quoque prædia pertinere Labeo ſcribit.

IDEM §. II.

SEd fundus quidem ſuos habet fines: locus verò latere poteſt quatenus determinetur & definiatur.

EXPLICATIO.

Loci. a) Eſt hæc inter locum & fundum differentia. quod locus ad urbana etiam prædia pertinet, fundus autem, niſi generaliter

 loquamur,

loquamur, *l. fundi.* 211. *ff. hic.* cum urbanis prædiis nihil habet commune. Nam fundus in rusticis tantum haberi solet, undè & latifundia dicta sunt, id est, ampliores fundi. *Plin. lib.* 3. *cap.* 22. *& lib.* 18. *cap.* 6.

Lex LXI.

Paulus Lib. LXV. ad Edictum.

Satisdationis *a* appellatione interdum etiam repromissio continebitur: qua contentus *b* fuit is cui satisdatio debebatur.

Explicatio.

Satisdationis. a) Satisdare propriè dicitur is qui fidejussores dat: *l.* 1. *ff. qui satisd. cog.* lex tamen propter consensum creditoris, & eum interpretatur satisdare qui repromittit. *l.* 5. §. 4. *ff. judic. solvi.*

Contentus. b) Quia consentienti creditori aliud pro alio licitè solvitur. *l. manifeste. C. de solut.* §. 1. *&* 2. *Inst. quib. mod. toll. obl.*

LEX. LXII.

Cajus. Lib. XXVI. ad Edictum. Provinciale.

TIgni appellatione in lege duodecim Tabularum omne genus materiæ, *a* ex qua ædificia constant significatur.

EXPLICATIO.

Omne genus materiæ. a) Tegula ergò & lapides, & cæmenta, & calx, & arena, cæteraque, si qua sunt ædificiis utilia, tignorum appellatione continentur. *l. tigni. 7. ff. ad exhib. l. 1. §. 1. ff. de tigno junct.* Quod fit, non ex proprietate verbi; (Tignum enim propriè ligneum fuit, significavitque quamcunque trabem tegendi caussâ ędificiis impositam.) sed ex interpretatione prudentum ad legem XII. Tabularum.

LEX LXIII.

Vlpianus Lib. LXXI. ad Edictum.

P*Enes te a* amplius est, quam *apud te*: nam apud te est, quod qualiter qualiter à te teneatur: penes te est, quod quodammodò possidetur.

EXPLICATIO.

Penes te. a) *Festus. Apud* & *penes* in hoc differunt quod alterum perſonam cum loco ſignificat, alterum perſonam & dominium, ac poteſtatem, quod trahitur à penitus. Eſſe itaque penes te quidquam, eſt, non ſolum proximum habere, ſed ejus quoque rei poteſtatem ac facultatem tenere; ut de eo poſſis pro tuo arbitratu decernere. Itaque depoſitarius apud ſe, non penes ſe rem habet. *l.* 1. §. *eleganter.* & §. *ſeqq l.* 5. *l.* 8. *l.* 15. *l. ſi fidejuſſor.* 30. *ff. depoſit.* ut & commodatarius, *l.* 5. §. *ſi, de. l. in rebus.* 18. §. 1. *ff. commod.* mandatarius pecuniam mandati cauſâ exactam. *l. qui negotia. ff. mand.* E contra penes ſe, non apud ſe rem habet, dominus, *l. Titia.* §. *hujus. ff. de legat.* 2. heres tabulas teſtamenti, *l.* 1. *ff. de caſtr. pec.* qui rem precario poſſidet, *l.* 15. §. *cum qui. verſ. an. is. ff. de precar.* qui hominem liberum bonâ fide ut ſervum poſſidet. *l. qui bona. l. quæſitum. ff. de acq. rer. dom.* Quæ ita ſunt niſi res ſubjecta, vel verba prægnantiora adjecta, aut mens loquentis aliud moneat. *ut in l. traditio. ff. eod. l.* 5. §. *ſi de me. ff. commod. l. ſi quis in tantam. C. unde vi.*

LEX

Lex LXIV.

Paulus Lib. LXVII. ad Edictum.

INteſtatus *a* eſt, non tantum qui teſtamentum non fecit, ſed etiam cujus ex teſtamento hereditas adita non eſt.

Explicatio.

Inteſtatus. a) Inteſtatus dicitur, vel qui, cum poſſet jure teſtari, tamen teſtatus non eſt, ſive noluit, ſivè morte foitè impeditus, non potuit: licet codicillos fecerit, (Iis enim hereditas, cujus adjunctum eſt teſtatum aut inteſtatum eſſe, non datur.) §. *codicillis. Inſt. de codicill.* vel qui teſtamentum quidem fecit, ſed non jure, puta ſi ſolennitates à Iure requiſitas non obſervaverit: *l. ſi unus. C. de teſtam.* vel qui teſtamentum quidem jure fecit, ſed quod ex poſt facto infirmetur. *tot. tit. Inſt. quib. mod. teſt. infir.* Rumpitur agnatione: Irritum fit capitis diminutione, & ſi hereditas ex teſtamento adita non ſit. *hic. & in princ. Inſt. de hered. quæ ab. int. def.*

Lex LXV.

Ulpianus Lib. LXXII. ad Edictum.

HEredis appellatio non ſolum ad proximum heredem, ſed & ad ulteriores *a* refertur. nam & heredis heres, & deinceps, heredis appellatione continetur.

Explicatio.

Ulteriores. a) Quapropter, conditio *ut heredi Titio detur*, & in herede heredis adimpleri poteſt. *l. cum ita.* 63 §. *fin. ff. de cond. & demonſtr.* Certis tamen caſibus heredis appellatio ultra proximum non extenditur; ut ſi ſcripti heredis facta ſit mentio; *Bart. in l. qui liberis.* §. 1. *ff. de vulg. ſubſt.* vel ſui; *Bald. conſ.* 304. Si Titio ejuſque heredibus uſusfructus legatus; *l. cum antiquitas. C. de uſufr.* nè proprietas, conſolidationis ſpe ſublatâ, reddatur inutilis; Si appellatio heredis extraneos non comprehendat; ut fit in materia emphyteuſeos eccleſiaſticæ, feudi. *c. ſi de feu. fu. cont. int. do.*

Lex

LEX LXVI.

Caius Lib. LXXIV. ad Edictum.

MErcis appellatio ad res mobiles *a* tantum pertinet.

EXPLICATIO.

Mobiles. a) Vt vinum, oleum, frumentum. *l. ult. ff. de condict. tritic.* Non ad servos. *l.* 1. §. 1. *ff. de tribut. act.* quamvis & servi mercis loco haberi dicantur; *l.* 73. §. *ult. ff. de legat.* 3. & Edictum de peculiaris mercis tributione ad omnes negotiationes porrigatur. *d. l.* 1. *& l.* 28. *ff. de pecul.* Generaliter autem merx quæcunque res in emptionem deducta appellatur. *l.* 1. *ff. de rer. perm.* Et mercis causâ parata dicuntur, quæ idcirco parata sunt, ut veneant. *l.* 32. §. *uxori. ff. de usufr. leg.*

LEX XLVII.

Idem Lib. LXXVI. *ad Edictum.*

ALienatum *a* non propriè dicitur, quod adhuc in dominio venditoris manet: venditum tamen rectè dicetur.

EXPLICATIO.

Alienatum. a) Alienatio, ſeu tranſlatio dominii, potiſſimum per traditionem fit; *l. traditionibus. C. de pact.* unde qui rem vendit, antequam eam tradat nullum jus dominii transfert, nec alienaſſe cenſetur. Proinde & perſonali actione tantum tenetur. Itaque emphyteuta,aut vaſallus rem emphyteuticam, aut feudalem, ſine conſenſu domini, vendens, nec tamen eam tradens, ea non privatur; quia non dicitur alienata, licet vendita dicatur: nec debetur ex illa venditione laudemium. *l. fin. C. de jur. emphyt.*

IDEM §. I.

DOnationis *a* verbum ſimpliciter loquendo, omnem donationem comprehendiſſe videtur: ſive mortis cauſſâ, ſive non mortis cauſſâ fuerit.

EXPLICATIO.

Donationis. a) Donationis duæ ſunt ſpecies; alia *pura*, alia *conditionalis*. *Pura* eſt, cum quis ea mente dat, ut ſtatim velit accipientis fieri, nec ullo caſu ad ſe reverti & propter nullam aliam cauſam facit, quam ut liberalitatem & munificentiam, exerceat: *l. 1. ff. de donat.* *Conditionalis* eſt, cum quis

ea

ea mente dat, ut tum demum accipientis fiat, cum aliquid fuerit ſecutum; Item cum ipſe eà mente dat, ut ſtatim quidem fiat accipientis, ſi tamen aliquid factum fuerit, aut non fuerit, velit ad ſe reverti: ut eſt donatio mortis cauſſa. *d, l. 1. in princ.* *Pura* ſimul ac facta; *Conditionalis*, poſt eventum conditionis propriè, ante impropriè: Quæ ſub conditione reſolvitur, tum cum nulla ſpes reſolutionis amplius ſubeſſe poterit, non interim, donatio fuiſſe cenſetur. *Alciat. hic.*

Lex LXVIII.

Idem Lib.LXXVII.*ad Edictum*

ILla verba *Arbitratu Lucii Titii fieri* jus ſignificant, *a* & in ſervum *b* non cadunt.

Explicatio.

Jus ſignificant. a) Id eſt, facultatem Iure Civili permiſſam & corroboratam. *Gothofr. hic.*

In ſervum. b) In ſervum ergò compromitti non poteſt. *l. 7. l. 9. ff. de recept. arb.* Quia in iis quæ ad jus attinent, ſervus omnino incognitus eſt, nec tantum civili jure, ſed etiam prætorio; nec ullam habet juris ſive civilis, ſive prætorii communionem:

 l. qui

l. qui testamento. 20. §. *servus quoque. ff. qui testam. fac.* adeò ut neque extra ordinem computetur, *l. nullomodo.* 7. *ff. de leg. Corn. de fals.*

Lex LXIX.

Idem Lib. LXXVII. *ad Edictum.*

HÆc verba, *Cui rei dolus malus aberit, afuerit*, generaliter *a* comprehendunt omnem dolum *b* quicunque in hanc rem admissus est, de qua stipulatio est interposita.

Explicatio.

Generaliter. a) Et sic non tantum factum suum heredumque, promisisse contrahens intelligitur, *l. novissima. ff. judic. solv.* sed &, cum stipulatio pænalis sit, extranei: *l. stipulatio ista.* 38. §. *si quis dolum. l. in illa.* 50. *l. inter.* 83. *in princ. ff. de verb. oblig.*

Omnem dolum. b) Sive procedat ad aliquod maleficium nominatum, veluti, furtum, homicidium, perjurium, falsum; sive producat factum criminosum quod tamen speciali nomine caret, unde stellionatus dicitur; *l. 1. & tot. tit. ff. de stellion.* sive afferat læsionem nullo tamen facto quod criminaliter accusari possit; ut in commerciis hominum aliisque

modis fieri solet: & tunc doli appellationem, retinet. *l.* 1. *& tot. tit. ff. de dolo.* Complectitur itaque illa stipulationis pars, qua dolum abesse abfuturumque comprehendimus, *l.* 22. *l.* 53. *l.* 119. *l.* 121. *l.* 135. *ff. de verb. oblig.* quicquid contra bonam fidem & æquitatem fit. Dolo enim facit qui contra bonum & æquum aliquid facit. *l. qui æquitate. ff. de dol. mal. except.*

Lex LXX.

Paulus Lib. LXXIII. *ad Edictum.*

Sciendum est, heredem etiam per multas successiones *a* accipi. nam paucis speciebus heredum appellatio proximum continet. Veluti in substitutione *b* impuberis. *Quisquis mihi heres erit, idem filio heres esto*: ubi heredis heres non continetur, quia incertus est. Item in lege Ælia Sentia *c* filius heres proximus *d* potest libertum paternum ut ingratum accusare, non etiam si heredi heres exstiterit. Idem dicitur in operarum exactione, *e* ut filius heres exigere possit, non ex successione effectus.

EXPLICATIO.

Per multas successiones. a) Heredis appellationem per multas successiones accipi, nec tantum ad proximum heredem, sed & ad ulteriores referri, ita ut heredis heres, & deinceps ea appellatione contineantur, supra *l. heredis.* 65. diximus. Paucas etiam species, in quibus heredis appellatio proximum tantum continet, excepimus; tres alias hic addit Iurisconsultus.

Substitutione. b) Qua proximos, & scriptos tantum heredes, & qui ex testamento heredes existerent, contineri placuit. Et ideò non tantùm heredem, sed & patrem, qui per filium, dominum qui per servum heres extiterit, ab hac substitutione repelli; quia hi omnes non ex judicio testatoris veniunt; *l.* 3. *& l.* 8. *ff. de vulg. & pup. subst. l.* 27. §. *qui suspectam. l.* 55. §. *qui fideicom. ff. ad SC. Trebell.* cum sint ei incerti: *l. hac.* nam filiusfam. emancipari; servus manumitti, vel vendi potuit.

Ælia Sentia. c) Tulere hanc legen Sextus Ælius, & C. Sensius Coss. Anno DCCLVI. Augusti temporibus. Varia ejus fuere capita; quæ hic referre non attinet. *vid. Vlp. tit.* 1. *Inst. Iustin. tit. Inst. quib. ex caus. man. non licet. Iulian. l.* 42. *Paul. l.* 55. *l.* 57. *l.* 60. *l.* 83. *ff. de hered. inst. l.* 70. *ff. hic. l.* 1. *C.*

qui man. non poss. l. 3. §. 2. ff. de suis & legit. l. 33. ff. de bon. lib.

Heres proximus. d) Quia cum ingrati accusatio, tanquam libertatis peremptoria, odio non careat, lex id juris heredi proximo eidemque filio tantum concessit. *Novel. 78. cap. 2. l. 3. C. de libert. & eorum lib. junct. l. 5. C. de obseq. patr. præst.*

In operarum exactione. e) Si quidem exigantur operæ officiales, hæ enim ad filios tantum transeunt, etiamsi non sunt heredes, *l. si operarum. 29. ff. de oper. lib.* non extraneos. *d. l. si operarum. 29. & l. fabriles. 6. ff. de oper. lib.* Artificiales, etiam ad heredem extraneum transeunt. *d. l. fabriles. 6.* non ejus heredem; *l. cum patronus. 22. §. 1. ff. eod.* Nisi sint tales quarum æstimatio heredi ex judicato fuit præstanda; Heredis enim heres recte eam pecuniam petet. *l. 37. §. 6. ff. eod.*

IDEM §. I.

Verba hæc, *a Is ad quem ea res pertinet*, sic intelliguntur, ut qui in universum dominium, vel jure Civili, vel Iure Prætorio succedit, contineatur.

EXPLICATIO.

Verba hæc.) Verba hæc in Prætorum Edictis, & in stipulationibus, pro materia subjecta variam accipiunt interpretationem. Quandoque sic intelliguntur, ut qui in universum dominium Iure Civili, vel prætorio successerint, contineantur; *hoc.* §. *l.* 1. §. 1 *l.* 19. §. 5. *l.* 35. *ff de Ædil. Edict.* Vndè *in l.* 53. *ff. de oblig. & act.* cum adjicitur. *Sive ad quem ea res pertinebit*, & adrogati, & eorum qui jure nobis succedunt personas comprehendimus. Iisdem verbis heredes & bonorum possessores & cæteri successores demonstrantur. *in l.* 1. §. *prodest.* & §. *alter.* & *l.* 2. §. 1. *ff. quor. leg.* & *in l.* 40. *ff. si cert. pet.* & *l.* 33. §. *pater emancipato. ff. de legat.* 3. Sed & in Edicto de jurejurando, non eos tantum qui in jus universum, sed & qui in rem successerint, ea verba complectuntur. *l.* 7. 8. *ff. de jurejur. l.* 3. *l* 22. §. *in stipulatione. l. seq. ff. rem rat. hab.* In Edicto de ventre inspiciendo, eos continent, quorum interest partum non edi; & quos proxima spes successionis contingit. *l.* 1. §. *de inspiciendo.* & §. *quamvis* & §. *denuntiari. ff. de vent. inspic.* In cautione procuratoria. *Ratum habere, ad quem ea res pertinet*; dominus, non creditor continetur. *l.* 33. §. *ait Prætor. l.* 32. §. *alieno.* §. *quæritur ff. de procur.* In lege Iulia de adulteriis, plenius hæc verba accipiuntur, ut omnes quorum interest comprehendant. *l.* 27. *ff. ad. l. Iul. de adul.*

LEX

LEX LXXI.

Ulpianus Lib. LXX. ad Edictum.

ALiud eſt capere, aliud accipere. Capere *a* cum effectu accipitur. Accipere *b* eſt, ſi quis non accepit, ut habeat. Ideòque non videtur quis capere, quod erit reſtituturus. Sicut perveniſſe *c* propriè illud dicitur quod eſt remanſurum.

EXPLICATIO.

Capere. a) Capere cum effectu accipitur: nempe de eo qui ſic accepit, ut habeat. Ideoque non videtur quis capere quod eſt reſtituturus. *hic, l. 51. ff. de reg. jur.* Vnde capere, *in l. cum ei. ff. de legat.* 2. impropriè accipitur. Nam qui tantum erogat, quantum accepit, capere quid non videtur. *l. civitatibus. 122. in fin. ff. de legat.* I.

Accipere. b) Accipere eſt, ſi quis non accepit, ut habeat. Capimus ergò nobis, accipimus alteri. *Gothof. hic.* Interdum tamen etiam alii capimus. *l. cepiſſe. 140. ff. hic.* Accipimus *ait Alciat. hic.* de manu alterius; noſtra verò auctoritate capimus. Et accipimus, quandoque rem ſine dominii ad nos tranſlatione. *Dec. in l. non videtur. ff. de div. reg. jur.* undè plerumque accepiſſe dicitur, qui tamen domi-

dominium adhuc non adquisivit. *l. naturalis.* §. 1. *ff. de præscr. verb.*

Pervenisse. c) Verbum enim pervenire, cum effectu est accipiendum. *l.* 164. §. *ult. ff. hic. ubi latius.*

IDEM §. 1.

HÆc Verba, *a His rebus recte præstari*; hoc significant, ne quid periculum vel damnum ex ea re stipulator sentiret.

EXPLICATIO.

Hæc Verba. a) Cautio, *His rebus rectè præstari*, ab actore rei vindicatione convento, ut quod propter eam rem alteri promisit indemnis servetur, præstita, *l. ipsi quoque.* 29. *ff. de rei. vind.* securitatem præstat. Vetus enim formula est, qua significatur nequid periculum vel damnum ex ea re stipulator sentiat. *hac. & l. redhibere.* 21. §. *idem Pomponius. ff. de Ædil. Edict.* Quippe verbum *Recte* pro viri boni arbitrio est. *l. hæc verba.* 73. *ff. hic.* Vir autem bonus non arbitrabitur in damno morari debere eum qui ex necessitate fecerit, quod in fundi utilitatem facere debuit; quale illud est, si quis de damno infecto caverit. *l. illud.* 40. §. *pen. ff. de hered. pet.*

LEX LXXII.

Paulus Lib. LXXVI. *ad Edictum.*

APpellatione *a* rei, pars etiam continetur.

EXPLICATIO.

Appellatione. a) Rei appellatione & tota res & pars ejus continetur. *l.* 7. *ff. de jurejur. l.* 4. §. 1. *ff. de damn. inf. l.* 13. §. 1. *ff. de fund. dot.* Vndè eadem res peti intelligitur etiamsi pars petatur ejus, quod totum petitum est. *l.* 7. *ff. de except. rei. jud.* Nec interest utrum in corpore hoc quæratur, an in quantitate, vel in jure. *d. l.* 7. *in princ.*

LEX LXXIII.

Vlpianus Lib. LXXX. *ad Edictum.*

HÆc verba in stipulatione posita, *Eam rem rectè restitui, a* fructus continent. *Rectè* enim verbum pro viri boni *b* arbitrio est.

EXPLICATIO.

Fructus. a) Cum verbum *restituas*, in lege vel stipulatione invenitur, etsi non specialiter

cialiter de fructibus additum est tamen etiam fructus sunt restituendi. *l. in condemnatione.* 173. §. 1. *ff. de div. reg. jur. l.* 38. §. 1. *ff. de usur. ut supra diximus.* Verbum ergò *rectè* in stipulatione positum non facit ut fructus restituantur, sed eos boni viri arbitrio debeti ostendit. Hinc *recte* defendere, arbitratu boni viri defendere. *in l. jam tamen.* 5. §. 3. *ff. jud. solvi.* Hinc illa formula *apud ICtum in l. lecta.* 40. *ff. si cert. pet.* Et hæc quindecim proba rectè dari Calendis futuris stipulatus est Mœvius. Varro *lib.* 2. *de re rustic. cap.* 4. Illasce sues sanas esse, habereque rectè licere, spondesne?

Viri boni. a) Id est, discreti Iudicis ac probi patrisfamilias, quem negotium controversum non attingit. *Goed. hic secutus Menochi. de arb. jud. quæst. in proœm.*

LEX LXXIV.

Paulus Lib. II. ad Edictum Ædilium Curulium.

SIgnatorius annulus *a* ornamenti appellatione non continetur.

Ex-

EXPLICATIO.

Annulus. a) Annuli enim quidam ſignandi cauſſa habebantur, ſignatorii dicti: quidam ornatus cauſſa. Ornamentis ergò legatis, annuli ſignatorii non venient. *l. argumentò. 25. §. ornamenta. ff. de auro & arg. leg.*

LEX LXXV.

Idem Lib. L. ad Edictum.

RESTITUERE *a* videtur, qui id reſtituit, quod habiturus eſſet actor, ſi controverſia ei facta non eſſet.

EXPLICATIO.

Reſtituere. a) Reſtituere *ut ſupra ad l. 35. diximus ubi etiam vide. ut & l. 22.* eſt retrò ſtatuere, id eſt, id eam caſum rem reſtituere, in quem fuiſſet ſi nihil adverſus id, ob quod reſtitutio facienda, eveniſſet.

LEX LXXVI.

Idem Lib. LI. ad Edictum.

DEDISSE *a* intelligendus eſt etiam is, qui permutavit, vel compenſavit.

Dediſſe.

Explicatio.

Dedisse. a) Licet dare simpliciter pronunciatum, alienare est, & dominium per traditionem transferre, *ut in l. nemo rem suam. & l. ubi autem apparet. §. fin. ff. de verb. oblig.* tamen qui rem pro re alia, quam dare tenebatur commutavit, vel compensavit; aut sibi accepto latum est, is dedisse censetur. *l. vel permutavit.* 19. *ff. de liber. caus. l. 2. l. 3. ff. de calumniat. l. 8. ff. de hered. vend. l. debet.* 17. *ff. de Ædil. Edict. l. si mulier. ff. de cond. caus. dat.* Vndè si mulier nuptura ei, qui Stichum debebat, cum eo ita pacta est, *pro Sticho quem mihi debes, decem tibi doti erunt*; secundum id quod placuit rem pro re solvi posse, & liberatio contigit, & centum in dotem erunt. *text. in l. si ei nuptura.* 25. *ff. de jur. dot.*

Lex LXXVII.

Idem Lib. XLIX. ad Edictum.

FRugem pro reditu *a* appellari, non solum quod frumentis, aut leguminibus: verum & quod ex vino, sylvis cæduis, cretifodinis, lapidicinis capitur. Iulianus scribit fruges omnes esse, quibus homo vescatur falsum esse: non enim

enim carnem, aut aves, ferasve, aut poma, fruges dici: Frumentum autem id esse, quod arista se teneat, rectè Gallum definisse, lupinum verò & fabam fruges potius dici: quia non arista, sed siliqua continentur, quæ Servius apud Alfenum in frumento contineri putat.

EXPLICATIO.

Reditu. a) Reditus dicitur quicquid ex re aliqua obvenit, & redit. *l.* 5. §. *non passim. ff. de reb. eor.* Sic reditus prædii, id est, proventus, qui quotannis redit. *l.pen. ff. de usufr. leg. l. si reditus, ff. de fund. instr. instr. l. Titia ff. de solut. l. æquissimum.* §. 1. *ff. de usufr.* Quam significationem & fruges, (a fruendo, *ut Varro,* vel frumine, quod summa gulæ pars, per quam cibus in ventrem dimittitur. *ut Serv. Donat.* dictæ) recipiunt. Sunt fruges quæ culturam & industriam humanam requirunt, & redeunt. *sec. Plin. lib.* 18. *cap.* 17. vel sine semine, quæ generis nomen retinent; ut vina, olea, fruges seu fructus lapidicinarum, cretifodinarum, argenti aurique fodinarum, sylvarum cæduarum; *l.* 30. *ff. hic. l.* 7. §. 13. *ff. solut. matr. l. fin. ff. de fund. dotal, l. si ex lapidicinis. ff. jur. dot.*

non

non quæ ex animantibus naſcuntur, quæque ex aliis arboribus quam vite & oliva, coguntur: *hic.* vel ex ſemine, exinde ſegetes dictæ. Sunt vel frumentum, vel legumen. *Plin. d. cap.* 17.

Frumentum. b) Frumenti appellatione continetur id quod ariſta ſe tenet; ut hordeum, avena, triticum, ſiligo ſive zea, ſecale ſive zypha, milium, panicum, milium indicum. Leguminis quod ſiliqua, id eſt, theca modò rotunda, ut cicere; modò chilindracea, ut piſo; modò etiam longiſſima & pro menſa ſeminum lata. *Plin. cap.* 7. *lib.* 18. *Varro lib.* 1. *cap.* 32. Hujus generis ſunt fabæ, lupinum, ervum, lens, cicer, linum. *Plin. d. cap.* 7.8.9.10.11.12. *& ſeq. lib.* 18.

Lex LXXVIII.

Paulus Lib. II. ad Plautium.

INterdum *a* proprietatem quoque verbum poſſeſſionis ſignificat: ſicut in eo qui poſſeſſiones ſuas legaſſet, reſponſum eſt.

Explicatio.

Interdum. a) Poſſeſſio non ſolum apud Juriſconſultos, *l. ſi de vi.* 37. *ff. de judic.* & in conſtitutionibus, *l. fin. C. de præd. min. l. cum*

res.

res. C. de contr. emt. interdum (non ſemper. Eſt enim quiddam à proprietate ſejunctum. *l.* 115. *ff. hic.*) pro proprietate ipſa, ſeu prædio capitur, ſed etiam apud alios autores. Vndè poſſeſſiones urbanæ & ruſticæ Ciceroni *in Philippicis.* Hinc non mirum legato poſſeſſionum quas quis habet, proprietatem prædiorum, contineri: *l. uxorem.* 41. §. *legaverat.* 6. *ff. de legat.* 3. *l. Mævius.* 66. §. *pen. ff. de legat.* 2. *l. qui ſolidum.* 78. §. 1. *ff. eod.*

LEX LXXIX.

Idem Lib. VI. ad Plautium.

IMpenſæ neceſſariæ *a* ſunt, quæ ſi factæ non ſint, res aut peritura, aut deterior futura *b* ſit.

EXPLICATIO.

Neceſſariæ. a) Veluti aggeres facere, flumina avertere, ædificia vetera fulcire, reficere, arbores in locum mortuarum reponere. *l.* 14. *ff. de imp. in res dot.* Has maritus & quilibet bonæ vel malæ fidei poſſeſſor deducit, *l. domum. C. de rei vind.* Imò hæ ipſo jure dotem minuunt: proinde maritus ſoluto matrimonio eò minus reſtituit; *l.* 5. *l. pen. ff. eod. l. un.* §. *taceat. C. de rei ux. act.* Si dotem integram ſolvit, ei vel condictio indebiti conce-

conceditur, *d. l.* 5. *in princ. &* §. *fin.* vel actio mandati; aut negotiorum gestorum. *l.* 7. §. *fin. ff. solut. matr.* Nisi sint impensæ modicæ, quas ferre debet. *l. omnino.* 52. *ff. de imp. in res dot. fact.*

Deterior futura. b) Proinde impensæ necessariæ sunt, quæ habent in se necessitatem impendendi: quæ eam non habent, alio jure habentur. *l.* 1. §. 1. *eod.* id est, aut utiles aut voluptuariæ sunt. *l.* 5. §. *fin. l.* 6. *l.* 7. *ff. eod.* de quibus infra.

IDEM. §. 1.

VTiles *a* impensas esse Fulcinius ait, quæ meliorem dotem faciant [non] deteriorem esse non sinant. ex quibus reditus mulieri adquiratur; sicut arbusti pastinatione ultra quam necesse fuerat: item doctrinam puerorum, quorum nomine onerari mulierem ignorantem vel invitam, non oportet: ne cogatur fundo, aut mancipiis carere. In his impensis & pistrinum, & horreum insulæ dotali adjectum, plerumque dicemus.

EXPLI-

EXPLICATIO.

Utiles. b) Utiles impensæ sunt *ut Ulp. in Instit. ait,* quibus non factis quidem deterior dos non fuerit, factis autem fructuosior effecta est: veluti si oliveta, vineta, arbusta, pastina, stercorationes fiant. *l.* 5. §. *fin. cum l. seq. l.* 14. *ff. eod. l.* 39. *ff. de petit. hered. l. ult. ff. de pact. dotal.* Has maritus, nisi essent modicæ; *l. omnino.* 12. *ff. de imp. in res dot.* aut muliere invitâ factæ, *l. utilium.* 8. *ff. eodem.* vel exigebat, *l.* 7. §. 1. *ff. eod.* vel de dote deducebat. *d. l. utilium.* 8. Hodie earum nomine deductione denegatâ, marito vel actio mandati conceditur, si eas volente uxore fecit, vel negotiorum gestorum, si eâ insciâ. *l. un.* §. *taceat.* 5. *vers. sed nec ob impensas. C. de rei uxor. act.*

IDEM §. 11.

Voluptuariæ *a* sunt, quæ speciem duntaxat, non etiam fructum augent: ut sunt viridia, & aquæ salientes, incrustationes, *b* loricationes, picturæ.

EXPLICATIO.

Voluptuariæ. a) Ad ornamentum solum pertinent. *l.* 7. *ff. de imp. in res dot. fact.* Nisi

 factæ

factæ ſint in rebus promercalibus, id eſt, venalibus; tum enim pro utilibus impenſis habentur. *l. quod ſi heres.* 10. *ff. eod.* Voluptuarias impenſas, etiam voluntate mulieris factas, maritus, ſi ſeparationem admittant, alias non, tollere poteſt. *l.* 9, *l.* 11. *in princ. ff. eod.* Si dotem, non habitâ earum ratione, integrè ſolvit, eas condicere non poteſt, *l.* 59. §. 1. *ff. de hered. pet.* quia nullo obligationis jure debentur. *d. l.* 11. *d. l. un.* §. *taceat. l.* 25. *ff. de cond. ind.*

Incruſtationes. b) Incruſtationes, ſunt tectoria parietum, ex cruſtis marmoreis facta. *de quibus ICtus in l. quidam.* §. 1. *ff. de ſerv. urb. præd.*

Loricationes. c) Lorica tectorium eſt, parieti in modum loricæ inductum: idem ferè quod incruſtatio.

Lex LXXX.

Idem Lib. IX. ad Plautium.

IN generali repetitione *a* legatorum etiam datæ libertates, *b* continentur ex mente *c* Legis duodecim Tabularum.

Explicatio.

Repetitione. a) Repetitio eſt iteratio, ejus quod relictum eſt. *l. ſi ſic.* 13. *l. ſi purè.* 54. *l. in repetundis.*

petundis. 63. *l. cum in substitutione.* 77. *ff. de legat.* 3. *l. avia.* 77. *l. libertis.* 108. *ff. de cond. & demon. l. legatarii* 19. *l. licet.* 74. *l. servo.* 113. §. 1. *ff. de legat.* 1. *l.* 13. *ff. de hered. inst. l. cum servus.* 18 *ff. de cond. inst.* Fit vel generaliter, quoties præcedentia legata, vel institutionis gradus repetuntur per verba generalia; ut amplius, *ut d. l. legata* 19. *d. l. si purè.* 54. *d. l. avia.* 77. *d. l. libertis* 108. quisquis, *l.* 3. §. *filius.* §. *seq. ff. de lib. & posth. l. quæ conditio.* 39. *ff. de cond. & demonst.* præterea, item, & similia: *d. l. licet.* 74. *d. l. in repetundis.* 63. *l. cum servus.* 82. *ff. de cond. & demonst.* vel specialiter, cum res legatæ aut personæ nominatim repetuntur, aut certis notis repetitæ demonstrantur: ut si testator dicat, *Quas pecunias legavi, quibus dies appositus non est, annua, bima, trima die heres meus damnas esto. d. l. legata.* 19. Vel *Quod Titio legavi, pure legatum volo: Quod Seio legavi, ita legatum volo, si decem heredi dederit.* Habet autem repetitio varios effectus. Nam si eidem legetur sive conjuncta, sive separata scriptura, vel plenius legatum facit, *l. qui ita. ff. de dote præl. l. Sejo.* §. *pen. ff. de ann. leg.* & utile id quod erat inutile, *d. l. legata.* 19. & conditionem adjicit priori scripturæ; *d. l. si pure.* 54 *in princ. ff. de legat.* 3. aut inferiori: *d. l. in repetundis.* 63. *d. l. cum servus.* 18. Vel exiguius legatum facit, ut si puro legato dies aut conditio adjiciatur. Si autem

diversis legetur; aut verba *hoc amplius* priori legatario in eandem rem pecuniamve collegatarium & conjunctum adjiciunt, *d. l. si sic locutus.* 13. *ff. de legat.* 3. aut legatario unius rei separatim in aliam rem alium legatarium adjiciunt, non collegatarium, *ut l. si servus.* 108. §. *si ita scriptum.* 7. *ff. de legat.* 1.

Libertates. b) Undè cum in substitutione legata repetuntur, libertates etiam continentur. *d. l. cum in substitutione.* 77.

Ex mente. c) Verba legis XII. Tabul. erant, *Uti quis legasset, rei suæ, ita jus esto. l.* 120. *ff. hic.*

Lex LXXXI.

Idem Lib. X. *ad Plautium.*

Cum Prætor *a* dicat, ut opus factum restituatur, etiam damnum datum actor consequi debet: nam verbo restitutionis omnis utilitas *b* actoris continetur.

Explicatio.

Cum Prætor. a) Cum Prætor in Interdictis ait, *Quod vi clamve, aut spreta novi operis nuntiatione factum, restituatur*, non solum opus restituendum, *l. semper. §. in hoc. ff. quod vi aut clam*, sed etiam omne damnum sarciendum.

ciendum. Ea enim vis est verbi restitutionis. *l. antepen.* §. *sive. ff. de oper. nov. nunc.*

Omnis utilitas. b) Ergò & lucri cessantis habenda ratio; *Alciat. hic. Diss. Bald. cons.* 152. *in* 1.

Lex LXXXII.

Idem Lib. XIV. *ad Plautium.*

VErbum *Amplius*, *a* ad eum quoque pertinet, cui nihil debetur: *b* sicuti ex contrario *minus* solutum videtur, etiamsi nihil esset exactum.

Explicatio.

Amplius. a) *Amplius* & *minus* comparativa quamvis sint, tamen ex subjecto argumento vim comparationis quandoque amittunt, *vid, supra l. minus. & infra. l. si ita.* poniturque amplius pro toto, minus pro nihilo. *vid. l.* 1. §. *hæc verba.* 11. *ff. si cui plus quam per leg. Falc.*

Nihil debetur. b) Vndè si ei cui nihil legatum, cum hac adjectione, *Hoc amplius* aliquid legetur, illud debetur. Vt & si ab eo qui mihi nihil debet, ita fuero stipulatus, *Amplius quam mihi debes, decem, dare spondes,* decem debentur. *l. si servus legatus,* 108, § *si ei.* 8. *ff. de legat.* 1.

Lex LXXXIII.

Iavolenus Lib. *V. ex Plautio.*

PRopriè bona *a* dici non possunt, quæ plus incommodi, quam commodi habent.

Explicatio.

Propriè bona. a) Quia bona dicuntur, quod beent, id est, beatos, seu fortunatos, aut locupletes faciant. *l. bonorum.* 49. *& l. subsignatum.* 33. §. *bona, supra. ubi vid.*

Lex LXXXIV.

Paulus Lib. II. ad Vitellium.

FIlii *a* appellatione omnes liberos intelligimus.

Explicatio.

Filii. a) Non propriè, *l. quod si nepotes. ff. de testam. tut.* sed ex interpretatione. Quæ in dispositione legis, nisi ratio aliter suadeat, *ut in l. sed & milites.* 8. *ff. de excus. tut. & l. jubemus.* 6. §. *fin. C. ad. SC. Treb.* generaliter procedit. *l. filium.* 14. *ff. de SC. Maced. l. Senatus Consulta.* 59. *ff. de ritu nupt. l.* 2. § *si mater. ff. ad SC. Tertyll.* Non in dispositione hominis

hominis, §. *fin. Inst. qui dar. tut.* nisi mens disponentis alicunde alia fuisse appareat. *l. liberorum. ff. hic ut in l. Lucius. ff. de hered. instit. l. alimenta. ff. de alim. leg. vide infra. l. liberorum.* 220. §. *fin.*

LEX LXXXV.

Marcellus Lib. I. Digestorum.

NEratius Priscus tres, *a* facere existimat collegium, *b* & hoc magis sequendum est.

EXPLICATIO.

Tres. a) A paucioribus ergò quàm tribus collegium constitui non potest; licet per duos, imò etiam per unum, conservari ac retineri possit. *l. sicut.* 7. §. *fin. ff. quod cujusque univ.*

Collegium. b) Collegium, sive corpus, dicitur societas quædam hominum ita contracta, ut ex pluribus personis, veluti una persona, & unum corpus fiat *l.* 1. *ff. eod.* Itaque mortuis quibusdam collegis & aliis in eorum locum substitutis, idem collegium semper manet: *l. proponebatur. ff. de judic.* & ob delictum collegii non temerè plectuntur singuli; sed potius collegium ipsum. *l. si usufructus.* 21. *ff. quib. mod. usufr. amitt. l. aut*

 facta.

facta. §. *fin. ff. de pæn.* Sed ſciendum nullum collegium licitum eſſe, niſi ſit ſpecialiter permiſſum. *l. 3. ff. de colleg. & corpor. l. 1. ff. quod cujuſque univ. l. 2. ff. de extraord. crimin.* Illicitum collegium qui contraxerunt, extra ordinem, ad exemplum ſcilicet legis Iuliæ de vi publica, puniuntur. *l. 2. ff. de coll. & corpor.*

Lex LXXXVI.

Celſus Lib. *V. Digeſtorum.*

QUid aliud ſunt jura *a* prædiorum, quam prædia qualiter ſe habentia? ut bonitas, ſalubritas, amplitudo.

Explicatio.

Iura. a) Per Ius hic Iuriſconſultus intelligit, qualitatem rei inherentem: & vult eum qui prædia cum ſuis juribus reſtituere promiſit, ea ejuſdem qualitatis reddere cujus accepit; ejuſdem ſcilicet, bonitatis, ſalubritatis, amplitudinis. Alioqui jura prædiorum ſunt ſervitutes.

Lex LXXXVII.

Marcellus Lib. *XII. Digeſtorum.*

VT Alfenus ait, urbs *a* eſt Roma,

quæ

quæ muro cingeretur. Roma est etiam, qua continenti ædificia essent. Nam Romam non muro tenus existimari, ex consuetudine cottidiana posse intelligi, cum diceremus Romam nos ire, etiam si extra urbem habitaremus.

EXPLICATIO.

Vrbs. a) Urbem simpliciter cum legimus, Romam per excellentiam intelligimus, quæ olim inter alias tantum caput extulit urbes', *ut ait Virg. in Bucol.* Quantum lenta solent inter viburna cupressi. *Et ita in l. 1. ff. de Sen tor. l. 1. ff. ad l. Iul. de amb. l. pen. §. negotiatores. ff. de muner. & hon. l. 7. §. constitutum. ff. de interd. & releg.* Vrbis tamen appellatio proprietate sermonis angustior est, quam Romæ: urbs enim muris, Roma verò continentibus demum ædificiis finitur. *l. 2. sup. ubi latius.*

LEX LXXXVIII.

Celsus Lib. X V I I I. Digestorum.

TAntum quisque pecuniæ *a* relinquit, quantum ex bonis ejus refici *b* potest. Sic dicimus, centies aureorum habere, qui tamen in prædiis, cæ-

terisque similibus rebus habeat. Non idem est in fundo alieno legato, quanquam is hereditaria pecunia parari potest: neque quisquam eum, qui pecuniam numeratam habet, habere dicit, quicquid ex ea parari potest.

EXPLICATIO.

Pecuniæ. a) Pecuniæ verbum tribus modis in jure accipitur. Primo generalissimè: quo refertur ad omnia ea quæ sunt in patrimonio; *l.* 5. *ff. hic.* sive res sint corporales, sive incorporales, sive mobiles, sive immobiles. *l. pecuniæ.* 178. *l. pecuniæ.* 222. *ff. hic.* Secundo aliquanto angustius capitur, ut eas duntaxat res contineat, quas ICtus *in l.* 2. §. 1. *ff. de reb. cred.* ait in suo genere functionem recipere; id est, quæ pondere, numero, vel mensura constant. *d. l.* 2. §. 1. *l. talis. scriptura.* 30. *ff. de legat.* 1. Tertio pro pecunia numerata accipitur; ut hic.

Refici. b) Quia res pecunia rectè æstimantur; pecunia autem rebus æstimari nec potest, nec debet. *l. si ita fidejussorem.* 42. *ff. de fidejuss.* In rerum autem æstimatione quanti vendi potest res, *l. mortis causa.* 18. §. *fin. ff. de don. mort. caus. l. quærebatur.* 82. *ff. ad leg. falc.* consideratur.

Centies

Centies aureorum. c) Id est centies centena millia aureorum.

Non idem. d) Non enim sequitur, ex pecunia hereditaria fundus emi potest, is ergò in hereditate fuit.

LEX LXXXIX.

Pomponius Lib. VI. ad Sabinum.

BOves, magis armentorum, *a* quam jumentorum *b* generis appellantur.

EXPLICATIO.

Armentorum. a) Armenta Varro ab arando dicta, tradit, quod principalis eorum is usus esset. Armento igitur legato etiam boves contineri convenit; non jumenta. *l. legatis servis.* 65. §. 5. *ff. de legat.* 3. non etiam greges ovium, caprarum. *l. servis legatis.* 81. §. 3. *ff. de legat.* 3.

Iumentorum. b) Iumentorum (quæ à jungendo ut vult Nonius appellata, quod currui jungerentur.) appellatione, equus, mulus, & alia dorsualia animalia, ut elephanti & cameli; *l.* 2. §. *fin. ff. ad leg. Aquil.* continentur. Boves verò licet collo domantur, quia tamen collo non ferunt, eadem appellatione non continentur. *l.* 38. §. *jumentorum. ff. de Ædil. Edict.* Vndè jumentis legatis non debentur boves. *l. legatis servis.* 65. §. *jumentis.* 5. *ff. de legat.* 3.

IDEM. §. I.

HOc sermone, D*um* à *nupta erit*, primæ nuptiæ significantur.

EXPLICATIO.

Dum. a) Dum particula & eam significationem habet, quam donec, & quamdiu.

Primæ nuptiæ. b) Vndè dos cum nupta erit promissa, non nisi in primis nuptiis debetur. *l. dotis promißio.* 68. *l. si sponsalibus.* 56. *ff. de jur. dot.* Dos quam stipulatus est Titius sibi soluto matrimonio reddi, facto divortio, reddenda licet matrimonium sit redintegratum. *l. stipulatio.* 63. *l. stipulationem.* 21. *cum l. seq. ff. eod.* Sermo enim simpliciter prolatus intelligitur de prima vice. *Gothofr. ad d. l.* 21. Nisi vel sit negativus; *l. si sic stipulatus.* 132. *ff. in fin. ff. de verb. oblig.* vel prior actus nullus. *l. hæ conditio.* 10. *in fin. princ. ff. de cond. & demonst.* vel materia sit favorabilis, ut alimentorum; *Alciat. hic.* vel natura rei iterationem requirat, ut in vestitu legato. *Bald. l. 1. C. de fideicom.* Plures exceptiones vide apud Tyraquellum. *in tractatu suo ad hunc.* §.

IDEM. §. II.

INter edere *a* & reddi rationes multum

tum intereſt. nec is qui edere juſſus ſit, reliquum reddere debet. nam & argentarius edere rationem videtur, etjamſi quod reliquum ſit apud eum non ſolvat.

EXPLICATIO.

Edere. a) Plus eſt enim reddere rationes, quam edere. Nam edere rationes juſſus inſpiciendi & deſcribendi tantum facultatem præbere debet. *l.* 1. §. 1 *.ff.de edend.* Reddere verò juſſus hoc amplius eam pecuniam, quæ ex reliquis colligitur reddere cogitur. *l.*69.§. *Servus. ff. de eviction. l.* 31. *ff. de ſtatulib. l.* 80. 82. *l.* 32. *ff. de cond. & demon. l.* 9. §. *is qui reddere ff. de liber. leg.* Ad reliquorum tamen onus damna, quæ ita contigerunt, ut nihil imputari poſſit, non pertinent. *l.* 41. §. *Titius. ff. de fideicom. libert.* Qui ad reliqua non tenetur, nec rationes reddere debet. *l. qui libertatis.* 69. §. *ſervus.* 4. *ff. de eviction.* Eſt enim rationes reddere, nihil aliud quam reliqua ſolvere. *d. l. quamvis.*32. *d. l. cum ſervus.* 82. *ff. de cond. & demonſt.*

LEX

Lex XC.

Vlpianus Lib.XXVII.ad Sabinum

QVi *uti optimæ maximæque* a *sunt*, ædes tradit: non hoc dicit, servitutem illis deberi: sed illud solum ipsas ædes liberas esse, hoc est, nulli servire.

Explicatio.

Optimæ maximæque. a) Adjectio hæc *uti optimæ maximæque sunt*, non in traditionibus modò, sed in emptionibus, stipulationibus, testamentis, hoc significat, ut ædes liberæ ab omni servitute præstentur, non ut etiam servitutes eis debeantur. *l.* 126. *&* *l.* 169. *ff. hic. l. pen. ff. de evict ion. l.* 69. §. *si fundus. ff. de legat.* 1. Plerumque etiam ad instrumentum ædium vel prædii hæc verba referuntur. *l. fundo.* 22. *ff. de instr. & instrum. leg.*

Lex XCI.

Paulus Lib.II.Fidei-commissorum.

MEorum & tuorum *a* appellatione actiones quoque contineri dicendum est.

EXPLICATIO.

Meorum & tuorum. a) Meorum, tuorum, ſuorum, appellatione deſignantur omnia bona, non ſolum corpora & res, ſed & actiones, ſeu quod eſt in actionibus. *l. nam quod.* 18. *l. ſeqq. l. ſi legatus.* 30. §. *ſi quis bona. ff. ad SC. Treb.* Nam meum, tuum, ſuum, id omninò deſignat, quod jure dominii, vel quaſi; aut jure poſſeſſionis, vel obligationis, alicujus eſt; *l. cum, ſuæ.* 7. *l. ſeq. l. ſuos autem.* 73. *ff. de legat.* 3. etiamſi id cum aliis commune habeat: *l. ſi quis ſuos.* 74. *ff. de legat.* 3. *l. duo. ff. de hered. acquir. l. ſervus communis. ff. de ſerv. ſtip. Bald. ad l.* 1. *C. de comm. rer. alien.* vel hypothecæ pignorive alteri dederit. *d. l. ſuos.* 73. §. 1. Generaliter ergò omnia ſua, aut omnes res ſuas donans, & nomina debitorum donaſſe intelligitur. *d. l. ſi legatus.* 30. §. *ſi quis. d. l. nam quod.* 14. §. *fin.* Non ſi dixerit argentum meum, aut veſtes meas, dono, vel lego. tum enim quæ ſunt in credito donaſſe non cenſetur. *l. Quintus.* 27. §. *argento. ff. de aur. & arg. leg. d. l. ſuos autem.* 73. §. 1. Quia cum meum, ad certam ſpeciem referat, ſatis deſignat; ſe non de omni argento, veſtibus, quas habet, quaſve habere, aut aliquo jure conſequi poteſt, agere; ſed de iis, quæ nunc quando deberi incipiunt, ipſius ſunt.

Lex XCII.

Idem Lib. *VII. Quæstionum.*

PRoximus *a* eſt, cui nemo antecedit. ſupremus *b* eſt, quem nemo ſequitur.

Explicatio.

Proximus. a) Proximus ſuperlativum nomen eſt, & ideò ex natura ſua poſitivum præſupponere deberet; ſicut optimus præſupponit ceterorum meliorem. *l. ubi.* 75. §. 2. *ff. de verb. oblig.* Sed tamen in jure: *l. proximus. l. illa verba ff. hic.* & alias; *Laur. Vall. lib.* 1. *eleg. cap.* 17. aliquando vim poſitivi habet. Vndè proximus non ſolum accipitur qui ante aliquem eſt, ſed etiam is ante quem nemo eſt, quamvis ipſe ſolus ſit. *l. ex duobus.* 34. *ff. de vulg. ſubſt.* Proximus ergò agnatus dicitur qui teſtatori ſic conjunctus eſt, ut eum nemo antecedat. *l.* 2. §. 3. *ff. de ſuis & legit. l.* 1. §. *proximus. ff. unde cognati.* Et, ſi nullum teſtamentum factum eſt, proximus intelligitur qui morienti eſt proximus; ſi factum eſt, tum demum cum deſtitutum eſſe conſtiterit. *l.* 2. §. 4. & 5. *ff. de ſuis & legit.*

Supremus. b) Quod de proximo diximus & in ſupremo obtinet. Vndè ſupremas tabulas

bulas ſecundum quas Prætor bonorum poſſeſſionem ſe daturum pollicetur accipimus noviſſimas, poſt quas aliæ nullæ factæ ſunt. *l.* 1. §. 1. *l. pen.* §. *plane. ff. de ſecun. tab.* Sed & illæ habentur ſupremæ tabulæ, quæ ſolæ ſunt. *l.* 161. *ff. hic.* In vulgari quoque ſubſtitutione quâ ei, qui ſupremus morietur, heres ſubſtituitur, rectè heres ſubſtitutus etiam unico intelligitur. *l.* 9. *ff. de reb. dub.* Cum verò plures ſunt, ei qui noviſſimus deceſſerit, ex his rebus ſubſtitutus ſuccedet. *d. l.* 9. *& l.* 14. *in fin. ff. ad leg. falcid.*

Lex XCIII.

Celſus Lib. XIX. *Digeſtorum.*

MOventium, *a* item mobilium appellatione idem ſignificamus. ſi tamen apparet defunctum animalia duntaxat, quia ſe ipſa moverent, moventia vocaſſe: quod verum eſt.

Explicatio.

Moventium. a) Moventia dicuntur propriè animalia quæ per ſe moventur; ut ſervi, jumenta, pecora. Mobilia verò, quæ anima carent, ut vaſa, veſtes, & alia id genus, *l.* 2. *ff. de ſupellect. leg. l.* 1. *ff. de Ædil. Edict. l. pen. C. de jure dot. l. un.* §. *cum autem. C.*

de

de servitut. Sed hæc differentia plerumque confunditur. *l.* 32. §. *ult. ff. de usufr. leg. l. ult. ff. de requir. vel. abs. damn. l.* 21. §. *certe. ff. de furt.* Vndè mobilibus legatis etiam animalia venient: *l. hac.* Nisi aliter de mente testatoris constet. *l.* 15. §. *in venditione.* 2. *ff. de re jud.*

LEX XCIV.

Idem Lib. XX. Digestorum.

VErbum *reddendi* quanquam significatum habet retrò dandi, recipit tamen & per se dandi significationem.

EXPLICATIO.

Reddendi. a) Reddere quamvis propriè significet retrò dare, & quod acceperis restituere, *l.* 3. §. *si quis servum. l.* 39. § *si heres. ff. de statulib.* tamen & pro dare, tam apud Ciceronem, Quintilianum, Virgilium, *lib.* 1. *Georg.* Senecam, *lib. de benef.* 6. quam Iurisconsultos, *hic. l. cum quidam uxori. ff. de legat.* 2. *l.* 100. *ff. de legat.* 3. aliquando accipitur. Itaque reddere jussus simul & dare jussus intelligitur. *d. l.* 100. *in princ.* Et ideò si quis alicui pecuniam reddi jusserit, etsi debitam non appareat, ex fidei-commisso tamen ea rectè petetur. *d. l.* 100. *in princ. l. Lucius. Titius.* 93. §. 1. *ff. eod.*

Lex XCV.

Marcellus. Lib. XIV. Digestorum.

POtest *reliquorum a* appellatio & universos significare.

Explicatio.

Reliquorum. a) Reliquum, propriè, est pars restans. Nonnunquam tamen à proprietate sermonis recedimus materiâ, vel narrantis intentione, hoc suadente. Et tum reliquum quandoque nihil, quandoque totum inducit. Nihil si testator, expleto asse, dicat. *Titius ex reliqua parte heres esto.* quoniam nihil reliquum est Titius ex nulla parte heres erit: *l. idem quod Sabinus.* 17. §. 3. *ff. de hered. inst.* si testator *Mœvium ex parte quam per leges capere potest, heredem instituat, ex reliqua Titium.* si Mœvius solidum capere poterit, Titius heres non erit. *l. qui non.* 78. §. *fin. ff. eod.* Totum inducit. si heres ex parte institutus, nullius capax sit : *l. quodsi.* 80. *ff. eod. l.* 2. *C. eod.* Si unius servi optione Sempronio legatâ, reliquos Cajo legat, Sempronio non optante omnes Cajo debebuntur: *l. cum optio.* 17. *ff. de opt. vel elect. leg. l.* 160. *ff. hic.*

Parte

Parte domus quam vivens inhabitare solebat uxori legatâ;tota, si integram inhabitare solebat, debebitur. *l. uxori.* 33. *ff. de legat.*3.

LEX XCVI.

Celsus Lib. XXV. *Digestorum.*

Littus *a* est, quousque maximus *b* fluctus à mari pervenit. idque Marcum Tullium ajunt, cum arbiter esset, primum constituisse.

EXPLICATIO.

Littus. a) Aquilius Gallus litus per translationem definire solebat, qua fluctus eluderet. *Cicer. in Topic. Quint. Inst. orat. lib.* 5. *cap. ult. in fin.*

Maximus. b) Puta hybernus, qui solet esse maximus. §. *est autem littus.* 3: *Inst. de rer. divis.*

IDEM §. I.

PRædia *a* dicimus aliquorum esse, non utique communiter habentium ea, sed [vel] alio aliud habente.

EXPLICATIO.

Prædia. a) Ordo hic est inversus. Et vult Iurisconsultus prædia non tantum aliquorum

rum dici quæ divisa sunt, quod non est dubium; sed & quæ adhuc communia sunt; quod enim commune est, quasi meum est. *l. merito.* 51. *ff. pro socio. l. illud dubitationis.* 46. *ff. de ritu nupt. l. si ex duabus.* 12. *ff. de adsign. libert. l. item apud Labeonem.* 15. §. *si communem.* 36. *ff. de injur. l.* 1. §. 6. *ff. de SC. Syllan.*

LEX XCVII.

Idem Lib. XXXII. *Digestorum.*

CVm stipulamur, a *Quanta pecunia ex hereditate Titii ad te pervenerit*: res ipsas, quæ pervenerunt; non pretia earum spectare videmur.

EXPLICATIO.

*Cum stipulamur.*a) Emptor hereditatis, qui à venditore. *Quanta pecunia ex hereditate ad eum pervenerit*, stipulatur, species ipsas, non earum pretia stipulatus videtur. *l. si creditor.* 37. *ff. de peculio.* Quod & in legatis obtinet. Verbum enim *quanta*, non ad numeratam pecuniam duntaxat refertur. *l. quisquis mihi.* 95. *ff. de legat.* 3.

Pervenerunt. b) Pervenisse intelligitur id omne per quod in effectu per hereditatem venditor factus locupletior. *l.* 2. §. *pervenisse. & passim. ff. de hered. vend.*

LEX XCVIII.

Idem Lib. XXXIX. *Digestorum.*

CUm bisextum *a* Kalendis *b* est: nihil refert [utrum] priore an posteriore die quis natus sit, & deinde sextum Kalendas ejus natalis dies est. nam id biduum pro uno die habetur: sed posterior dies intercalatur; non prior. Ideò quo anno intercalatum non est sexto kalendas natus, cum bisextum kalendis est, priorem diem natalem habet.

EXPLICATIO.

Bisextum. a) Bisextum (alias bissextum) *hic*; *& in l. 3. §. minorum. ubi Bart. ff. de minor.* diem significat, qui quarto quoque anno intercalatur. Bisextus, inquit Isidorus, *lib. 6. cap.* 17. est post quatuor annos unus dies adjectus. Crescit enim per singulas menses quarta pars assis; id est, duodecim horarum. At ubi quarto anno assem compleverit, bissextilem annum facit. Id biduum pro uno haberi; posterioremque diem Kalendarum intercalari scribit hic Marcellus. *& in d. l. 3. §. minorum.* Vlpianus. Quod & Pontifex probat, *c. quaesivit. §. 1. de verb. signif.*

Kalendis.

Kalendis. b) Kalendæ inquit Varro : *lib.* 5. *de ling. latin.* primi dies mensium nominati, ab eo, quod his diebus kalentur ejus mensis Nonæ à Pontificibus, quintanane, an septimanæ sint futuræ, in Capitolio in Curia Kalabra sic dictæ. Quinque Kalo Iuno Novella, Septem Kalo Iuno Novella. Nonæ appellatæ, aut quod ante diem nonum Eidus semper, aut quod ut novus annus Kalendæ Ianuariæ ab novo Sole appellatæ, novus mensis, nova Luna Noneis.

IDEM §. 1.

CAto putat, mensem intercalarem additicium *a* esse, omnesque ejus dies pro momento temporis observat, extremoque diei mensis Februarii attribuit Quintus Mucius.

EXPLICATIO.

Addititium. a) Rectè, ante annum à Iulio Cæsare reformatum. Quia intercalabant eum, hoc est, vocato Populo Pontifices interponebant, ut annus ad Lunæ cursum quadraret. Romani enim ex distributione Numæ Pompilii, ad Lunæ cursum, sicut Græci, annum computabant. *Macrob. lib.* 1. *Saturnal. cap.* 13: Postea Iulius Cæsar, *teste Tranquillo, in Iulio Cæsare cap.* 40. ad

Lex XCVIII.

Idem Lib. XXXIX. *Digestorum.*

CUm bisextum *a* Kalendis *b* est: nihil refert [utrum] priore an posteriore die quis natus sit, & deinde sextum Kalendas ejus natalis dies est. nam id biduum pro uno die habetur: sed posterior dies intercalatur; non prior. Ideò quo anno intercalatum non est sexto kalendas natus, cum bisextum kalendis est, priorem diem natalem habet.

Explicatio.

Bisextum. a) Bisextum (alias bissextum) *hic*; *& in l. 3. §. minorum. ubi Bart. ff. de minor.* diem significat, qui quarto quoque anno intercalatur. Bisextus, inquit Isidorus, *lib. 6. cap.* 17. est post quatuor annos unus dies adjectus. Crescit enim per singulas menses quarta pars assis; id est, duodecim horarum. At ubi quarto anno assem compleverit, bissextilem annum facit. Id biduum pro uno haberi; posterioremque diem Kalendarum intercalari scribit hic Marcellus. *& in d. l. 3. §. minorum.* Vlpianus. Quod & Pontifex probat, *c. quæsivit. §. 1. de verb. signif.*

Kalendis.

Kalendis. b) Kalendæ inquit Varro *: lib.* 5. *de ling. latin.* primi dies menſium nominati, ab eo, quod his diebus kalentur ejus menſis Nonæ à Pontificibus, quintanane, an ſeptimanæ ſint futuræ, in Capitolio in Curia Kalabra ſic dictæ. Quinque Kalo Iuno Novella, Septem Kalo Iuno Novella. Nonæ appellatæ, aut quod ante diem nonum Eidus ſemper, aut quod ut novus annus Kalendæ Ianuariæ ab novo Sole appellatæ, novus menſis, nova Luna Noneis.

IDEM §. 1.

CAto putat, menſem intercalarem additicium *a* eſſe, omneſque ejus dies pro momento temporis obſervat, extremoque diei menſis Februarii attribuit Quintus Mucius.

EXPLICATIO.

Addititium. a) Rectè, ante annum à Iulio Cæſare reformatum. Quia intercalabant eum, hoc eſt, vocato Populo Pontifices interponebant, ut annus ad Lunæ curſum quadraret. Romani enim ex diſtributione Numæ Pompilii, ad Lunæ curſum, ſicut Græci, annum computabant. *Macrob. lib.* 1. *Saturnal. cap.* 13: Poſtea Iulius Cæſar, *teſte Tranquillo, in Iulio Cæſare cap.* 40. ad

ad ordinandum Reipublicæ ſtatum conver-ſus, non ex curſu Lunæ, quæ paulo minus menſe in Zodiaci circuitione conſumit: ſed ad rationem Solis, qui 365. diebus & quadrante curſum ſuum conficiens, ad ſignum à quo digreſſus fuit, revertitur; totidem diebus annum conſtare voluit. *Vid. Dion. lib.* 45. Et ne quadrans deficiens temporis ſupputandi errorem ingereret, ſtatuit; ut quarto quoque anno unum diem Pontifices intercalarent, eodem tempore, quo antea menſis intercalari ſolebat: hoc eſt; ante quinque ultimos February dies: idque biſextum appellavit. *Budæus hic.* Quam Cæſaris conſtitutionem poſteriores Iuriſconſulti receperunt. *l.* 51. *ff. ad leg. Aquil. l.* 4. §. 5. *ff. de ſtatu lib. l.* 154. *ff. hic.*

IDEM §. II.

MEnſis autem intercalaris *a* conſtat ex diebus viginti octo.

EXPLICATIO.

Intercalaris. a) Intercalaris menſis, hic, eſt Februarius, ſic dictus, quod ei dies unus interſeritur: Is à Iulio Cæſare ſublatus. Vnde hodie cum menſis fit appellatio, triginta dies intelliguntur. *l. fin. C. de jure delib. Alex. conſ.* 114. *in* 5. *tom. Socin. reg.* 260.

Lex XCIX.

Ulpianus Lib. I I I. de Officio Consulis.

NOtionem *a* accipere possumus & cognitionem & jurisdictionem.

Explicatio.

Notionem. a) Notionis (quæ nihil aliud est, quam potestas quædam cognoscendi examinandique factum. *l.* 3. §. *causæ cognitio.* §. *seq. ff. de Carbon. Edict. l.* 4. *ff. de off. ejus cui mand. est jurisd.*) verbum latissimum est; nam & in civilibus & in criminalibus caussis usurpatur. In civilibus, Prætoris dicitur notio, qui utrum actio danda, an deneganda sit cognoscit: *l. ult.* §. *fin. ff. de oblig. & action.* aut cum de habitatione, vel vestiario, vel alimento relicto transigendum est. *l.* 8. *ff. de transact.* In criminalibus, Præfectus urbi eorum quæ intra centesimum lapidem fiunt, dicitur habere notionem. *l.* 1. §. 1. *ff. de offic. Præf. urbi. vid. & l. pen ff. de calumn. l.* 6. *C. quom. & quan. jud.* Propriè tamen videtur Notio esse rerum non criminalium, & in facto consistentium; veluti cum apud Prætorem disceptatur, utrum qui filius esse dicitur in potestate sit, necne. *l.* 3. §. 1. *ff.*

de lib. exhib. Quæ quidem ita ſe habent,cum propria verbi cujuſque ſignificatio exquiritur; ſed Vlpianus hic Notionem ſic poſſe accipi ſcribit, ut & juriſdictio, & cognitio intelligatur. *vid.* & *l. ait Prætor. 5. ff. de re jud.* Quare Aſſeſſores,ſive amici qui in conſilium Proconſulum adhibentur, cum etiam ipſi cognoſcant, dicuntur habere notionem. Arbitri quoque quos ex compromiſſo adimus, habent notionem. Cum enim ex pacto privatorum juriſdictio conferri nequeat,conſequens eſt, ut ſaltem notionem habere dicantur. *Alciat. hic.*

I d e m. §. I.

COntinentes provincias *a* accipere debemus eas quæ Italiæ junctæ ſunt: ut puta Galliam. ſed & Provinciam Siciliam magis inter continentes accipere nos oportet, quæ modico freto Italia dividitur.

Explicatio.

Provincias. a) Provinciæ dictæ, quaſi procul victæ, in quas mittebantur Proconſules aut Prætores, jus dicturi. Erant aliæ continentes, ut Gallia, Illyricum, Rhetia, intra quas etiam numerabatur Sicilia; quoniam modico freto tantum ab Italia dividitur:

tur: aliæ tranſmarinæ, ut Aſia, Aphrica, Syria, Achaia. In illis dilationes breviores; in hic prolixiores conceduntur. *l.* 1. *C. de dilat.*

IDEM. §. 11.

INſtrumentorum *a* appellatione quæ comprehendantur, perquam difficile erit ſeparare. Quæ enim proprié ſint inſtrumenta, propter quæ dilatio danda ſit, indè dignoſcemus, ſi in præſentiam perſonæ, quæ inſtruere poſſit, dilatio petatur: puta qui actum geſſit, licet in ſervitute, *b* vel qui actor fuit conſtitutus, putem videri inſtrumentorum cauſa peti dilationem.

EXPLICATIO.

Inſtrumentorum. a) Inſtrumenta variè in jure accipiuntur; in re judiciaria ſunt ea omnia quæ ad inſtruendam cauſſam pertinent. Et ideò tam teſtimonia, quam perſonæ inſtrumentorum loco habentur. *l.* 1. *ff. de fide inſtrum.* Vt cum dilatio inſtrumentorum cauſſa petitur, etiam in præſentiam ejus perſonæ, (id eſt, donec ſit præſens,) quæ inſtruere poſſit, puta qui actum geſſit, vel qui

actor fuit constitutus, dilatio quasi instrumentorum caussa datur. *l. hac. & l. 1. C. de dilat. l. 18. C. Theod. quor. appell. non recip.*

In servitute. b) Potest ergò liber factus de eo testari quod servus vidit.

Lex. C.

Idem Lib. I I. de Officio Consulis.

SPeciosas *a* personas accipere debemus, clarissimas personas utriusque sexus. *b* item eorum, quæ ornamentis Senatoriis utuntur.

Explicatio.

Speciosas. a) Quatuor sunt in jure dignitatum nomina, Illustres, Spectabiles, Clarissimi, *Novel. 71.* Perfectissimi. *l. 1. C. de perfect. dignit. lib. 11.* Clarissimi erant Senatores. *l. 2. C. de iis qui ven. ætat. impet. l. 2. C. de sent. passis. l. 5. ff. de curat. furios. l. fœminæ. ff. de Senator. Lamprid. in vita Alex. Severi.* Hos inter aliquis erat gradus. Primi enim ordines Senatorum, *inquit Isidor. etymolog. lib. 8. cap. 9.* dicebantur Illustres; secundi, Spectabiles, tertii Clarissimi. *vid. & Novel. 71. & l. fin. ff. de Senator.* Illustres erant, qui ex Senatoribus majores Magistratus

tus gerebant; ut Consulatum, Præfecturam Prætorio, Magisterium militum, Præfecturam urbis, Quæsturam Cæsaris. Spectabiles erant, qui vel à Senatu sortitò deligebantur; ut Proconsules; vel à Principe ex Senatu alio titulo ad provincias, aut militiam regendam mittebantur; ut Comites consistoriani, Sacri patrimonii, orientis Vicarius, Præfectus prætorio Orientis aut Aphricæ; &c. Functi iis officiis Clarissimi simpliciter dicebantur. *l. un. C. de præpos. labor. lib.* 12. Hi omnes sua habebant ornamenta. Gerebant enim Senatores latum clavum; *l. si Rufinus. C. de testam. milit.* Consules, Prætores, trabeam vestem. *l. fin. C. ut dignit. ord. serv. lib.* 12. &c. Speciosi omnes hic vocantur. Perfectissimi erant, qui nec ex Senatu, nec ex Equestri ordine ad dignitates assumebantur. *l.* 1. *C. de perfect. dign. lib.* 11. *Amm. Marcell. lib.* 21. *l.* 1. *C. Theod. de his qui ven. ætat. imp.*

Vtriusque sexus. b) Et ita fœminas. Quæ maritorum dignitate illustrantur. *l.* 1. *ff. de Senator.*

Lex CI.

Modestinus Lib. IX. Differentiarum.

INter stuprum *a* & adulterium hoc interesse quidam putant: quod adulterium in nuptam, stuprum in viduam committitur; Sed lex Iulia de adulteriis hoc verbo indifferenter utitur.

Explicatio.

Inter stuprum. a) Stuprum generaliter est coitus lege vetitus, isque duplex: alter cum nupta, honesta puta, non meretrice; *l. si ea. 22. 29. C. de adult.* quem dicimus adulterium: alter stuprum in specie dictum, aut contra ordinem naturæ, cum masculo; *l. 2. ff. de servo corrupt. l. 1. §. removet. ff. de postul. l. 8. ff. quod met. caus. l. ult. ff. de off. Præsid.* aut naturæ ordine concurrente, cum qualibet muliere quæ neque uxoris, neque concubinæ loco habetur. *l. 3. ff. de concub. l. stuprum. 43. ff. de adulter.* Adulterii pœna ex lege Iulia erat relegatio; *l. 5. ff. de quæst. l. 8. ff. de divort.*, *Cujac. lib. 6. obs. 12.* aut deportatio: *l. 4. §. adulterii. ff. de re milit. l. 11. ff. de adult.* Postea ex Principum constitutio-

ſtitutionibus, facta eſt gladii: *l. quamvis.* 30. §. *1. C. eod.* Ex noviſſima autem Iuſtiniani conſtitutione, adultera tantum virgis cæſa, in monaſterium detruditur, *Nov.* 134. *cap.* 10. & dotem amittit, marito, ſervato liberis jure proprietatis in quota parte, *l.* 8. §. *fin. C. de repud.* aſſignandam. *d. l.* 8. §. *fin. C. eod. Nov.* 117. §. *quia vero. Nov.* 134. §. *antepen.* Maritus præter capitis pœnam, amittit donationem propter nuptias, mulieri una cum dote, ſalva tum liberis proprietate, *d. l.* 8. §. *fin.* obvenientem. *d. l.* 8. *d. l. fin. Nov.* 134. §. *ſi quando.* Stuprum contra naturam gladio punitur. *l. cum vir.* 31. *C. de adult.* In viduam honeſte viventem, vel virginem commiſſum, ſi ſtuprator honeſtus ſit confiſcatione dimidiæ partis bonorum, ſi humilior corporis coërcitione, cum relegatione, punitur: §. 4. *Inſt. de publ. jud.* Niſi fuerit violentum, quod lege Iulia de vi publica, *l.* 3. *ff. ad leg. Iul. de vi pub. l.* 29. §. *fin. ff. de adult.* ſecundum Doctores *in d.* §. 4. gladio punitur: *f. c.* §. 9. *verſ. ſin autem. Inſt. eod.*

IDEM §. I.

DIvortium *a* inter virum & uxorem fieri dicitur, repudium verò ſponſæ

ſæ remitti videtur. quod & in uxoris perſonam non abſurdè cadit.

EXPLICATIO.

Divortium. a) Divortium nomen generale eſt, ac de amicitia interrupta dicitur, & inter amantes divortium eſt. Eſt & animæ corporiſque divortium. Propriè tamen eſt, ſi vir & uxor ſeparentur: Repudium verò, ſi ſponſus à ſponſa dirimatur; Ergò in hoc differunt, teſte Paulo, *infra. l.* 191. quod repudiari etiam futurum matrimonium poteſt: non rectè autem ſponſa divertiſſe dicitur. Confunduntur tamen hæc vocabula. *l. ſi qua. ff. de ritu nupt. l. quod Servius. ff. de condict. ob turp. cauſ.*

IDEM. §. II.

VErum *a* eſt morbum eſſe temporalem corporis imbecillitatem, vitium verò perpetuum corporis impedimentum. veluti ſi talum excuſſit: nam & luſcus utique vitioſus eſt.

EXPLICATIO.

Verum. a) Quis inter ſe morbus & vitium differant, inter Veteres non convenit. Cicero *lib. Tuſcul. diſput.* 4. ait, Morbum appellant

tótius

totius corporis corruptionem : Ægrotationem , morbum cum imbecillitate : Vitium , cum partes corporis inter se diſſident : ex quo pravitas membrorum, diſtortio, deformitas. Itaque illa duo ; morbus & ægrotatio , ex totius valetudinis corporis conquaſſatione & perturbatione gignuntur: vitium autem integra valetudine ipſum ex ſe cernitur , ſed in animo,tantummodo cogitatione poſſumus morbum ab ægrotatione ſejungere. Modeſtinus hic inquit Morbum eſſe temporalem corporis imbecillitatem : vitium verò perpetuum corporis impedimentum. Labeo apud Sabinum Morbum definit ; eſſe habitum cujuſque corporis contra naturam quo uſum ejus ad id faciat deteriorem,cujus cauſa natura nobis ejus corporis ſanitatem dedit : id autem aliàs in toto corpore , aliàs in parte accidit : Namque totius corporis morbus eſt ; puta tabes, febris ; Partis veluti cæcitas. *l.* 1. §. *ſciendum. ff. de Ædil.Edict. vid. & Gell. lib.* 4. *cap.* 2. Vitium eſt ſi , integrâ valetudine corporis , qua ſit unius partis alicujus corruptio & pravitas ea , quæ nec ex imbecillitate ejus partis naſcatur , nec ejus partis uſum auferat ; puta quis ſit ſtrabo, blæſus. balbus.

IDEM §. III.

SErvis *a* legatis etiam ancillas deberi, quidam putant: quasi commune nomen utrumque sexum contineat.

EXPLICATIO.

Servis. a) Non quod masculinum semper contineat fœmininum: *ut supra. l.* 1. *ff. hic. & l. qui duos.* 162. *l. servis legatis.* 81. *ff. de legat.* 3. sed quia verba generaliter accipienda quatenus ex vi sermonis inferre possunt. *l.* 1. *ff. de aleator.* Serva autem, ut servus, in ablativo habet servis. Nam non dicitur servabus.

LEX CII.

Idem Lib. VII. Regularum.

DErogatur *a* legi, aut abrogatur: derogatur legi; cum pars detrahitur, abrogatur legi cum prorsus tollitur.

EXPLICATIO.

Derogatur. a) Lex aut rogatur, id est, fertur, aut abrogatur, id est, prior lex, cum expressè, tum tacitè per desuetudinem, *l.* 32. *ff. de legib.* tollitur; aut derogatur, id est, pars primæ tollitur; aut subrogatur,

id est,

id eſt, aliquid primæ legi adjicitur; aut obrogatur, id eſt, aliquid ex prima lege mutatur. *Vlp. in Inſt. tit.* 1.

Lex CIII.

Idem Lib. *V I I I. Regularum.*

Licet capitalis Latinè loquentibus omnis cauſa exiſtimationis videatur: tamen appellatio capitalis *a* mortis, vel amiſſionis civitatis, intelligenda eſt.

Explicatio.

Capitalis. a) Capitalis pœna (ſic dicta quod per eam caput è civitate eximitur,) eſt quæ mortem, vel amiſſionem civitatis continet. *hic.* Vndè & judicia capitalia ex quibus pœna mors, aut exilium eſt, hoc eſt, aquæ & ignis interdictio. Sic in Edicto Prætoris quo rei capitalis damnato bonorum poſſeſſio denegatur, res capitalis intelligitur, ex qua damnato vel mors, vel etiam exilium, aut civitatis amiſſio, vel ſervitus contingit: *l.* 13. *ff. de bon. poſſ. l.* 2. *ff. de pœn.* Sic & in *l.* 4. *ff. ſi quis caution.* & in ea parte Edicti; quâ à bonorum poſſeſſione liberti patronus repellitur, qui eum capitis accuſavit; capitis accuſaſſe æſtimatur is, qui tali judicio ap-

 petit,

petit, cujus pœna aut ultimum supplicium, aut exilium, quod sit vice deportationis, ubi civitas amittitur. *l.* 14. §. *is demum. ff. de bon. liber. l.* 10 *ff. de jur. patron.* Capitis ergò pœna est, ad furcam damnatio, capitis amputatio, vivi crematio, in insulam deportatio, bestiis objectio, vel aliæ similes. *l.* 11. § *ult. junct. l.* 28. *ff. de pœnis.* Latinè tamen loquentibus, (*inquit hic ICtus*) omnis caussa existimationis capitalis dicitur. ut & ex Orat. Cicer. pro Quintio patet. Et sic *in l.* 1. §. *removet. ff. de postul.* capitali crimine damnatum accipe, cujus pœna existimationem minuit.

Lex CIV.

Idem Lib. *II. Excusationum.*

[H] Τῶν τέκνων προσηγορία καὶ ἐπὶ τοὺς ἐγγόνους ἐκτείνεται. *id est.*

Natorum *a* appellatio & ad nepotes extenditur.

Explicatio.

Natorum. a) Natorum appellatio latissimè patet, comprehendens eos quicunque nobis nati sunt, at qui ex filiis aut nepotibus nostris nascuntur, nobis etiam nasci dicuntur. Vndè si lex ita in agenda re dicta est.

Tibi

Tibi Semproni; & qui ex corpore tuo nascentur; & nepos comprehendetur. Ius enim avi erga nepotem pendet ex jure patris erga filium, & sicut filius ex patre est, ita & nepos per patrem ex avo esse videtur. Denique *ut ait Celsus l. dotem. 6. ff. de collation.* quod pater filio, id avus propter filium est nepoti. *vid. & l. Lucius. 65. ff. de hered. instit.*

LEX CV.

Idem Lib. X I. *Responsorum.*

MOdestinus *a* respondit; his verbis, *Libertis libertabusque meis*, lilibertum libertæ testatoris non contineri.

EXPLICATIO.

Modestinus. a) Libertorum appellatione etiam libertæ continentur. *l. liberti.* 172. *ff. hic.* non libertorum, *ut hic.* aut liberorum liberti. *l. licet.* 58. §. 1. *ff. eod.* Hinc libertis libertabusque vestiariis, vel alimentis legatis, ea eorum libertis non debebuntur; nisi testator eos quoque libertos suos consuevisset appellare. *l. alimenta.* 16. §. 1. *ff. de alim. legat.*

LEX

Lex CVI.

Idem Lib. Singulari de Præscriptionibus.

DImissoriæ *a* litteræ dicuntur, quæ vulgo Apostoli dicuntur. dimissoriæ autem dictæ, quod causa, ad eum qui appellatus est, dimittitur.

Explicatio.

Dimissoriæ. a) Post appellationem interpositam à qualibet caussa, *c. ut super.* 4. *de appell. lib.* 6. debent litteræ à Judice à quo, ad Iudicem ad quem ab appellante, instanter, ni velit appellationi renunciari, *c.* 6. *& clem.* 2. *Ext. de appell. lib.* 6. peti; & à Iudice, nisi mulctari velit. *l.* 24. *C. de appell.* dari, *l. un. in princ. ff. de libell. dimiss.* quibus caussam ad eum transmittat, & indicet, quis, contra quem, & à qua sententia, appellaverit. *d. l. un.* §. 1. Quæ, quod per eas caussa ad eum qui appellatus, dimittatur, literæ dimissoriæ, vel libelli dimissorii; dicuntur. *hic. & d. l. un. in princ.* Græcè apostoli, ἀπὸ τοῦ ἀποστέλλειν. *d. l. un. in prima.* quod est remittere.

LEX CVII.

Idem Lib. III. *Pandectarum.*

ADſignare *a* libertum, hoc eſt, teſtificari, cujus ex liberis libertum eum eſſe voluit.

EXPLICATIO.

Adſignare. a) Ex SenatusConſulto velleo Rufo, & Feſterio Scapula Coſſ. Claudianis temporibus facto, patronus inter plures liberos poteſtati ipſius ſubjectos aut emancipatos, *l.* 9. *ff. de adſign. libert.* ſed ex juſtis nuptiis procreatos, aut certe indè naſcituros, non adoptivos, poteſt libertos, quaſi dividere, & uni liberorum plures, vel omnes, vel pauciores, quam cæteris; *l.* 1. *ff. eod.* quibuſcunque verbis, & quocunque actu, adſignare. *d. l.* 1. §. 3. Qua adſignatione declaratur ſimul etiam quiſnam ex liberis, patronus liberti vel libertorum eſſe deberet. *hic.* Fit peculiari jure, ut ita nec legatum propriè, nec fideicommiſſum, nec donatio, nec commodatum, ſed peculiaris quædam exercendæ libertatis paternæ ratio poſſit videri. *l.* 7. *ff. eod.*

LEX CVIII.

Idem Lib. IV. *Pandectarum.*

DEbitor *a* intelligitur is, à quo invito exigi pecunia poteſt.

EXPLICATIO.

Debitor. a) Debitor, ſtrictè, appellatur à quo invito exigi pecunia poteſt. *h. l. & l.* 18. §. *fidejuſsor. ff. de fidejuſs.* Debitor ergò non videtur qui ſe exceptione juſta & ab æquitate naturali non abhorrente, eaque perpetua, tueri poteſt. *l. deſinit.* 66. *ff. de div. reg. jur. arg. l.* 10. *cum ſeqq. l.* 54. *cum ſeq. ff. hic. ubi vide.*

LEX CIX.

Idem Lib. IV. Pandectarum.

BOnæfidei *a* emptor eſſe videtur, qui ignoravit eam rem alienam eſſe: aut putavit eum, qui vendidit, jus vendendi habere; puta procuratorem, aut tutorem eſſe.

EXPLICAIO.

Bonæfidei. a) Sufficit enim ut bonæfidei emptor ſit, & ſic fructus lucretur, & rem præſcribere poſſit, *l.* 2. §. 1. 2. *ff. pro emptor. l.* 4.

l. 4. *C. eod.* ut dolo careat. *l. igitur.* 12. §. *potest. ff. de liber. causs. l. sed & si.* 25. §. *scire.* 6. *ff. de petit. hered. l. bonæfidei.* 48. §. 1. *ff. de acquir. rer. dom.* id est, non sit in mala fide. *l.* 1. *C. de long. temp. præscr.* In malafide est emptor, qui scit rem alienam esse, aut eum qui vendidit jus vendendi non habere: *l. qui à quolibet.* 27. *ff. de contr. empt.* & ut breve id faciam, quisquis contra legum interdicta mercatur. Qui igitur à luxurioso & dissoluto adolescente, & protinus meretrici daturo sciens emerit, malæfidei emptor est. Nec enim ab eo emere debuit, & in societate quodammodo facti turpis versari. Nam turpis est venditionis caussa, & quasi tacito jure, alienatio ea interdicta est. *l. si quis cum sciret.* 8. *ubi Cujac. ff. pro emt. Coras. lib.* 2. *Miscell. cap.* 8. *num.* 7.

Lex CX.

Idem Lib. VI. *Pandectarum.*

SEquester *a* dicitur, apud quem plures eandem rem, de qua controversia est, deposuerunt: dictus *b* ab eo, quod occurrenti; aut quasi sequenti eos, qui contendunt, committitur.

Ex-

EXPLICATIO.

Sequester.. a) Est ergò Sequestre, seu Sequestratio, species depositi; qua res controversa, apud sequestrum, à pluribus, in solidum deponitur. *l.* 5. §. 1. *l.* 6. *l. licet.* 17. *in princ. ff. depositi.* Est vel conventionalis, quæ partium consensu fit; & regulariter est licita: *d. l.* 5. *&* 6. vel Iudicialis, quæ Iudicis, seu Magistratus auctoritate, parte sive utraque, sive atterutra invitâ, fit; *l. un. C. de prohib. sequest. pec.* nec, nisi ex justis caussis; ut denegatæ cautionis, *d. l. un. l.* 7. §. *fin. ff. qui satisd. cog.* status incertitudinis, *l. fin. C. quib. ad libert. procl.* metus armorum, *l.* 13. §. 3. *ff. de usufr.* &c: permissa. *d. l. un.* Illa possessionem in sequestrum transfert. *d. l. licet.* 17. §. 1. *l. interesse.* 39. *ff. de acquir. poss.* Hæc eam, donec vel partes inter se de lite amicè convenerint, vel Iudicis sententia quis possessor sit, & esse debeat, declaretur, relinquit in suspenso. *d. l. interesse.* 39.

Dictus. b) Etymologia hæc Alciato nimis dura videtur. Gellius *lib.* 20. *cap.* 1. Sequestrum dictum ait, quod ejus fidem qui deponunt sequantur. Isidorus. *lib.* 10. *Etymolog.* Sequester, ait, est, qui certantibus medius intervenit, qui apud Græcos ὁ μέσος dicitur, apud quem pignora deponi solent,

à se-

à ſequendo dictus, quod fidem utraque pars ſequatur.

Lex CXI.

Javolenus Lib. VI. *ex Caſſio.*

CEnſere *a* eſt conſtituere, & præcipere: unde etiam dicere ſolemus, *Cenſeo hoc facias*: & *ſemet aliquid cenſuiſſe.*. Inde Cenſoris *b* nomen videtur eſſe tractum.

Explicatio.

Cenſere. a) Verbum cenſere in varias fertur ſignificationes; Nunc, inquit Feſtus *de verb. ſignif.* ſignificat putare, nunc ſuadere, nunc decernere: ſæpius decernere, conſtituere, præcipere, jubere; Quæ parum inter ſe differunt. Nam qui decernit, is & conſtituit & jubet; qui jubet & præcipit, utique decernit: cum nihil niſi animo & voluntate decretum ſtatuamus & præcipiamus. Ponitur & cenſere pro conſulere, *l.* 70. §. 6. *junct. l.* 25. §. 11. *ff. de petit. hered.* eandem vim habere. *l. ult. ff. de ſuis & legit. hered.*

Cenſoris. b) Cenſores Feſto dicuntur, quod quiſque rem ſuam tanti æſtimare ſolitus ſit, quantum illi cenſuerint. Erant, cenſus agendi

di gratiâ constituti ; *l.* 2. §. *post deinde. ff. de origin. Iur. Fenestell. cap.* 17. non tantum rerum sed & morum æstimatores, & disciplinæ magistri; *ut ex Cicer. orat. pro Cluentio liquet.*

LEX CXII.

Idem Lib. XI. ex Cassio.

LIttus *a* publicum est eatenus, qua maximè fluctus exæstuat. Idemque juris est in lacu, nisi is totus privatus *b* est.

EXPLICATIO.

Littus. a) Quod de littore maris supra vidimus, hic ICtus producit ad lacum publicum; id est, qui in usu est publico; ut nempe eatenus publicum littus habeat, quatenus hybernus fluctus maximus exæstuat.

Privatus. b) Is tantum littoris habet, quantum actum est: *l. Rutilia Polla.* 69. *ff. de contr. empt.*

LEX. CXIII.

Idem Lib. XI. ex Cassio.

MOrbus *a* fonticus est, qui cuique rei nocet.

Ex-

Explicatio.

Morbus. a) Venulejus ICtus. *l. ult. ff. de Ædil. Edict.* Quoties morbus ſonticus, inquit, nominatur, eum ſignificari Caſſius ait, qui noceat: nocere autem intelligi qui perpetuo, non qui tempore finiatur. Sed & morbum ſonticum eum videri, qui inciderit in hominem, poſtquam is natus ſit: ſontes enim nocentes dici. Gellius *lib. Noct. Attic.* 20. *cap.* 1. Sonticum morbum appellat, qui vim graviter nocendi habeat; & ita uſurpatum à ſcriptoribus XII. Tabularum. ICtus Vlpianus *in l.* 2. §. *ſi quis. ff. ſi quis caut. in jud. ſiſten.* morbum ſonticum adverſam valetudinem exponit; Iulianus ICtus *in l. quæſitum eſt.* 60. *ff. de re judic.* Sonticum morbum exponit, qui cujuſque rei agendæ impedimento eſt: nec de leviſſima febri; aut quartana inveterata, in qua omnibus negotiis ſupereſſe ſoleat: intelligi vult. Qui eo affectus eſt, neque in jus venire, neque procuratorem mittere cogitur. *d. l.* 2. §. *ſi quis.* Sententia contra eum lata eſt nulla. *d. l. quæſitum.* 60.

Lex CXIV.

Idem Lib. XV. ex Cassio.

SOlvendo esse nemo intelligitur, nisi qui solidum *a* potest solvere.

Explicatio.

Solidum. a) Hæc interpretatio facienda est, quotiescunque legimus, quod si quis solvendo non sit, alium teneri. *l.* 1. §. *si magistratus.* 11. *cum seqq. ff. de magistrat. conven. l.* 5. §. *ult. ff. de solut. cum similibus.* Solvendo videtur is qui defenditur, *l. nemo dubitat.* 95. *ff. de div. reg. jur.* qui in nominibus æs suum habet; *l. facere.* 28. *ubi Alex. ff. soluto matrim.* si quidem debitores sint idonei & nomina sua agnoscant. *l. à Divo.* 15. §. 8. *cum* §. *seq. ff. de re judic.*

Lex CXV.

Idem Lib. V. Epistolarum.

QUæstio *a* est fundus à possessione vel agro, vel prædio quid distet? Fundus est, omne quidquid solo tenetur. Ager est, [si] species fundi ad usum hominis comparatur, Possessio ab

ab agro juris proprietate distat. quidquid enim adprehendimus, cujus proprietas ad nos non pertinet, aut nec potest pertinere, hoc possessionem appellamus. Possessio ergo usus; ager proprietas loci est. Prædium *b* utriusque suprascriptæ generale nomen est: nam & ager, & possessio, hujus appellationis species sunt.

EXPLICATIO.

Quæstio. a) Declarat hic ICtus quid fundus, ager, possessio, prædium inter se differant. Fundus est ipsum solùm, sive cultum, sive incultum sit: Dictus, ut scribit Varro. *lib.* 4. *& ling. latin.* quod pecudum & pecuniæ videbatur fundamentum: aut quod quotannis fundat multa: aut, ut vult Festus, quod planus sit ad similitudinem vasorum. Fundo si utimur prædium dicitur; à præstando, ut vult Varro, quia nobis præstat reditum & usum sui. Vtilitas quæ ex prædio venit consistit vel in proprietate, hinc ager: *de quo infra. l. fundi.* 211. *latius.* vel in usu aliquo, hinc possessio. Quæ hic est, *secundum Gothofredum hic.* corpus cujus plenum usum habemus, proprietatem neque habemus,

habemus, neque habere possumus. Quo in genere sunt prædia, quæ ab hostibus capta publicata sunt, & facta provincialia, tributaria, stipendiaria, vectigalia. *Theoph.* §. *per traditionem. Inst. de rer. divis. l.* 1. *ff. si ager vectig. l.* 15. §. *fin. ff. de vectigal.* Proprietas enim eorum ad possessores non pertinebat, quod ea prædia victor populus in dominium suum redegisset: pertinere verò non poterat, quia nec mancipatione ea abalienari, nec usucapi, cum juris Italici non essent, poterant: quibus modis legitimum & ex jure Quiritium dominium contingebat. *l. un. C. de usuc. transfor.* §. *per traditionem. Inst. de rer. divis. Vid. Brisson.* 4. *select.* 1.

Lex CXVI.

Idem Lib. VII. *Epistolarum.*

QVisquis a *mihi alius filii filiusve heres sit*, Labeo non videri filiam contineri; Proculus contra. Mihi Labeo videtur verborum figuram sequi; Proculus mentem testantis. Respondit: Non dubito, quin Labeonis sententia vera non sit.

Ex-

EXPLICATIO.

Quisquis. a) Cum testator, uno ex filiis exheredato, alios, etiam posthumos, hac clausula instituit. *Quisquis mihi alius filii filiusve heres sit*; & filia, non ex figura verborum, sed ex mente testatoris intelligitur, instituta. De qua ergo si aliter constat, non censebitur instituta. *fac. l. in conventionibus.* 219. *inf. hic. l. cum avus.* 102. *ff. de cond. & demonstrat.*

LEX CXVII.

Idem Lib. IX. Epistolarum.

NOn potest *a* videri minus solvisse is, in quem amplioris summæ actio non competit.

EXPLICATIO.

Non potest. a) Hinc qui pecuniam, quæ ex officio Iudicis condemnationi potuit accedere, nec tamen accessit, ut sunt in depositario post moram usuræ, *l.* 4. *C. depositi.* in eo qui certo loco dare promisit, si culpâ suâ & morâ eo non solvat, id quod actoris interest; *l. un. C. l.* 12. *ff. de eo quod certo loco.* non solvit, minus solvisse dici non potest, cum ea jure obligationis non debeatur, nec ipsi obligationi cohæreat, aut ab illa ullo modo pendeat.

Lex CXVIII.

Pomponius Lib. II. ad Quintum Mucium.

HOstes *a* hi ſunt, qui nobis, aut quibus nos publicè bellum decrevimus. cæteri latrones, aut prædones ſunt.

Explicatio.

Hoſtes. a) Itaque non ut ab hoſtibus capti; ita qui à latronibus detinentur, ſtatum mutant. *l.* 13. *ff. qui teſtam. fac. l.* 19. §. *à piratis. ff. de capt. & poſtlim. rev.* Vndè non ut illis, ita & his poſtliminium neceſſarium. *l. hoſtes.* 24. *ff. eod.* Eſt poſtliminium (dictùm à liminè & poſt. §. *ſi quis ab hoſtibus. Inſt. quib. mod. jus. patr. pot. ſolv.*) jus amiſſæ rei recuperandæ ab externis, & in ſtatum priſtinum reſtituendæ, inter nos ac liberos omnes populos Regeſque moribus ac legibus conſtitutum. *l. poſtliminium.* 19. *in princ. ff. de capt. & poſtl. rev.* Liber populus eſt is, qui nullius alterius populi poteſtate eſt ſubjectus, ſive is fœderatus eſt, item ſive æquo fœdere in amicitiam venit, ſive fœdere comprehenſum eſt, ut is populus alterius populi majeſtatem comiter conſervaret. Hoc enim

adjicitur, ut intelligatur alterum populum ſuperiorem eſſe, non ut intelligatur alterum non eſſe liberum. *l. non dubito.* 7. §. *liber. ff. eod.* Tria enim, ut inquit Livius. 34. ſunt fœderum genera, quibus inter ſe paciſcuntur amicitias civitates, regeſque. Vnum cum bello victis dicuntur leges: ubi enim omnia ei qui armis plus poteſt, dedità ſunt, quæ ex iis habere victor, quibus multari eos velit, ipſius jus atque arbitrium eſt. Alterum, cum pares bello, æquo fœdere, in pacem atque amicitiam veniunt. Tunc enim repeti reddique per conventionem res, &, ſi quarum turbata poſſeſſio ſit, eas aut ex formula juris antiqui; aut ex partis utriuſque commodo componere ſolent. Tertium genus, cum qui nunquam hoſtes fuerunt, ad amicitiam ſociali fœdere inter ſe jungendam coeunt, hi neque leges fœderis dicunt, neque accipiunt. Id enim victoris & victi eſt.

LEX CXIX.

Idem Lib. III. ad Quintum Mucium.

HEreditatis *a* appellatio ſine dubio continet etiam damnoſam hereditatem. Iuris enim nomen eſt, ſicuti bonorum poſſeſſio. *b*

EXPLICATIO.

Hereditatis. a) Hereditas quia universitatem quandam & jus successionis demonstrat, *l.* 208. *ff hic.* & juris nomen est, *l.* 3. *ff. de bon. poss. l. hac.* & in jure consistit; *l.* 1. *ff. de rer. divis.* ideò & sine ullo corpore juris intellectum habet: *l.* 50. *ff. de petit. hered.* multò magis & ejus appellatione damnosa continetur.

Bonorum possessio. b) Bonorum quidem appellatio naturalis est, dicta enim à beando; *l. propriè.* 83. *junct. l. subsignatum.* 39. §. 1. *ff. hic.* potest tamen etiam civilis esse, quatenus Ius Honorarium partem constituit Iuris Civilis, & bonorum possessores loco heredum esse dicuntur, & bonorum possessio pro hereditate. *l. bonorum.* 49. *hic. l. hereditatis. l. heredis.* 170. *l. bonorum.* 208. *ff. hic. l.* 1. 2. 3. *ff. de bonor. possess.*

LEX CXX.

Idem Lib. V. ad Quintum Mucium.

VErbis Legis duodecim Tabularum his, *Uti legassit a suæ rei, ita jus esto*, latissima potestas tributa videtur,

tur, & heredis instituendi, & legata, & libertates dandi, tutelas quoque constituendi. sed id interpretatione coangustatum *b* est vel legum, vel auctoritate jura constituentium.

EXPLICATIO.

Legassit. a) In lege itaque XII. Tabularum vox *legasse* accipiebatur non solum pro eo quod specialiter in ultima voluntate donabatur, relinquebatur, disponebatur: verum etiam pro eo, quod & tutorem dare, heredem instituere, exheredare, præterire, substituere. §. 1. *Inst. de leg. Falcid. & hac l. Vigl. de testam. ord. in princ. num.* 33. In testamentis tamen verbum *legandi* simpliciter prolatum, inducit legatum, si adjectum fuerit rei particulari; *Bologn. rubr. ff. de legat.* 1. *num.* 99. si universitati, fideicommissum universale; ut si testator dixerit, *lego Titio hereditatem meam. Bart. Ias. in l. centurio. ff. de vulg. & pup subst.* siquidem alius heres universalis est institutus; *Bologn. d. rubr. num.* 93. *& seq.* si non, inducit institutionem. *Bald. Cornæus. l.* 2. *C. commun. de legat.*

Coangustatum. b) Puta lege Furia, (Quâ cautum Ne cui, nisi manumissoris cognato, certisque aliis personis supra mille asses lega-

re, mortiſve cauſſa donare liceret; quod ſi quis majorem ſummam ſibi legatam accepiſſet, quadruplum ejus quo plus quam licebat, accepiſſet, redderet. *Theoph. Inſt. de lege Falcid. Cicer. Pro Balbo & Verr. 3. Inſt. de leg. Falcid. Ulp. tit.* 28.) Voconia; (Quâ cautum, Ne qui cenſus eſſet, id eſt, centum millia ſeſtertium poſſideret, *ut.* §. 2. *Inſt. de ſucceſſ. libert.* virginem, neve mulierem, ſupra quadrantem ſuorum bonorum, id eſt, ultra viginti quinque millia ſeſtertium, *ut ait Dio. lib.* 56. heredem inſtitueret: pluſve cuiquam legaret, quam ad heredem heredeſve perveniret. *Theoph. Inſt. de leg. Falcid. Cic. Verr.* 3. *de finib.* 2. *Dio. d. lib.* 56. *Gell. lib.* 7. *cap.* 13. & *lib.* 17. *cap.* 5. *Flor. lib.* 41. *Paul. lib. Sent.* 4.) Falcidia; (Quâ, inter alia cautum; nè plus teſtatori legare liceat, quam dodrantem bonorum ab ipſo relictorum, id eſt, ita modò, ut quarta pars eorum inſtitutis heredibus ſalva maneat. §. 2. *Inſt. l.* 1. *ff. ad leg. Falcid.*) Fuſia Caninia. (Quæ libertatum conferendarum jus ad certum numerum reſtrinxit; ſed eam Iuſtinianus ſuſtulit. *Inſt. de lege Fuſia Canin. toll.*) Ælia Sentia; (Quæ libertates in fraudem creditorum datas impedit. *princ. Inſt. quib. ex cauſ. manum. non lic.*) Nec non Senatuſconſulto Pegaſiano, & Trebellejano. *de quib. vid. Aphoriſ. noſtros in Digeſt.*

LEX

Lex CXXI.

Idem Lib. VI. ad Quintum Mucium.

VSura *a* pecuniæ, quam percipimus, in fructu non est: quia non ex ipso corpore, sed ex alia causa est; id est, nova obligatione.

Explicatio.

Usura. a) Usura, ab usu dicta, *Varr. lib. 3. de ling. lat. lib. 16. cap. 12.* est sortis accessio, quam propter usum pecuniæ à debitore creditor exigit. Debetur vel propter lucrum creditoris, ut quando pecunia eâ lege mutuò data est, ut usus nomine contra contractus (qui gratuitus est) naturam, menstruum aut annuum quid pendatur. *l. Titius. 24. ff. de præscr. verb. l. alumnæ. 30. ff. de adim. legat.* propriè fœnus, *l. Præsidis. 24. ff. de reb. cred. l. si fundus. 44. l. si ita legatum. 86. ff. de legat. 3.* Civili Iure usque ad certum finem, pro personarum conditione permissa: *l. eos qui. 26. C. de usur.* Vel debetur propter moram debitoris non solventis; propriè pœna; *l. lecta. 40. ff. de reb. cred. l. cum quidam. 17. §. 3. ff. de usur.* usque ad legitimum usurarum modum stipulari permissa:

l. cum allegas. 15. *C. eod.* Vel præſtatur, non propter merum mutuationis officium, ſed ut juſtum intereſſe, quod habet creditor, eò quod pecuniâ ſuâ caret, compenſet. *l. eum qui.* 60. *ff. pro ſocio.* omninò licita. Vndè nulla uſura, hic dicit Iuriſconſultus, eſt in fructu, id eſt, naturaliter ex re oritur; ſed extrinſecus provenit; Debetur enim ex alia cauſa, puta obligatione. Quæ vel ſtipulatio, in ſtrictis judiciis, non nudum pactum, *l.* 3. *l. creditor. C. de uſur.* vel in bonæfidei contractibus, nuda conventio, *l.* 5. *C. de pact. int. empt. & vend. l.* 17. §. 4. *ff. de uſur. l.* 34. §. *in fin. ff. depoſiti.* aut mora. *d. l.* 17. §. 4. *l.* 32. §. 2. *ff. de uſur. d. l.* 5. Quoties ex mora fructus non debentur, nec debentur uſuræ. *l. uſuræ.* 34. *ff. eod.*

LEX CXXII.

Idem Lib. VIII. ad Quintum Mucium.

SErvius *a* ait: ſi ita ſcriptum ſit, *Filio filiiſque meis hoſce tutores do*: maſculis duntaxat tutores datos: quoniam ſingulari caſu hoc, *filio*, ad pluralem videtur tranſiſſe, continentem eundem ſexum, *b* quem ſingularis prior

prior positus habuisset. Sed hoc facti, non juris habet quæstionem. Potest enim fieri, ut singulari casu de filio senserit, deinde plenius omnibus liberis *c* prospexisse in tutore dando voluerit. quod magis rationabile videtur.

EXPLICATIO.

Servius. a) Quia testamentaria tutela omnium favorabilissima est, cum præter communem tutelarum favorem, habeat singularem favorem testamenti; ideò si qua de caussa minus ritè, minusve apertè data videatur, interpretatione est adjuvanda, ut valeat & effectum habeat. Sicut adjuvari solent debentque omnia, quæ in jure favorabilia existimantur. *l. cum quidam.* 19. *ff. de liber. & posth. l. hoc modo.* 64. *in fin. ff. de cond. & dem.* Hinc si quis plures filios impuberes habens, filio tutorem dederit, aut filiis, aut filio & filiis, tam filiis omnibus, quam filiabus tutorem dedisse videtur. Filiorum enim appellatione & filiæ continentur, *l. si quis.* 16. *ff. de testam. tut. l. hac. l.* 1. *l. filii.* 84. *l. inter stuprum.* 101. §. *fin. l. quisquis.* 116. *ff. hic. l. si ita scriptum.* 45. *ff. de legat.* 2. nec ulla ratio dari potest cur magis uni quam aliis prospicere voluisse testator videretur.

Eundem sexum. b) Quia in testamentis ob discrimen sexus filiabus dici consueverat; *ait Plinius.*

Liberis. c) Intellige aliis filiis, non nepotibus; Quia appellatione filiorum, omnes liberi, in dispositione hominis, non comprehenduntur. §. *fin. Inst. qui dare tut. vid. sup. l. filium.* 84. Dixit ICtus liberis, elegantiæ caussa, ne bis idem verbum repeteret.

Lex CXXIII.

Idem Lib. XXVI. ad Quintum Mucium.

VErbum *erit a* interdum etiam præteritum, nec solum futurum tempus demonstrat, quod est nobis necessarium scire, & cum codicilli ita confirmati testamento fuerint, *Quod in Codicillis scriptum erit*, utrumne futuri temporis demonstratio fiat, an etjam præteriti, si ante scriptos codicillos quis relinquat. Quod quidem ex voluntate scribentis interpretandum est. Quemadmodum autem hoc verbum *est*, *b* non solum præsens, sed

& præteritum tempus significat: ita & hoc verbum *erit*, non solum futurum, sed interdum etiam præteritum tempus demonstrat. nam cum dicimus, *Lucius Titius solutus est* [*ab*] *obligatione*: & præteritum & præsens significavimus: sicut hoc, *Lucius Titius alligatus est.* & idem fit, cum ita loquimur, *Troja capta est.* non enim ad præsentis facti demonstrationem refertur is sermo, sed ad præteritum.

EXPLICATIO.

Verbum erit. a) Verbum *erit* non semper futurum, sed interdum præteritum tempus significat. *hic ait ICtus.* ut si in testamento dictum sit. *Quod in codicillis scriptum erit, vel quod quibusve tabulis reliquero, valere volo*; intelligentur hæc verba; Cum moriar, quodcunque codicillis, vel tabulis reperietur scriptum, sive ante testamentum tabulæ scriptæ sint, sive post. *l. Plotiana.* 18. *ff. de jure codicill.* Regulariter tamen tempus futurum, neque ad præsens, neque ad præteritum refertur, nisi dispositio tractum habeat; ut quia in futurum quoque duret: ut si quis promittat, quod dolus malus aberit, intelligetur

etiam in præsenti non adsit, cum qui hodie dolus adsit, & in posterum perseveret *l. novissima. 19. ff. judic. solvi.*

Verbum est. b) Vt per verbum *erit*, interdum præteritum tempus demonstramus, ita & per verbum *est*; puta si adjunctum participium id suadeat, ut cum dicimus *Troja capta*; aut cum id præteritum etiam nunc durat. *l. 15. qui in puteum. 11. §. quod ait. 4. ff. quod vi aut clam.* Aliàs propriè præsens notat, demonstrationemque continet. *l. inter vestem. §. item scribit. ff. de auro & arg. leg. vid. Gell. lib. 17. cap. 7. vid. supra. l. verbum oportebit.*

LEX CXXIV.

Proculus Lib. II. Epistolarum.

HÆc verba, *ille aut ille*, non solum disjunctivæ, sed etiam subdisjunctivæ orationis sunt. Disjunctivum *b* est; Veluti cum dicimus, *aut dies, aut nox est.* quorum posito altero, necesse est tolli alterum: item, sublato altero, poni alterum. item simili figuratione verbum potest esse subdisjunctivum. Subdisjunctivi *c* autem genera duo sunt Vnum, cum

ex

ex propositis finibus ita non potest uterque esse, ut possit neuter esse. Veluti cum dicimus, *aut sedet*, *aut ambulat.* nam ut nemo potest utrumque simul facere: ita aliquis potest neutrum, veluti is, qui accumbit. Alterius generis est, cum ex propositis finibus ita non potest, neuter esse, ut possit utrumque esse, veluti. cum dicimus, *omne animal aut facit*, *aut patitur.* nullum est enim, quod nec faciat, nec patiatur: at potest simul & facere, & pati.

Explicatio.

Aut. a) *Aut* non solum disjunctivæ, sed & sub disjunctivæ orationis est: dicit ICtus. Hujus ea vis est, ut alterum fieri satis sit. *l. si is qui.* 13. §. *utrum. ff. de reb. dub. l. cum pupillus.* 78. §. 1. *ff. de cond. & demonstr. l.* 25. *ff. quan. dies legat. ced. l. cum illud.* 25. *ff. quand. dies leg.* Sæpe etiam disjunctam, *aut*, pro conjuncta accipi Paulus scribit. *supra l. sæpe.* 53. § *hic.* cum dico; *Quod dedi aut donavi*; quod & Justinianus probat, *l. pen. C. eod.* ut in Interdicto quod vi aut clam, Hinc qui sibi, aut filio, aut cuilibet extraneo

traneo ſtipulatur, manifeſtè filii extraneive perſonam complectitur. *ut Iulianus ait. l. eum qui* 56. §. *qui ſibi. ff. de verb. oblig.*

*Disjunctivum.*b) In disjuncto ſeu disjunctivo proloquio, ut appellat Gellius. *lib.*5.*cap.* 11. neceſſe eſt alterum ex duobus quo disjunguntur, verum eſſe: vel, ut Cicero in Topicis, in disjunctione plus uno eſſe verum non poteſt. Ita ut uno poſito, alterum ſeu reliquum tollatur, ac viceverſa. Cum contraria immediata ſimul vera eſſe non poſſint.

Subdisjunctivi. c) In ſubdisjunctivo poteſt neutrum eſſe, vel utrumque. Quod ICtus ſatis fuſè hic explicat. Nos cum hæc omnia magis ad Grammaticum pertineant, & ſupra de iis *l. conjunctionem.* 29. *l. ſæpe.* 53. nonnihil egerimus, hic latius de his tractare ſuperſedemus. Tantum hoc addimus disjunctivum & ſubdisjunctivum priſcis fuiſſe, quod noſtris alternativum.

Lex CXXV.

Idem Lib. V. Epiſtolarum.

NEpos *a* Proculo ſuo ſalutem. Ab eo, qui ita dotem promiſit, *Cum commodum erit, dotis filiæ meæ tibi erunt aurei centum*, putaſne protinus nuptiis

nuptiis factis dotem peti posse? quid, si ita promisisset, *Cum potuero, doti erunt?* quod, si aliquam vim habeat posterior obligatio, *possit* verbum quo modo interpretaris? utrum ære alieno deducto, an extante? Proculus: Cum dotem quis [ità] promisit, *Cum potuero, doti tibi erunt centum*: existimo ad id, quod actum *b* est, interpretationem redigendam esse. nam qui ambigue *c* loquitur, id loquitur, quod ex his, quæ significantur, sensit: propius est tamen, ut hoc eum sensisse existimem, deducto ære alieno potero. Potest etiam illa accipi significatio, cum salva dignitate mea potero: quæ interpretatio eò magis accipienda est, si ita promissum est, *cum commodum erit*; hoc est, cum sine incommodo meo potero.

EXPLICATIO.

Nepos. a) Dos à socero, *cum poterit*, vel *commodum erit*, vel *commodissimum* promissa, non statim nuptiis secutis debetur, sed cum deducto ære alieno, & salva dignitate poterit.

rii. *l. avus.* 78. §. 1. *ff. de jure dot.* Nec enim posse videtur, qui non potest, nisi inhonestè, cum primum incipit justè posse, primum incipit teneri. *l. ult. ff. de cond. inst. l.* 29. *ff. de cond. & demonst. l.* 29. *ff. quand. dies leg.* cum res promissori in tuto esse incipit. *l.* 80. *ff. de verb. oblig.*

Actum. b) Actum est contrahentium mens & voluntas. Quæ in conventionibus potius, quam verba spectanda. *l. in conventionibus.* 219. *ff. hic.* Verba tamen si sint certa & clara ab eis non est recedendum, *l. Labeo. ff. de supell. leg. l. non aliter. ff. de legat.* 3. nisi de mente constet expressa vel præsumta. *l. cum avus.* 102. *ff. de cond. & demonst.*

Ambiguè. c) Chrysippus ait omne verbum ambiguum natura esse, quoniam ex eodem duo vel plura accipi possunt. Diodorus autem, cui Crono cognomentum fuit; Nullum, inquit, verbum est ambiguum: nec quisquam ambiguum dicit, aut sentit; nec aliud dici videri debet quam quod se dicere sentit is qui dicit: at cum ego, inquit, aliter sensi, tu aliud accepisti: obscurè magis dictum quam ambiguè videri potest, Ambigui enim verbi natura illa esse debuit, ut qui id diceret, duo vel plura diceret. Nemo autem duo vel plura dicit, qui se sentit unum dicere. *Aul. Gell. Noct. Attic. lib.* 11. *cap.* 12.

Lex CXXVI.

Idem Lib. VI. Epistolarum.

SI, cum fundum *a* tibi darem, legem ita dixi; *Uti optimus maximusque esset* : & adjeci; *jus fundi deterius factum non esse per dominum*, præstabitur : amplius eo præstabitur nihil : etiam si prior pars, qua scriptum est, *uti optimus maximusque sit*, liberum esse significat. eoque si posterior pars adjecta non esset, liberum præstare deberem. tamen inferiore parte satis me liberatum puto, quod ad jura attinet, nè quid aliud præstare debeam, quam jus fundi per dominum deterius factum non esse.

Explicatio.

Si cum fundum. a) Qui fundum *uti optimus maximusque* est; vendit, eum à servitute omni liberum præstare debet, *l. qui uti.* 90. *l. non tantum.* 169. *ff. hic.* non dominantem. *l. quod ad.* 75. *ff. de evictlion.* At si adjecerit. *jus fundi per dominum*, id est, se, *deterius factum non esse* : clausula illa *optimus maximus* restrin-

reſtringetur, & ſic non tenebitur venditor ob ſervitutes fundo ab aliis impoſitas. Subſequens enim ſpecialis clauſula, nè fruſtra adjiciatur, præcedentem generalem arctat. *Bald. l. quoties. C. fam. erciſc. l. quæſitum. ff. de fund. inſtr.* Niſi aliter actum fuiſſe appareat.

Lex CXXVII.

Calliſtratus Lib. IV. *de Cognationibus.*

VEſtis *a* appellatione tam virilis, quam muliebris & ſcænica, etiam ſi in tragica, aut citharædica ſit, continetur.

Explicatio.

Veſtis. a) Veſtes ſive veſtimenta (nihil enim intereſt. *l. veſtis, 23. l. inter. 33. ff. de aur. & arg. leg.*) quædam viriles ſunt, quæ ſcilicet ipſius patris-familias cauſſâ paratæ ſunt, & quæ ad uſum virilem, ſalvo pudore, attinent: quædam muliebres, quæ ad uſum matrisfamilias ſpectant quibus vir non facilè uti poteſt ſine vituperatione: veluti, ſtolæ, pallia, tunicæ, capitia, zonæ, mitræ. *l. 23. §. veſtimenta. ff. de aur. arg. leg. Paul. lib. 3. ſent, tit. 6.* Varro *lib. de ling. latin.* inquit ut tunicam

tunicam virilem & muliebrem dicimus, non eam quam habet vir, aut mulier, ſed eam quam habere ex inſtituto debet (poteſt enim muliebrem vir, virilem mulier habere, & in ſcena ab actoribus haberi videmus) ſic eam muliebrem, quæ de eo genere eſt, quo indutæ mulieres, ut uterentur, eſt inſtitutum. Mens tamen legantis hac in re inſpicienda: *l. inter veſtem.* 33. *ff. de aur. & arg. leg.* ut ſi teſtator ſolitus fuerit uti quadam veſte, quæ etiam mulieribus conveniens, ea virilis appellatione contineatur. *vid. & l. ſi mihi.* 110. §. 1. *ff. de verb. oblig.* Veſtis abſolutâ appellatione tam virilis, quam muliebris etiamſi tragica, aut citharædica ſit, continetur. *hac. l. & l.* 15. §. *& ſi veſtimentorum. cum.* §. *ſeq. ff. de uſufruct.*

LEX CXXVIII.

Vlpianus Lib. I. ad Legem Iuliam & Papiam.

SPadonum *a* generalis appellatio eſt: quo nomine tam hi, qui natura *b* Spadones ſunt; item thlibiæ, thlaſiæ; ſed & ſi quod aliud genus Spadonum eſt, continentur.

Ex-

EXPLICATIO.

Spadonum. a) Spadonum nomen à Græco *σπάω* deductum. Quod non ſolum pro evello, ſed etiam pro detorqueo & contorqueo à Græcis accipitur. Vndè hic rectè Vlpianus dicit ſpadonum appellationem generalem eſſe. *ut & in l. ſi ſerva. §. ult. ff. de jur. dot. l. 4. §. Item Divus. ff. ad l. Corn. de ſicar. §. ſed & illud. Inſt. de adopt. & ibi Theoph. & Harmenop. lib. 2. tit. 8. in princ. Epitom.* Comprehendit enim non ſolum qui natura Spadones ſunt, hoc eſt, quibus natura vaſa ſeminaria & virilia ſunt diſtorta, vel execta, aut inutilia; item qui ſunt thlibiæ, quibus teſtes attriti; thlaſiæ, quibus teſtes fracti; ſed & ſi quod aliud genus Spadonum eſt, puta ſi ſint caſtrati; vel quibus excili; colliſi; contuſi; aquâ calente, aut herbarum ſuccis eunuchi facti. Caſtrare vel thlibias, thlaſias facere in orbe Romano capitale eſt: *l. 1. C. de eunuchis. l. 4. § ult. l. 5 ff. ad leg. Corn. de ſicar.* & non tantum mancipium, ſed & locus in quo facinus ſciente dominò admiſſum, fiſco addicitur: *d. l. 1.* qui mancipium caſtrandum tradidit, dimidiæ bonorum partis confiſcatione, *l. 6. ff. eod.* qui ſeipſum, ſi liber, capite punitur. *d. l. 4. §. ult.* Iuſtinianus talionis pœnam cum publicatione bonorum in caſtrantes ſtatuit. *Novel. 142.*

Natura. b) Hi, cum Vitio, per quod meatus coli distortus, remoto, generare queant, *Galen.* 15. *de usu partium apud Prateium.* possunt matrimonium contrahere, *l. si serva.* 39. §. 1. *ff. de jur. dot.* & matrimonii caussa manumittere, *l.* 24. *in fin. ff. de manumiss,* adoptare, *l.* 2. *in fin. l.* 40. §. *fin. ff. de adoption.* heredem instituere, *l.* 6. *ff. de lib. & posthum.* quod in castratis non est: in eo tamen sunt æquales, quod utrique testamentum possunt facere. *vid. l.* 5. *C. qui testam. fac. Paul. lib.* 3. *sent.* §. 2.

Lex CXXIX.

Paulus Lib. I. *ad Legem Iuliam & Papiam.*

QVi mortui *a* nascuntur, neque nati, neque procreati videntur: quia nunquam liberi appellari potuerunt.

Explicatio.

Qui mortui. a) Mortüi qui nascuntur, neque procreati videntur, neque filii appellantur; aborsus, vel abactus venter partum efficere non videtur, *Paul. lib.* 4. *sent.* 15. *tit.* 9. §. 6. undè abortu facto finitur missio in possessionem: *l.* 1. *in fin. ff. de vent. in poss. mitt.* qui mortuus natus non rumpit testamentum:

mentum *l. 2. C. de posth. hered. inst.* imò nec abortivus, puta vivus quidem natus, sed ita ut secundum naturam vivere non possit. ut ante mensem septimum. *l. 2. 3. C. eodem. Socinus in l. cum avus. ff. de cond. & demonstr.* Non idem est in eo qui exsecto ventre matris, si tamen aliquamdiu vixerit, natus est. *l. quæ dicitur. 12. ff. de lib. & posth. l. 6. in fin. ff. de inoff. test. l. 141. ff. hic.*

Lex CXXX.

Vlpianus lib. II. *ad Legem Iuliam & Papiam.*

Lege *a* obvenire hereditatem non impropriè quis dixerit & eam, quæ ex testamento defertur: quia lege duodecim Tabularum testamentariæ hereditates confirmantur. *b*

Explicatio.

Lege. a) Legitima ergò hereditas non tantum dici potest quæ ab intestato, *l. 1. ff. de suis & legit.* sed & quæ ex testamento, *l. 2. in princ ff. famil. ercisc.* sive extraneis, sive legitimis heredibus defertur. Quia lex XII. Tabularum hereditatem testamentariam confirmavit; dum constituit Vti quis rei suæ legasset, ita jus esse. *l. verbis. 120. ff. hic.*

Con-

Confirmantur. b) Qui ergò confirmat dare videtur ; si quidem actus à mera confirmantis voluntate substantiam sumat : *l. adoptio. ff. de adoption.* aliàs non ; ut cum heres aureos centum Titio , cui eos autor ejus jam legaverat , rursus legat. *l. unum.* §. *fin. ff. de legat.* 2.

LEX CXXXI.

Idem Lib. III. ad Legem Iuliam & Papiam.

ALiud fraus *a* est , aliud pæna. Fraus enim sine pœna esse potest : Pœna sine fraude esse non potest. Pœna est noxæ vindicta : Fraus & ipsa noxa dicitur , & quasi pœnæ quædam præparatio.

EXPLICATIO.

Aliud fraus. a) Fraus , à ferendo dicta, est deceptio , quæ alicui infertur. Apud veteres pro pœna sumebatur ; *ut scribit Servius in* III *Æneid.* & *Vlpian. in l. cum autem.* 23. §. 2. *ff. de Ædil. Edict.* Hic eam à pœna differre vult. Quia fraus sine pœna esse potest , quippe omnis fraus damnum affert , & quicquid damno afficit fraus appellatur. *vid.*

vid. l. ſi longius. 18. *verſ. unde. ff. de judic. l. inter eos.* 33. *ff. ex quib. cauſ. major. l.* 1. *ff. de alien. iud. mut. cauſ.* At non omne damnum pœna dicitur, cum hæc ad vindictam criminis ſolum imponatur. Damnum autem eſt quicquid detrimentum aut moleſtiam alicui exhibet, etiam ſi non ulciſcendi ſceleris cauſſa. Pœna verò ſine fraude eſſe nequit, quia nulla pœna non damnum dat. Secundò Pœna eſt tantummodo commiſſi criminis vindicta: Pœna enim, noxam ſive peccantem ſequitur. *l.* 1. *ff. ſi quadr. paup. fec. dic.* §. 1. *Inſt. de noxal. act.* ſicuti lepra leproſum. *l. fin. ff. eod. l.* 1. *C. eod. l.* 4. *ff. ſi ex noxal. cauſ. agat.* ut ubi hæc non ſit, nec illa exiſtat, & ubi illa ſit, & hanc eſſe oporteat: At fraus & crimen ipſum & criminis pœnam ſignificat. Vndè & fraudem capitalem admittere, id eſt, crimen capitale. *d. l. cum autem.* 23. §. 2.

IDEM §. I.

INter multam *a* autem & pœnam multum intereſt; cum pœna generale ſit nomen, omnium delictorum coërcitio: multa ſpecialis *b* peccati; cujus animadverſio hodie *c* pecuniaria eſt, pœna autem non tantum pecuniaria, verum capitis & exiſtimationis irrogari

rogari solet. & multa quidem ex arbitrio *d* ejus venit, qui multam dicit: pœna non irrogatur, nisi quæ quaque lege, vel quo alio jure specialiter huic delicto imposita est. quinimò multa ibi dicitur, ubi specialis *e* pœna non est imposita. Item multam is dicere potest, cui judicatio data est. Magistratus solos & Præsides provinciarum posse multam dicere, mandatis permissum est. pœnam autem unusquisque irrogare potest, cui hujus criminis sive delicti exsecutio competit.

EXPLICATIO.

Inter multam. a) Mulctam (ait Festus *lib.* 11.) Osce dici putant pœnam quandam. M. Varro ait pœnam esse, sed pecuniariam. *lib.* 4. *ling. lat.* vel *lib.* 19. *rerum humanarum apud Gellium Noct. Attic. lib.* 11. *cap.* 1. vocabulum ipsum mulctæ non latinum, sed Sabinum esse dicit: idque ad suam memoriam mansisse ait in lingua Samnitium, qui à Sabinis orti: Sed turba Grammaticorum novitia (addit ibidem Gellius) eam κατ' ἀντίφρασιν à mulcendo ut quædam alia ita: hoc quoque dici tradiderunt. Iurisconsultis mul-

ta à pœna differt. Pœna enim quælibet coërcitio est; Multa solius pecuniæ: Pœna certa est, legeque expressa; Mulcta ab jus dicentis arbitrio pendet. *l. si qua pœna.* 244. *ff. hic.* Pœna à quocunque Iudice, cui criminis executio demandata, infligi potest; Multa ab ordinariis & qui pro tribunali sedent tantummodo. *l.* 2. §. *fin. ff. de judic.* Mulcta fisco datur; *l. pen. C. de mod. mulct.* Pœna etiam parti applicari potest: Mulcta infamiam non irrogat; *l.* 1. *C. eod.* Pœna non potest non ignominiam afferre. *l. non potest.* 63. *ff. de furt. l. Divus.* 40. *ff. de judic. l. palam.* 1. *ff. de ritu nupt.* Est enim omnis infamia juris pœna, at non mulcta. *tot. tit. ff. & C. de his qui not. infam.*

Specialis. b) Vt cum in jus vocatus non paret, *l.* 2. *C. de Episcop. aud.* jus dicentem contemnit, in munere sibi imposito per desidiam cessat. *l.* 1. *C. de sportul.*

Hodie. c) Apud antiquos: *inquit Varro & Festus, vid. & Gellium d. loc.* mulctabantur in minoribus criminibus ovibus duabus: in majoribus triginta bubus, nec ultra hunc numerum excedebat mulctatio: qua posteaquàm ære signato uti civitas cæpit, pecoraque mulctatitia incuria corrumpebantur, (Vndè etiam peculatus nomen usurpari cæptum est.) Lege Aterina facta est æstimatio pecoralis mulctæ, & boves centenis assibus,

oves

oves denis æstimatæ. Indè ſuprema mulcta, id eſt, maxima appellata tria millia æris, item viceſſis, minoribus delictis.

Ex arbitrio. d) Non ita ut in infinitum multam Iudici dicere liceat, *l.* 5. *C. quand. provoc. non eſt nec.* ſed modus & quantitas, quam quiſque in multa dicenda ſequi debet., conſtituta: quam ſi excedat, præter hoc quod ſententia ipſo jure non valeat; *d. l.* 5. duplum mulctato reſtituit, & ſimplum fiſco infert. *l. fin.* §. 4. *C. de mod. mulct.*

Specialis. e) Tum pœnam arbitrariam imponit Iudex, cum nulla ſpecialis pœna lege impoſita eſt. *l.* 1. §. 1. *ff. de expilat. l.* 3. *C. de ſerv. fugit. l.* 14. *C. qui accuſare.*

Poteſt. f) Lege mulctam dicere no poteſt, cui judicatio data eſt, id eſt, qui à Prætore, vel Præſide, vel alio Magiſtratu datus eſt Iudex. Quia ſtatim ſequitur *Magiſtratus ſolos & Præſides provintiarum poſſe mulctam dicere mandatis permiſſum eſt.* Sic enim ſcribit ICtus ut Iudices datos & pedaneos excluderet, qui licet à Magiſtratibus tam urbanis in urbe, quam provincialibus in provinciis, dentur, Magiſtratus tamen non ſunt, adeòque nec juriſdictionem ullam habent; ſed tantum judicationem, *l. ait Prætor.* 5. *ff. de re judic.* id eſt, judicandi facultatem. *l. ult. verſ. ſed nequis ita. C. ubi & apud quem cogn. in int. reſt. agit.* Nec ſane niſi falſo quiſquam dixerit

Iudicem à Prætore vel Præſide datum habere jus mulctæ dicendæ. Nam ſi nec magiſtratibus duumviris & municipalibus hoc jus datum eſt, nequidem ut propriam juriſdictionem quam habent tueantur; *l. un. ff. ſi quis jus dic. non obt.* nec rurſus procuratoribus Principis & Rationalibus, nec Curatori Reipublicæ, *de quibus in l. 2. & 3. C. de mod. mulct.* quantò minus hoc jus ſibi vindicare poterunt Iudices dati; qui neque Magiſtratus ſunt, neque ullam habent juriſdictionem. *Ant. Faber in ration. ad l. 2. §. fin. ff. de judic.* Ita jure Veteri; Iure novo omnibus Iudicibus, etiam à Magiſtratu majore Delegatis, mulctæ dicendæ licentia data. *l. 3. C. de ſport. & ſumpt. in div. ind.*

Lex CXXXII.

Paulus Lib. III. ad Legem Iuliam & Papiam.

ANniculus *a* amittitur, qui extremo anni die moritur: & conſuetudo loquendi id ita eſſe declarat, Ante diem *b* decimum Kalendarum, poſt diem decimum Kalendarum. neque utro enim ſermone undecim *c* dies ſignificantur.

Ex-

EXPLICATIO.

Anniculus. a) Anniculus dicitur tam de animatis, quam de inanimatis, quæ ſunt unius anni, ut anniculus puer, anniculus agnus, anniculum vinum.

Ante diem. b) Gothofredus hanc legem ſic, & meo judicio rectè, interpretatur. Anniculum dicit mori, qui extremo die anni moritur: antedecendialem dici, qui extremo noni expirat: poſt decendialem, qui extremo undecimi: neutro ſermone exactos dies (ſic enim *arg. l.* 134. non undecim dies, legendum putat.) ſignificari; ac ſi diceret ICtus, qui moritur poſt extremum anni diem non eſt anniculus, ſed biennis: qui præſtat aliquid poſt decimum diem, undecimo præſtat; qui non præſtat ante decimum, præſtat decimo. Sic debitor, ante Kalendas, ante eas perfectas dare debet: aut ſi non ante, poſt certè dederit: *l. qui ante.* 13. *ff. de verb. oblig.* Intra Kalendas judicare juſſus, ante eas perfectas debet judicare, aut ſi non ante, poſt judicaverit. *l.* 133. *ff. hic.* Intra hæc niſi ſuperiora fiant jus mutatur. *l.* 42. *ff. de verb. oblig. Aliter. hic. Budæus Alciat.*

Vndecim. c) Lege undecimus. Nam de futuris Kalendis loquenti; dies ante decimum Calendarum vicinior eſt nonus, poſt

diem decimum est undecimus. *Sic Gothofr. hic. Aliter Gœd. Alciat hic. Aliter Cujacius ad l. 13. ff. de verb. oblig.*

IDEM. §. I.

FAlsum *a* est eam peperisse, cui mortuæ filius exsectus est.

EXPLICATIO.

Falsum. a) Parere enim viventis mulieris proprium est, quæ viventem filium utero emittit. Qui tamen exsecto ventre editus licet revera natus non sit, tamen pro nato accipitur, adeò ut patris quoque testamentum rumpat si in potestate nascatur. *l. quod dicitur. l. 12. ff. de lib. & post.* & ad querelam inofficiosi testamenti admittatur. *l. posthumus. 6. in princ. vers. simili. ff. de inoff. test.*

LEX CXXXIII.

Vlpianus lib. IV. ad Legem Iuliam & Papiam.

SI quis *a* sic dixerit, ut intra diem mortis ejus aliquid fiat: ipse quoque dies, quo quis mortuus est, numeratur.

EXPLICATIO.

Siquis. a) Non rectè ergo dubitat Gellius, *lib.* 12. *Noct. Attic. cap.* 13. Intra Kalendas facere quid jussus; an etiam Kalendis ipsis rectè faciat; hujusce enim legis verbis convincitur; ut & *l.* 1. §. *si intra.* 8. *cum.* § *seq. ff. de success. Edict.* Quæ sunt. Quod dicimus intra dies centum bonorum possessionem peti posse, ita intelligendum est, ut & ipso die centesimo peti possit, quemadmodum intra Kalendas, etiam ipsæ Kalendæ sunt. Quia dies termini (ut vulgò ajunt.) in ipso termino continetur. *d. l.* 1. §. *si intra. l. Pater. ff. ad leg. Iul. de adult. l. in illa.* 8. *l. qui ante.* 13. *l. eum qui.* 41. *in princ. & fin. l. qui hoc anno.* 42. *l. stipulationes.* 72. §. *si quis. ff. de verb. oblig. l. ult. ff. de tut. & cur. dat.*

LEX CXXXIV.

Paulus Lib. II. ad Legem Iuliam & Papiam.

ANniculus *a* non statim ut natus est, sed trecentesimo sexagesimo quinto die *b* dicitur, incipiente planè, non exacto die: quia annum civiliter, non ad momenta temporum, sed ad dies numeramus.

EXPLICATIO.

Anniculus. a) Anniculus ergò quis dicitur, ſtatim ac illuxit ultimus anni dies, etiamſi nondum eſt completus. Rurſus toto illo die anniculus eſt, uſque ad primum ſequentis diei momentum, quo incipiente, demum & ipſe incipit eſſe major anniculo, non ante, etiamſi aliquot horis anni naturalis curſum excedat. Vt natus hora ſexta diei Kalend. Ianuar. anno elapſo, cum primum vidit pridie earundem Kalendarum ſextam noctis horam, hoc eſt, ipſas naſcentes Kalendas, dicitur eſſe anniculus, & toto die Calendarum uſque ad ſextam noctis ſequentis, ſimiliter anniculus appellatur, quamvis poſt meridiem illius diei incipiat major eſſe, ſi velimus ad naturalis curſus rationem iſta perpendere. At communis conſuetudo loquendi aliud uſurpat, quæ toto illo die anniculum eum appellat, quia ætates hominum non horis, ſed diebus, & menſibus, anniſve definit. *Connan. lib.* 3. *cap.* 12. *num.* 3.

Die. b) Anni certi cum in lege ſit mentio, intelligimus de perfecto 365. diebus conſtante. Quorum ultimus ſi de re favorem reſpiciente agatur; ut uſucapione, *l. & ideo. ff. de uſucap.* teſtamento, *l. atque ætate.* 5. *ff. qui teſtam. fac. poſſ.* libertate; *l.* 1. *ff. de manunciſſ.* ut ſit completus non neceſſe,

ſed

ſed ſufficit eſſe cæptum; non ſi de re odioſa, ut reſtitutione in integrum, *l.* 3. §. *minorem. ff. de minor.* præſcriptione temporalium actionum, *l. in omnibus. ff. de oblig. & action.* Carboniana poſſeſſione, *l.* 1. *C. de Carb. Edict.* agatur; tum enim de momento in momentum facienda computatio.

Lex CXXXV.

Vlpianus Lib. IV. ad Legem Iuliam & Papiam.

QVæret aliquis: ſi portentoſum, vel monſtroſum, *a* vel debile mulier ediderit, vel qualem viſu, vel vagitu novum, non humanæ figuræ, ſed alterius magis animalis, quam hominis partum: an, quia enixa eſt, prodeſſe ei debeat? & magis eſt, ut hæc quoque parentibus proſint. *b* nec enim eſt, quod eis imputetur, quæ qualiter potuerunt, ſtatutis obtemperaverunt: neque id, quod fataliter acceſſit, matri damnum injungere debet.

EXPLICATIO.

Monstrosum. a) Partuum monstrosorum duæ videntur in mulieribus esse species; Vna cum alicui naturali originis & generationis suæ forma minimè destructa, vel augmentum accessit, vel in aliquo delibatum & detractum, vel mutilatum est. *vide supra l. ostentum.* 38. Alia cum aliquis formâ naturalis originis & generationis destructâ, nascitur; puta in animalis alicujus naturam deformatus. ut minotaurus.

Prosint. b) Puta in lege Papia, quæ odiosa; orbas eorum quæ in testamentis relinquuntur semisse notans. *Nicephor. lib. 7. cap.* 57. Contra in Senatusconsulto Tertylliano contra naturam humanam monstrosus partus matri non prodest. *l. non sunt ff. de statu hom. Paul. lib. 4. sent.* 9. Cum non tantum sit favendum ei qui de lucro captando certat, quam qui de damno vitando. *l. ult.* §. 5. *C. de jur. deliber.*

LEX CXXXVI.

Vlpianus Lib. V. ad Legem Iuliam & Papiam.

GEneri *a* appellatione & neptis, & proneptis, tam ex filio, quam

ex

ex filia editorum, cæterarumque maritos contineri, manifestum est.

EXPLICATIO.

Generi. a) Gener maritus est filiæ; *l. nam facile. ff. de grad. affin.* contineturque ejus appellatione sponsus; *l. in legibus. ff. de testib. l. servus. ff. de grad. affin.* Porrigiturque generi appellatio ad progenerum, *l. Gallus.* §. *forsitan. ff. de lib. & posth.* & ultra, *ut hic.* Quæ interpretatio in Edicto de postulando facienda. *l. 3. ff. de postul.* In Edicto verò de infamia notatis verba hæc, Genero mortuo, de solo filiæ viro sunt accipienda. *l. 1. & l. 8. ff. de iis qui not. inf.*

LEX CXXXVII.

Paulus Lib. II. ad Legem Iuliam & Papiam.

TEr enixa *a* videtur, etiam quæ trigeminos pepererit.

EXPLICATIO.

Ter enixa. a) Senatusconsulto Tertylliano cautum erat, ut quæ mulier ingenua Romana tres: Libertinæ verò, vel Latinæ conditionis, quatuor liberos enixa esset, filio de-

functo ſuccederet. §. 1. *Inſt. ad SC. Tertyll.* Vndè ICti Pauli ſententia, mulier quæ trigeminos peperit, SCti Tertylliani gaudebat beneficio. Hodie & Honorii & Iuſtiniani conſtitionibus *l. 1. & 2. C. de jur. lib.* hujuſmodi privilegia extincta ſunt. Vndè Procopius, cauſſam everſionis Romani Imperii ortam arbitratur.

LEX CXXXVIII.

Idem Lib. IV. ad Legem Iuliam & Papiam.

HEreditatis *a* appellatione bonorum quoque poſſeſſio continetur.

EXPLICATIO.

Hereditatis. a) Bonorum poſſeſſio rectè dicitur hereditas, ſed in genere, ſicuti arrogatio dicitur adoptio in genere, ſed non in ſpecie. *Vacon. à Vacun. lib.* 3. *declar. jur. declar.* 48. Eſt enim bonorum poſſeſſio hereditas quædam prætoria, quæ æque atque hereditas civilis commoda & incommoda in ſe habet: *l. 1. ff. de bon. poſſeſſ.* Quam etiam ob cauſſam Prætor bonorum poſſeſſorem in omni cauſſa habet loco heredis, *l. Prætor.* 117. *ff. de div. reg. jur.* Quippe qui in omnibus

nibus vice heredis sit: *l. 2. ff. de bon. poss.* vel, *ut loquitur. l. 1. ff. de possess. hered. petit.* veluti heres: & bonorum possessor eadem defuncti bona nanciscitur, quæ nactus fuisset Iure Civili heres. *d. l. 1. l. 14. ff. de bon. poss. cont. tab.*

LEX. CXXXIX.

Vlpianus Lib. VII. *ad Legem Iuliam & Papiam.*

ÆDificia Romæ *a* fieri etiam ea videntur, quæ in continentibus Romæ ædificiis fiant.

EXPLICATIO.

Ædificia Romæ. a) Quia Romæ appellatio continentibus ædificiis finitur. *l. 2. l. 87. ff. hic.* Vndè si ædificia Romæ ultra certam altitudinem erigi prohibeantur, *l. 1. & 2. C. de ædific. priv.* & ad ea quæ in suburbiis sunt pertinebit.

IDEM §. 1.

PErfecisse ædificium is videtur, qui ita consummavit, ut iam in usu *a* esse possit.

Ex-

EXPLICATIO.

In usu. a) Puta qualem paterfamilias destinavit: nam omne ædificium, etiam imperfectum, potest aliquo in usu esse. Hinc heres theatrum municipibus facere jussus, illud fecisse non intelligitur, nisi ei propriam formam, quæ ex consummatione contingit dederit. *l. si is, qui.* 80. §. 1. *sed & si. ff. ad leg. Falcid.*

LEX CXL.

Paulus Lib. VI. *ad Legem Juliam & Papiam.*

CEpisse *a* quis intelligitur, quamvis alii adquisivit.

EXPLICATIO.

Cepisse. a) Licet cepisse non videatur, qui statim restituturus est; *l. aliud.* 71. *ff. hic.* tamen filiusfamilias, qui patri; servus, qui domino, ipsis relicta & præstita acquirunt, cepisse rectè dicuntur; Quia jus acquisitionis ex filii & servi persona consideratur: Pater enim & dominus ex jure subjecti sibi hominis nituntur. *l. qui hominem.* 34. §. *quidem. ff. de solution.* Qui illud jus etiam potuit non agnoscere. *l. cum proponas.* 3. *C. de hered. instit.*

LEX

Lex CXLI.

Vlpianus Lib. VIII. *ad Legem Iuliam & Papiam.*

ETiam ea mulier cum moreretur, creditur filium habere, quæ exciso utero edere *a* possit. nec non etiam alio casu mulier potest habere filium, quem mortis tempore non habuit: ut puta eum, qui ab hostibus remeavit. *b*

Explicatio.

Exciso utero edere. a) Propriè tamen non dicitur peperisse. *l. anniculus.* 132. §. 1. *ff. hic.* Est enim aliud habere filium, aliud parere. *Harmenop.* 5. §. 26. Filio cæso, omnia quæ cæteris filiis indulgentur, competunt. *l. quod dicitur. ff. de lib. & posthum. l. fin. C. de suis & legit. l. 6. ff. de inoff. testam.* Eum auspicatius nasci inquit Plinius 7. *cap.* 8. exemplo Scipionis Africani, Cæsaris.

Ab hostibus remeavit. b) Quia ab hostibus capti, servi eorum fiunt. *l. 1. l. 12. §. 1. ff. de capt. & postlim. rev.* qui pro mortuis habentur; *l. servitutem.* 209. *ff. de div. reg. jur. l. intercidit,* 59. §. *fin. ff. de cond. & demonstr.*

Reversi,

Reversi, jure postliminii, omnia jura pristina recuperant, *d. l.* 12. §. 1. finguntur que retrò in civitate semper fuisse. *l.* 16. *l.* 12, §. 1. *ff. de capt. & postlim. rev.*

Lex CXLII.

Paulus Lib. VI. ad Legem Iuliam & Papiam.

TRiplici *a* modo conjunctio intelligitur. Aut enim re per se conjunctio contingit, aut re & verbis, aut verbis tantum. Nec dubium est quin conjuncti sint, quos & nominum & rei complexus jungit. Veluti, *Titius & Mævius ex parte dimidia heredes sunto.* Vel [ita] *Titius Mæviusque heredes sunto.* Vel *Titius cum Mævio ex parte dimidia heredes sunto.* Videamus autem: nè, etiam si hos articulos *b* detrahas, *&*, *que*, *cum*, interdum tamen conjunctos accipi oporteat. Veluti *Lucius Titius*, *Publius Mævius ex parte dimidia heredes sunto.* Vel ita, *Publius Mævius, Lucius Titius heredes sunto. Sempronius*

ex

ex parte dimidia heres esto. ut Titius & Mævius veniant in partem dimidiam, & re & verbis conjuncti videantur. c *Lucius Titius ex parte dimidia heres esto. Sejus ex parte, qua* d *Lucium* Titium *heredem institui, heres esto. Sempronius ex parte dimidia heres esto.* Iulianus dubitari posse, tres semisses facti sint, an Titius in eundem semissem cum Cajo & Sejo institutus sit. Sed eò quod Sempronius quoque ex parte dimidia scriptus est, verisimilius esse, in eundem semissem duos coactos, & conjunctim heredes scriptos esse.

Explicatio.

Triplici. a) Triplex est conjunctio, ex quo jus accrescendi, (quò pars vacans cedit & accrescit parti occupatæ.) oritur. Nimirum fit vel *verbis tantum*, vel *re tantum*, vel *re & verbis simul.* Eorum qui re & verbis simul conjuncti sunt, tantum hic exempla dat Iurisconsultus; nos & aliorum, sed breviter pro instituto nostro, & materiæ subtilitate, dabimus. *Verbis* ergò *tantum* sunt conjuncti *ut si dicam Titio & Sejo ex æquis partibus fundum*

fundum Sejanum do lego. l. re conjuncti. 89. *ff. de legat.* 3. Dicuntur verbis esse conjuncti, quia non videntur esse conjuncti in re, tanquam in toto. Cuilibet enim sua portio, & intellectu & corpore attributa. Si Titius partem suam nolit, jam prius totum manet, & portio illa quæ Titio debebatur, accrescit Sejo. *l. un.* §. *his ita. C. de caduc. toll.* Nisi sit ususfructus legatus, ubi, hoc casu, jus accrescendi cessat, *l.* 1. §. *ult. cum ll. seqq. ff. de usufr. accresc.* & sic pars vacans cum proprietate consolidatur. *Re* dicuntur conjuncti, cum duobus eadem res separatim legatur; ut *Titio fundum Cornelianum do lego, Sejo fundum Cornelianum do, lego.* Hic jus accrescendi non habet locum, cum in partibus sit occupatum; partes autem hic non fiant, nisi concursu. *d. l. re conjuncti.* 89. Concursu ergò non facto, res alteri in solidum jure potius non decrescendi cedet. *d. l. un.* §. *sin verò. Re & verbis* conjuncti sunt, quibus idem, partibus nullis expressis, in eadem oratione, conjunctim relinquitur: ut *Titius & Mævius & Sejus heredes sunto. alia exempla vide in lege.* Inter hos jus accrescendi locum obtinet. Imò si plures sint, non tamen unius generis conjuncti, qui omnes jure accrescendi niti volunt, hi qui re & verbis conjuncti; cæteris præferuntur. *d. l. re conjuncti.* 89. At inter simpliciter, puta re aut verbis conjunctos, verbis

verbis conjuncti præferuntur re conjunctis. *d. l. re conjuncti.*

Articulos. b) His particulis aliàs plures inter se conjungi solent. *vid. l. 53, sup.*

Videantur. c) Re ergò conjuncti sunt si testator *Titio & Sejo leget fundum. Et* enim articulus ex sua natura conjungit; Licet tacitè, (quod in materia conjunctionis, (ubi an expressè eadem structura plures vocentur potissimum consideratur.) nullius considerationis est. *Bald. l. si fortidianum. 7. C. de legatis.*) per interpretationem viriliter distribuere censeatur. *l. 1. C. si plur. una sent.*

Ex parte qua. d.) Hic Titius & Sejus re conjunguntur; nec ulla fit partis ademptio, cum absurdum non sit in eadem parte duos institui: rè & verbis à Sempronio disjunguntur.

Dubitari. e) Ratio dubitandi. Sempronio dimidia expressim datur, nulla Titio expressim: ad Sejum igitur pertinet dimidia, atqui Sejus ex ea parte heres institutus est, ex qua Titius; igitur ex dimidia, & ex consequenti, tres semisses facient. Ratio decidendi. Sempronius ex dimidia scriptus est nominatim, est igitur verisimilius Titium & Sejum ad alterum tantum semissem vocatos: nam ex asse si dimidium sustuleris, quod remanebit, erit alteri dimidio æquale. *l. 15. ff. de hered. instit. Goth. in not hic.*

LEX

Lex CXLIII.

Ulpianus Lib. I X. ad Legem Iuliam & Papiam.

ID apud se quis habere videtur, de quo habet actionem: *a* habetur enim quod peti potest.

Explicatio.

Actionem. a) Quod ex interpretatione introductum est. *l. Labeo.* 14. §. *fin. ff. hic.* Impetratâ enim ad rem petendam actione rei accipiendæ spes datur, *l. quod si.* §. 4. *ff. de petit. hered.* de juris auctoritate. *arg.* §. 1. *&* *tot. tit. Inst. de action.* Tamen revera minus est actionem habere quam rem. *l. minus.* 204. *ff. de div. reg. jur.* Quia dubius est litis eventus, & sumptus in petendo maximi, *l. quod debetur.* 51. *ff. de pecul. l.* 6. *ff. de minor.* & cogitanda mora temporis, quod judicatis datur. *c. quotiens.* 2. *qu.* 6. Et nonnunquam inopia debitoris actionem inanem facit. *l. nam is.* 6. *ff. de dolo.*

Lex CXLIV.

Paulus Lib. IX. *ad Legem Iuliam & Papiam.*

Libro memorialium Maſſurius ſcribit pellicem apud antiquos eam habitam, quæ cum uxor non eſſet, cum aliquo tamen vivebat: *a* quã nunc vero nomine amicam, paulo honeſtiore concubinam appellari. Granius Flaccus *b* in libro de jure Papiriano ſcribit, pellicem nunc vocari, quæ cum eo, cui uxor ſit, corpus miſceat. quoſdam eam quæ uxoris loco ſine nuptiis in domo ſit, quam παλλάκην Græci vocant.

Explicatio.

Vivebat. a) Accipiebatur enim Pellex, apud Veteres generaliter tam pro ea, quæ cum cælibe, quam pro ea quæ cum marito vivebat: & deſignabat pellicis (à pellendo, immutatis quibuſdam literis, quod legitimam uxorem à viro ferè pellat, dictæ) vox & concubinam, & aliam quæ cum alterius marito conſuetudinem habebat. Vndè Gellius

lius *Noct. Attic. lib.* 4. *cap.* 4. dicit non omnem pellicem probrosam, sed eam tantum esse habitam, quæ juncta consuetaque esset cum eo, in cujus manu mancipioque alia matrimonii caussa foret.

Flaccus. b) Hic innuit pellicem hodie nos non amplius usurpare pro ea amica, quæ concubina est, sed quæ soluta consuetudinem habet cum alterius marito, sive id fiat sub specie digamiæ, sive concubinatus. Quo spectat illud Ovidii *Epist.* 9. *Ante meos oculos adducitur advena pellex.* & illud Sallustii in Ciceronem: *Filia matris pellex.*

Lex CXLV.

Ulpianns Lib. X. ad Legem Iuliam & Papiam.

Virilis a appellatione interdum etjam totam hereditatem contineri dicendum est.

Explicatio.

Virilis. a) Quod supa *l. potest.* 95. diximus de reliquo; id hic Iurisconsultus de virili parte dicit. Nempe licet virilis appellatio ad singulas & æquales partes referatur pro numero personarum, *l. un.* §. *sin autem legatarii.*

gatarii. C. de caduc. toll. ut cum dicimus heredes pro virili teneri: Titium & Sejum in viriles partes inſtituo; *l. virilis. ff. de legat. præſt.* tamen & ad totum & reliquum quandoque reducitur; ut cum duo in partes æquales inſtituti ſunt, altero eorum mortuo, vel hereditatem ejurante, totum accreſcit alteri. *l. 2. C. de hered. inſtit.*

LEX CXLVI.

Terentius Clemens Lib. II. *ad Legem Iuliam & Papiam.*

SOceri, *a* ſocrus appellatione avum quoque & aviam uxoris vel mariti contineri, reſpondetur.

EXPLICATIO.

Soceri. a) Quod ſupra diximus de nurus, *l. nurus.* 50. & generi, *l. generi.* 136. appellatione, id hic de ſoceri & ſocrus appellatione dicendum. Nempe & ſoceri & ſocrus appellationem etiam ſponſalibus adquiri; *l.* 8. *ff. de gradib. affin.* & eâ, & uxoris vel mariti avum, aviam, proavum, proaviam, & ulteriores contineri: *hic.* & *l.* 3. § 1. *ff. de poſtul.* Quanquam vir uxoris ſuæ avum, magnum ſocerum dicat, aviam, magnam ſocrum:

crum: proavum verò majorem socerum, proaviam, majorem socrum appellet. *Fest. lib.* 11. *Modest. l.* 4. §. *gradus. ff. de gradib. affin.* Quos etiam prosoceri & absoceri nomine demonstramus. *l. nihil interest.* 15. §. 1. *ff. de act. rer. amot. Capitolin. in vita Gordiani.*

Lex CXLVII.

Idem Lib. III. *ad Legem Iuliam & Papiam.*

QUi in continentibus urbis nati sunt, Romæ nati *a* intelligantur.

Explicatio.

Nati. a) Quia Romæ appellatio continentibus ædificiis, id est, suburbiis, finitur. *supra. l.* 2. *ubi vid.*

Lex CXLVIII.

Cajus Lib. VIII. *ad Legem Iuliam & Papiam.*

NOn est sine liberis, *a* cui vel unus filius, unave filia est. hæc enim enuntiatio, *habet liberos*, [*non habet libe-*

liberos] ſemper pluralitivo numero *b* profertur: ſicut & pugillares, & codicilli.

EXPLICATIO.

Non eſt ſine liberis. a) Titius ergò ſi heres inſtitutus, & rogatus ut hereditatem reddat Sempronio, ſi ſine liberis deceſſerit, ſufficit ut conditio deficiat, ſi unum filium, vel filiam, *l. pater.* 101. §. 1. *ff. de cond. & demonſt.* etiam naturalem, *l. ex facto.* 17. §. 4. *ff. ad SC. Treb.* vel ſi nepotem ex filia relinquat. *l.* 1. *C. de condit. inſert, l. jubemus.* 6. §. 2. *C. ad SC. Trebell.*

Pluralitivo numero. b) Eleganter; nonnunquam enim, ſed minus eleganter, in ſingulari liberum dicimus. *l. ſi quis.* 8. §. 4. *C. de ſecund. nupt.* §. *hoc quoque. Inſt. per quas perſ. nob. acq. Vall. lib. eleg. lat. ling.* 3. *cap.* 106.

LEX CXLIX.

Idem Lib. X. ad Legem *Iuliam & Papiam.*

NAm *a* quem ſine liberis eſſe dicere non poſſumus: hunc neceſſe eſt ut dicamus liberos habere.

EXPLICATIO.

Nam. a) Qui non est sine liberis, liberos habet. Hinc colligit Alciatus *hic.* argumentum à contrariis semper concludere. Nam affirmato uno contrariorum, statim alterum, nisi intermedium quoddam sit, negatur. *Gœd. hic.*

LEX CL.

Idem Lib. IX. *ad Legem* Iuliam *& Papiam.*

SI ita à te stipulatus fuero, *Quanto minus à Titio consecutus fuero, tantum dare spondes?* non solet dubitari, quin si nihil à Titio fuero consecutus, totum *a* debeas, *b* quod Titius debuerat.

EXPLICATIO.

Totum. a) Quia minus non semper vim comparativi retinet. *Vall. lib.* 1. *cap.* 12. ideò minus consecutus rectè dicitur qui nihil consecutus. *vid. l. minus.* 32. *supra.* & *l.* 7. §. 2. *ff. de tribut. act. l. fin. ff. de reb. cred.*

Debeas. b) Sed ante Titium excussum non rectè convenieris. *l. decem.* 116. *ff. de verb. obligat.*

LEX

Lex CLI.

Terentius Clemens Lib. V. *ad* Legem Iuliam *&* *Papiam.*

DElata hereditas *a* intelligitur, quam quis poſſit adeundo conſequi. *b*

Explicatio.

Delata hereditas. a) Hereditas, ut & bonorum poſſeſſio, duobus modis conſideratur delata. Primò, prout defertur à Lege, vel teſtamento agnatis, cognatis, &c. *l. lege.* 130. *ff. hic.* Secundò, habito reſpectu ad acquiſitionem & ſucceſſionem, ut ſcilicet quis poſſit eam acquirere vel tranſmittere. Acquiritur hereditas adeundo. §. 6. *Inſt. de hered. qual. & diff.* Aditur ſolo animo. §. *fin. Inſt. de hered. qual. & diff.* Sivè is verbis explicetur, ſive aliquo facto, quod tanquam ab herede geritur. *l.* 20. §. 4. *l.* 88. *ff. de acq. vel amitt. hered.* Fieri debet libere; *l.* 16. *C. de jur. delib. l.* 40. *cum. ll. ſeqq. ff. de acq. vel amitt. hered.* purè, ſine die, aut conditione: *l.* 51. §. *fin. ff. eod.* in ſolidum, *l.* 1. 2. *ff. eod.* tum cum certò conſtat, utrum ex teſtamento, an ab inteſtato, & quota ex parte, delata

ſit hereditas. *l.* 15. *cum ll. ſeqq. l.* 21. §. *fin. cum ll. ſeqq. l.* 93. *ff. eod.*

Conſequi. b) Id eſt, ſi adiret. Delata ergò hereditas rectè non dicitur in qua, quo minus adiri poſſit, eſt impedimentum; ut quia ſub conditione data. E converſò delata poteſt dici hereditas purè data, licet eam heres adire nequeat; quia reſpectu hereditatis, (cujus, non heredis perſonæ reſpectu delata dicitur. *Bellon. lib. ſupput.* 12. *cap.* 16.) nihil obſtat, quominus ſi quis adiret, eam poſſet conſequi: *fac l. is qui heres.* 13. *in princ. l. nec is.* 17. §. 1. *l. ventre.* 84. *ff. eod.*

Lex CLII.

Gajus Lib. X. ad Legem *Iuliam & Papiam.*

HOminis *a* appellatione tam fœminam, quam maſculum, contineri, non dubitatur.

Explicatio.

Hominis. a) Quod hic dicitur ad naturam humani generis eſt referendum. Nam conſtat, cum hominem dicimus quemcunque contineri; non ſolum ſive maſculus, ſive fœmina ſit, ſed & ſive liber, ſive ſervus, ſive pubes,

pubes, sive impubes. *l.* 3. §. 1. *ff. de lib. hom. exhib.* Alioqui, (licet regulæ triviales hominem dicant esse communis generis.) nemo de muliere separatim dixerit homo. Est enim, teste Phoca Grammatico masculini generis. Dicitur autem homo, sive ab humo, sive à concordia, ἀπὸ τῆς ὁμονοίας, quod nullum animal sit socialius. Itaque ubi non est mutua charitas, ac societas amica, ibi non sunt homines. Hinc apparet legem quæ de hominibus loquitur, etiam de fœminis esse accipiendam. *l.* 1. *hic.*

Lex. CLIII.

Terentius Clemens Lib. *X I. ad Legem Iuliam & Papiam.*

INtelligendus *a* est mortis tempore fuisse, qui in utero relictus est.

Explicatio.

Intelligendus. a) Licet qui in utero est non sit homo; *l. in falcidia.* 9. *in fin. ff. ad leg. Falcid.* tamen, favore illius qui & homo & civis futurus est, eum lex, (quæ, ut & natura, semper benè sperat, & metum abortus abominatur.) fingit esse in rerum natura, *l. qui in utero.* 26. *ff. de statu homin.* rebus humanis: *l. qui in utero.* 7. *ff. eod.* & jam na-

to comparat: *l.* 2. §. *qui autem.* 6. *ff. de excusat tut.* in iis puta quæ ad ejus commodum spectant *d. l. qui in utero.* 7. Et sic quandocunque pater ejus moritur, mortis ejus tempore intelligitur fuisse. *vid. l. is cui ita.* 18. *ff. quand. dies legat.*

Lex CLIV.

Macer Lib. I. *ad* Legem *Vicesimam.*

MIlle passus *a* non à miliario *b* urbis, sed continentibus ædificiis numerandi sunt.

Explicatio.

Mille passus. a) Sunt mille passus stadia octo. Stadium autem passus centum viginti quinque habet, qui sunt plus paulo pedes sexcenti: Passus sunt quinque pedum. Quia verò miliarium lapidibus distingui solet, sæpe dicimus in jure ad vicesimum lapidem, hoc est vicesimum miliare. Iurisconsultus, inquit; Vltra centesimum miliare ab urbe tutelam suscipere non coguntur. *l. propter litem.* 21. §. 2. *ff. de excusat. tutor. l.* 2. *C. de erogat. milit. annon. lib.* 12.

Miliario. b) Miliarium à mille passibus dictum,

dictum, erat columna aurea in capite fori Romani ab Augusto primum erecta, à qua omnes Italiæ viæ initium & finem capiebant, & à qua itinerum mensura sumebatur. *Dion. lib.* 54. *Plutarch in Galba. Plinius lib.* 3. *cap.* 5. *Tacitus. lib.* 17. Vndè hic legendum videtur. Mille passus à miliario urbis, non à continentibus ædificiis numerandi sunt. *Iuxta. Gothofr. hic.*

Lex CLV.

Licinnius Rufinus Lib. VII, *Regularum.*

PRoximi *a* appellatione etiam ille continetur qui solus est.

Explicatio.

Proximi. a) Quamvis proximus propriè de pluribus dicatur, tamen quo magis valeat id quod actum est, proximus accipitur non solum qui ante aliquem est, sed etiam is ante quem nemo est, quamvis ipse solus sit. *hic. & l.* 34. *ff. de vulg. & pup. subst. vide supr. l. proximus.* 92. Hinc cum lex agnato proximo hereditatem defert, qui se heredem proximum dicit, si nemo ipsi contradicat, non cogitur probare, se defuncto esse pro-

 pinquio-

pinquiorem; ſed ſufficit probare ſe intra eum eſſe gradum, undè Prætor legitimos vocat: quia proximus eſt, qui ſolus eſt; ſolus autem præſumitur cujus ſocii nulli apparent. *Alciat. hic ex Cornæo. conſ.* 194. *in* 4.

Lex CLVI.

Idem Lib. X. Regularum.

MAjore parte *a* anni poſſediſſe quis intelligitur, etiam ſi duodus menſibus poſſederit: ſi modo adverſarius ejus aut paucioribus diebus, aut nullis poſſederit.

Explicatio.

Majore parte. a) Duo ſunt retinendæ poſſeſſionis interdicta, *Vti poßidetis* & *Vtrubi. Vti poßidetis* eſt de rebus ſoli, *Vtrubi* de rebus mobilibus. In illo vincit is qui redditi Interdicti tempore, nec vi, nec clam, nec precario ab adverſario poſſidet: *I*n hoc qui majore parte anni poſſedit: quo hæc lex pertinet: & oſtendit majorem partem anni reſpectu poſſeſſionis adverſarii intelligi. Sic olim. Hodie per utrumque interdictum vincit, qui tempore illatæ turbationis & litis conteſtatæ non vi, clam, aut precariò ab adverſario

versario quidem siue per se, siue per alium possidet. *l.* 1. §. 1. *ff. Vtrubi.* §. *sed interdicto quidem. Inst, de Interdict.* De Iure Canonico sufficit probatio antiquioris possessionis. *c. licet. de probat.*

Lex CLVII.

Ælius Gallus Lib. *I. de Verborum quæ ad jus pertinent Significatione.*

Paries *a* est, siue murus, siue maceria est.

Explicatio.

Paries. á) Parietum plura sunt genera, præcipua hic recensere est operæ pretium. Paries alius est cratitius, *in l.* 52. §. *item Mela. ff. pro Socio.* qui in cratis modum lignis contextis compositus est: *de quo Vitruvius. lib.* 2. *cap.* 8. & *lib.* 7. *cap.* 3. Alius intergerinus. Festo *lib.* 9. qui inter confines struitur, & quasi intergeritur; *de quo Plinius. lib.* 35. *cap.* 12. Vitruvio, qui communiter utriusque domus onera, gerit & sustinet; sic dictus, quod à vicinis extructus veluti intergerat, hoc est, communiter gerendo sit. *Corras.* 4 *Miscell. cap.* 16. Paries solidus & fornicatus opponuntur apud Ciceronem in To-

picis. Vbi ſolidus paries accipitur, qui à ſolo continuo ductu ad faſtigium exurgit, ſicuti nuſquam ſuſpendatur: fornicatus verò, qui arcum habet. Fit paries plerunque ex lapidum congerie, vel limo & calce, gypſo aliave materia, puta ex cæmentis, lateribus, trabibus, ſtipitibus. Comprehendit ergò, ut hic inquit ICtus, & murum, privatum puta; (Murus enim propriè publicus dicitur, qui urbem munit & mænia continet. *Cicer. de nat. Deor.* 137. *& pro lege Manilia.* 38. *vid. Bart. in l. Sacram. ff. de rer. diviſ. & in l. hoc jure. ff. de juſtit. & jure.*) & maceriam, id eſt, parietem, qui ex alia materia, quam cœmentis & lapidibus ritè diſpoſitis, factus eſt. *l. pen. ff. com. præd. l. æde.* 37. *ff. de contr. emt.* Varro *de re ruſtica cap.* 14. maceriam docet in fundo eſſe facile, fabrile ſepimentum, cujus ſpecies ſunt quatuor: quod fit è lapide, quod è lateribus coctilibùs, quod è lateribus crudis, quod ex terra & lapillis compoſitis informe. Hinc maceriam ducere. *in l.* 17. *ff. com. præd.*

IDEM §. I.

ITem via *a* eſt, ſive ſemita, *b* ſive iter *c* eſt.

Ex-

EXPLICATIO.

Item via. a) Cum de via loquimur quatenus servitutis species est, *in princ. Inst. de servit.* ab itinere, actuque distat. Quum verò de servitute non accipitur, sed de iis quibus publicè commeatus est, ut hic, non solum iter, sed etiam semitam continet. Tales viæ vel publicæ sunt, vel privatæ. *l.* 2. §. *viarum. ff. ne quid in loco public. l.* 38. *ff. de acq. rer. dom.* Publicas Isidorus. *lib.* 15. *c. ult.* definit, quæ in solo publico sunt, per quas iter populo patet, quæ vel ad mare, vel ad oppida pertinent; hæ & prætoriæ, & consulares, & regiæ, & militares dicuntur. *d. l.* 2. §. *viarum. & l. fin. ff. de itin. publ.* Privatæ viæ, quæ & agrariæ dicuntur, sunt eæ quæ ad agros ducunt, per quas omnibus commeare licet, in quas exitur de via consulari. *d. l.* 2. §. *viarum.* Sunt & vicinales viæ, quæ vel in vicis sunt, vel in vicos ducunt: quæ si non ex collatione privatorum fiant, publicarum loco habentur. Sed inter has & cæteras vias publicas, quæ etiam militares dicuntur, hoc interest, quod militares exitum ad mare, aut in urbe, aut in flumina publica, aut ad aliam viam militarem habent. Vicinalium verò pars in militares exitum habent, pars sine exitu moriuntur, *l. ult. ff. de locis & itin. publ.*

Semita. b) Sic dicta quasi semis via & angustius spatium quam ut iter confici possit. Accipitur & pro devia vel callida via: undè Catullus dixit; omnes pusilli & semitarii (hoc est, qui semitas vias quærunt) mæchi.

Iter. c) Iter est, qua quis pedes vel eques commeare potest: sic dictum, quod vehendo quid teritur; vel ab eundo, cujus supinum est *itum:* sive ab *ito* frequentativo.

Lex CLVIII.

Celsus Lib. XXV. Digestorum.

IN usu juris *a* frequenter uti nos Cascellius ait singulari appellatione, cum plura generis ejusdem significari vellemus: nam & *multum hominem venisse Romam*, & *piscem vilem esse* dicimus. Item in stipulando satis habemus de herede cavere. *Si ea res secundum me heredemve meum judicata erit.* Et rursus, *Quod ob eam rem te heredemve tuum.* nempe æque, si plures heredes sunt, continentur stipulatione.

Ex-

EXPLICATIO.

In usu juris. a) Singulari numero sæpe pro plurali utimur : sicut contra sæpe plurali pro singulari. *ut l. non est sine liberis.* 148. *ff. hic.* Hoc enim ex mente proferentis pendet. Vndè se pluribus heredibus institutis, ita scriptum est, *Heres meus damnas esto dare aureos quinque*, non quilibet heres, sed omnes videbuntur damnati; ut una quinque dent. *l. si pluribus.* 44. *ff. de legat.* 2. Et si lex homicidam jubeat summo affici supplicio, nisi pacem ab herede impetraverit, si plures adsint, omnium consensus requiritur. *l.* 4. §. *Cato. ff. de verb. oblig.*

LEX CLIX.

Vlpianus Lib. I. ad Sabinum.

ETiam aureos nummos *a* æs *b* dicimus.

EXPLICATIO.

Aureos nummos. a) Aureus nummus olim continebat centum Sestertios. *Dion. lib.* 55. Deinde minoris æstimationis fieri cœpit, & in Impp. Constitutionibus appellari solidus. Qui erat septuagesima secunda pars libræ seu marcæ auri, continens quatuor

auri

auri ſcrupulos: practicis in jure noſtro (*ut inquit Vultejus com. Inſt. de Attil. tut. ad princ. num.* 9. *Gail.* 2. *obſ.* 39. *num.* 2.) ejus qualitatis ac bonitatis, cujus eſt aureus Hungaricus.

Æs. b) Æs, metalli genus eſt, & præſertim coloris rubri, ab auro, argento, plumbo, ferro, ac reliquis metallis diſtincti. Plerunque tamen pro auro accipimus: item pro argento, hoc eſt, argentea moneta: quod primitus olim pecunia omnis fuerit ærea: undè & æs pro pecunia ſumitur: quia prius æs tantum in uſu fuit. *Iſidor.* 16. *origin.* 17. *Cujac.* 33. *obſ.* 7. Servius Tullius VI. Romanorum Rex primus poſt urbem conditam æs ſignare cœpit (*ut Plinius tradit*) repetitâ vetere ſignandi conſuetudine, ab Iano gemino, primo Italiæ Rege introducta, qui una nummi parte capitis ſui effigiem, altera navim, qua Saturnus in Italiam fuerat advectus, exprimi voluit.

Lex CLX.

Idem Lib. II. ad Sabinum.

Cæterorum *a* & reliquorum appellatione etiam omnes continentur, ut Marcellus dixit, circa eum cui optio ſervi legata eſt, ceteri Sempronio: nam

nam tentat, ſi non optet, omnes ad Sempronium pertinere.

EXPLICATIO.

Cæterorum. a) Quod ſupra diximus has dictiones, *amplius, reliquum, virilem partem,* etiam de toto dici, idem *hic* de dictione *cæterorum, reliquorum*, dicendum. Vndè *Titio ſervorum optione legata & cæteris Sempronio relictis,* Titio non optante, vel alio modo à legato excluſo, omnes non jure accreſcendi, ſed vi verborum ipſorum, *Cuman. conſ.* 105. ad Sempronium pertinebunt. *l. cum optio.* 17. *ff. de opt. leg.*

LEX CLXI.

Idem Lib. VII. ad Sabinum.

NOn eſt pupillus, *a* qui in utero eſt.

EXPLICATIO.

Non eſt pupillus. a) Quia pupillus refertur ad ætatem hominis. (Eſt enim pupillus, qui cum impubes eſt, deſiit in patris poteſtate eſſe, aut morte aut emancipatione, *l. pupillus.* 230. *ff. hic.* vel adhuc impubes eſt in patris poteſtate. *l.* 141. §. 1. *ff. de verb. oblig.* non-

nondum doli capax. *l. 1. ff. ne vis fiat, ei qui in poss.*) qui autem in utero est adhuc homo non est, quia necdum animal est. *l. 1. §. 8. ff. unde cognati.* Hinc tutores pupillis dati, ventri, nisi infans nascatur, dati non intelliguntur. *l. cum pater. 29. ff. de negot. gest.* In computatione legis Falcidiæ, propter ancillæ ventrem hereditas non augetur. *l. in Falcidia placuit. 9. §. 1. ff. ad. Leg. Falcid.*

Lex CLXII.

Pomponius Lib. II. *ad Sabinum.*

IN vulgari *a* substitutione, qua ei, qui supremus morietur, heres substituitur, rectè substitutus etiam unico *b* intelligitur: exemplo duodecim Tabularum, ex quibus proximus adgnatus & solus habetur.

Explicatio.

In vulgari. a) Quia supremus non is demum dicitur qui post aliquem, sed post quem nemo est, & quem nemo sequitur; *l. qui duos 9. ff. de reb dub. l. 92. supr. ff. hic. ubi vide* ideò si testator filium quem habet, & quoscunque habiturus est instituat, & ei qui supre-

ſupremus morietur Sejum ſubſtituat; Sejus rectè filio quem teſtator habebat, vi ſubſtitutionis ſuccedet., licet alios filios teſtator non habuerit. *hic. & l. ex duobus.* 34. *ff. de vulg. ſubſt. d. l. qui duos.* 9.

Vnico. b) Ratio dubitandi fuit, quod comparatio poſterioris decedentis ex facto prioris mortui ſumitur. *d. l. qui duos.* 9. Supremus igitur impropriè dicitur, cui nullus præmoritur.

IDEM §. I.

SI quis ita in teſtamento ſcripſerit, *Si quid filio meo acciderit*, a *Damas ſervus meus liber eſto*: mortuo filio, Damas liber erit: licet enim accidant & vivis, ſed vulgi ſermone etiam mors ſignificatur.

EXPLICATIO.

Acciderit. a) In materia inſtitutionum & ſubſtitutionum, ut & vulgi ſermone, his verbis, *Si quid filio meo acciderit*; hoc ſignificatur, ſi filius deceſſerit. *hoc.* §. Tranquillus in Auguſto. *cap. ult.* Iulius filiam neptemque, ſi quid his accidiſſet, vetuit ſepulchro ſuo inferri. Seneca *lib.* 2. *controverſ.* vir & uxor juraverunt, ut ſi quid alteri acciđiſſet,

cidiſſet, alter moreretur. Eadem eſt vis verborum, ſi quid contigerit; *l. uxorem.* 39. §. *Sejum.* 12. *ff. de legat.* 3. vel; ſi quid humanum, humanituſve acciderit, vel contigerit. *l. publia.* 26. *in princ. ff. depoſ. l.* 30. §. *Seja liberta. &* §. *ult. ff. de adimend. leg.* §. *mortis cauſa. Inſt. de donation.* Spartianus *in Hadriani vita*; Multi ad Senatum eum voluiſſe orationem mittere petiturum, ut, ſi quid ei eveniſſet, Principem Rom. Reipubl. Senatus daret.

LEX CLXIII.

Paulus Lib. II. ad Sabinum.

ILla verba, *a Optimus maximuſque*, vel in eum cadere poſſunt, qui ſolus eſt. Sic & circa Edictum Prætoris ſupremæ tabulæ habentur & ſolæ.

EXPLICATIO.

Illa verba. a) Vndè ſi quem unum habet legavit teſtator fundum, verba hæc locum ſibi vendicabunt in eo: quemadmodum ſupremæ tabulæ habentur, etiam ſolæ. *l.* 1. §. 1. *ff. de ſecund. tabul.* Superlativa enim, (ut ſæpius ſupra dictum) interdum pro poſitivis accipiuntur.

IDEM

IDEM §. 1.

PUeri *a* appellatione etiam puella significatur, nam & fœminas puerperas appellant recentes ex partu, & Græce παιδίον communiter appellatur.

EXPLICATIO.

Pueri. a) Pueri appellatione etiam puella significatur, non imitatione modo Græci sermonis, sed & quod masculino sexu fœmininum aliàs contineatur. *l. pronuntiatio.* 195. *in princ. ff. hic.* Argumentum hujus significationis ICtus affert, quod & fœminas recentes ex partu Latini puerperas vocant. Terentius *in Andria.* Non imperasti coram quid opus esset facto puerperæ. Suetonius *in Caligula. cap.* 8. Qualiscunque partus, ait sine sexus discrimine puerperium vocatur, quod antiqui etiam puellas pueras sicut & pueros puellos dictitarent. Aulus Gellius *Noct. Attic. lib.* 12. *cap.* 1. puerperam ait dici, quæ recens enixa est. Ita puerperam accipe in *l.* 14. §. *puerperam. ff. de Ædil. Edict.*

LEX

Lex CLXIV.

Ulpianus Lib. XV. ad Sabinum.

NOmen filiarum & in posthumam *a* cadere, quæstionis non est, quamvis posthumæ non cadere in eam, quæ in rebus humanis sit, certum sit.

Explicatio.

Posthumam. a) Posthumi ii propriè dicuntur, qui post mortem patris nascuntur, *l. 3. §. 1. ff. de injust. rupt.* sic dicti, quod post humatum ac sepultum patrem nascantur. *Varro de ling. Lat. lib. 8. sect. 38. Isidor. lib. 9. cap. 5. orig.* Cujacius *lib. 5. observ. 4. & ad l. 4. ff. de lib. & posth.* posthumos quasi postremos vel posteriores dici autumat. Posthumi autem eadem est ratio in hereditate parentum, quæ jam natorum. *l. qui in utero. 26. ff. de statu hom.* Revera enim posthumus est filius, ut contra filius jam natus non est posthumus. Itaque nomen filiarum in posthumam cadere quæstionis non est: quamvis posthumæ non cadere in eam quæ in rebus humanis sit, certum est. *Connan. lib. 10. cap. 1. num. 8. Vult. ad §. 1. num.*

1. 2.

1. 2. *Inst. de exhered. liber.* Improprie etiam posthumi dicuntur, qui post testamentum factum nati sunt. §. *posthumorum. Inst. eod. l.* 13. *ff. de injust. & rupt. vide Forcatul. dialog.* 8. *Necyoman.*

IDEM. §. 1.

PArtitionis *a* nomen non semper dimidium significat: sed prout est adjectum. Potest enim juberi aliquis & maximam partiri posse, & vicesimam, & tertiam, & prout libuerit. sed si non fuerit portio *b* adjecta, dimidia *c* pars debetur.

EXPLICATIO.

Partitionis. a) Pertinet hic §. ad partitionis legatum. Fit cum testator dimidiam hereditatis partem, vel tertiam legat, vel cum sic *Mœvius heres meus cum Titio hereditatem meam partito:* & tunc dimidia pars debetur: *hic &* §. *sed quia. Inst. de fideic. hered. Vlp. in fragm. tit.* 24. *Cic. de legibus. l. etiam. ff. de usufr.* Qui legatarius partis suæ commoda, & pro parte sua onera debet sustinere: *l. cum filius.* §. 1. *l. si quis servum.* §. *fin ff. de legat.* 2. & in eam rem partis & pro parte stipulationes

tiones interponuntur *d.* §. *sed quia.* Non est partitionis legatum, si pars bonorum legata, nec illud legatum onus sequitur. *l. non amplius: & l. seq. ff. de legat.* 2. Bonorum enim appellatione onera & damna non continentur, continentur ea verbo hereditatis. *l.* 81. *ff. de legat.* 3. *l.* 2. §. 1. *ff de collat. bon. l.* 16. §. 1. *ff. ad SC. Treb. l.* 8. §. *ult. l. seq. ff. de legat.* 2. *l.* 104. §. *ult. ff. de legat.* 1.

Dimidia. b) Partis enim appellatione simpliciter prolatâ non alia quam dimidia contineri potest, quia nulla est tam minima quâ non posset alia minor constitui: Sunt enim partes juris ut asses divisibiles in infinitum si non actu, saltem potentia, ut de partibus quantitatis continuæ Physici jactare solent. Et ICtus *l. recte.* 35. §. *ult & hac. l. ff. hic.* monet hoc in dubio dicendum esse, sed tamen etiam partem propriè dici eam quæ major aut minor est dimidia.

IDEM §. 11.

HAbere, *a* sicut pervenire, cum effectu accipiendum est.

EXPLICATIO.

Habere. a) Verba enim cum effectu accipienda sunt. *vid. l. aliud. l. cepisse. supra.* Habere ergò propriè & strictè videtur, qui

ex

ex sua persona habet; cui deductis oneribus lucrum superest; momentanea non est acquisitio. *Alciat. hic.*

Lex CLXV.

Pomponius Lib. V. ad Sabinum.

VEnisse *a* ad heredem nihil intelligitur, nisi deducto ære alieno.

Explicatio.

Venisse. a) Venisse aut pervenisse dicitur quod est remansurum, *l.* 71. *ff. hic.* & quod deductis oneribus ad aliquem pervenit. *hac. l.* & *l.* 36 §. 1. *ff. ad SC. Treb.* Verbum enim pervenire cum effectu accipiendum est. *l. præc.* §. *ult.* Proinde in Senatusconsulto circa petitionem hereditatis facto, pervenisse ea intelliguntur quibus possessor locupletior factus est, quæque in ea causa manent, nec sunt restituta. *l.* 21. §. *item placere &* §. *bonæ fidei. ff. de petit. hered. l. in heredem.* 26. *ff. de dolo.* In stipulatione quoque emptæ hereditatis (quæ ita concipitur, *Quanta pecunia ad te ex hereditate pervenerit. l.* 50. *ff. de verb. oblig.*) quod legatorum, vel æris alieni, vel cujus alterius oneris hæreditarii nomine erogatum est, pervenisse non videtur. *l.* 2. *cum* §§. *suis. ff. de petit. hered.* In legato

Quanta

Quanta pecunia ad me ex hereditate Titii pervenit tantum dato; id continetur, quod ex ea hereditate acceptum in tabulas ſuas teſtator retulerit, cautione à legatario præſtanda, ſi quis fortè poſtea ejus hereditatis nomine heres damnetur. Nec enim poteſt videri ad eum perveniſſe, quod ejus hereditatis nomine præſtaturus eſt. *l.* 23. §. *cum ita legatus. ff. de legat.* 3.

Lex CLXVI.

Idem Lib. VI. ad Sabinum.

URbana familia *a* & ruſtica, non loco, ſed genere diſtinguitur, poteſt enim aliquis diſpenſator *b* non eſſe ſervorum urbanorum numero: Veluti is, qui ruſticarum rerum rationes diſpenſet, ibique habitet, non multum abeſt à Villico. *c* Inſularius *d* autem urbanorum numero eſt: videndum tamen eſt, ipſe dominus, quorum loco quemque habuerit: quod ex numero familiæ, & vicariis *f* apparebit. *g*.

Ex-

EXPLICATIO.

Vrbana. a) Vrbana familia à rustica, non loco, sed genere, id est, opere, *l.* 99. *ff. de legat.* 3. operis, *l.* 12. §. 42. *ff. de instr. & instrum. leg.* officiis, *l.* 65. *ff. de legat.* 2. usu, *l.* 4. §. 5. *ff. de pœnis.* distinguitur. Testantis enim usus præcipuè spectari debet, videndumque est, quo quemque servum loco ac numero is habuerit. Et certè quos circa se habet paterfamilias, & sui usus ministeriique urbani causâ, non possunt non in eo numero esse. Quod plenius exponitur. *in d. l. servis urbanis.* 99. *ff. de legat.* 3. & *d. l. quæsitum est.* 12. §. *idem respondit.* 42. *ff. de inst. & instrum. leg. l.* 4. §. *pen. ff. de penu. leg.*

Dispensator. b) Dispensator servus appellatur, qui familiæ rationes dispensat, peculiique administrationem habet. *l.* 51. *l.* 62. *ff. de solution. l.* 1. *in fin. ff. de auro & arg. leg. l.* 166. *l.* 203. *ff. hic.* Quintilianus *lib.* 6. *cap.* 4. Dispensatori qui cum ad reliqua non responderet, dicebat subinde, non comedi. Suetonius. *in Vespasiano.* Admonente dispensatore, quemadmodum summam vellet rationibus inferri, &c. Per dispensatores itaque olim nomina faciebant. *ut apparet ex l. ult.* §. *si inter. ff. de verb. oblig.*

Villico. c) Villicus, à villa dictus, *Varro*

lib. 1. *de re rustic.* est Servus is, qui præpositus est rationibus rusticis, fructibus percipiendis, universoque operi rustico. *l.* 8. *ff. de instr. & instrum. leg. l. filio. ff. de adimend. leg. l. si cum villico.* 16. *ubi Gothofr. ff. de instit. action.*

Insularius. d) Insularius, est servus insulæ, id est, separatæ domus, custos. *l.* 16. §. 1. *ff. de usu & habit. l. ult. ff. de off. Praf. Vigil. l.* 5. *ff. de inst. act. l.* 203. *ff. hic.* Ei similis est, qui Gallica lingua Conciergerius nominatur.

Numero. e) Id est ordine. Numerus enim & pro ordine ponitur. *l. un. in fin. ff. de bon. possess. ex testam. milit.*

Vicariis. f) Vicarius servus est, qui in familia ordinarii vices gerit. Vlpianus. *l. servos.* 73. *ff. de legat.* 3. Vicarios servorum suorum numero non contineri Pomponius scribit. Paulus *l. si in re.* 19. *ff. de noxal. act.* Si servus tuus navem exercuerit, ejusque vicarius & idem nauta in eadem nave damnum dederit. Vicarius & ordinarius, nomina servorum, inter se conferuntur: nam ille in hujus, quasi domini, peculio servus est. Vlpianus, *l.* 17. *ff. de pecul.* Si servus meus ordinarius vicarios habeat, id quod vicarii mihi debent, an deducam ex peculio servi ordinarii?

Apparebit. g) Igitur si servus ordinarius, urbana

urbana rusticaque negotia tractans, habeat alios vicarios urbanis, alios rusticis, qui servus in rustici vicarii famulitio erit, rusticus censebitur, & contra.

IDEM §. I.

PErnoctare *a* extra urbem intelligendus est, qui nulla parte noctis *b* in urbe est. *Per* *c* enim totam noctem significat.

EXPLICATIO.

Pernoctare. a) Pernoctare extra urbem, est de nocte integra urbe abesse. Præsidi abnoctare extra provinciam non licet. *l.* 15. *ff. de offic. Præsid.* Mulier quæ trinoctio abnoctasset usurpabatur. *Gell. Noct. Attic. lib.* 3. *cap.* 2. *in fin.* Flamen dialis, non ultra binoctium pernoctare poterat. *Tacit.* 3.

Nulla parte noctis. b) Qui ergò aliqua noctis parte in urbe fuit, extra urbem pernoctasse, dici non potest. *vid.* & *Aul. Gell. Noct. Attic. cap.* 2. *lib.* 3.

Per. c) Per enim auget significationem & integrum quid denotat. Sic (ut supra diximus) ædificia perfecisse dicitur non qui inchoavit, non qui majorem partem extruxit: sed qui consummavit, qui eo perduxit,

lib. 1. *de re rustic.* est Servus is, qui præpositus est rationibus rusticis, fructibus percipiendis, universoque operi rustico. *l.* 8. *ff. de instr. & instrum. leg. l. filio. ff. de adimend. leg. l. si cum villico.* 16. *ubi Gothofr. ff. de instit. action.*

Insularius. d) Insularius, est servus insulæ, id est, separatæ domus, custos. *l.* 16. §. 1. *ff. de usu & habit. l. ult. ff. de off. Præf. Vigil. l.* 5. *ff. de inst. act. l.* 203. *ff. hic.* [Ei similis est, qui Gallica lingua Conciergerius nominatur.

Numero. e) Id est ordine. Numerus enim & pro ordine ponitur. *l. un. in fin. ff. de bon. possess. ex testam. milit.*

Vicariis. f) Vicarius servus est, qui in familia ordinarii vices gerit. Ulpianus. *l. servos.* 73. *ff. de legat.* 3. Vicarios servorum suorum numero non contineri Pomponius scribit. Paulus *l. si in re.* 19. *ff. de noxal. act.* Si servus tuus navem exercuerit, ejusque vicarius & idem nauta in eadem nave damnum dederit. Vicarius & ordinarius, nomina servorum, inter se conferuntur: nam ille in hujus, quasi domini, peculio servus est. Ulpianus. *l.* 17. *ff. de pecul.* Si servus meus ordinarius vicarios habeat, id quod vicarii mihi debent, an deducam ex peculio servi ordinarii?

Apparebit. g) Igitur si servus ordinarius, urbana

urbana rusticaque negotia tractans, habeat alios vicarios urbanis, alios rusticis, qui servus in rustici vicarii famulitio erit, rusticus censebitur, & contra.

IDEM §. I.

PErnoctare *a* extra urbem intelligendus est, qui nulla parte noctis *b* in urbe est. *Per c* enim totam noctem significat.

EXPLICATIO.

Pernoctare. a) Pernoctare extra urbem, est de nocte integra urbe abesse. Præsidi abnoctare extra provinciam non licet. *l.* 15. *ff. de offic. Præsid.* Mulier quæ trinoctio abnoctasset usurpabatur. *Gell. Noct. Attic. lib.* 3. *cap.* 2. *in fin.* Flamen dialis, non ultra binoctium pernoctare poterat. *Tacit.* 3.

Nulla parte noctis. b) Qui ergò aliqua noctis parte in urbe fuit, extra urbem pernoctasse, dici non potest. *vid. & Aul. Gell. Noct. Attic. cap.* 2. *lib.* 3.

Per. c) Per enim auget significationem & integrum quid denotat. Sic (ut supra diximus) ædificia perfecisse dicitur non qui inchoavit, non qui majorem partem extruxit: sed qui consummavit, qui eo perduxit,

ut in usu esse possint. *l. ædificia.* 339. §. 1. *ff. hic.*

Lex CLXVII.

Vlpianus Lib. X X V. ad Sabinum.

Carbonum *a* appellatione materiam *b* non contineri. Sed an lignorum? & fortassis quis dicet, nec lignorum: non enim lignorum gratia habuit. Sed & titiones, & alia ligna cocta, ne fumum faciant utrum ligno, an carboni, an suo generi adnumerabimus? & magis est, ut proprium genus *c* habeatur. Sulphurata quoque de ligno æque eandem habebunt definitionem. Ad faces quoque parata non erunt lignorum appellatione comprehensa, nisi hæc fuit voluntas. Idem & de nucleis *d* olivarum. sed & de balanis *e* est, vel si qui alii nuclei, De pinu *f* autem integri strobili, ligni appellatione continebuntur.

Explicatio.

Carbonum. a) Carbo non tantum pruna extincta, sed & dicitur cum est ignitus. *l. servitutes. ff. de servitut. l. fundum. ff. de action. empt.* Carbonibus legatis materia non videtur legata: ut nec ligno legato. Materia enim rei appellatione quæ ex ea conficitur, non venit. *hic & l. librorum.* 52. §. *quòd tamen. l. ligni.* 55. §. *si lignum.* 7. *cum* §. *seq. ff. de legat.* 3. Nec è diversò appellatione materiæ continetur materiatum, id est, ex materia confectum corpus aliquod, ac maxime si species facta ad pristinam materiam reduci non potest. *l. Servius.* 57. *l. argento.* 53. *ff. de legat.* 3. §. *cum ex aliena. Inst. de rer. divis.* nisi testatoris voluntas aliud urgeat. *d. l. librorum.* 52. §. *quod tamen.* 4. *d. l. Servius.* 57.

Materiam. b) Materia generaliter dicitur ex qua aliquid fit. *l.* 7. §. *cum quis ex aliena. ff. de acquir. rer. dom.* Materiam itaque propriè rudem & informem accipimus, & operi faciundo destinatam. Sed hic ut & alibi Iurisconsulti, materiam à ligno separant: hoc vocabulo ea quæ conburendi causa parata sunt, significantes: illo verò ea, quæ ad ædificandum, fulciendum, adcommodata sunt. *l. ligni.* 55. *ff. de legat.* 13. *l.* 12. *in princ. ff. de usufructu. l.* 18. §. *si quis caverit. ff. de pignor.*

gnor. act. l. 45. §. *pen. ff. de jure fisci. l.* 14. §. 1. *ff. de peric. & com. rei vend. l.* 47. *ff. de act. empt.*

Genus. c) Non ergò titiones, & alia ligna cocta, & sulphurata, & faces, & nuclei, ligno legato venient. Ligna cocta sunt, quæ igne vel sole ita tosta, exsiccata & peculiari studio arida reddita, ut nihil succi insit, quo fumus excitari queat, maximè si habeantur amurca (hoc est, fece & sorde olei conspersa. *ut ex Plinio & Catone asserit, Franc. Marius. de partib. ædium cap.* 4. *lib.* 2. Sulphurata de ligno sunt ligna, ad ignem suscipiendum sulphure illita. *d. l.* 55. §. *ult. Plin. lib.* 36. *nat. histor. cap.* 19. Venduntur in fasciculos collecta & quasi gregatim permutantur. *Franc. Mar. de part. æd. cap.* 4 *lib.* 2.

Nucleus. d) *Nucleus* vel significat, dulce quod duro in nucibus, prunis, olivis, contegitur ; quo sensu hic non accipitur : vel corticem, qui olivis aliisque similibus detractus est suffimenti causa ; in qua significatione hic sumitur.

Balanis. e) Balanus glandem generaliter significat. Plinius *lib.* 17. *cap.* 20. 7. In quacunque terra seritur è balano. De esculo loquitur. Specialiter tamen, de palmulis, quas vulgò dactylos vocamus, accipitur, ut hic ab Vlpiano, & Plinio *lib.* 13. *cap.* 4. 18. *num.* Nam in alia parte Phœnices, Ciliciæque populari

pulari etiam nomine à nobis appellantur balani. De dactylis palmarum fructu.

Pinu. f) Pinus est arbor picei generis nuces ferens, quas strobylos tum Galenus, tum ICti vocant. *Franc. Mar. de part. ædium. lib. 2. cap.* 3. Hi ligno legato venient; *hic. & d. l. ligni.* 55. §. *fin. ff. de legat.* 3. cum cibo sint inutiles, & solis ignibus apti.

LEX CLXVIII.

Paulus Lib. IV. ad Sabinum.

PAli *a* & perticæ in numerum materiæ redigendi sunt, & ideò lignorum appellatione non continentur.

EXPLICATIO.

Pali. a) Pedamenta, de quibus meminit Vlpianus *in l.* 3. *ff. de serv. rustic. præd.* sunt munimina & pali, quibus vitis caduca fulcitur. *ut ex Catone docet Alex. ab Alex. Genial. dier. lib. 2. cap.* 10. Pedamentorum tria sunt genera: unum robustum, seu fixile, è quercu, castanea, vel junepero, quod ridica dicitur: aliud è pertica conficitur, hinc palus dicitur; & est teres: tertium ob necessitatem ex harundineto conficitur: *ut Varro,*

Columella in tract. de re rustica tradiderunt. Et propterea Plinius. Pedatas vineas dixit. Pali autem & perticæ, *hic & l. pali. 56. ff. de legat. 3.* lignorum appellatione non continentur, Quod in numerum materiæ redigendi sunt. quod tamen restringendum, nisi ex vetustate ulterius ad usum vitium apti non essent. *Coras. Miscellan. lib. 19. c. 1. num. ult.*

LEX CLXIX.

Idem Lib. V. ad Sabinum.

NOn tantum in traditionibus, sed & in emptionibus, & stipulationibus, & testamentis adjectio hæc, *Uti optimus maximusque est*, hoc significat, ut liberum *a* præstetur prædium, non ut servitutes ei debeantur.

EXPLICATIO.

Liberum. a) Qui prædium tradit, vendit, legat, his verbis *optimus maximusque*, libertatem prædii innuere, non servitutem ei deberi supra diximus. *l. 126. & l. 90.*

LEX

LEX. CLXX.

Vlpianus Lib. XXXIII. ad Sabinum.

HEredis appellatione omnes significari successores *a* credendum est etsi verbis non sunt expressi.

EXPLICATIO.

Omnes successores. a) Hac de re & supra. *l. heredis.* 65. diximus. Hic addimus. Si heres gravatus, & primus non adeat, omnes, sive jure civili, sive prætorio, sive directè, sive per fideicommissum succedant, solvere teneri: *Alciat hic.* si quis sibi & successoribus paciscatur, & particularem contineri: *l. fluminum.* §. 1. *ff. de damn. inf.* ut geminatio alicujus sit effectus, nec alterum videatur superfluum. *Ias. l. quidem.* §. 1. *de edend. Alexand. cons.* 193. *in* 2.

LEX. CLXXI.

Pomponius Lib. XVI. *ad Sabinum.*

PErvenisse *a* ad te rectè dicitur, quod per te ad alium pervenerit:

 ut

ut in hereditate à liberto per patronum filiumfamilias patri ejus adoptivo adquisita responsum est.

EXPLICATIO.

Perveniße. a) Licet pervenisse verbum cum effectu accipiendum sit, *l.* 164. §. *fin. supra.* & dictio *Per* illi addita perfectionem quandam acquisitionis denotet, *vid. supra. l.* 166. §. 1. *& l. qui concubinam.* §. 1. *ff. de legat.* 3. tamen si quis filium, cujusdam liberti patronum, arrogans, caverit, *Quod ad eum filium pervenißet, eo defuncto, his ad quos ea res pertinere potuisset, restituturum*; & filius liberto successerit, & sic eam hereditatem cum ex regula juris ne momento quidem in persona filii consistat, *l. placet. ff. de acq. hered.* sibi quæsierit; ad filium rectè nihilominus ea dicetur pervenisse; & sic erit restituenda; quia hereditas non patris, sed filii respectu delata, *l. sed si plures.* §. *in arrogato. ff. de vulg. & pup. subst.* quia verba stipulationis hoc inferunt. Pervenisse enim ad me dicitur, quod per me ad alium pervenit; *l.* 150. *supra.* dum ille jure meo nitatur, *d. l.* 140. *ubi vide*

LEX CLXXII.

Ulpianus Lib. XXXVIII. *ad Sabinum.*

LIberti *a* appellatione etiam libertam contineri placuit.

EXPLICATIO.

Liberti. a) Quia maſculinum ſub ſe complectitur fœmininum, *l. cum pater.* §. *cum inter. ff. de legat.* 2. non mirum, libertis, cibariis & veſtiariis relictis, (ut fieri ſolebat. *l.* 4. *ff. de alim. legat.*) ea & libertabus relicta cenſeri.

LEX CLXXIII.

Idem Lib. XXXIX. *ad Sabinum.*

COllegarum *a* appellatione hi continentur, qui ſunt ejuſdem poteſtatis.

EXPLICATIO.

Collegarum. a) Collegæ (ut hic inquit ICtus) dicuntur, Magiſtratus qui ſunt ejuſdem poteſtatis; ſic dicti ab eo quod una le-

cti sint. *Varro lib. 5. de ling. latin.* Collegæ ergò dicuntur Magistratus municipales, Præsides *l. 7. ff. de custod. & exhib. reor.* item contutores concuratoresque, *l. 14. l. 46. §. cum testamento. ff. de admin. tut. l. 2. C. eod. l. 5. ff. de susp. tut. l. 3. C. de probat. l. 4. C. de magist. conven.* qui eadem legatione funguntur; *l. 2. C. de legation. lib. 10.* Quinimò & coheredes collegæ dicuntur, *l. 101. ff. de solution.* nec non hi quoque qui in eodem collegio sunt. *l. 41. §. ult. l. 42. l. ult. ff. de excusat. tut. l. ult. C. de hered. Decur.* Prætores etiam Collegæ Consulum sunt, non quod sint pari Imperio (Majus enim est Imperium Consulis, & superior Magistratus *l. 4. ff. de recept. arbit.*) sed quod iisdem creentur auspiciis, quod quasi participato magistratu se invicem collegas soleant appellare: *Plin. in Panegyr.* quod Prætores ita rogentur, ut collegæ Consulum sint. *Cic. 9. ad Atticum.*

IDEM. §. I.

QUi extra *a* continentia urbis est, abest: cæterum usque ad continentia, non abesse videbitur.

EXPLICATIO.

Qui extra. a) Abesse verbum multifariam in

in jure accipitur; *de quibus infra in l. absentem.* 199. hic dicitur, cum abesse, qui est extra continentia urbis, id est, suburbia & quatenus se urbs continet. Hujus ergò procurator rem ratam haberi, aut judicatum solvi satisdare debet. *Gl. in l. præsens* 5. *ff. de procurat.* Qui ergò in hortis, *d. l. præsens.* 5. in foro, urbe, continentibus ædificiis est, præsens esse censetur, *l. & qui.* 6. *cum l. seq. ff. eod.* cum nullo, aut ipsius, aut actoris, incommodo fieri facile possit ut adsit, si evocetur ad Prætorem.

Lex CLXXIV.

Idem Lib. XLII. ad Sabinum.

Aliud est *a* promittere furem non esse aliud furto noxaque solutum. qui enim dicit furem non esse, de hominis proposito loquitur: qui furtis noxaque solutum, nemini esse furti obligatum promittit.

Explicatio.

Aliud est. a) Qui mancipium vendit, illud *furto noxaque solutum* præstare tenetur, *l. 1. ff. de Ædil. Edict.* *Furto Noxaque*, solutus dicitur, non qui noxam nunquam commisit,

misit, ſed qui ob eam rem noxali judicio ſubjectus non eſt. *hac. l. & l.* 17. §. *quod ajunt. ff. eod. l.* 72. §. *pen. ff. de ſolution. l.* 3. *ff. ſi fam. furt. fec. dic. l. fin. ff. de rer. permut.* & noxiis ſolutus. *l.* 45. §. 1. *ff. de legat.* 1. Noxis quoque ſolutus ſervus dicitur noxio contrarius, ob cujus noxam nihil debetur, vel qui nemini eſt obnoxius (nam hinc quoque fictum obnoxii vocabulum videtur.) quaſi liber & ſolutus omni obligatione, quæ ex noxa contrahitur, ſive quod nullam admiſerit, ſive quod eo nomine ſatisfactum ſit. Qui in ſervi venditione, ut ſæpe fieri ſolet, non tamen neceſſe, promittit ſervum furem non eſſe, de animo hominis, propoſitoque loquitur, undè ſi ſervus furtum, venditori, domino, extraneo, fecerit, ex ſua promiſſione venditor tenetur. *l. quod ſi nolit.* 31. *l. ſi furtum.* 52. *ff. de Ædil. Edict.*

Lex CLXXV.

Pomponius Lib. XXII. *ad Sabinum.*

FAciendi *a* Verbo, reddendi cauſa continetur.

Ex-

EXPLICATIO.

Faciendi. a) Facere verbum, ut & factum, duplici modo accipitur. Vno pro mero facto; & tum nihil aliud significat, quam corporalem effectionem; veluti fossam fodere, Romam ire, &c. Hoc qui promisit, si liber, præstatione ejus quod interest liberatur. *l. si insulam. ff. de verb. oblig.* Altero pro eo quod effectum juris post se relinquit; & tum omnem omninò faciendi caussam complectitur: dandi, solvendi, numerandi, judicandi, *l. verbum.* 218. *ff. hic.* item reddendi, *hac. l.* & restituendi. Hinc si in fraudem creditorum id quod in diem, vel sub conditione debebatur, creditori ante tempus sit redditum, creditoribus consuletur. Quia quæ in fraudem creditorum facta sunt Prætor restitui jubet. *l. omnes. in fin. ff. quæ in fraud. cred.* Facta autem etiam sunt, quæ sunt reddita. In edicto etiam Quod metus causa D. Marcus id quoque factum dici declarat, cum per metum sibi, rem suam non adito Iudice aliquis debitorem reddere compulit. *l. extat.* 13. *ff. quod met. caus.*

LEX CLXXVI.

Vlpianus Lib. XLV. ad Sabinum.

SOlutionis *a* verbo, satisfactionem

nem quoque omnem *b* accipiendam placet. Solvere dicimns eum qui fecit, quod facere promisit.

EXPLICATIO.

Solutionis. a) Quid solutionis, liberationis, satisdationis, satisfactionisque verbo contineatur, superius jam dictum. *l.* 48. *l.* 61. *l.* 117. *ff. hic.*

Omnem. b) Puta si quidem creditor cui solvi debet eam acceptare velit: non enim tenetur. *l. item. liberatur.* 6. §. 1. *ff. quib. mod. pign. vel hyp. solv.* Hinc procurator, solutionis recipiendæ constitutus, si delegationem aliamve satisfactionem recipiat, nec de consensu creditoris constet, debitorem non liberat; quia qui mandat ut solutio recipiatur, mandasse, ut in specie recipiatur debita, intelligitur. *Alex. cons.* 95. *in* 5.

LEX CLXXVII.

Idem Lib. XLVII. ad Sabinum.

NAtura cavillationis, quam Græci ζωρίτην a (id est, acervalem syllogismum) appellaverunt, hæc est, ut ab evidenter veris per brevissimas

vissimas mutationes disputatio ad ea, quæ evidenter falsa sunt, perducatur.

EXPLICATIO.

Σωρείτην. a) Est Sorites vitiosum interrogandi genus, ab acervo tritici nomen habens: *Cic. lib.* 1. *de Orator. & Pers. Satyr.* 6. *Inventus Chrysippe tui finitor acervi.* veluti si ita interrogem; Heresne successor est? utique. Quid legatarius? id quoque; Titiusne legatarius? certè; Igitur Titius est heres. *arg. l. id tempus. ff. de usucap.* Item si interrogetur tale quid, ut in quamcunque partem respondeas, deceptus esse videaris, ψευδόμενον est sorites. *l. qui quadraginta.* 88. *in princ. ff. ad leg. Falcid. Gell. Noct. Attic. lib.* 16. *cap.* 20. *vide exemplum falsi Soritis apud Senecam lib.* 7. *de benef. cap.* 4 Siquidem in interrogationibus adhibebantur Sorites, sed ita subtiliter, & cautè, ut earum modus penè inexplicabilis esset, ac ne internosceretur quidem nisi à peritissimis & in omni genere disputandi exercitatissimis. *ut ex Seneca Epist.* 89. *refert. Fab. ad l. ea est natura.* 65. *ff. de divid. reg jur.* Exemplum est, si quis ita inducat: Ex pluribus caussis possidemus, possidendo usucapimus. Vsucapione domini efficimur. Ergo ex pluribus caussis domi-

dominium accipimus. Postremum falsum est, præcedentia verissima. *l. 3. §. ex pluribus. ff. de acq possess.* Nam usucapio non est dominium, sed caussa & velut modus dominii consequendi, nec sola sufficit, nisi & bona fides, & legitimum continuumque tempus interveniat. *tot. tit. ff. Inst. C. de usucap.* & in summa magis unum genus est possidendi, species infinitæ. *d. l. 3. §. genera.* Contra ex falsis præmissis vera potest effici conclusio: ut, Omne prædium in jure consistit. Omnis servitus est prædium. Ergò omnis servitus in jure consistit. *Cuj :c. in tract. ad African. par. 5. Sturcius ad d. l. ea est natura* 65. Scire has cavillationes ICtus debet, non ut iis utatur, sed ut acutè iis occurrere possit. Malitiis enim est obviandum. *l. in fundo. 38. ff. de rei vind. l. cum pater. 77. §. Titio. ff. de legat. 2. Dec. Cagnol. num. 11. 12. & 13. ad d. l. ea est natura.*

Lex CLXXVIII.

PEcuniæ *a* Verbum, non solum numeratam pecuniam complectitur: verum omnem omninò pecuniam, hoc est, omnia corpora. Nam corpora quoqne pecuniæ appellatione contineri, nemo est, qui ambiget.

Ex-

EXPLICATIO.

Pecuniæ. a) Pecunia à pecude dicta, quasi patrisfamilias peculium ex pecude æstimatum; quod in pecoribus omnis veterum substantia, & patrimonium esset. *Columella in præfat. lib.* 6. *August. de doctr. Christ. c. totum.* 1. *q.* 3. Hinc pecuniæ verbum, cum latissimè accipitur, (ut hodie ex Iustiniani constitutione in actione de constituta pecunia. *l.* 2. *C. de const. pecun.* & in favoralibus.) ad omnia ea quæ in patrimonio sunt, *l.* 5. *ff. hic.* sive sint res corporales, sive incorporales, refertur. *l. hac. & l. pecuniæ.* 222. *ff. hic.* Plinius *lib.* 13. *natur. histor.* pecuniam pro nummis simpliciter accipit, & à nota pecudis nomen accepisse asserit, eò quod pecudis nota primum æs signatum sit. Quo, & quidem strictissimo significatu, accipitur, in odiosis, ut SCto Macedoniano, *l. item si.* 7. §. *metui.* 3. *ff. de SC. Maced.* & cum hoc res subjecta, ut emptio, *l.* 1. §. 1. *ff. de contr. empt. l.* 5. §. 1. *ff. de præscr. verb. l. pen. C. de rer. permut.* aut notæ (ut numerata) adjectio suadet: *l.* 4. *ff. de reb. cred.* Nonnunquam, etiam ex subjecta materia, aliquanto latius pecuniæ verbum accipitur; puta in mutuo, & interdum aliis contractibus. Et vel speciem aut certum corpus significat; ut Stichum gregem, pecuniam in cista; *Bart. n.* 2. *&* 9. *ad l. talis.* 30. *ff.*

30. *ff. de legat.* 1. *l. fin. ff. de cond. cauſ. dat.* vel genus genere ſuo conſiſtens; ut hominem, equum, bovem; *l. quod te. l. condictio.* 9. *ff. de reb. cred. l.* 1. *ff. de tritic. cond. d. l. fin.* vel res in quantitate ponderis, menſuræ, numeri conſiſtentes, cujuſmodi mutuò dantur. *l.* 2. §. 1. *& ſeq. l.* 3. *ubi Bart. Coſtal. Don. ff. de reb. cred.*

IDEM. §. 1.

HEreditas juris *a* nomen eſt, quod & acceſſionem & deceſſionem *b* in ſe recipit. hereditas autem vel maximè in fructibus augetur.

EXPLICATIO.

Hereditas juris. a) Aliud eſt hereditas, aliud res quæ per eam acquiruntur. §. 2. *Inſt. de reb. corp. & incorporal.* Hæ corpora ſunt, illa vera jus perſonam defuncti referens: *l. non minus. in fin. ff. de hered. inſtit.* hæ certæ ſunt, illa incerta eſt: hæ per ſe ſemper utiles ſunt; illa nonnunquam damnoſa. *l. hereditatis.* 119. *ff. hic. ubi vide.* Hinc venditâ hereditate ipſum jus, non autem res hereditariæ venditæ cenſentur, nec proinde eis evictis præſtatur evictio. *l.* 2. *in princ. ff. de hered. vend.*

Deceſſio-

Deceßionem. b) Hinc petitione hereditatis non tantum veniunt, quæ mortis tempore erant in hereditate, ſed & quæ poſtea acceſſerunt, ut partus, fructus; *l. item veniunt.* 20. §. 3. *ff. de petit. hered.* Aliud in fideicommiſſaria hereditatis petitione, in qua, (cum fideicommiſſum neque augmentum, neque diminutionen recipere poſſit;) hereditatem reſtituere rogatus, id tantum videtur rogatus reddere, quod fuit hereditatis, (primò ſcilicet inſtanti quod teſtatoris mortem eſt ſubſecutum, *l. in fideicommiſſaria.* 18. §. 2. *ff. ad SC. Trebell.*) quæ poſtea acceſſerunt, ut fructus, non veniunt. *d. l. in fideicommiſſaria.* 18. *in princ. &* §. 2. Adde quod fideicommiſſaria minus propriè eſt hereditas. Cum neceſſe ſit hereditatem priuſquam poſſit reſtitui eſſe aditam, *l.* 1. *l.* 4. *l. ſi patroni.* 55. §. *qui fideicommiſſum ff. eod.* Hereditas autem per aditionem eſſe deſinit, & fit heredis patrimonium. *l. per curatorem.* 90. §. 1. *ff. de acquir. hered. l.* 1. *ff. de ſeparat.*

Idem §. 11.

Actionis Verbum, & ſpeciale eſt, & generale. *a* Nam omnis actio dicitur, ſive in perſonam, ſive in rem ſit petitio. Sed plerunque actiones

nes personales solemus dicere. Petitionis autem verbo, in rem actiones significari videntur. Persecutionis verbo extraordinarias persecutiones puto contineri: ut puta fideicommissorum, & si quæ aliæ sunt, quæ non habent juris ordinarii exsecutionem.

EXPLICATIO.

Generale. a) Actionis verbum hic dicitur generale est, & comprehendit omnem actionem, sive in personam, sive in rem, sive persecutionem. Nec distinguuntur vi & significatione verborum, quæ per se idem valent; utpote quacunque de re cum alio jure judicioque agimus, in eo & actio, & petitio, & persecutio rectè dicitur. Actio, quod nulla omninò petitio aut persecutio esse potest licet in rem, in qua non cum aliquo de re aliqua agatur, §. *omnium. Inst. de action.* Petitio, quod in omni actione est aliquid quod ab adversario petamus. Persecutio, quod nihil aliud est agere & judicio petere, quam rem judicio persequi. Sed cum plures essent species actionum, quas commodum esset ut re distinctæ erant, ita singulas, (Nè confusionem verborum rerum sequeretur confusio,)

fusio,) propriis nominibus notari; ideò & hæc Nomina veteres ICti distinxerunt, & actionem in personam, petitionem in rem, persecutionem extraordinariam dixerunt. *Donell. in comm. tit. Inst. de action. ad princ. vide. alia quæ hic pertinent supra. l. creditores.* 10. *& l. actionis.* 34.

IDEM §. III.

HOc Verbum *a debuit*, omnem omninò actionem comprehendere intelligitur, sive civilis, sive honoraria, sive fideicommissi fuit persecutio.

EXPLICATIO.

Hoc verbum. a) Comprehendit ergò & actionem in rem: Non enim malè dicitur, aliquid debere, esse ad id præstandum jure teneri: aut id præstandum teneri, aut ita teneri, ut id præstare oporteat: Atqui debet hoc modo, actione in rem conventus. Non debet nobis rem nostram, aut eam de qua alia quavis actione in rem agitur; at debet ejus restitutionem, eamque ipsam ejusmodi actione persequimur. *l. officium. l. restituere. ff. de rei vind.*

LEX

Lex CLXXIX.

Idem Lib. LI. ad Sabinum.

INter hæc verba, *Quanti ea res erit*, vel, *Quanti eam rem esse paret*, nihil intereſt: in utraque nempe clauſula placet veram rei æſtimationem *a* fieri.

Explicatio.

Veram rei æſtimationem. a) Non enim ad id quod intereſt, ſed ad rei æſtimationem verumque pretium plurimum hæc clauſula refertur. *l. hæc verba.* 193. *ff. hic. l.* 8. *ff. de in lit. jurand.* Veluti in Edicto, quo adverſus eos, qui in turba damnum dederunt, actio in duplum, quanti ea res, proponitur; *l.* 4. §. *hæc autem actio. ff. vi bon. rapt.* Vndè nonnunquam id quod intereſt, (cum verum pretium plerunque excedat, *l.* 1. *ff. de act. emt.*) & quanti ea res eſt, opponuntur. *l.* 1. §. *ult. ff. ſi quis jus dic. l.* 4. §. *in eum. ff. de damn. inf.* Pro re tamen ſubjecta varia fit horum verborum interpretatio. In Edicto qui ſatiſdare cogantur; & in Edicto de falſo tutore, continent veritatem; id eſt veram quantitatem; *l.* 2. §. *ult. ff. qui ſatiſd. cog. l.* 7. §. 1. *ff. quod falſ. tut.* In Edicto contra

eos qui in jus vocatos vi eximunt ſcripto, pœnam. *l. pen.* §. 1. *ff. ne quis eum qui in ius voc.* In Edicto Quod metus cauſſa, De dolo, juris de quo agitur æſtimationem, *l.* 14. §. *Labeo. l.* 21. §. 1. *ff. quod met. cauſ. l.* 18. *ff. de dolo.* In Edicto de ſervo corrupto, *l.* 9. *in fin. ff. de ſervo corrupto.* Stipulatione rem ratam haberi, *l.* 2. 3. *l.* 8. §. *ult. l.* 19. *ff. rem rat. hab.* Interdicto uti poſſidetis, *l.* 2. §. *ult. ff. uti poſſid.* Interdicto de itinere actuque privato, *l.* 1. *l.* 3. §. *in hoc interdicto. ff. de itin. act. priv.* De damno infecto, *l.* 4. §. *in eum. ff. de dam. infect.* id quod quod intereſt.

Lex CLXXX.

Pomponius Lib. XXX. *ad Sabinum.*

TVgurii *a* appellatione omne ædificium quod ruſticæ magis cuſtodiæ convenit, quam urbanis ædibus ſignificatur.

Explicatio.

Tugurii. a) Eſt ergò tugurium, caſa ſeu domuncula ruſtica, non parietem habens, nec luto cruſtata, ſed vimineis aut ligneis

cratibus, ædificata, intextis ſtramentis, aut arundinibus tegulis, culmiſve temerè congeſtis tecta, non ad inhabitandum ſtructa, ſed ut quæ ibi ſunt ab imbribus ac pluviis, aut nimia ſolis ingreſſione defendantur. *hic. &* *Varr.* 3. *de re Ruſtic. c.* 12. *Colum. lib.* 12. *cap.* 15. Ejuſmodi ſunt caſæ piſcatoriæ & ejus generis aliæ, quas in littore ponere licet. *l.* 5. *ff. de rer. diviſ.*

IDEM §. I.

Ofilius ait, tugurium à tecto, *a* tanquam tegularium, eſſe dictum: ut toga quod ea tegamur.

EXPLICATIO.

A tecto. a) Quia in eo, quod ab aere & pluviis tegat, maximum uſum præſtat.

LEX CLXXXI.

Idem Lib. XXXV. *ad Sabinum.*

VErbum *a* illud *pertinere*, latiſſimè patet. Nam & eis rebus petendis aptum eſt, quæ dominii noſtri ſint: & eis, quas jure aliquo poſſideamus, quamvis non ſint noſtri dominii. pertinere

tinere etiam ad nos dicimus, quæ in nulla eorum causa sunt, sed esse possint

EXPLICATIO.

Verbum. a) Rectè quis ergò rem ad se pertinere dicit, non solum, ob jus dominii, vel quasi, verum etiam possessionis, & quod possit ipsius ratione obligationis, vel conventionis interesse. *per text. h. & l. si postulaverit. 27. §. 1. ff. ad l. Iul. de adult. l. 1. ff. de tab. exhib. l. bona fides. ff. depos. l. si ita scriptum. 45. §. 1. ff. de legat. 2. l. 4. §. si quis. 6. §. ex hoc Edicto. §. seq. l. quædam. 9. §. 1. ff. de edend. l. 1. §. 1. l. sciendum. 19. §. deinde. ff. de Ædil. Edict. l. 7. 8. ff de jurejur. l. 1. §. prodest. §. si aliter. l. 2. §. 1. ff. quorum legat. l. 3. l. si sine. 22. §. si in stipulationem. l. seq. §. ff. rem rat. hab. l. 1. ff. de vent. inspic. l. Prætor ait. ff. de cloac. l. 9. §. his verbis. ff. de reb. aut. jud. poss.* Pertinere igitur verbum, *ut ex d. ll. patet*, pro subjecta materia est restringendum. *Vide supra. l. sciendum. 70. §. 1.*

LEX. CLXXXII.

Vlpianus Lib. XXVII. ad Edictum.

[PAterfamilias] liber peculium *a* non potest habere; quemadmodum nec servus bona. *b*

EXPLICATIO.

Peculium. a) Accipitur peculium aut latè, aut strictè; Latè accipitur pro omnibus bonis quæ quis habet; *ut in l. cogitur.* 16. *in princ. ff. ad SCtum Treb. l. si chorus.* 79. *ff. de legat.* 3. Strictè & propriè, pro universitate, *l.* 32. *in fin. princ. ff. de pecul.* eorum, quæ filiusfamilias, aut servus, *l.* 47. §. *ult. ff. eod. l.* 8. §. *ult. ff. de pecul. legat.* patre vel domino permittente, *d. l.* 5. §. *ult. l.* 2. *l.* 49. *ff. de pecul.* habet à paternis vel dominicis rationibus separata. *l.* 4. *princ. &* §. *ex his. l.* 5. *ff. eod.* Non illo, sed hoc sensu hic accipitur. Illud paterfamilias habere non potest; adeò ut peculium, sive profectitium, sive adventitium, sive castrense, sive quasi, quod filiusfamilias habet, eo patrefamilias facto, nomen suum amittat, & aliis rebus confundatur. *l. fin.* §. *fin. C. de inoffic. testam.*

Bona. b) Quia servi nihil proprii habere possunt. *l. rectè.* 13. *ff. ex quib. caus. major.* Cum tam prætorio, quam civili jure pro nullis habeantur. *l. tutelas.* 6. §. *si libertate.* 6. *ff. de capite minut. l. nullomodo.* 7. *ff. de lege Corn. de falsis.*

LEX

Lex CLXXXIII.

Idem Lib. XXVIII. *ad Edictum.*

TAbernæ appellatio declarat omne utile ad habitandum ædificium, non ex eo quod tabulis cluditur.

Explicatio.

Tabernæ. a) Taberna dicta eſt, quod, *ut ait Feſtus*, tabulis conficeretur: aut, *ut ait Donatus*, quaſi trabena, à validioribus trabibus, quibus ſuperiora ſunt ſuſpenſa. Iſidorus *lib.* 15. *Etymol. cap.* 2. Tabernæ olim vocabantur ædiculæ parvæ & ſimplices in vicis axibus & tabulis clauſæ. Accipiuntur quoque pro œnopoliis, & cellis vinariis ubi vinum & ſervari & vendi ſolet, *Vitruv. lib* 6. Imò ſignificant omne utile ad habitandum ædificium. *l. hac.* Vſus tamen obtinuit ut tantum ſignificent illum ædificii locum, quo & merces vendi & opera quæcunque fabricari ſolent, ſicut officina, taberna argentaria, *l.* 23. *ff. de contr. empt.* lanionis, *l.* 2. §. 24. *ff. de orig. jur.* ferraria, *l.* 88. §. 3. *ff. de legat.* 3. caſearia, *l.* 8, §. 5. *ff. ſi ſerv. vind.* cauponaria, *l.* 13. *ff. de inſt. & inſtrum. leg. l.* 43. *ff. de ritu nupt.* inſtitoria, *l.* 3. *l.* 18. *ff. de inſtit. act* piſtrinaria, *l.* 15. *ff. de inſtruct.*

& instrum. purpuraria, *l.* 91. §. 2. *ff. de legat.* 3.

Lex CLXXXIV.

Paulus Lib. XXX. *ad Edictum.*

INde tabernacula, *a* & contubernales *b* dicti sunt.

Explicatio.

Tabernacula. a) Sunt tabernacula tecta castrensia, quod veluti tabernæ quædam sint. Cicero 2. *Nat. Deor.* 26. Se quum legeret libros, recordatum esse vitio sibi tabernaculum captum fuisse in hortos Scipionis.

Contubernales. b) Contubernales dicuntur commilitones, à communibus tabernaculis. Hinc contubernium etiam in re militari, manipulum militum significat. ut Veget. *lib.* 2. *cap.* 13. ubi centurias in contubernia fuisse divisas scribit: ut decem militibus sub uno tentorio degentibus unus quasi præesset Decanus; qui caput contubernii vocabatur. *& sic accipe. l.* 5. §. *à barbaris. ff. de re milit.*

Lex CLXXXV.

Vlpianus Lib. XXVIII. ad Edictum.

INstructam *a* autem tabernam sic accipiemus; quæ & rebus & hominibus ad negotiationem paratis constat.

Explicatio.

Instructam. a) Hinc tabernâ instructâ legatâ, & res & institores continentur. Non tabernæ instrumento legato; tum enim loci duntaxat, non etiam totius negotiationis instrumentum legatum videtur. *hic & l. tabernæ.* 13. *ff. de instruct. & instrum. leg.*

Lex CLXXXVI.

Idem Lib. XXX. *ad Edictum.*

COmmendare *a* nihil aliud est, quam deponere.

Explicatio.

Commendare. a) Commendare vel refertur ad homines, & obligationem non inducit; *l. si vero.* 12. §. *cum quidam.* 12. *ff.*

 mandati.

mandati. l. fin. C. quod cum eo, &c. Vel ad res & inducit; tunc enim deponere significat. *h. l. & l. 24. in princ. ff. depositi. l. 6. l. 9. C. eod.*

LEX CLXXXVII.

Idem Lib. XXXII. *ad Edictum.*

VErbum *exactæ* a *pecuniæ*, non solum ad solutionem referendum est: verum etiam ad delegationem.

EXPLICATIO.

Verbum exactæ. a) Exigere variè accipitur; propriè tamen dicitur exigere, id quod sibi debetur per judicem, aut sine judice, reposcere & auferre. Igitur qui interpellato cum instantia debitore, ad suum perveniunt, exigisse dicuntur: Exactumque accipimus quod non ultrò, sed vel imminente judice, aut aliàs urgente creditore solutum est ac præstitum. Solutum etiam intelligitur, quod delegatum. *l. hac. & l. 8. §. 3. ff. ad SC. Vellejan.*

LEX

Lex CLXXXVIII.

Paulus Lib. XXXIII. *ad Edictum.*

HAbere *a* duobus modis dicitur: altero jure dominii; altero, obtinere ſine interpellatione id, quod quis emerit.

Explicatio.

Habere. a) Habere verbum generale eſt, & ad dominii jus & poſſeſſionis, atque etiam eum qui detentor eſt pertinet. Habere inquit Vlpianus *l. ſtipulatio iſta. §. habere. 9. ff. de verb. oblig.* dupliciter accipitur: primo jure dominii; Deinde obtinere ſine interpellatione, id quod quis emerit: nam & eum habere dicimus qui rei dominus eſt, & eum qui dominus quidem non eſt, ſed tenet. Denique habere rem apud nos depoſitam ſolemus dicere. In emptionibus ubi ſolebat emptor ſtipulari rem ſibi habere licere, habere ſignificat non dominium, de quo ibi actum non videtur; *l. ſi ita. ff. de contr. empt.* ſed facultatem rem ſemper quietè poſſidendi fore, neminemque ſuperventurum, qui poſſidentem impediat, vel moleſtia adficiat *l. 11. §. fin. ff. de act. empt. l. 4 ff. de uſur.*

IDEM. §. 1.

CAutum *a* intelligitur: sive personis, sive rebus cautum sit.

EXPLICATIO.

Cautum. a) Cautum ergò intelligitur, sive personis, id est fidejussoribus, sive rebus, id est pignoribus, cautum sit. *hic.* Imò nuda promissione intelligitur cautum. *l.* 3. *C. hic.* Concilia. Cum cautionis verbum à lege, *d. l.* 3. *& ibi Iason. Cagnol. in l. plus cautionis. n.* 6. *ff. de div. reg. jur.* testatore, *d. l.* 3. *& ibi Dd.* contrahentibus, *Salic. d. l.* 3. *not. in l.* 1. *C de procur.* profertur; nudam promissionem continet. *d. l.* 3. Nisi qui cavere debet, sit persona suspecta, *ut in l. Divus. & in l. cum idem. ff. de petit. hered.* (tum enim inanis cautio creditori non prodesset.) *Bald. Bart. in d. l.* 3. nisi is qui promisit cautione antea erat obligatus (aliàs secunda promissio priori nihil afferret utilitatis.) nisi agatur de cautione prætoria; *l.* 1. *§. jubet. ff. de collat. l.* 7. *ff. de prætor. stip. Salic. d. l.* 3. nisi cautio sufficiens, & competens, *l.* 21. *ff. de judic.* idonea, *l.* 41. *ff. de petit. hered. l.* 6. *ff. de pignor. l.* 56. *ff. depositi. l.* 59. *in fin. ff. mand. l. pen. C. depositi.* (idoneè enim cavere est satisdatò & captis pignoribus. *l.* 4. §. 8.

ff. de

ff. de fideicom. libert.) bona & plena debeatur. *Gl. in l. si mandato.* §. *fin. ff. mand.* nisi rectè caveri oporteat. *l. 1. ff. de usuf. earum rer. l. 1.* §. *9. ff. de coll. bon. l. 73. ff. hic.*

Lex CLXXXIX.

Idem Lib. XXXIV. ad Edictum.

Facere *a* oportere & hanc significationem habet, ut abstineat quis ab eo facto, quod contra conventionem fieret, & curaret, ne fiat.

Explicatio.

Facere. a) Facti ergò appellatione etiam non factum continetur. *l. 2.* §. *5. ff. de verb. oblig. l. in facto. 60. ff. de cond. & demonstr. l. in fraudem. 4. ff. quæ in fraud. cred. l. qui non facit. 121. ff. de div. reg. jur.* Siquidem factum civiliter capiatur, hoc est, prout à jure, tanquam differens ab his quæ juris sunt, consideratur. Non si factum naturaliter ex verbis consideretur. Si vero lex aut homo aliquid facere affirmative jubet, non faciens, contra facere dicitur; *l. si quis major. 41. C. de transaction.* si prohibitive, ne quid fiat, non qui negligit, sed qui facit, contra facere dicitur. Quippe facere, & non facere sunt opposita. *l. si is qui ducenta.* §. *utrum. ff. de reb. dub. Cagnol. ad d. l. qui non facit. 221.*

Lex CLXC.

Ulpianus Lib. XXXIV. *ad Edictum.*

PRovinciales *a* eos accipere debemus, qui in provincia domicilium habent: non eos, qui ex provincia oriundi sunt.

Explicatio.

Provinciales. a) An quis ergò provincialis sit, non ex ortu, sed domicilio judicandum videtur. Imò & ex ortu, ne minus nativitas quam domicilium possit. Nec obstat quod hic dicatur provinciales non dici eos, qui ex provincia oriundi sunt. Longè enim ortus ab oriundo differt: ortus enim significat locum nativitatis; Oriundus cum locum unde majores nostri, à quibus deducti natique sumus, fuerunt. Sic Livius. Hippocrates & Epicides nati inquit Carthagine, sed oriundi à Syracusis. *decad.* 3. *cap.* 4.

Lex CXCI.

Paulus Lib. XXXV. *ad Edictum.*

INter divortium *a* & repudium hoc interest, quod repudiari etiam futurum

turum matrimonium poteſt: non rectè autem ſponſa divortiſſe dicitur: quod divortium ex eo dictum eſt, quòd in diverſas partes *b* eunt, qui diſcedunt.

EXPLICATIO.

Inter divortium. a) Quid divortium & repudium inter ſe differant, ſupra *l. inter ſtuprum.* 101. §. 1. *ff. hic.* diximus.

Diverſas partes. b) Cajo JCto *in l. 2. ff. de divort.* divortium à diverſitate mentium dicitur: aliis à divertendo, quibuſdam verò per tranſlationem à divortio aquarum ſimiliumque rerum. *Cicero. lib. 3. de orat.* Sic Iſidoro *libr. 15. Etymol. cap. ult.* divortia ſunt flexus viarum, hoc eſt, viæ in diverſum tendentes.

LEX CXCII.

Ulpianus Lib. XXXVII. *ad Edictum.*

HÆc adjectio *plurisve*, *a* non infinitam pecuniam continet, ſed modicam: *b* ut taxatio hæc, *Solidos decem plurisve*, ad minutulam ſummam referatur.

Ex-

EXPLICATIO.

Plurisve. a) Hæc adjectio, *plurisve*, quæ numero certo, in instrumentis, 2. *Eclog.* 2. c. 189. apponi solet ad modicam summam referri solet. Idem obtinet cum plus minus dicit. *l. Publia.* 26. §. *fin. ff. depositi.* Hinc si quis fundum cujus veram æstimationem ignorat, centum aureis vendat, & si plus valeat illud se dicat donare, non donasse intelligitur, nisi cum aliquid modicum plus valet. *Bart. in l. si quis cum aliter. ff. de verb. obligat.* Quid modicum & minutula summa sit est Iudicis ex personarum qualitate æstimare. *l.* 1. §. *ait Prætor. ff. de jure delib. l. ab hostibus.* 15. §. *fin. cum. l. seq. ff. ex quib. caus. major.*

LEX CXCIII.

Idem Lib. XXXVIII. *ad Edictum.*

HÆc verba, *a Quanti eam rem paret esse*; non ad quod interest, sed ad rei æstimationem referuntur.

EXPLICATIO.

Hæc verba. a) Exposuimus legem hanc supra. *in l. inter hæc verba.* 179. ubi vide.

LEX

Lex CXCIV.

Idem Lib. XLIII. *ad Edictum.*

INter donum & munus, *a* hoc interest, quod inter genus & speciem. Nam genus esse donum Labeo à donando dictum, munus speciem. Nam munus esse donum cum causa, ut puta natalitium, nuptalitium.

Explicatio.

Inter donum & munus. a) Munus à dono tam apud Iurisconsultos, *ut in l. 6. in fin. ff. de offic. Proconf. l. 18. ff. de offic. Præsid. l. 37. l. 47. ff. de oper. libert. l. 44. §. licet. l. ult. §. 1. ff. de liber. caus. l. 6. in fin. ff. ad l. Iul. repet. l. 53. ff. hic.* quam Grammaticos, aliosque autores separatur. Sic Plautus *in Cistell.* Inde in amicitiam insinuavit cum matre, & mecum simul: blanditiis, muneribus, donis. Cicero in *Cluent.* Tantum donis datis, muneribus perfecerat. Quid autem inter donum & munus intersit, cum Iurisconsulti, tum Grammatici dubitaverunt. Servius dicit Donum propriè superiorum Deorum esse: Munus verò inferiorum. Donatus *in Terent.* Donum propriè Deorum, munus hominum. Iuris-

Iurisconsultus Vlpianus Donum, *hic.* quasi genus facit; munus speciem: propterea quod quæ muneri dantur, dona omnia sint: at non contra. Quod hic addit munus esse donum cum caussa; ut puta natalitium, nuptalicium; non universè dicitur, sed propriè ac præcipuè de libertorum in patronos grati animi significatione. *vide l. qui Libertinus.* 37. *ff. de oper. libert. l. Iulianus* 37. *ff. de bon. libert.* Aliter ICtus Marcianus *in l. munus.* 214. *infra. hic.* videtur donum à munere distinguere. ubi vide.

Lex CXCV.

Idem Lib. XLVI. *ad Edictum.*

Pronuntiatio *a* sermonis in sexu masculino ad utrumque sexum plerumque porrigitur.

Explicatio.

Pronuntiatio. a) Masculino sermone, sexum fœmininum, non modò extensivæ significationis beneficio, (ut hic argumento verbi *porrigitur,* vult Alciatus.) sed maximè sermonis proprietate comprehendi ex *l.* 1. *l.* 40. §. 1. *l. liberti.* 172. *l. hominis.* 152. *l. patroni.* 152. *l. Servius,* 122. *ff. hic.* & iis quæ ibi diximus, patet. *ut & ex l. si quis* 7. *ff. de*

ff. de jurisdict. l. ait Divus. 16. ff. de jure fisci. l. hac autem satisdatio. 20. cum. l. seq. ff. de adopt. l. 1. §. de eo. ff. de pecul. l. 1. ubi Bart. ff. de const. pec. & multis aliis.

IDEM §. I.

F*Amiliæ a* appellatio qualiter accipiatur, videamus. Et quidem variè accepta est. nam & in res, & in personas deducitur. In res, ut puta in lege duodecim tabularum his verbis, *adgnatus proximus familiam habeto.* Ad personas autem refertur familiæ significatio ita, cnm de patrono & liberto loquitur lex: *ex ea familia*, inquit, *in eam familiam*, & hic de singularibus personis legem loqui constat.

EXPLICATIO.

Familiæ a) Familiæ appellatio varia est, & deducitur, id est, dividitur, in res & in personas. Ad res relata pro hereditate & substantia bonorum ponitur: *l. ult. C. hic.* ut in illis Legis XII. Tabul. verbis, *Proximus agnatus familiam habeto*, id est, hereditatem. Quo sensu familiæ erciscundæ actionem, quæ here-

heredibus de dividenda hereditate competit, accipe. §. *quædam actiones. Inst. de action.* Hinc familiæ emptor, qui imaginaria venditione à testatore hereditatem emebat, dictus. *Vlp. in Inst. de testam.* Quintilianus *Declamat.* 308. Non dixerim ego testamentum, cui libripens & emptor familiæ, & cætera juri necessaria deerunt. Ad personas verò cum refertur, vel certas personas, ut libertum continet, vel corpus aliquod, vel gentem significat. *ut ex* §§. *seqq. constat.* De personis actum videtur cum familiæ testator relinquit; *Bart. l. fin. C. hic.* de rebus cum de familia disponit. *l. nam quod.* 14. §. *fin. ff. ad SC. Trebell.*

Ex ea familia. b) Videntur legis. XII. Tab. verba fuisse hæc Ex ea familia undè Titius missus manu est, in eam familiam adscribatur. *Alciat. hic.*

IDEM §. III.

FAmiliæ appellatio refertur & ad corporis *a* cujusdam significationẽ, quod aut jure proprio ipsorum, aut cõmmuni universæ cognationis continetur. Iure proprio familiam dicimus, plures personas, quæ sunt sub unius potestate, aut natura, aut jure subjectæ:

jectæ: ut puta *patremfamilias*, *matremfamilias*, b *filiumfamilias*, *filiamfamilias*, *quique deinceps vicem eorum sequuntur*, ut puta *nepotes*, *&* *neptes*, *&* *deinceps*. 6 Pater autem familias appellatur, qui in domo dominium *e* habet. rectèque hoc nomine appellatur, quamvis filium non habeat. non enim solam personam ejus, sed & jus demonstramus. Denique & pupillum patremfamilias appellamus, & cum paterfamilias moritur, quotquot capita ei subjecta fuerint, singulas familias incipiunt habere. Singuli enim patrumfamiliarum nomen subeunt. Idemque eveniet & in eo qui emancipatus *f* est: nam & hic sui juris effectus, propriam familiam habet. Communi jure *g* familiam dicimus *omnium adgnatorum*: nam etsi patrefamilias mortuo singuli singulas familias habent: tamen omnes, qui sub unius potestate fuerunt, rectè ejusdem familiæ appellabuntur, qui ex eadem *domo* & *gente* proditi sunt.

Ex-

EXPLICATIO.

Corporis. a) Corpus, ad quod familiæ appellatio refertur, aut jure proprio ipſorum, aut communi cognationis nomine continetur. Iure proprio familiam dicimus plures perſonas, quæ ſunt ſub unius poteſtate, aut natura, aut jure ſubjectæ. Hac enim appellatione non ſervi modò, ſed & liberi, qui in poteſtate noſtra ſunt continentur: *l.* 40. §. *familiæ. & l. hac. ff. hic. l.* 23. *ff. de adoption.* Hinc patresfamilias, matresfamilias, filiifamilias, dicuntur. *l.* 11. *ff. de lib. & poſth. l.* 5. *ff. de his qui ſunt ſui vel al. jur.* Sic in Ædilitio Edicto familiæ appellatione & filiifamilias, & omnes, qui in ſervitio ſunt, liberi quoque homines bonâ fide ſervientes, demonſtrantur. *l.* 25. §. 1. *l.* 31. §. *idem Pedius. ff. de Ædil: Edict.* Eodemque modo in Edicto Vi bonorum raptorum familiæ nomen eos, qui in miniſterio ſunt, continere dicitur, etiamſi liberi eſſe proponantur, vel ſervi alieni bonâ fide nobis ſervientes. *l.* 2. §. *familiæ. ff. vi bon. rapt.* Eadem in Interdicto unde vi, familiæ fit interpretatio. *l.* 1. §. *familiæ. ff. de vi & vi arm. l. hac.* §. *pen.*

Matresfamilias. b) Quæ matrisfamilias nomine veniat ſupra, *l:* 46. §. 1. diximus.

Neptes & deinceps. c) Familiæ ergò appellatio

pellatio in descendentibus ultra quartum gradum intelligitur.

Pater autem familias. d) Itaque patresfamilias dicuntur, qui sunt suæ potestatis, sive puberes, sive impuberes. *l.* 4. *ff. de his qui sunt sui vel alien. jur.* Nam filii cujuscunque ætatis sint, morte patrum sui juris effecti patresfamilias sunt. *l.* 5. *ff. quan. dies legat.* Hinc Tertullianus *in lib. de virg. veland.* Materfamilias, ait, vocatur licet virgo, paterfamilias licet investis. Paterfamilias etiam fit Servus manumissus. *l.* 14. *ff. qui testam. fac.*

Dominium. e) Id est, jus dominandi. Nam non ab actu dominandi dicitur paterfamilias; potest enim ætate, judicio, vel alia ratione impediri; ut si sit pupillus, furiosus, liberos, servos, domi non habeat; *text. hic.* & *l.* 4. *l.* 8. *ff. de his qui sui vel ali. jur.* sed à potentia; ut si liberos, servos haberet; ætate, judicio, valeret; jure potestatis jus in eos exerceret.

Emancipatus. f) Emancipatus opponitur filiofamilias. Ille sui juris est, hic alieni; ille habet familiam, hic nullam: adeoque ille paterfamilias est, hic non: item ille testamentum facit, hic non facit, nisi in bonis istis in quibus pro patrefamilias habetur: ille institutus, est heres extraneus; hic suus & necessarius. Hodie cum emancipatus instar sui redactus sit. *l. meminimus. C. de legit. hered.*

in

in favorabilibus, ſive lex de familia, ſive de agnatione verba faciat, putat Alciatus & emancipatum contineri. *l. fin. C. hic. l. qui ſe patris. C. Vnde liber.*

Communi jure. g) Communi jure familiam dicimus omnium adgnatorum, qui ex eadem domo & gente proditi ſunt, cognationem; ut ejuſdem familiæ rectè dicantur, qui ejuſdem nominis ſunt: etiamſi ſinguli propriam alant familiam, ſuique juris omnes exiſtant, aut adhuc in poteſtate ſint. Ac proinde patroni & liberti & omnes propinqui ad fideicommiſſum, familiæ relictum, invitati intelliguntur. *l. ult. C. hic.* Etenim cum fideicommiſſum familiæ relinquitur, ad ejus petitionem admittuntur, qui ex nomine defuncti fuerunt eo tempore, quo moreretur: quo in numero & liberti & filii quoque poſtea emancipati habentur. *l. 32. in fin. l. 69. §. ult. l. 77. §. cum inter. ff. de legat. 2. l. 114. §. cum pater. ff. de legat. 1.*

IDEM §. III.

SErvitutum *a* quoque ſolemus appellare familias, ut in Edicto Prætoris oſtendimus ſub titulo de furtis, ubi Prætor loquitur de familia publicanorum. Sed ibi non omnes ſervi,

ſed corpus quoddam ſervorum demonſtratur hujus rei cauſa paratum, hoc eſt, vectigalis cauſa: Alia autem parte Edicti omnes ſervi continentur, ut de hominibus coactis, vi bonorum raptorum: item redhibitoria, ſi deterior res reddatur emptoris opera, aut familiæ ejus; Et interdicto unde vi, familiæ appellatio omnes ſervos comprehendit.

EXPLICATIO.

Servitutum. a) Quod hic de ſervis dicitur, de iis non ſolum intelligendum eſt, ſed & de quibuſcunque famulantibus, & operam ſuam in id quod hic demonſtratur, præſtantibus. ut ſupra vidimus; *vide l. 1. §. familiæ. ff. de publican. l. 2. §. hæc actio. ff. vi bon. rapt. l. 1. §. ſi quod mancipium. l. Ædiles etiam. §. familiæ. ff. de Ædil. Edict. l. 1. §. familiæ. ff. de vi & vi arm.*

IDEM §. IV.

SEd & filii continentur. *a*

EXPLICATIO.

Continentur. a) Filii familiæ appellatione conti-

continentur; si sunt in potestate, jure proprio & Communi; si emancipati; tantum communi jure. *supr. hic.* §. 2.

IDEM §. V.

ITem appellatur *a* familia plurium personarum, quæ ab ejusdem ultimi genitoris sanguine proficiscuntur; sicuti dicimus *familiam Iuliam*, quasi à fonte quodam memoriæ.

EXPLICATIO.

Item appellatur. a) Est igitur una familia, ad quam omnes stripes referuntur, & illa Gentis nomine appellari consuevit; sunt & aliæ quæ ex stirpibus constant. Quot ejusdem gentis familiæ sunt. Sic Suetonius *in Nerone.* Ex gente Domitia, inquit, duæ familiæ claruerunt, Calvinorum & Ænobarborum. Hinc patet omnes qui ejusdem nominis sunt, ejusdem quoque esse familiæ, gentis, non stirpium respectu; qui ejusdem cognominis sunt, ejusdem quoque esse familiæ, stirpium, non gentis respectu. *vid. Sueton: in Galba. & Tiberio.* Familia autem cum tot, ut vidimus, significationes habeat, de qua actum sit ex subjecta materia dijudicandum est.

IDEM

IDEM §. VI.

MVlier autem familiæ suæ caput, *a* & finis *b* est.

EXPLICATIO.

Caput. a) Hoc est principium. Sui enim juris facta familiam habet. *confer. l. hanc. in §. 1. cum l. 4. ff. de his qui sui vel alien. jur. sunt. l. nupta. 30. §. 1. l. Titia. 34. ff. solut. matrim.*

Finis. b) Quia, cum eorum filii patrum nomina servent, in eas familiæ (pro gente puta acceptæ) origo non propagatur, sed extinguitur.

LEX CXCVI.

Cajus Lib. XVI. ad Edictum Provinciale.

FAmiliæ *a* appellatione & ipse princeps familiæ continetur.

EXPLICATIO.

Familiæ. a) Quia nomina universitatum, non membris tantum, sed & capite constant. Sic appellatione militum Imperator; *l. 1. ff. de testam. milit.* appellatione populi Senatus

continebitur. §. *plebs. Inst. de jur. nat. gent. & civ.*

IDEM. §. I.

FOEminarum liberos *a* in familia earum non esse, palam est: quia qui nascuntur, patris, non matris familiam sequuntur.

EXPLICATIO.

Fœminarum liberos. a) Fœminæ familiæ alicujus duces esse non possunt. Nam qui ex eis nascuntnr justi liberi, (Illegitimi enim ventrem sequuntur. *l.* 19. *ff. de statu hom.*) patrem non matrem familias sequuntur; & familiarum paternarum, nomen ferunt: non maternarum: Quia in fœminas nullum jus adgnationis transit, neque suos heredes habent. *l.* 13. *ff. de suis & legit.* Hinc filii gentilitia matris insignia gerere nequeunt.

LEX CXCVII.

Vlpianus Lib. L. *ad Edictum.*

INdicasse *a* est detulisse, arguisse, accusasse, & convicisse.

Ex-

EXPLICATIO.

Indicasse. a) Indicat qui arguit, accusat, convincit. Hinc præmium, ei qui famosi libelli autorem indicavit, non debetur, nisi reus convictus sit. *l. Lex Cornelia. in fin. ff. de injur.* Indicare tamen nonnunquam est æstimare & rei venalis precium statuere. Sic *in l. Iulianus. §. quod tamen. 3. ff. de act. emt.* indicationem posuit Ulpianus. Indicaturam nominat Plinius. *lib. 22. cap. 14.*

LEX CXCVIII.

Idem Lib. II. de omnibus Tribunalibus.

VRbana prædia, *a* omnia ædificia accipimus, non solum ea, quæ sunt in oppidis: sed & si forte stabula *b* sunt, vel alia meritoria *c* in villis, & in vicis: vel si prætoria voluptati tantum deservientia: quia urbanum prædium non locus facit, sed materia. Proinde hortos *e* quoque, si qui sunt in ædificiis constituti; dicendum sit urbanorum appellatione contineri. Plane si plurimum horti in re-

ditu ſunt, vinearii forte, vel etiam olitorii, magis hæc non ſunt urbana.

Explicatio.

Vrbana prædia. a) Vrbana prædia à ruſticis non loco, ſed materia & qualitate diſcernuntur. Vrbana ſiquidem accipimus ædificia omnia, quæ ad urbanum uſum inhabitandi, recreandi, mercimonii, voluptatisve gratia habentur; nec non ſolum ea, quæ ſint in oppidis, ſed & ſi fortè ſtabula ſunt in continentibus ædificiis, vel alia meritoria in villis, & in vicis, vel ſi prætoria voluptati tantum deſervientia, horti quoque qui amœnitatis gratia, non reditus, habentur. *hic. & l.* 16. *C. de præd. min. l.* 54. *in fin. ff. de petit. hered. l.* 59. *ff. de contr. emt. l.* 13. §. *ſi in locatis. ff. de act. emt. l.* 4. *ff. de pact. l.* 1. *ff. com. præd.*

Stabula. b) Stabula hic ſunt diverſoria ad hominum manſionem conſtituta; *ut & in l.* 1. *in fin. ff. furti adver. caup. aut ſtab.* Hinc ſtabularius qui tecto viatores accipit. Seneca *lib.* 1. *de benef. cap.* 13. Nemo, ait, ſe ſtabularii, aut cauponis, hoſpitem indicat. Accipiuntur & ſtabula, pro ſeptis quibus jumenta & greges ſtabulantur. *ut in. l. eo jure. ff. in quib. cauſ. pign. tac. contr. Columel. lib.* 1. *de re*

ruſtic.

rustic. cap. 6. & tum naturam prædiorum rusticorum sequuntur.

Meritoria. c) Meritoria sunt diversoria, vel fullonica, vel stabula, vel quæ alia loca, quæ mercede locantur, à merendo dicta. *l.* 91. §. *Balneas. ff. de legat.* 3. *l.* 13. §. *ult. ff. de usufr. l.* 52. § *si quis ex. ff. pro Socio. l.* 5. §. *domum. ff. de injur.* Vopiscus *in Tacito*: Meritoria intra urbem stare vetuit. Spartianus *in Pescennino Nigro*; Pro tricliniis popinas habent, pro cubiculis meritoria.

Prætoria. d) Prætorium apud veteres est pars villæ lautius ædificata, & patrisfamilias habitationi relicta. *l.* 2. *ff. de servit. rust. præd. l.* 12 *ff. de usu & habit. l.* 83. §. 1. *ff. de leg.* 3. *l.* 35. §. *Cajus. ff. de legat.* 2. *l.* 13. §. *ult. ff. de injur. Suetonius in Caligula. cap.* 37. Nam ut in urbe solius Principis domus prætorium appellabatur, reliquorum civium non item: sic in villis, in quibus ferè quisque tantum in suos habet dominium, quantum in subditos suos Princeps, prætorium dixerunt, ubi scilicet quasi Princeps habitaret.

Hortos. e) Horti amœni, urbani prædii appellatione continentur; nisi plurimum in reditu sint, id est, principaliter propter rusticos reditus constituti. *de quibus in l. frugem.* 77. *sup. eod.*

Lex CXCIX.

Idem Lib. VIII. de omnibus Tribunalibus.

ABsentem *a* accipere debemus eum, qui non eſt eo loco, *b* in quo petitur. non enim trans mare abſentem deſideramus. & ſi fortè extra continentia urbis ſit, abeſt: cæterum uſque ad continentia, non abeſſe videbitur, ſi non latitet.

Explicatio.

*Abſentem.*a) Abſens is dicitur qui non eſt in eo loco, in quo petitur: *hic.* & pro diverſitate ſubjectæ materiæ & tractatibus varie quis dicitur abeſſe. *Gloſſ. in l. præſens. ff. de procur.* In judiciis abſens dicitur qui in jurè non eſt, *l.* 14. §. *Prætor. ff. de damn. inf.* & qui à tribunali abeſt, *l. non tantum.* §. *abeſſe. ff. de fideicom. libert.* item qui extra territorium jus dicentis, *l. heres abſens. & ibi Gloſſ. de judic.* qui latitat; *l.* 173. *l hac. ff. hic.* In Edicto de damno infecto, qui non eſt in urbe, *d l.* 4. §. *Prætor. ait.* vel qui domi non eſt; In contractibus cum de ſtipulatione agitur, qui ſe exaudire non poſſunt, abſunt; *l.* 1.

l. 1. §. 1. *ff. de verb. oblig.* In usucapione abest, qui in eadem provincia non est; *l. fin. C. de præscr. long. temp.* In testamentis, qui non audit, vel non videt testatorem; In procuratore dando, abest dominus qui extra continentia urbis est. *l.* 1. §. *fin. l.* 2. 5. *cum seqq ff. de procur.* Absens etiam interdum habetur, qui adest. Sic miles qui Romæ militat pro Reipublicæ causa absente habetur: *l. milites. ff. ex quib. cauf. major.* Sic absens habetur, qui etsi corpore præsens sit, animo tamen abest; ut furiosus, *l.* 2. §. *pen. ff. de jur. codicill. l.* 124. *ff. de div. reg. jur. l.* 17. §. *filiofam ff. de injur..* pupillus. *l.* 10. *ff. quib. ex cauf. in poff. eat.*

Loco. b) Loci varia est significatio; nam interdum provinciam, interdum oppidum, vel urbem, *tot. tit. ff. de eo quod certo loco.* interdum integrum fundum; *l. fundi* 211. *inf. hic.* interdum minimam fundi partem: *l. locus.* 60. *sup. eod.* significat; hic pro urbe, civitate, oppido, in quo alicujus, puta tutoris, præsentia requiritur, accipitur. *ut patet ex vers. & si forte hic.*

IDEM §. 1.

ABesse non videbitur, qui ab hostibus captus *a* est, sed qui à latronibus detinetur.

EXPLICATIO.

Ab hostibus captus. a) Ab hostibus captus, cum pro mortuò habeatur, tanquam absens, vocari in jus, citatione ad domum delatâ, non potest, sed ejus successor vocandus. Potest à latronibus detentus; Ei tamen Prætor succurrit. *l. succurritur. ff. ex quib. caus. major.*

LEX CC.

Idem Lib. II. Digestorum.

HÆc stipulatio. *a Noxis solutum præstari?* non existimatur ad eas noxas pertinere, quæ publicam exercitionem & coërcitionem capitalem habent.

EXPLICATIO.

Hæc stipulatio. a) Licet noxæ appellatione omne delictum contineatur; *l. plebs.* 238. §. *fin. ff. hic.* tamen qui noxis solutum præstari, servum promittit, de privatis, non etiam his quæ publicam exercitionem & coertionem capitalem habent, promisisse existimatur. *h. l. & l.* 17. §. *quod ajunt. ff. de Ædil. Edict. l.* 11. §. *ult. ff. de eviction.* Quia verba secundum legis de ea re loquentis sensum, intellexisse contrahentes præsumuntur; Ædiles

diles autem, qui quibus casibus redhibitioni locus esset, constituerunt, noxam ab hujusmodi fraude distinxerunt. *l.* 1. *l. quia sit.* 17. *ff. quod ajunt.* 17. *cum.* §. *seq. ff. de Ædil. Edict.*

Lex CCI.

Idem Lib. XXCI. Digestorum.

JUsta interpretatione recipiendum est, ut appellatione filii, *a* sicuti filiamfamilias contineri sæpe respondebimus, ita & nepos videatur comprehendi, & patris *b* nomine avus quoque demonstrari intelligatur.

Explicatio.

Filii. a) Ex proprietate sermonis nepos filii appellatione non continetur. *l.* 6. *ff. de test. tut.* §. *fin. Inst. qui testam. tut. dare.* Omninò ex præsumpta testatoris & legantis voluntate, *l.* 41. §. 1. *ff. de legat.* 3. & in SenatusConsulto Macedoniano, *l.* 6. *C. de SC. Maced.* & in SenatusConsulto quo cavetur, ne tutor pupillam filio suo elocet. *l.* 59. *ff. de ritu nupt.* Hujusmodi interpretatio justa est. *l. hac.* Nepos enim filii loco est habendus. *l.* 34. *C. de inoff. test. l.* 1. *C. de natur. lib.* Vt autem filii appellatione filia, etiam in

tutela, *l.* 16. *ff. de test. tut.* ita nepotis, neptis continetur. Sexus enim masculinus & fœmininum complectitur. *l.* 1. *l.* 40. §. 1. *l.* 52. *l.* 122. *l.* 152. *l.* 172. *l.* 194. *ff. hic.*

Patris. b) Viceversa patris appellatione continetur avus, *l. hac.* & patres pro parentibus accipiuntur. *l. patri.* 20. *ff. de adulter.* Quod in his maximè verum est, quæ benignè accipienda & interpretatione adjuvanda sunt: utique enim in lege Iuliâ de maritandis ordinibus & in lege Iulia de adulteriis, patris appellatione avus non continetur. *l.* 44. §. 1. *ff. de ritu nupt. d. l. patri.* 20. *ff. ad leg. Iul. de adult.*

Lex CCII.

Alfenus Varus Lib. II. Digestorum.

Cum in testamento *a* scriptum esset, *ut heres in funere, aut in monumento duntaxat aureos centum consumeret*, non licet minus consumere. si amplius vellet licet: neque ob eam rem contra testamentum facere videtur.

Explicatio.

Cum in testamento. a) Heres plus expendendo in funere, aut monumento, quam testator

ſtator expreſſit, voluntati ultimæ non derogat; cum quia in majore ſumma minor continetur; tum quia heres eis quæ in ipſius favorem introducta ſunt poteſt renuntiare; videtur autem hic teſtator certam expreſſiſſe ſummam, ut heredi gravato conſuleret. Minus expendendo quam teſtator juſſerat, heres contra teſtamentum facere intelligitur: Alii quam heredi ſi teſtator curam monumenti faciendi impoſuerit; is quod plus quam teſtator voluit expendit, non repetit; *l.* 31. §. 4. *ff. de negot. geſt. l.* 50. §. 1. *ff. de hered. petit.* ſi minus expendit, cætera ſumma heredibus proficiet. *l. Lucius Titius.* 88. §. 1. *ff. de legat.* 2.

Lex CCIII.

Idem Lib. VII. Digeſtorum.

IN lege Cenſoria *a* portus Siciliæ ita ſcriptum erat: *Servos quos domo quis ducet ſuo uſu, pro his portorium ne dato*: quærebatur, ſi quis à Sicilia ſervos Romam mitteret fundi inſtruendi cauſa, utrum pro his hominis portorium *b* dare deberet, nec ne. Reſpondit, duas eſſe in hac ſcriptura quæſtiones; primam, quid eſſet *do-*

mum ducere: alteram, quid esset *suo usu ducere*. Igitur quæri soleret, utrum, ubi quisque habitaret, sive in provincia, sive in Italia, an duntaxat in sua cujusque patria *domus* esse rectè dicetur? sed de ea re constitutum esse, eam domum *c* unicuique nostrum debere existimari, ubi quisque sedes & tabulas haberet, suarumque rerum constitutionem fecisset: Quid autem esset *usu suo*, *d* magnam habuisse dubitationem. *e* Et magis placet, quod victus sui causa paratum est tantum contineri. Itemque de servis eadem ratione quæri, qui eorum usus sui causa parati essent: utrum dispensatores, *f* insularii, villici, atrienses, *g* textores, *h* operarii quoque rustici, qui agrorum colendorum causa haberentur,. ex quibus [agris] paterfamilias fructus caperet, quibus se toleraret: omnes denique servos, quos quisque emisset, ut ipse haberet, atque eis ad aliquam rem uteretur, neque ideò emisset, ut venderet. Et sibi

videri

videri eos demum usus sui causa patremfamilias habere, qui ad ejus corpus tuendum, atque ipsius cultum præpositi, destinatique essent: quo in genere junctores, *i* cubicularii, *k* coci, ministratores, *l* atque alii, qui ad ejusmodi usum parati essent, numerarentur.

EXPLICATIO.

In Lege Censoria. a) Est Lex Censoria, non à censu, ut vult Accursius hic, sed à Censoribus dicta. Quorum munus, inter alia, erat portoria & vectigalia locare. Plinius *nat. histor. lib.* 33. *cap.* 4. inquit. Extat lex censoria Ictimulorum aurifodinæ, qua in Vercellensi agro cavebatur, ne plus quinque M. hominum in opere publicani haberent. Livius *dec.* 1. *lib.* 4. de censura loquens. Sub ditione ejus sunt vectigalia populi Romani. Solebant autem Censores in locatione vectigalium pacta cum publicanis inire, quibus, quatenus esset exigendum, statuebatur. Vndè cum in lege Censoria portus Siciliæ, cautum esset, *Ne pro servis quos quis domum pro suo duceret, vectigal solveretur*; dubitatum fuit, quid esset *domum ducere*, & quid esset *usu suo ducere*. Quod hic ICtus decidit.

Portorium.

Portorium. b) Id est, vectigal, non tantum quod in portu, sed & quod in transitu pontis pro exportandis mercibus solvitur. *l.* 3. *C. de vectigal. l.* 60. §. 8. *ff. locati.* Vndè publicani qui hoc vectigal redemerunt, Portitores dicuntur. Portorium rerum venalium dixit Cicero *in Pison.*

Domum. c) Domus, hic, est ubi quis domicilium cunstituit, id est, ubi sedes & tabulas habet, suarumque rerum constitutionem fecit, sic Cicero *pro Archia.* At domicilium Romæ non habuit is qui tot annis, ante civitatem datam, sedem omnium rerum, ac fortunarum suarum Romæ collocavit. In lege verò Cornelia de injuriis & in lege Iulia de adulteriis, & in Edicto de aleatoribus, pro habitatione & domicilio domum accipimus. Et omnis habitatio, sive propria, sive aliena, in qua paterfamilias habitat, domus intelligitur, etiamsi ibi domicilium non habeat. *l.* 5. §. *domum. ff. de injur. l.* 8. *in fin. l.* 22. *ff. ad l. Iul. de adult. l.* 1. §. *domum. ff. de aleæ lusu.* In Senatusconsulto de liberis agnoscendis, quo domum denunciari permittitur, domum accipimus hospitium, si in civitate maneat; quod si non sit, sed in villa, vel municipio, illic, ubi larem matrimonio collocarit. *l.* 1. §. *domum. ff. de agnosc. & alend. lib.*

Vsu suo. d) Vsus sui causa, & usu suo duci ea demum mancipia videntur, quæ ad patris-

trisfamilias corpus tuendum atque ipſius cultum deſtinantur: veluti cubicularii, coci, miniſtratores, obſonatores, & alii ejuſmodi uſus cauſa parati: *hic.* quæ uſualia mancipia vocantur. *l. fin.* §. *quotiens.* 3. *ff. de public.* & *vect.* Hinc legatis uxori ſervis qui uſus ejus cauſa parati ſunt, ad eam non pertinent hi ſervi, qui non proprii ipſius, ſed communis uſus cauſa parati ſunt: *l.* 35. *ff. de legat.* 2.

Dubitationem. e) Cum quia, cum de uſu generaliter loquatur, videbatur & familiæ uſum poſſe intelligi: tum quia jure communi de his quæ patresfamilias ad uſum proprium revehunt vectigal non ſolvitur. *l.* 5. *C. de vectigal.* ſed excipiebantur mancipia uſualia. *d. l. fin.* §. *quotiens.* & §. *Divus.* 9.

Diſpenſatores. f) Diſpenſator ſervus & villicus & inſularius, quis appelletur ſupra *l. urbana.* 166. diximus, ubi vide.

Atrienſes. g) Atrienſis ſervus appellabatur is, cui cura credebatur atrii; quæ quidem pars prima domus eſt, mediam ariam continens, in quam ex omni tecto collecta pluvia deſcendit; & in qua priſci (ut refert Cato) hoſtio aperto epulabantur: uti etiam pecunias & cætera pretioſiora ſervabant.

Textores. h) Textor ſervus erat, qui texebat. Cicero *pro Plancio.* Si pro Fabro, aut pro textore emimus. Inde textrinum locus

in

in quo texitur. *l. qui textrinum. C. de murileg: lib.* 11.

Junctores. i) Junctor erat servus qui mulas ad rhedam jungebat; qui & mulio vel lecticarius. *l.* 99. §. 2. *&* 4. *ff. de legat.* 2. Hinc carruca cum junctura apud Paulum. 3. *sent. vid. Cujac.* 14. *obsc.* 3.

Cubicularii. k) Cubicularius servus erat, qui cubiculo, vel ad limina adsidebat. In Nov. 8. Nov. 24. Nov. 27. Cubicularius, est Secretarius.

Ministratores. l) Ministrator propriè dicitur, qui patrifamilias in mensa ministrat.

Lex CCIV.

Paulus Lib. II. Epitomarum Alfeni.

PUeri *a* appellatio tres significationes habet unam, cum omnes servos pueros appellaremus: alteram, cum puerum contrario nomine puellæ diceremus: tertiam, cum ætatem puerilem demonstraremus.

Explicatio.

Pueri. a) Pueri triplex est significatio? Una, cum servos pueros appellamus; puta dome-

domesticos, præsertim tabellarios; quod nisi pueris & in juvenili ætate constitutis, qui pedibus valerent, ad eam rem uti possimus. Ideò apud Ciceronem sæpissime legitur. *Pueri tui mihi à te literas reddiderunt.* Altera, cum contrario nomine puellæ utimur, ut sexum discernamus; tametsi dubium non est, pueri appellatione & puellam significari, non tantum quod masculino sexu fœmininum comprehendatur; *l.* 161. *ff. hic.* sed & quod puerum pro quolibet sexu, sobole, ponant Veteres. Terentius *in Andria. Puerum autem ne resciscat mihi esse ab illa cautio est.* Tertia, quâ ætatem puerilem indicamus. Vndè propriâ significatione cum puerum dicimus; impuberem, id est, qui nondum quartum decimum annum complevit, *in princ. Inst. quib. mod. jus patr. potest.* intelligemus. *ut in l. in tabulis.* 36. *ff. de statulib.* Ex subjecta tamen materia nonnunquam aliter accipitur. In legato alimentorum puero relictorum, intelligitur, *l. Melæ.* 14. *ff. de alim. legat.* qui decimum octavum annum; *l.* 49. §. 1. *ff. de adopt.* §. 4. *Inst. eod.* §. *ult. Inst. quib. man. non lic.* In prætoris Edicto de postulando, qui annum decimum septimum, non complevit. *l.* 1. §. *pueritiam. ff. de postul.*

Lex CCV.

Idem Lib. IV. *Epitomarum Alfeni.*

QUi fundum vendidit, pomum *a* recepit: nuces, & ficos, & uvas duntaxat duracinas, *b* & purpureas, & quæ ejus generis essent, quas non vini causa haberemus, quas Græci τρώξιμυς, id est, *comestibiles*, appellarent, recepta *c* videri.

Explicatio.

Pomum. a) Pomi appellatio, generalis est omnium fructuum qui ex arbore esui apti proveniunt, sive molles, sive duri sunt: & eâ nuces, & ficus, & uvæ duracinæ, & purpureæ, & quæ ejusdem generis sunt quas non vini causa habemus, quas Græci τρωξίμυς appellant, continentur. Nuces, ficus, poma dici ostendit Pallad. *in Epigram. de nuce, ficubus.* Martialis *Epigram.* 25. *in Xeniis*, nuces pineas poma vocat. Imò Macrobius. *lib.* 3. *Saturnal. cap.* 19: Nuces dici, tradit, à quibusdam omne pomum, quod foris duro tegatur, & intus habeat quod esui est. Idem *lib.* 2. *cap.* 6. Cascelli ICti dictum urbanum

banum refert : Lapidatus à populo Vatinius, cum gladiatorum munus ederet, obtinuerat, ut Ædiles edicerent, ne quis in harenam nisi pomum misisse vellet. Forte iis diebus Cascellius consultus à quodam, an nux pinea pomum esset? respondit : *Si in Vatinium missurus es, pomum est.* Cum itaquè pomi appellatio tam generalis sit, quæsitum fuit, an is qui fundum vendiderat ea lege, ut poma fundo liceret excerpere, censeretur uvas vini caussa paratas simul etiam excepisse? Et respondit Paulus, nuces, & ficus, & duracinas uvas duntaxat, quas non vini caussâ haberemus, exceptas videri. Quæ autem ad vinum uvæ paratæ essent, venditas esse.

Duracinas b) Uvæ duracinæ sunt, quæ propter acinorum duritiem (undè quasi durus acinus dictæ. *Plin.lib.* 14. *nat.hist. cap.* 1.) tutæ sunt à frigore, ita ut vel suspendi, vel alio modo esui reservari possunt tempore hiemali. *Hadrian. Iun. cap. de mensis secund. & fructib.* Uvarum & ficuum genera vide apud Macrobium *lib.* 3. *Saturnal. cap.* 20. *& ult.*

Recepta c) Id est, excepta. Recipere enim præter natas & vulgatas significationes, in tradendo promittendove excipere & sibi reservare significat. *ut in hac. l. & l.* 11. *ff. com. præd. l.* 31. *in fin. ff. solut. matr. l.* 53. §. *ult. ff. de action. emt. l.* 42. *ff. de mort. caus. don.*

don. l. 29. §. *si fundum. ff. de legat.* 3. *l.* 43. §. *stipulatus. ff. de usufr. l.* 40 §. *fundi.* & §. *cum fundus. ff. de contr. emt.* Sic Plautus *in Trinum.* Posticulum hoc recepit, cum ædes venderet. Cicero *in Topic.* Fecique quod sæpe liberales venditores solent, ut cum ædes fundumve vendiderint, rutis cæsis receptis concedant tamen aliquid emtori, quod ornandi causa aptè & loco positum videatur. *vide & Gellium. lib.* 17. *Noct. Attic. cap.* 6.

LEX CCVI.

Iulianus Lib. VI. ex Minicio.

VInaria Vasa, *a* propriè vasa torcularia esse placet: dolia autem & serias tam diu in ea causa esse, quamdiu vinum haberent. cum sine vino esse desinerent, in eo numero non esse: quoniam ad alium usum transferri possent. veluti si frumentum in in his addatur. eandem causam amphorarum esse: ut cum vinum habeant, tum in vasis vinariis: cum inanes sint, tum extra numerum vinariorum sint: quia aliud in his addi potest.

Explicatio.

Vinaria vasa. a) Vinaria vasa propriè sunt, quæ sunt torcularia, id est, quæ conficiendo musto usui habentur, & torculari, id est, machinæ præmendis uvis aptæ, conjuncta sunt: dolia enim, & seriæ, & amphoræ etiam in alium usum, quam vini habentur: ut si tritico impleantur. Si tamen vini solum caussa eis paterfamilias semper usus est, vel in eum usum paravit, non ex vi verborum, de qua hic ICtus disputat; sed ex interpretatione, vinariorum vasorum numero erunt. Vndè vino cum vasis legato, & amphoræ & cadi debentur; non dolia, quia non solent loco moveri. *l.* 3. *l. pen. ff. de trit. vin. oleo. leg.*

Lex CCVII.

Africanus Lib. III. *Quæstionum.*

Mercis *a* appellatione homines non contineri, Mela ait, & ob eam rem mangones *b* non mercatores, *c* sed venaliciarios appellari ait, & rectè.

Explicatio.

Mercis. a) Mercis appellatio ad res tantum

tum mobiles & venales pertinet; non ad homines, ut servos fullones, vel sarcinatores, vel textores, vel venaliciarios. *l.* 1. §. *licet.* 1. *ff. de tribut. act. l. mercis.* 96. *&* *l. hac. ff. hic. l. ult. ff. de cond. tritic.* Idque propter dignitatem hominum, *l. justissime.* 44. *ff. de Ædil. Edict.* quorum scilicet gratia & merces & cæteræ res omnes à natura comparatæ sunt. *l. vetus fuit.* 68. *ff. de usufr. l. in pecudum.* 28. *ff. de usur. vide tamen supra. l. mercis.* 66.

Mangones. b) Mangones appellatione venaliciariorum veniunt: quoniam venalicia, id est, servos venales expositos, ipsi emere præoccupant, ut carius vendant. Cum enim mercis nomen in hujusmodi servis locum non habeat, *l. servos. in fin. ff. de legat* 3. consequens est, ut saltem venalicii appellatione censeantur. Dicti sunt mangones quasi manu agones: erant enim magistri formæ puerorum; & mentiendi coloris artem probè callentes. Solebant enim pueros puellasque, quo facilius vendi possent, artificio quodam componere; atque colorem fuco ementiri, ut vendibiliores essent. *Quintil. lib.* 2. *cap.* 15. 17. Mangones aliarum etiam rerum dicuntur, qui merces poliunt atque interpollant, ut pluris vendant. *Plin. lib.* 37. *cap.* 13. *& lib.* 7. *cap.* 12.

Mercatores. c) Mercatores, mangones, vena-

venaliciarii, non sunt quilibet, qui aliquid emunt, vendunt, sed ii tantum, qui res mobiles lucri faciendi, negotiandique causa eo animo comparant, ut rursus distrahant, importent, exportentque vænum. *l. un. C. de nundin. l. suos autem.* 73 *§. pen. ff. de legat* 3. *l. generali.* 32. *§. uxori. ubi Bart. ff. de usu & usufr. leg. l. semper. § negotiatores ff. de jur. immun. l. in lege Censoria.* 203. *ff. hic.*

LEX CCVIII.

Idem Lib. IV. *Quæstionum.*

BOnorum appellatio, *a* sicut hereditatis, universitatem quandam ac jus successionis, non singulares res demonstrat.

EXPLICATIO.

Bonorum appellatio. a) Bona significant, ut hereditas, universum patrimonium & successionem commoda atque incommoda hereditaria continentem, ubi aperta est mens loquentis, ut in bonorum possessione, *l.* 2. 3. *ff. de bon. poss.* restitutione bonorum ex Senatusconsulto Trebelliano; *l. nam quod.* 14. *§. fin. ff. ad SC. Trebell.* Aliàs, & quidem propriè (puta cum naturaliter, non ut hic, civiliter, accipiuntur,) bona sunt quæ deducto

cto ære alieno supersunt. *l.* 39. §. 1. *&* *l.* 117. *supra ubi vide.*

LEX CCIX.

Florentinus Lib. X. I*nstitutionum.*

Coram Titio *a* aliquid facere jussus, non videtur præsente eo fecisse, nisi is intelligat. Itaque si furiosus, aut infans sit, aut dormiat: non videtur coram eo fecisse. Scire autem, non etiam velle is debet: nam & invito eo rectè fit, quod jussum est.

EXPLICATIO.

Coram Titio. a) Licet *coram* ex Latini sermonis ratione ad corporalem præsentiam referatur; tamen ex rei natura coram factũ plerunque non videtur; cui intelligentia non accesserit. *l. hac. & l. diem proferre.* 27. § *coram.* 5. *ff. de recept. arbitr.* Parum enim est corpore quem adesse, si mente alienus sit. *l. nihil interest.* 26. *ff. de capt. & postlim. rev.* Itaque furiosi, infantes, dormientes; & qui non intelligunt id quod agitur, absentum loco habentur. *d. l. hac. & l. fin. ff. hic. l.* 27. §. 5. *l. Fulcinius.* 7. § *adeò autem. &* §. *plane interdum. ff. ex quib. caus. in poss. l. ubi non voce.*

124. §.

124. §. *furiosus. ff. de div. reg. jur.* Requiritur ergò ut sciant, non etiam ut velint, quod invitis fieri potest. *hac. l. in fin.* Nec est quod quis replicet ea quæ invitis quibusdam fieri possunt, multò magis fieri posse iis ignorantibus. *l. qui potest.* 26. *ff de div. reg. jur.* Id enim neque in judiciis, neque in arbitriis, neque si lex vel testator coram Titio facere jussit, procedit. Non in judiciis, quia redduntur quidem in invitum, sed nunquam in ignorantem. *l. inter stipulantem.* 83. §. 1. *ff. de verb. oblig.* Non in arbitriis, quia licet sumant originem à voluntate litigantium, pronuntiatio tamen arbitri fit etiam invitis, non ut cogantur parere judicato si nolint, sed ut si non pareant cogantur pœnam persolvere. *l.* 1. *C. de recept. arbitr.* Non si Lex vel testator coram aliquo facere jussit: quia vis verborum tum aliud suadet. Vndè qui cum consilio alicujus facere tenetur; satis est si consilium accipiat. *c. cum olim de arbitr.* licet id non sequatur. Nisi & hoc expressim aut tacite mandatum sit; Tacitè mandatum præsumitur; si consultor & administrationis collega sit: qui consulere debet inhabilis & idiota aliàs sit; ut cum lex adolescentibus permittit, *l. Titium. ff. de admin. tut.* curatores, sed ex consilio necessariorum, suspectos facere. *l. impub. ff. de susp. tut.*

Lex CCX.

Marcianus Lib. VII. *Institutionum.*

IS, qui natus est ex mancipiis urbanis, & missus est in villam nutriendus, in urbanis servis *a* constituetur.

Explicatio.

In urbanis servis. a) Quia quæ ad tempus in aliquem locum delata sunt, *l.* 1. *C. hic.* non censentur ibi esse, sed potius in loco in quo adesse consueverunt. *l. quæsitum.* 78. *§. fin. ff. de legat.* 3. Hinc servis rusticis legatis, qui in villam nutriendus missus est, non continetur. *l. servis urbanis.* 99. §. *eum qui.* 3. *ff. eod.*

Lex CCXI.

Florentinus Lib. VIII. *Institutionum.*

FUndi *a* appellatione omne ædificium, & omnis ager continetur: sed in usu urbana ædificia ædes, *b* rustica, villæ dicuntur. Locus verò si-

ne ædificio, in urbe area, c rure autem ager appellatur. Idemque ager cum ædificio, fundus dicitur.

EXPLICATIO.

Fundi. a) Quid fundus, ager, villæ, ædes, area, sit, explicat hic Iurisconsultus. Nos de fundo, agro, supra *l. ager.* 27. *l. locus.* 60. *l. quæstionis.* 115. *ff. hic.* diximus; ubi vide.

Ædes. b) Ædium, itemque ædificii appellatio tam ad rusticas, quam ad urbanas habitationes pertinet. *l. tugurii.* 180. *ff. hic l.* 41. §. *sed si quis. ff. de legat.* 1. Exinde in eo Leg. 12. Tab. cap. quo de incendiariis agitur; & interdicto de cloacis, Ædium appellatione omnes species ædificii contineri traditur. *l.* 13. *ff. de incend. ruin. nauf. l.* 1. *in princ.* §. *deinde alt. ff. de cloac.* Sed & in Interdicto uti possidetis verba Prætoris, *uti eas ædes*, ad omnes res soli, quæ possideri possunt, interpretatione trahuntur. *l.* 1. *in princ. &* §. *ult. ff. uti possid.* In usu tamen, *hic inquit ICtus*, urbana ædificia ædes, rustica villæ appellantur. Quanquam in censu villas omnes ædes appellari scribat Varro. *lib.* 4. *de ling. latin.* Ædes autem duobus constant, area seu solo, & superficie. *l.* 13. *ff. de usucap. l.* 49. *ff. de rei vind. l.* 39. *ff. de legat.* 2. Undè qui fun-

dum excepto ædificio legat, non de superficie tantum, sed & de solo cogitasse intelligetur, sine quo ædificium stare non potest. *l.* 81. §. *qui fundum. ff. de legat.* 1. Est autem superficies, omne quod supra terram est: quapropter in prædiis urbanis parietes & tecta; & rusticis arbores, herbæ, frutices; superficiei adscribuntur.

Area. c) Area hic ICto est locus in urbe sine ædificio. Festo locus vacuus, quasi exaruerit, & non possit quidquam generare. Varro aream vocat, ubi frumenta secta terantur, & arescant. *ut & accipitur in l. Mela. §. fin. ff. de alim. leg. l. fin. C. de servitut.* Alciatus hic tradit aream rusticam esse, & metaphoricè tantum in urbe dici; at eum Forcatulus *dialog.* 16. *Necyomantiæ.* redarguit; cum toties ICti aream pro urbano loco, in quo domus ædificetur posuerint. *l. si in area. ff. de cond. indeb.*

LEX CCXII.

Vlpianus Lib. I. de Adulteriis.

PRævaricatores *a* eos appellamus, qui causam adversariis suis donant, & ex parte actoris in partem rei concedunt. à varicando *b* enim prævaricatores dicti sunt.

Ex-

Explicatio.

Prævaricatores. a) Prævaricator (à varicando, id est, transversum eundo dictus) dupliciter in jure accipitur. Primò prævaricator dicitur is qui veras probationes & accusationes omittit, falsas probationes & rei defensiones admittit & colludit cum reo. *l.* 1. §. 1. *ff. ad SC. Turpill. l. athletas. ff. de his qui not. inf. l. hac.* Secundò prævaricator dicitur, Advocatus, qui corruptus est, & prodit caussam. Ille, si publico Iudicio accusavit, *l.* 1. §. 1. *ff. de prævaric.* arbitrio judicis extra ordinem: *l.* 2. *ff. eod.* vel eâdem pœnâ publica afficitur, qua teneretur, si ipse in legem commisisset, quâ reus propter prævaricationem absolutus est: *l. pen. ff. eod.* & prætereafit infamis. *l.* 4. *ff. eod.* Hic extra ordinem punitur. *d. l.* 1. *in fin.* non tamen fit infamis. *l.* 3. §. 2. *cum. l. seq. ff. eod.*

A varicando. b) Varicari, sive prævaricari, est distortis atque diductis pedibus in transversum variè ire. A tali incessu, vox prævaricari est deducta & in forum translata teste Vlpiano *hic.* & Plinio *lib.* 18. *cap.* 19. Vbi inquit; *Arator, nisi incurvus, prævaricatur; inde translatum hoc crimen in forum.*

Lex. CCXIII.

Idem Lib. I. Regularum.

Cedere diem *a* ſignificat incipere deberi pecuniam. Venire diem ſignificat eum diem veniſſe, quo pecunia peti poſſit. Vbi purè, *b* quis ſtipulatus fuerit: & ceſſit, & venit dies. Vbi in diem, *c* ceſſit dies, ſed nondum venit. Vbi ſub conditione, *d* neque ceſſit, neque venit dies pendente adhuc conditione.

Explicatio.

Cedere diem. a) Cedere dies dicitur, cum obligatio contracta eſt, & ex ea quod in obligationem deductum eſt, debetur. Venire diem, eſt aliquid amplius, nempe eum veniſſe diem, quo quid non tantum debetur, ſed & cum effectu peti & exigi poteſt. Cedere obligationem, debitum: Venire, petitionem & exactionem, reſpicit. Hoc explicat hic ICtus exemplis ſtipulationis puræ, in diem, & ſub conditione. De quibus ſingulis videamus.

Vbi purè. b) In pura ſtipulatione & ceſſit & venit dies; id eſt, & res debetur & exigi confeſtim poteſt: cum nihil occurrat quod actionem

actionem moretur. *l. hac. l. cum qui.* 41. §. 1. *l. liber. homo.* 118. §. 1. *ff.* §. *omnis.* 4. *Inst. de verb. oblig. l. in omnibus.* 14. *ff. de div. reg. jur.* Prætor tamen, actione motâ & debitore in jus vocato, si is confiteatur debitum & paratus sit solvere, judicium in eum non dabit, *l. ex judicatum.* 16. *ff. judic. solvi.* sed ad solvendum, si petit, ei terminum præfiget, & dabit. *l. si debitori.* 21. *ff. de judic.* Illum puta ipsum, quem condemnatis dare solet. *d. l. si debitori.* 21. *in fin.* Qui olim erat triginta dierum, post ad bimestre, demum à Iustiniano ad trimestre spatium, productus est. *l.* 2. *&* 3. *C. de usur. rei jud.*

Vbi in diem. c) In stipulatione in diem concepta cessit quidem dies, id est, res debetur, sed nondum venit; id est, nondum exigi potest; puta cum effectu: *& sic intellige. l. certi.* 9. *in fin. princ. ff. de reb. cred. l. quoties.* 24. *ff de oper. lib. l exist im.* 98. §. 1. *l. liber homo.* 118. §. 1. *ff.* §. *omnis.* 27. *Inst. de verb. obligat. l.* 7. §. 1. *l. si in diem.* 14. *ff. quib. ex causs. in poss.* Obligatio enim, & ex illa obligatione competens actio, (cum juris sint, & proindè non suspendantur.) quam primum competit: sed solutio, (quæ est facti, & proinde suspendi potest.) ante tempus, in quod promissum; peti quidem potest, sed non cum effectu. Atque ita actio quæ ex stipulatione in diem datur, exceptio-

ne eliditur. §. *at si ita.* 3. *Inst. de verb. oblig.* §. *temporales.* 10. *Inst. de except.*

Ubi sub conditione. d) Stipulatione sub conditione factâ dies, pendente conditione, nec cessit, nec venit; hoc est, res nec debetur, nec exigi potest. Quia cùm conditionis ea sit natura ut actum suspendat & conditio dubia ipsum etiam contractum dubium faciat, atque adeò ex ea non obligatio, sed spes tantum obligationis esse possit; §. *sub conditione.* 4. *Inst. de verb. oblig.* eâ deficiente, nihil intelligitur actum, existente contractus tum demum robur suum habere incipit. Conditionem autem hic intelligimus propriè dictam. Quæ enim certum est esse extituram, vel quæ tempus præsens respicit, pro pura habetur. *l. si pupillus.* §. 1. *ff. de novation.*

Idem §. 1.

Æs alienum *a* est, quod nos aliis debemus. Æs suum est, quod alii nobis debent.

Explicatio.

Æs alienum. a) Æs omne nummorum pecuniæque genus significat; ut supra. *l. etiam aureos.* 159. *ff. hic.* diximus. Hinc æs alienum habere, (ut Seneca *lib.* 5. *de benef. c.*

14. ſcribit) dicitur, & qui aureos debet, & qui corium forma publica percuſſum, quale apud Lacedemonios fuit, vel aliud quidlibet, quod uſum numeratæ pecuniæ præſtet. Æs ſuum, quod nobis alii debent. Noſtrum, rectius, etiam dicitur. Sic in ære noſtro eſſe, pro in bonis noſtris eſſe.

IDEM §. II.

LAta culpa *a* eſt nimia negligentia: id eſt, non intelligere, quod omnes intelligunt.

EXPLICATIO.

Lata culpa. a) Vide explicationem hujus §. infra. *in l. latæ.* 223. *& l. magna negligentia.* 226.

LEX CCXIV.

Marcianus Lib. I. Publicorum Judiciorum.

MVnus *a* propriè eſt, quod neceſſariò obimus lege, more, imperiove ejus, qui jubendi habet poteſtatem. Dona autem propriè ſunt, quæ nulla neceſſitate juris, officii, ſed

ſpontè præſtantur, quæ ſi non præſtentur, nulla reprehenſio eſt: & ſi præſtentur, plerumque laus ineſt. Sed in ſumma in hoc ventum eſt; ut non quodcunque munus, id & donum accipiatur: at quod donum fuerit, id munus rectè dicatur.

Explicatio.

Munus. a) Munus hic à Dono ita diſtinguit ICtus, ut illud dicat eſſe neceſſarium: hoc verò voluntarium, ſive ſpontaneum: quod facile intellectu eſt, ſi modò munera pro iis oneribus accipiamus, à quibus qui liberi ſunt, immunes appellantur. *l. munus.* 18. *ff. hic ubi vide.* Sic tamen ſumta, donis nulla modo opponi poſſunt. Quodhic dicit. Non quodcunque munus, id & donum accipi; at, quod donum fuerit id munus rectè dicitur; Magnam habet difficultatem, inquit Hottomannus. Nam adeò inter ſe pugnant, ut alterum ſit neceſſarium, alterum voluntarium; Vndè non facilè quis dixerit generis inter ſe & ſpeciei vicem, (ut ſupra. *l. inter donum.* 194. *ubi vide. ff. hic* voluit Vlpianus) poſſe præſtare. Propterea videtur ei *in verbo donum*, & particulam *Non* loco ſuo motam & in alienum tranſlatam eſſe: ut ſic legendum

gendum sit. *Sed in summa in hoc ventum est, ut quotcunque munus id & donum accipiatur: at non quod donum fuerit, id etiam munus rectè dicatur.* Sed hæc emendatio, quia omnium exemplarium fidei repugnat, non est recipienda. Præcipuè cum commodè ICti sententia explicari possit. Nempe ut dicamus eum dicere voluisse. Non omne munus donum solum modo significare, sed & onus si, ad necessitatem referatur; si ad liberalitatem, munus, puta doni speciem. *vide. l. munus.* 18. *supr. hic. & ibi. Gœd. axiom.* 1, *& l. inter donum.* 194. *ff. eod.*

Lex CCXV.

Paulus Lib. Singulari ad Legem Fusiam Caniniam.

POtestatis verbo *a* plura significantur: in persona magistratuum imperium. *b* in persona liberorum, patria potestas. *c* in persona servi, dominium. *d* At cum agimus de noxæ deditione cum eo qui servum non defendit: præsentis corporis copiam *e* facultatemque significamus. In lege Atinia in potestatem domini rem fur-

 tivam

tivam veniſſe videri, & ſi ejus vindicandæ poteſtatem *f* habuerit, Sabinus & Caſſius ajunt.

EXPLICATIO.

Poteſtatis verbo. a) Poteſtatis variæ ſunt ſignificationes, ex quibus quinque enumerantur. Quas ordine enarrabimus.

Imperium. b) In perſona magiſtratuum poteſtas ſignificat Imperium; *l.* 13. *ff. de juriſdict. l.* 3. *ff. ne vis fiat ei qui in poſſ. l.* 1. *ff. ad leg. Iul. Majeſt.* puta merum; *l.* 3. *ff. de juriſd. l. ſolent.* 6. *ff. de offic Proconſ. l. nemo.* 70. *ff. de div. reg. jur.* Quod (ſic dictum quod per ſe ſubſiſtat, nec quicquam Iurisdictionis in ſe complectatur. *l.* 1. §. *fin. ff. de off. ejus cui mand. juriſd.*) eſt omnis gravior facinoris animadverſio. *ut videre eſt ex coll. d. l.* 1. *l.* 6. *l.* 11. § 1. *ff. de offi. Proconſ. l.* 3. *ff. de juriſd.* Nam modica coercitio ad publicam diſciplinam emendandam, ſine qua vana eſt juriſdictio, Imperii non meri eſt. *l.* 1. §. *fin. l. ult.* §. *fin. ff. de off. ejus cui mand. juriſd.*

Patria poteſtas. c) In perſona liberorum, poteſtas ſignificat, patriam. Eſt autem patria poteſtas, jus illud quod pater, vel avus in perſonas liberorum, qui ex juſtis nuptiis procreati ſunt, habet. *princ. Inſt. de patr. poteſt.*

Hoc

Hoc autem jus proprium civium Romanorum est: quoniam à Lege XII. Tabularum introductum. §. *jus autem. 2. Inst. eod.* Sed cum constitutione Antonini. *in l. qui in orbe. ff. de statu homin.* omnes qui in Orbe Romano sunt, cives Romani effecti sint, sequitur ad omnes Christianos hodie illud pertinere. Patriam autem potestatem sacram ac nexu divino copilatam leges vocant. *l. cum in adoptivis. vers. cum enim. ff. de adoptiv.* Inde in sacris esse dicimus, pro in patris potestate, quæ sacra & sancta est. *l. fin. C. de bon. matern.* Seneca Stoicus de filio abdicato loquens, *lib. 7. declam.* naturæ jura Sacra esse confirmat, etiam apud piratas. Facit quod vir & uxor participes sunt divinæ & humanæ domus. *l. adversus. C. de crim. expil. hered.*

Dominium. d) Potestatis verbum non ad liberos modò trahimus, sed & servos, & ad eos, qui nobis bona fide serviunt, sive liberi sint, sive alieni servi, sive proprii, sive fructuarii. Nec refert cujus sexus sint. *l. 1. §. in potestate. ff. de exercit. act. l. 1. §. ult. ff. de tribut. act. l. 3. §. qui in ejusdem. ff. de donat. int. vir. & uxor.*

Præsentis corporis copiam. e) In potestate servum habere, quod ad noxalem actionem attinet, accipimus eum, qui facultatem & potestatem exhibendi ejus habet. Quod si in fuga sit, vel peregre, non videbitur esse in

po-

poteſtate. *l.* 21. §. *Prætor. ait. ff. de noxal. action.*

Vindicandæ poteſtatem. f) In lege Atinia, in poteſtatem domini res furtiva, ſecundum Sabini & Caſſii interpretationem, veniſſe videtur, ſi ejus vindicandæ poteſtatem habuerit: alii ita interpretantur, ſi ejus rei velut ſuæ poſſeſſionem ita nactus ſit, ut juſtè avelli ei non poſſit. *l.* 4. §. *tunc in poteſtatem. ff. de uſucapion.*

Lex CCXVI.

Ulpianus Lib. I. ad Legem Æliam Sentiam.

VErum eſt *a* eum, qui in carcere cluſus eſt, non videri neque vinctum, neque in vinculis eſſe; niſi corpori ejus vincula ſint adhibita.

Explicatio.

Verum eſt. a) Vinctus, aut in vinculis fuiſſe, in Lege Ælia Sentia, & aliàs ubi verba propriè conſiderantur, non videtur ſervus qui carcere (Qui ad continendos homines, non ad puniendos habetur. *l. aut damnum.* 8. §. *ſolent. ff. de pœnis.*) cluſus fuit; ſi vincula corpori ejus non ſint addita. In Edicto tamen

tamen Prætorum de in integrum restitutionibus largius & latius, ex mente Prætoris, sumitur vinculorum appellatio; ut etiam inclusi, veluti latumiis, aut ut alii legunt latomiis, id est, cæsis lapidibus, (qualis dicitur olim fuisse carcer Syracusanorum,) in vinculis esse videantur. *l. succurritur. 9. ff. ex quib. caus. major.* Nec enim minus prohibentur & impediuntur nè possint agere, (Quod Prætor intuetur.) quam si vincti essent, cum nihil intersit an quis parietibus, an compedibus teneatur. *d. l. succurritur. 9. vers. vinculorum.*

Lex CCXVII:

Javolenus Lib. I. ex Posterioribus Labeonis.

Inter illam *a* conditionem, *Cum fari potuerit*, & *Postquam fari potuerit* multum interest. Nam postesteriorem scripturam, uberiorem esse constat: at *Cum fari potuerit* arctiorem: & id tantummodo tempus significari, quo primum fari possit.

Explicatio.

Inter illam. a) *Cum* & *Postquam* multum differunt;

runt; Illud significat tempus inchoatum; Hoc sui natura perfectum, præteritum. *l.hac.* Hinc conditio, *cum fari potuerit*, statim cum quis primum potest loqui impletur; non conditio *postquam fari potuerit*; utpote que tempus successivum aliquod designat. Fari autem nihil aliud est quam ferre, id est, loqui. *Ulpian. l. 2. ff. rem. pup. salv. fore. l. 5. ff. de div. reg. jur.* Quanquam Varro inter fari & loqui hoc interesse scribit, quod fatur is, qui primus significabilem vocem ore emittit, nullo verborum ordine servato; undè pueri, antequam id faciant, infantes dicuntur. Loquitur autem is, qui suo loco unumquodque verbum sciens ponit.

IDEM. §. I.

ITem ita datâ conditione, *Illud facito in diebus*, si nihil præterea fuisset adjectum, in biduo *a* conditionem impleri oportet.

EXPLICATIO.

Biduo. a) Quia pluralis elocutio duorum numero contenta est. *l. libertas.* 17. §. *fin. ff. de manum. test. l. ubi numerus*, 12. *ff. de testib.* Nisi ex ipsa re, vel loco, major dilatio implendæ conditionis se offerat. §. *loca. Inst. de verb.*

verb. oblig. l. continuus. §. 1. *ff. eod.* §. *fin. Inst. de inutil. stipul.*

Lex CCXVIII.

Papinianus Lib. XXVII. Quæstionum.

VErbum *Facere a* omnem omninò faciendi causam complectitur: dandi, solvendi, numerandi, judicandi, ambulandi.

Explicatio.

Facere. a) Verbum facere, cum effectum juris post se relinquit, *vide l. faciendi.* 175. *ff hic.* perquam generale est, & omnem omninò faciendi caussam complectitur. Sic facere interpretamur pro dare. *l. si heres jussus.* 73. *ff. de legat.* 1. *l.* 8. §. *si quis mandaverit. ff. mand. l.* 4. §. *ult. ff. de appellat.* solvere, *l. sunt qui. ff. de re jud. l. ult. C. de reb. cred.* numerare, *l. hac.* judicare, ambulare, *l.* 6. §. *si quis autem. C. de appell. l.* 4. § *Cato. ff. de verb. oblig.* procreare, *l. cum satis. C. de agric. lib.* 11. sollicitare; in pacto nè servum quis faciat furem, reddere; *l. licet.* 178. *ff hic.* restituere, *l. verbum.* 94 *ff. hic.* accusare, *l. si uteris. ff. de fid. instrum.* detegere, *l.* 3. *ff. de susp. tut.*

tut. reficere, *l. si servus servum. §. si calicem. ff. ad leg. Aquil. l. Mutius. ff. de rei vind. l.* 1. *ff. de mort. inferend.* exercere, *l.* 26. *ff. de oper. libert.*

LEX CCXIX.

Idem Lib. II. Responsorum.

IN conventionibus contrahentium voluntatem potius, *a* quam verba, spectari placuit. Cum igitur, *b* ea lege fundum vectigalem municipes locaverint ut ad heredem ejus, qui suscepit, pertineret: jus heredum ad legatarium quoque transferri potuerit.

EXPLICATIO.

Voluntatem potius. a) Quia contractus omnes ex conventione legem accipiunt. *l.* 1. §. 6. *ff. depositi. l. contractus.* 23. *ff. de verb. oblig.* Quia semper in contractibus sive bonæ fidei sint, sive stricti juris, id sequimur quod actum est, etiamsi verba impropriè accipiantur: *l. semper in stipulationibus.* 34. *ff. de div. reg. jur. l. Nepos Proculo.* 125. *ff. hic. l. sed Celsus.* 6. § *si fundus.* 1. *ff. de contr. emt. l.* 2. §. 1. *ff. de hered. vel. act. vend. fac. l. si unus. ff. de pact.* Veritas enim omnibus præferenda

da eſt. *Gloſſ. in c. ego. diſt.* 9. *l.* 1. *& l.* 3. *C. plus val. quod agit.* Quod verum eſt, ſi de voluntate certis quibuſdam ſignis conſtet; aliàs verbis aut ſcripturæ ſtandum. *l. cum precibus. C. de probat. l.* 13. *in fin. C. de contr. ſtip. text. l. ſi alii.* 19. *ff. de uſufr. leg.* Conſtat de ea vel expreſſè, *l. Titia. & l. ita ſtipulatio. ff. de verb. obl.* puta ex præfationibus, vel præcedenti tractatu: vel tacitè; *d. l. ſemper in ſtipulationibus.* 34. ut quia natura contractus, *d. l. ſed Celſus. §. ſi fundus. l.* 38. §. 18. *l.* 99. *ff. de verb. oblig.* qualitas rei, *l. hac.* mos regionis, *d. l. ſemper in ſtipulationibus.* 34. *l.* 4. *ff. de tritic. vin. leg. & fac. l. item Mela. ff. de alim. leg. l. ſi fundus. ff. de evict. l. ſi prius.* 17. §. 1. *ff. de aqua pluv. arc.* vel contrahentium conſuetudo, *arg. l. univerſorum. ff. de pignor. act. & l qui ſemiſſes.* 13. *in fin. ff. de uſur. l. ſi ſervus.* 50. *in fin ff. de legat.* 1. *& l.* 21. §. *ſi quid ff. qui teſt. fac. l.* 3. *in fin. ff. de teſtib.* ejus quod actum eſt conjecturam inducant.

Cum igitur. b) Quia id quod actum eſt, ex natura contractus colligitur; *d. l. ſed Celſus § ſi fundus.* & natura locationis emphyteuſeωs eſt, ut & fundus emphyteuticarius, & ad heredem conductoris, & ſucceſſorem ſingularem, niſi aliter expreſſè ſit actum, transferri poſſit; merito hic inquit ICtus non tantum heres, ſed & legatarius ad emphyteuſin admitti debet. Præcipuè cum in eo nullũ ſit locatori præjudiciũ.

Quippe

Quipped legatarius propria auctoritate possessionem nequit ingredi, sed ab ipso est introducendus. *l. 3. C. de jur. emphyt.*

Lex CCXX.

Callistratus Lib. II. Quæstionum.

Liberorum *a* appellatione nepotes, & pronepotes, cæterique, qui ex his descendunt, continentur. hos enim omnes suorum appellatione Lex duodecim tabularum comprehendit. totiens enim leges necessarium ducunt in cognatione singulorum nominibus uti; veluti. *Filii, nepotis, pronepotis, cæterorumque, qui ex his descendunt*: quotiens non omnibus, qui post eos sunt, præstitum voluerint; sed solis his succurrent, quos nominatim enumerent. At ubi non personis certis, non quibusdam gradibus præstatur, sed omnibus qui ex eodem genere orti sunt: liberorum appellatione comprehenduntur.

Explicatio.

Liberorum. a) Liberorum appellatione nepotes & pronepotes. cæterique ex his deſcendentes, *l. hac. & l. cognoſcere.* 56. §. 1. *ſupra hic ubi vide.* continentur, primum quod Lex duodecim tabularum hos omnes appellat liberos; Deinde, quod natura nos hanc interpretationem docet: quum videamus pios parentes, liberorum procreandorum animo & voto uxores ducere, ut non filios ſolum, ſed etiam nepotes & deinceps alios concipientes atque edentes, ex prole utriuſque ſexus diuturnitatis memoriam in ævum relinquant. §. *fin. hic.* Et indè in communem uſum receptum eſt, quod filiorum appellatione omnes, qui ex nobis deſcendunt, comprehendantur. *l. filii.* 84. *ubi vide. ff. hic. Qua de re infra.* Interim tamen non fruſtra ſingularum cognationum nomina ſunt inventa, ut aliter filii, aliter nepotes, pronepotes, & cæteri ex his deſcendentes appellentur. Nam toties his utendum eſt neceſſariò, quoties lex non omnibus deſcendentibus, præſtitum aliquid voluerit, ſed ſolis his qui nominatim enumerantur. At ubi non perſonis certis, ſed omnibus qui ex eodem genere orti ſunt, præſtatur, convenit liberorum appellatione generaliter intelligi nepotes, pronepotes, & cæteros, qui ex his deſcendunt. *hic. & l. cognoſcere.*

gnoſcere. 56. §. 1. *& l. filii.* 84. *ff. hic.* & §. *ult. Inſt. qui teſt. tut. dare. l. ſed ſi.* 10. §. 9. *ff. de in jus voc.*

IDEM §. 1.

SEd & Papirius Fronto *a* libro tertio reſponſorum ait, *prædio cum villico & contubernali* b *ejus & filiis legato.* nepotes quoque ex filiis contineri: niſi voluntas teſtatoris aliter habeat. Filii enim appellatione ſæpe & nepotes accipi multiſariam placere.

EXPLICATIO.

Sed & Papirius Fronto. a) Filii appellatione, ſi de eo alterius reſpectu diſponatur, nepos non comprehenditur; niſi dura aliqua ſeparatio induceretur, ut in hoc exemplo, & cum quis ancillam cum filiis legat. Non enim veriſimile teſtatorem voluiſſe à patribus ſuis filios ſeparari. *l. uxorem.* 41. §. 2. §. *concubinæ.* 5. *ff. de legat.* 3.

Contubernali. b) Hoc eſt ancilla conjuge, *l. pen. C. com. utriuſ jud.* Non enim propriè conjunx eſt, quam ſervam ſervus in contubernio ſuo habet, ſed contubernalis appellanda.

landa. *ut in l. Pamphilo.* §. *propositum. d. l. uxorem.* 41. §. *codicillis.* §. *concubinæ.* unde ex utroque descendentes contubernales dicuntur. *d. l.* 41. §. *codicillis.*

IDEM §. II.

DIvus quoque Marcus rescripsit, non videri sine liberis defunctum, qui nepotem suum heredem *a* reliquit.

EXPLICATIO.

Heredem. a) Si non moritur sine liberis, qui relicto nepote moritur, *l.* 1. *C. de condit. insertis &c. l. jubemus.* 6. §. *sin autem.* 2. *C. ad SC. Trebell.* (Nam quem sine liberis dicere non possumus, hunc necesse est dicamus liberos habere. *l. nam quem.* 149. *sup. hic.*) multò magis sine liberis non morietur, qui nepotem, eumque heredem relinquit.

IDEM §. III.

Præter hæc omnia natura nos quoque docet parentes pios, qui liberorum procreandorũ animo *a* & voto uxores

ducunt:

gnoſcere. 56. §. 1. *& l. filii.* 84. *ff. hic.* & §. *ult. Inſt. qui teſt. tut. dare. l. ſed ſi.* 10. §. 9. *ff. de in jus voc.*

Idem §. 1.

SEd & Papirius Fronto *a* libro tertio reſponſorum ait, *prædio cum villico & contubernali* b *ejus & filiis legato*. nepotes quoque ex filiis contineri: niſi voluntas teſtatoris aliter habeat. Filii enim appellatione ſæpe & nepotes accipi multifariam placere.

Explicatio.

Sed & Papirius Fronto. a) Filii appellatione, ſi de eo alterius reſpectu diſponatur, nepos non comprehenditur; niſi dura aliqua ſeparatio induceretur, ut in hoc exemplo, & cum quis ancillam cum filiis legat. Non enim veriſimile teſtatorem voluiſſe à patribus ſuis filios ſeparari. *l. uxorem.* 41. §. 2. §. *concubinæ.* 5. *ff. de legat.* 3.

Contubernali. b) Hoc eſt ancilla conjuge, *l. pen. C. com. utriuſ. jud.* Non enim propriè conjunx eſt, quam ſervam ſervus in contubernio ſuo habet, ſed contubernalis appellanda.

landa. *ut in l. Pamphilo. §. propositum. d. l. uxorem.* 41. *§. codicillis. §. concubinæ.* unde ex utroque descendentes contubernales dicuntur. *d. l.* 41. *§. codicillis.*

IDEM §. II.

DIvus quoque Marcus rescripsit, non videri sine liberis defunctum, qui nepotem suum heredem *a* reliquit.

EXPLICATIO.

Heredem. a) Si non moritur sine liberis, qui relicto nepote moritur, *l.* 1. *C. de condit. insertis &c. l. jubemus.* 6. *§. sin autem.* 2. *C. ad SC. Trebell.* (Nam quem sine liberis dicere non possumus, hunc necesse est dicamus liberos habere. *l. nam quem.* 149. *sup. hic.*) multò magis sine liberis non morietur, qui nepotem, eumque heredem relinquit.

IDEM §. III.

Præter hæc omnia natura nos quoque docet parentes pios, qui liberorum procreandorũ animo *a* & voto uxores ducunt:

ducunt: filiorum appellatione omnes qui ex nobis deſcendunt, contineri: nec enim, dulciore nomine poſſumus nepotes noſtros, quam filii, *b* appellare: etenim idcircò filios filiaſve concepimus, atque edimus, ut ex prole eorum earumve diuturnitatis nobis memoriam in ævum relinquamus.

Explicatio.

Liberorum procreandorum animo. a) Fines enim nuptiarum ſunt, liberorum educatio, conſtitutio familiarum, nominis & familiarum conſervatio, *l.* 9. *C. de quæſtion.* generis humani conſervatio, ut ſit veluti quædam immortalitas, *l.* 14. *C. de legit. hered. Theophil. in princ. Inſt. de jur. nat. gent. & civ.* certitudo prolis, *l.* 83. *ff. de cond. & demonſt.* ſtupri vitatio. Qui enim explendæ libidinis cauſa ſibi invicem copulantur, non tam conjungi, quam fornicari videntur. *c. pudor.* 32. *qu.* 2.

Quam filii. b) Hinc patet filii appellatione nepotem non propriè, ſed ex interpretatione, quam ex ſimilitudine rationis fit extenſio, comprehendi. Quare, *ut rectè Alciat. lib. paradox.* 3. *cap.* 14. filii vox, ſi de legis diſpoſitione loquimur, ad nepotes, non

antum

tantum in favorabilibus, ſed & odioſis, *l. filius. ff. ad SC. Maced. l. Senatus. ff. de ritu nupt. l. 2. §. ſi mater. ff. ad SC. Tertyll.* producitur. Niſi ratio diverſa, diverſum exigat jus. Exempli gratia. Miles à tutela, præterquam filii commilitonis excuſationem habet. *l. ſed & milites. 8. in princ. ff. de excuſat. tut.* Quid ſi ſit nepos? Certè in eo eſt diverſa ratio: quia avus, non pater, militavit. At in diſpoſitione hominis, (ut eſt tutelæ datio. *l. quod ſi nepotes. ff. §. fin. Inſt. qui teſt. tut. dar.*) dictio filiorum ad nepotes non prorogatur; quoniam in ejuſmodi materia regulariter nulla fit extenſio: niſi proferentem de nepote quoque ſenſiſſe, ex conjecturis conjiciamus. Vt cum alioquin dura ſeparatio induceretur, *ut in §. 1. præced. & l. uxorem. 41. §. 2. & §. concubinæ. ff de legat. 3.* vel extranei ſuis præponerentur, *l. Lucius. ff. de hered. inſtit.* vel uſus teſtatoris hoc ſuaderet, *l. alimenta. ff. de aliment. legat.* vel aliàs actus effectum non ſortiretur: & ſi quæ aliæ conjecturæ ſunt ſimiles. Idem ſi natura contractus hoc exigat; ut cum vaſallus feudum pro ſe & filiis accipit; *Bald. in c. quæ in eccleſiarum. in pen. col. verſ. ſed pone. de conſtit. Iaſ. in l. 2. col. 65. in 6. qu. C. de jur. emphyt. Alex. conſ. 17. ponderatis. in prim. dubit. in 5. lib. Iaſ. in l. Gallus. §. inſtituens. ff. de lib. & poſth.* Ratio differentiæ eſt. *inquit*

Mynsing. ad. § fin. Inst. qui test. tut. dare. Quia facilius legis verba extenduntur, quam hominum, cum hæc non producantur, nisi ex mentis conjectura: sed Lex voluntatem semper exploratam habet.

Lex CCXXI.

Paulus Lib. X. Responsorum.

PAulus respondit, falsum tutorem *a* eum verè dici, qui tutor non est, sive habenti tutor datus est, sive non. sicut falsum testamentum, quod testamentum non est. *b* & modius iniquus, qui modius non est. *c*

Explicatio.

Falsum tutorem. a) Ob id quod falso tutore autore gestum est, in integrum restitutionem dat Prætor. *l.* 1. *ff. quod falso tut. auct. gest.* Falsus tutor est qui verè tutor non est datus, *hic. & d.l.* 1. §. 1. vel qui datus est, sed perperam, & inutiliter, tutorem scilicet habenti: *l. hac.* vel contra juris prohibitionem, *positam in* §. *interdum. Inst. de curat.* videlicet. quando non fuerit datus à testatore, aut à lege, nec à judice, sed ab illo qui dare non poterat; quando habenti tutorem; *ut patet in*

Tit.

Tit. Cod. in quib. caſ. tut. h.b. tut. dari. vel ſi datus fuerit in minus ſolemni voluntate, quo ad effectum. *l. 2. C. de confir. tut. vid. l. naturali.* §. 1. *ff. eod.* Hinc patet tutorem inutiliter datum propriè tutorem non dici. *l. 3.* §. 1. *ff. de teſtam. tut.*

Teſtamentum non eſt. b) Propriè puta, abuſivè enim teſtamentum dicitur. *l. 2.* §. 1. *ff. quemadmod. teſtam. aper.*

Modius non eſt. c) Modius iniquus, id eſt, falſus, (ut Accurſius *hic* interpretatur) non eſt modius. Quod de ſtatera modio proxima Galenus. *lib.* περὶ εὐεξίας; *id eſt, de bona habitudine*, tradit. Statera inquit, falſa, ſive injuſta, non eſt ſimpliciter ſtatera, ſed ſtatera falſa.

Lex CCXXII.

Hermogenianus Lib. II. Iuris Epitomarum.

PEcuniæ *a* nomine non ſolum numerata pecunia: ſed omnes res tam ſoli, quam mobiles, & tam corpora, quam jura continentur.

Explicatio.

Pecuniæ, a) Pecuniæ verbum ſimpliciter

prolatum, non tantum rem mobilem & quantitatem significare, verum etiam immobilem, neque solum species & corpora, sed etiam jura & universitatem, supra *l. pecuniæ.* 178. *ff. hic.* diximus. Nam & hereditatem, *l. sæpe.* 52. *ff. hic.* & res in hereditate existentes, *l. cum stipulamur.* 97. *ff. hic.* & jura tam obligationum & actionum, quam servitutum, interdictorum, & similium, comprehendit. *l. hac. & l.* 1. § *fin. l. seq. ff. de calumniat. l. singularia. ff. de reb. cred. l.* 1. *in princ. &* §. *debitum. l. hactenus.* 11. *l.* 14. §. 1. *l. qui injuriarum.* 29. *ff. de const. pec. l.* 2. *C. eod. l.* 20. §. 1. *ff. de serv. stip.*

Lex CCXXIII.

Paulus Lib. II. Sententiarum.

Latæ culpæ finis *a* est, non intelligere id, quod omnes intelligunt.

Explicatio.

Finis. a) Vult, hic ut & supra *l. cedere.* 113. §. *fin.* ICtus quantamcunque latam culpam latius aut longius extendi non posse, quam ad eum usque negligentiæ & ignorantiæ gradum, ut quis non intelligat id quod omnes intelligunt. Ex quo patet nullam esse,

quam

quam nonnulli Interpretes comminiſcuntur, latiſſimam culpam. Cætera quæ hic pertinent vide infra. *l. magna.* 226.

IDEM §. 1.

AMicos *a* appellare debemus, non levi notitia conjunctos; ſed quibus fuerint Iura cum patrefamilias *b*, honeſtis familiaritatis quæſita rationibus.

EXPLICATIO.

Amicos. a) Amicos ergò non dicimus levi notitia conjunctos, nec benevolos, (alii ſunt benevoli, alii amici;) ſed eos quibus cum juſtæ, honeſtæ & magnæ neceſſitudinis cauſæ interceſſerunt.

Cum patrefamilias. b) Id eſt, cum tutore, vel etiam cum patre pupilli. (Lex enim hæc, cum Paulus lib. 2. ſententiarum de tutelis tractaverit, ad tutelarum tractatum referenda.) Nam & præſentibus cognatis, propinquis & amicis paternis ſolet Prætor pupillo alimenta decernere, & ubi ſit alendus ſtatuere. Solent & amici parentum pupillis tutorem petere, & tutorem ſuſpectum facere. *l. 2. ff. qui pet. tut. l. is qui. ff. de negot. geſt. Cujac. 7. obſ.* 8.

Lex CCXXIV.

Venulejus Lib. VII. Stipulationum.

Vinculorum *a* appellatione, vel privata, vel publica vincula significant. custodiæ verò, tantum publicam custodiam.

Explicatio.

Vinculorum. a) Vinculorum appellatione vel publica vel privata vincula significantur. Et ideò Edicto Prætoris de in integrum restitutione majorum verba hæc: *Sive in vinculis esset*, non ad eum tantum pertinent, qui publicâ custodiâ coercetur, sed ad eum quoque, qui à latronibus, aut prædonibus, vel potentioribus vi oppressus vinculis teneatur: Sed inclusi latumiis vinctorum numero habentur; quatenus nihil interest, parietibus quis, an compedibus teneatur. In vinculis quoque esse accipimus eos, qui ita alligati sunt, ut in publico parere sine dedecore non possint. *l.* 3. *&* 10. *ff. ex quib. causs. major.* Custodiæ autem appellatione sola publica intelligitur. *l. hac. & d. l.* 9. *&* *l.* 3. §. *lege Iulia. ff. de testib.* Ratio differentiæ. Quia facilius

facilius custodiam privatam evadere, quam vincula dissolvere. Fortius enim & strictius, præmunt vincula, quam custodia, nisi cum custodia publica est. Hanc enim violare non licet impunè nec si de facto violandi facultas præbeatur. *ut notat. Accurs. ad l. 9 ex l. si captivus, 20. in fin. ff. de capt. & postl. rev. junge. l. pen. ff. de custod. & exhib. reor.* Denique quod custodiæ privatæ prohibitæ sint, tanquam quæ Princip's quoque majestatem ledant. *l. 1. in fin. C. de privat. carcer. inhib.* At privata vincula soli ei qui vinculis coercetur, non Principi, injuriam faciunt.

Lex CCXXV.

Tryphoninus Lib. I. Disputationum.

FUgitivus *a* est, non is qui solum consilium fugiendi à domino suscepit, licet id se facturum jactaverit: sed qui ipso facto fugæ initium mente deduxerit. nam & furem, adulterum, aleatorem, quanquam aliqua significatione ex animi propositione cujusque sola quis dicere posset: ut etjam is, qui nunquam alienam rem

invito dominò ſubtraxerit, nunquam alienam matremfamilias corruperit, ſi modò ejus mentis ſit, ut occaſione data id commiſſurus ſit: tamen oportere eadem hæc crimina aſſumpto actu intelligi, & ideò fugitivum quoque & erronem *b* non ſecundum propoſitionem ſolam, ſed cum aliquo actu intelligi conſtat.

EXPLICATIO.

Fugitivus. a) Fugitivus quis ſit definit Ofilius: Fugitivus eſt, qui extra domini domum fugæ cauſa, quo ſe à dominio celaret, manſit. Caſſius ſcribit fugitivum eſſe, qui certo propoſito dominum relinquit. Item apud Vivianum relatum eſt, fugitivum ferè ab affectu animi intelligendum eſſe, non utique à fuga. *l. quis ſit.* 17. *in princ.* & §. 1. 2. 3. *ff. de Ædil. Edict.* Quod ſic accipiendum eſt, ut tamen ſolo propoſito & conſilio fugiendi à Domino, ſervus fugitivus non fiat, niſi in ipſum factum fugæ vitium mentis deduxerit. *l. hac.* Non tamen omnis fuga fugitivum facit, ſed quæ fugiendi animo fit. Hinc qui hoſtem, latronem, incendium, ruinamve fugit, quamvis fugiſſe verum ſit, non tamen fugitivus eſt. *d. l. quis ſit.* 17. §. 13.

Item nec is qui à præceptore cui in disciplinam traditus erat, aufugit ideò, quia immoderatè eo utebatur. *d. l. quis sit.* 17. §. 3. *vers. item.* Nec qui ad asylum, aut statuam Principis, confugit. *d. l. quis sit.* 17. §. *apud Labeonem.* 12.

Erronem. b) Erro est, qui non equidem fugit, sed frequenter sine causa vagatur & temporibus in res nugatorias consumptis, serius ad dominum redit. *d. l. quis.* 17. §. *erronem.* 14. Hunc etiam non secundum propositionem mentis solam, sed cum aliquo facto intelligi decet. *l. hac.* P. Nigidius errones etiam stellas, quas alii erraticas, appellat. *teste Gellio. lib.* 3. *Noct. Attic. cap.* 10.

LEX CCXXVI.

Paulus Lib. I. Manualium.

MAgna negligentia, *a* culpa est. magna culpa, dolus est.

EXPLICATIO.

Magna negligentia. a) Culpa vel consideratur in genere, & omne delictum, & quodcunque actum illicitum includit: *l. si servum.* 91. §. 1. *ff. de verb. obl.* vel in specie, ut à dolo vero separata est. Quam Corras. *lib.* 3. *Miscell. cap.* 1. definit, ut sit imprudentia

quâ homines circa res alienas vel negligunt, quod fieri oportet, vel faciunt, quod omitti debet. Quantò autem culpa dolo & nequitiei proximior est, eò latior & gravior est: & rursus eò levior est, quò remotior est non solum à scelere, verum etiam sceleris suspicione. *Connan. lib. 7. comment. Iur. Civ. cap. 4. f. l. 3. §. 1. fac. l. homo liber. 54. §. sed damnum. ff. de acq. rer. dom. l. militis. ibi, pro modo culpæ. ff. de custod. reor.* Est culpa latior seu lata desidia & negligentia, tam reprehensibilis, & injusta, ut secundum communem sensum non possit excusari; Ut si quis faciendo, aut prætermittendo non intelligat quod omnes intelligunt; *l. cedere diem.* 213. *§. fin. & l. latæ culpæ.* 223. *ff. hic.* Aut si quis ad eum modum non curat res alienas, quam natura hominum desiderat. *l. quod Nerva.* 23. *ff. depos.* Hinc magna negligentia, *l. hac.* quæ & gravior, *d. l. homo liber.* 54. §. 2. lata, *l.* 7. §. *competit. ff. de adm. tut. ad civ. pert.* dissoluta, *l.* 29. *in princ. ff. mand.* manifesta, *l.* 2. *C. arbit. tut.* dicitur, dolo æquiparatur, *l.* 1. *ff. si mens. fals. mod. l. quæsitum. §. eum. ff. de precar. l.* 1. §. *non alias. ff. si is qui test.* (puta in civilibus, non criminalibus, *l.* 7. *ff. ad l. Corn. de sicar.* Ratio est, *in l. interpretatione. ff. de pœn.*) imò dolus est. *l. hac. & d. l. quod Nerva.* 32. puta non revera & sua essentia; (Dolus enim à

lata

lata culpa distinguitur; *l. quicquid. C. arb. tut. l. 22. §. sed enim. ff. ad SC. Treb. l. 2. C. de in lit. cur.*) sed effectu & juris interpretatione. *Connan. d. lib. 7. cap. 4. num.* 7. Levior seu levis culpa, est incuriositas vel negligentia, quam alii plerunque homines in rebus suis evitare solent. Id enim peccatur duntaxat levi culpa, quod non tam diligens fuit, sicut alius quispiam circumspectior fuisset. *l. si cum venderet. in fin. & l. seq. ff. de pignor. act. l. si putator. ff. ad leg. Aquil.* Levis dicitur, non quod aliquando non magnum damnum adferat, sed quod nulla plane conjectura animus mali conscius colligi potest; sed sola simplicitas. Quæ est, omnis animi segnities, vel rusticitas, vel inertia. *l. 3. §. fin. ff. de susp. tut.* Hinc culpæ cum simpliciter in lege fit mentio levis intelligitur: quæ à dolo distinguitur, *l. 3. §. 1. vers. nisi forte. ff. naut. caup. stab. l. si ut certo. §. nunc videndum. ff. commod. l. in venditione. §. pen. ff. de reb. aut. jud. poss. l. 26. §. fin. ff. de noxal. l. 21. §. culpam. ff. de Ædil. Edict.* Levissima culpa est, quam non nisi sagacissimus & diligentissimus præcavere potest. *l. 1 §. & ille. vers.* 15. *v* 20. *ff. de Obl. & Act. l. si merces. §. pen. ff. locati.* Ea sæpius intelligitur, quando vel diligentiæ verbum, in lege; *l. cum res.* 47 *§. culpa ff. de legat. 1. §. igitur. vers. quo casu. Inst. de oblig. quæ ex quasi contr.*

 vel

vel custodiæ verbum in legis dispositione apponitur. *l. si gratuitam. §. si cum mihi. ff. de præscr. verb.*

Lex CCXXVII.

Idem Lib. II. Manualium.

EX illa *a* parte Edicti, *Tum quem ei heredem esse oportet*, heredis heredibus bonorum possessio non defertur.

Explicatio.

Ex illa. a) Licet heredis appellatio non solum ad proximum, sed & ulteriores, ut heredis heredes referatur; *l. heredis.* 65. *&* *l. sciendum.* 70. *ff. hic*, tamen certis casibus, ultra proximum non extenditur. Nonnullos supra *ad d. l.* attulimus, hic cum ICto duos addimus; *unum in princ. legis*; *alterum in §. seq.* In principio refert, Edicti, quo unde legitimi ad bonorum possessionem vocantur, verba. quæ sunt *Tum quem ei heredem esse oportet*, adde, *si intestatus mortuus esset, bonorum possessorem faciam. l.* 1. *& l.* 4. *ff. unde legit.* Quibus legitimi tantum significantur heredes, id est, ab intestato. *l.* 2. §. 1. §. *fin. ff. eod.* sed tamen qui proximi sunt licet verbum proximus Edicto non sit insertum. §. 2. *&* 3. *Inst.*

3. *Inst. de legit. agnat. success.* Non mirum ergò heredis heredem ad bonorum possessionem à Prætore non admitti; cum non æquè proximo, aut nullo penitus gradu, eum qui intestatus mortuus est attingat.

IDEM. §. I.

ITem in substitutione *a* his verbis, *Quisquis mihi heres erit*, proximus heres tantum significatur. Imò non tantum proximus heres, sed etiam scriptus.

EXPLICATIO.

In substitutione. a) Refert hic ICtus alterum casum, & dicit In substitutione, *Quisquis mihi heres erit, Titio filio meo, si pupillus moriatur, heres esto.* proximum heredem intelligi. Ratio. Quia substitutionis pupillaris spes ad heredem, non transmittitur. *l. sed si plures. ff. de vulg. & pup. subst.* Cætera quæ hic pertinent vide supra. *l. sciendum,* 70.

LEX CCXXVIII.

Idem Lib. Singulari de Cognitionibus.

MUnicipes *a* intelligendi sunt, & qui in eodem municipio nati sunt.

Ex-

EXPLICATIO.

Municipes. a) Municipes (inquit Gellius *lib.* 16. *Noct. Attic. cap.* 13.) erant cives Romani, ex municipiis, (id est, civitatibus à populo Romano in societatem suorum munerum ac honorum receptis.) suo jure & legibus suis utentes, muneris tantum cum Populo Romano honorarii participes, à quo munere capessendo appellati videntur, nullis aliis necessitatibus, neque ulla Populi Romani lege astricti, cum nunquam Populi Rom. eorum fundus factus fuisset: postea abusive suæ cujusque civitatis cives municipes dicti sunt. *l.* 1. §. 1. *ff ad munic.* ab eo quod munera civilia capiant. *l.* 18. *ff. hic.* Municipes autem, Aut nativitas facit, *l.* 1. *in princ. ff. ad munic. l. hac.* hoc est, origo; *d. l.* 1. *in princ. & l. fin. ff. ad munic.* filius enim justus sequitur originem patris, *d. l.* 1. §. 2. spurius matris; *d. l.* 1. §. *fin. l.* 9. *ff, eod.* Aut manumissio; libertus enim originem patroni sequitur: *l.* 6. §. *fin. l.* 22. *cum ll. seq. ff. eod.* Aut adoptio; sequitur enim adoptatus originem adoptantis: *l.* 15. §. *fin. l.* 17. §. 9. *ff. eod.* Aut adlectio; ut cum municipium aliquem eligit; *l, cives. C. de incol.* & civitate donat.

Lex CCXXIX.

Idem Lib. Singulari de Tacitis Fideicommissis.

TRansacta *a* finitave intelligere debemus, non solum quibus controversia fuit, sed etiam quæ sine controversia sunt possessa.

Explicatio.

Transacta. a) Transactio, à transigendo, hoc est, finem imponendo, dicta, duplicem habet significationem: Vnam propriam, quum aliquo dato vel recepto, timore præsentis, vel futuri judicii, in re dubia conventum decisumque est. *l.* 1. *ff. de transact.* Alteram generalem; ut accipiatur pro quocunque actu, quo concordia inducitur, vel ab obligatione receditur, *l.* 1. *ff. de pact.* vel ad finem aliquid deducitur. Vndè transagere æstatem Plinius dixit. Hinc in Senatusconsulto Tertylliano, quo *Quæ transacta, finitave sunt, rata maneant*, cautum, transacta finitaque intelligimus, non solum de quibus controversia fuit; & bona fide ut transactio valeat, *l.* 19. *C. de transact.* transacta, sed etiam quæ sine controversia sunt possessa;

possessa; *l. hac.* vel consensu, vel longo silentio sopita. *l. 1. §. fin. ff. ad SC. Tertyll.* Hæc ne procedatur ulterius, si opponantur, cũ sint exceptiones litis finitæ, litis contestationem impediunt. *c. 1. de lit. cont. in 6.*

Lex CCXXX.

Idem Lib. Singulari ad Senatus-Consultum Orfitianum.

UT sunt *a* judicio terminata, transactione composita, longioris temporis silentio finita.

Explicatio.

Vt sunt. a) Narrat hic ICtus tres exceptiones peremptorias, quæ actionem sublatam esse ostendunt, undè (cum aliàs peremptoriæ exceptiones post litem contestatam sint opponendæ, & agentis intentione probatâ, probandæ. *l. 9. C. de except. c. venerabilis. eod.*) & ante litem contestatam, *Ias. num. 15. & 16. post. Castr. in l. nam postea. 9. ff. de jurejur. Bald. in l. 4. circa fin. C. de pact.* ad impediendum litis ingressum, *Ias. post Bart. in d. l. nam postea. num. 16. 17. Bart. in l, cum quærebatur. ff. jud. solv.* opponi & in continenti probari possunt. *Bart. in l, fin.*

vum.

num. 3. *ff. pro suo. Bald.* & Dd. *in l. Edicto. C. de Edict. D. Hadr. toll.*

LEX CCXXXI.

Idem Lib. Singulari ad Senatus-Consultum Tertyllianum.

QUod dicimus eum qui nasci speratur, *a* pro superstite esse: tunc verum est, cum de ipsius jure quæritur. aliis autem non prodest, nisi natus.

EXPLICATIO.

Qui nasci speratur. a) Eum qui in utero est, pro nato haberi: si quidem de ipsius commodo quæratur, supra *l. intelligendus.* 153. diximus. *ubi vide.* Hic addimus eum aliis non prodesse. Imò nec patri, ad jus trium liberorum consequendum: *l. 2. ff. de excus. tut.* nec matri. Quia personalia privilegia ad alios non porriguntur. *l. quia tale.* 13. *ff. solut. matr. l. ex pluribus.* 42. *ff. de admin. tutor.* Mulier tamen prægnans, cum spes in lucem prodituri hominis non sit extinguenda, neque torqueri, neque summo supplicio puniri potest. *l. prægnantibus. ff de pœnis. l. Imperator. ff. de statu hom.* Quintilianus *in Declam.*

Declam. 277. *Supplicia,* inquit, *prægnantium lex differri in diem partus jubet.*

LEX CCXXXII.

Cajus Lib. I. de Verborum Obligationibus.

HÆc enuntiatio, *a Quæ ſunt pluris aureorum triginta*; ſimul & quantitatis & æſtimationis ſignificativa eſt.

EXPLICATIO.

Hæc enuntiatio. a) Quoties itaque dicimus patrimonium Titii pluris eſt aureorum triginta; non ſolum quantitatem triginta aureorum, ſed & æſtimationem ſpecierum quæ ſunt in patrimonio Titii ſignificamus. *l. hac. l. tantum.* 88. *ff. hic.* Quid ſit aureus vide ſupra. *l. etiam aureos.* 159. *ff. hic.*

LEX CCXXXIII.

Idem Lib. I. ad Legem XII. Tabularum.

S*I calvitur* a *& moretur, & fruſtretur.* Indè & calumniatores appellati ſunt, quia per fraudem & fruſtrationem

tionem alios vexarent litibus. Inde & cavillatio dicta est.

EXPLICATIO.

Si calvitur. a) Est hæc lex, *ut ex sententia Ranconneti refert Govean. ad l. hanc.* ita emendanda: *Cajus ad leg. XII. Tabul. si calvitur. moratur, & frustratur*: ut posterioribus iis duobus verbis moratur & frustratur, interpretetur Cajus verbum illud XII. Tabul. *calvitur.* post quod punctum interponendum, quo ab interpretamento separetur. Certe *calvar* verbum antiquum est. Significat frustrari. Tractum à calvis mimis, sive (ut alia habent exemplaria) militibus, quod sint omnibus frustratui. Plautus *in Casina*; *Nam ubi domi sola sum, sopor manus calvitur.* Pacuvius *Sentio pater te vocis calvi similitudine*; *sed quid conspicio? num me jactans calvitur ætas.* Hæc Nonius *de propriet. sermon. cap.* 1.

Calumniatores. b) Calumniator, ergò est, qui per fraudem & frustrationem alios vexat, litibus præsertim; qui & calumniosus. *l.* 3. *ff. ad SC. Turpyll.* Calumniator etiam est, qui non debitum petit. *l. pen. ff ne quis eum qui in jus voc.* & qui temerè alicui controversiam movet. *l. cui necessitas.* 39. §. 1. *ff. de liber. caus.* & qui falsa crimina intendit. *l.* 1. §. *calumniari. ff. ad SC. Turpyll.*

IDEM

IDEM §. I.

POst Kalendas Januarias die tertio pro ſalute Principis vota *a* ſuſcipiuntur.

EXPLICATIO.

Vota. a) Votum eſt alicujus faciendi, vel non faciendi, verſus Deum deliberata & juſta promiſſio. Cicero votum dicit *ſponſionem qua Deo obligamur.* Solebant veteres quam plurima pro Principe nuncupare; ut anniverſaria, ob diem Imperii, cum videlicet ad imperium Princeps ſumtus, vel cum natus eſſet. *l.* 7. *in fin. C. de feriis, adde Plin.* 10. *Epiſt.* 9. 44. 45. 60. 61. Erant & alia pro ſalute Principis; *Plin.* 10. *epiſt.* 1. *Sueton. in Auguſt. c.* 87. pro abitu, reditu, *Sueton. in Tiber. cap.* 38. Erant & quinquennalia, decennalia, vicennalia, & tricennalia. *vid. Dion. Marcellin.* Concipiebantur à Sacerdotibus & Conſulibus, in Provincia à Præſidibus, *Plin.* 10. *epiſt.* ineuntè anno; *hic. l. un. C. de oblat. vot. lib.* 12. *Tacit. lib.* 16.

IDEM §. II.

TElum *a* vulgò quidem id appellatur, quod ab arcu mittitur: ſed

nunc

nunc omne ſignificatur, quod mittitur manu. Ita ſequitur, ut & lapis, & lignum, & ferrum, hoc nomine contineatur. Dictumque ab eo quod in longinquum mittitur, Græca voce figuratum ἀπὸ τȣ̃ τηλȣ̃, [id eſt, *ab eo, quod eſt longe.*] Et hanc ſignificationem invenire poſſumus & in Græco nomine: nam quod nos telum appellamus illi βέλος appellant, eoque nomine vulgò quidem id ſignificatur, quod ab arcu mittitur: ſed non minus omne ſignificatur, quod [cum] mittitur manu, ἀπὸ τȣ̃ βάλλειν: [*id eſt, à jaciendo.*] Admonet nos Xenophon: nam ita ſcribit. Καὶ τὰ βέλη ὁμόσε ἐφέρετο, λόγχαι, τοξεύματα, σφενδόναι, πλεῖστοι δὲ καὶ λίθοι. [*id eſt, Et tela, ſimul ferebantur, haſtæ, ſagittæ, fundæ, plurimi item lapides.*] Et id, quod ab arcu mittitur, apud Græcos quidem proprio nomine τόξευμα; [*id eſt, ſagitta*] vocatur: apud nos autem communi nomine telum appellatur.

E x-

EXPLICATIO.

Telum. a) Quia lege Cornelia de ſicariis tenetur non tantum qui hominem occidit, ſed & qui hominis necandi, aut furtum faciendi, aut poſſeſſionis invadendæ cauſâ, cum telo ambulavit, familiam armavit; *l.* 1. *in princ. l.* 3. §. *item in ff. l.* 7. *C. ad leg. Corn. de ſicar.* neceſſe ut ſciamus quid teli appellatione veniat. Quod hac lege, quæ ſatis clara, explicatur. Et dicit Telum appellari omne quod jaci poteſt: quo nomine lapis, lignum, plumbum, ferrum continetur. Dictum ab eo quod in longitudinem mittatur: nam apud Græcos τῆλε, ſive τηλȣ̃ longe ſignificat. Feſtus *lib.* 1. Tela propriè dici videntur ea quæ miſſilia ſunt: ex Græco videlicet tranſlato eo nomine, quia illi τηλόθεν miſſa dicunt, quæ nos eminus: ſicut arma, ea quæ ab humeris dependentia retinentur manibus. vide *l. armorum.* 41. ſupra.

LEX CCXXXIV.

Idem Lib. II. *ad Legem* XII. *Tabularum.*

QVos nos hoſtes appellamus, eos veteres perduelles *a* appellabant, per

per eam adjectionem indicantes, cum quibus bellum esset.

EXPLICATIO.

Perduelles. a) Duellum enim pro bello dicebant: & duellare, bellare, Cicero *in Orator.* 13. Quid verò licentius, quam quod hominum etiam nomina contrahebant, quo essent aptiora? nam ut duellum, bellum, & duis, bis, sic Duellium eum qui Pœnos classe devicit, Bellium nominaverunt, quum superiores semper appellati essent Duellii. Idem Cicero 1. *offic.* 56. Equidem illud etiam animadverto, quod qui proprio nomine perduellis esset, is hostis vocaretur, lenitate ibi tristitiam rei mitigante: Hostis enim apud majores nostros is dicebatur, quem nunc peregrinum dicimus. Peregrinus autem dicebatur hostis, ab hostiendo, id est, æquando, quod pari cum civibus jure censeretur. *Cicero, Festus, Varro.* Indè & perduelles hostes dicti, quod (ut ait Nonins) ex æqua caussa pugnam adeant. Hinc factum, ut qui hostili animo in Rempublicam, aut Imperatorem esset, perduellionis judicio teneretur. *l. ult. ff. ad leg. Iul. Majest.*

IDEM

IDEM §. I.

LOcuples *a* est, qui satis idoneè habet pro magnitudine rei: quam actor restituendam esse petit.

EXPLICATIO.

Locuples. a) Locuples apud antiquos dicebatur, qui multas habebat possessiones. A loco enim deducitur, quasi dicas locorum, (id est, agri, seu possessionum) plenum. *Cicer. in Caton. Major. Plin. lib.* 18. *cap.* 3. *Gellius lib.* 10. *cap.* 5. *Quintil. lib.* 5. *cap.* 10. Quippe in locorum possessionibus, (*ut inquit Nonius.*) Veterum divitiæ erant. In jure dicitur locuples qui satis & idoneè habet pro magnitudine rei quam actor, restituendam esse petit: *l. hac.* & qui solvendo est. *l. ult.* §. *ult. ff. si cert. pet. l.* 3. *ff. de manum. l.* 57. *ff. de manum. test.* In judicio sistendi causa fidejussor locuples accipiendus est, non tantum pro rei, quæ petitur, qualitate, & ex facultatibus; sed & ex conveniendi facilitate. *l.* 2. *l.* 5. §. 1. *ff. qui satisd. cog.* Quia parum interest an solvendo non sit fidejussor, an verò non possit facilè conveniri, sive ob dignitatem, sive quod habeat præscriptionem fori; sive quod sit litigiosus, aut rixosus. Fidejussorem autem actor non aliâ mente,

aut necessitate accipit, quam ut sibi & tutior res sit, & expeditior. *l. si fidejussor.* 7. *ff. qui satisd. cog.* §. *ult. Inst. de replicat.*

IDEM §. III.

VErbum *Vivere* *a* quidam putant ad cibum pertinere: sed Ofilius ad Atticum ait, his verbis & vestimenta & stramenta *b* contineri, sine his enim vivere neminem posse.

EXPLICATIO.

Verbum vivere. a) Verbo *vivere*, ut & *victus*, comprehenditur quicquid ad tuendam, conservandam, curandamque hominis vitam necessarium est. Itaque non solum cibus potusque victus dicitur, verum etiam vestimentum, stramentum, tegumentum, habitatio, ministerium famulorum ac servorum, & si quæ sunt ejus generis alia. *l.* 49. *& l. seq. l. in lege.* 203. *l. hujus.* §. *hoc. ff. hic. l. fin. ff. de alim. & cib. leg. l. si qui. ff. de transact. l. suo victu. ff. de oper. lib. l. solet.* §. *fin. ff. de offic. Proc. l. fin.* §. *Irenarchæ. ff. de mun. & hon. l. rescripto. C. eod.* Idem in *nutriendi* verbo obtinet. *Corneus. cons.* 45. *in* 4. Non in verbo *Cibandi*; sed hoc tantum cibum & potum continet. *Archid. c. in quibus. de consecr. dist.* 2.

Stramenta. b) Stramentorum nomine ſignificatur omne ſtramineum, quod ſolo, cauſſâ quieſcendi, inſternitur; ut ſtoreæ, phormiones, mattæ, paleæ. *vide l.* 12. §. 12. *ff. de inſt. & inſtrum. leg. Varron. de re ruſt. lib.* 3. *cap.* 50. *Plin. lib.* 15. *cap.* 15.

LEX CCXXXV.

Idem Lib. III. *ad Legem* XII. *Tabularum.*

FErri *a* propriè dicimus, quæ quis ſuo corpore bajulat; portari ea, quæ quis jumento ſecum ducit: agi ea, quæ animalia ſunt.

EXPLICATIO.

Ferri. a) Enarrat hic ICtus quid inter hæc verba *ferri, portari, agi,* interſit. Et *ferri* dicit ea quæ corpore bajulantur; ſic Quintilianus, *lib.* 6. *cap.* 35. *Ego te bajulare non poſſum. Portari,* ea quæ ſecum jumento ducuntur. *Agi* ea quæ animalia ſunt. Differentia tamen quam dat inter *ferri* & *portari* videtur nimis ſubtilis cum & portari dicantur quæ quis corpore ſuo bajulat. *Valla lib.* 6. *eleg. cap.* 51. Sic Plautus *Aulul.* 7. 53. *Vbi onus nequeam portare pariter, jaceam ego aſinus in luto.*

luto. Horat. 1.*epist.* 13. *Fasciculum librorum portare sub ala.* Nisi velimus dicere hos licentia uti poetica, & propriè apud Oratores aliosque Autores *portare* nos dici, quum jumentis nobiscum aliquid ducimus. Sic enim legimus apud Ciceronem Verrem amicam è provincia portasse, & Pompejum deportasse Triumphum.

IDEM §. 1.

FAbros tignarios *a* dicimus non eos duntaxat, qui tigna dolarent: sed omnes qui ædificarent.

EXPLICATIO.

Fabros tignarios. a) Faber tignarius in jure intelligitur omnis qui ædificat; quia in lege XII. Tabularum tigni appellatione omnis materia, undè domus confici potest, continetur. *l. tigni.* 62. *ff. hic.* §. *cum in suo. Inst.de rer. divis.* Alias Faber, (à faciendo dictus) idem significat quod adjectivum sibi adjunctum. Nam est omnis artifex qui labore corporis aliquod artificium facit: sive qui è quavis materia facit aliquid; excepto gypso, argilla, ære, & similibus. Qui plastici dicuntur.

LEX. CCXXXVI.

Idem Lib. IV. *ad Legem* XII. *Tabularum.*

QUi *venenum* a dicit, adjicere debet, utrum malum, an bonum. nam & medicamenta venena sunt; quia eo nomine omne continetur, quod adhibitum naturam ejus, cui adhibitum esset, mutat: cum id quod nos *venenum* appellamus, Græci φάρμακον dicunt. apud illos quoque tam medicamenta, quam quæ nocent, hoc nomine continentur. undè adjectione alterius nominis distinctio fit. admonet nos summus apud eos poëtarum Homerus. nam sic ait.

φάρμακα πολλὰ, μὲν ἐσθλὰ μεμιγμένα, πολλὰ δὲ λυγρά.

id est.

Venena multa quidem bona mixta, multa autem mala.

EXPLICATIO.

Qui venenum. a) Venenum medium nomen est; quemadmodum φάρμακον apud Græcos; & tam ad id quod ad sanandum, quam quòd ad occidendum paratum est, pertinet; ideòque qui venenum dicit, adjicere debet, utrum bonum, an malum. Nam & medicamenta ferè omnia, secundum Medicos, habent aliquid veneni; ut morbi plerunque, etiam fatente Hippocrate, aliquid divini. Nonius *Medicinam*, ait; *& venenum dicimus*: tractum à Græcis, qui venenum φάρμακον appellant. Quod antiquorum exemplis comprobat. Inde veneni ejus quod nocet, mali adjectione distinctio fit. *l.* 9. *ff. ad leg. Aquil. l.* 7. *ff. famil. ercisc. l.* 35. §. *veneni mali. ff. de contr. emt.* Malum tamen venenum est duplicis generis. Aliud quod nullo modo usui nobis esse potest, nequidem per adjectionem alterius materiæ, quod non est in commercio, & eo utentes puniendi sunt. Aliud, licet per se sit malum, mixtum tamen cum aliis materiis salubre efficitur. Quod quia ad artem medicam pertinet, vendi potest. *d. l. quod sæpe.* 35. §. *veneni.* 2. *ff. de contr. empt.*

IDEM. §. I.

GLandis *a* appellatione omnis fructus continetur, ut Javolenus ait, exemplo Græci sermonis, apud quos omnes arborum species ἀκρόδρυα (*id est, extremitates arborum*) appellantur.

EXPLICATIO.

Glandis. a) Glandis nomen non tantum ex quercu, ilice, fago, intelligimus, sed ex omnibus arboribus fructum. *l. un. ff. de gland. leg. l. silva cadua. §. fin. ff. hic.* exemplo Græci sermonis, apud quos omnes arborum fructus, ἀκρόδρυα appellantur, nempe à nomine δρῦς, quod quercum significat. Hinc Prætor Edixit; *Ne vis fiat vicino, quominus glandem, quæ ex ejus agro in tuum cecidit, tertio quoque die legere & auferre liceat. d. l. un. ff. de gland. leg.* Lege XII. Tabul. (ad quam ICtus Cajus scripsit.) cautum fuisse, ut colligere glandem in alienum fundum procidentem liceret; docet Plinius. *lib. nat. hist. 16. cap. 5.*

Lex CCXXXVII:

Idem Lib. V. ad Legem XII. Tabularum.

DUobus negativis *a* verbis quasi permittit lex magis, quam prohibuit. idquè etiam Servius animadvertit.

Explicatio.

Duobus negativis. a) Negationis duæ affirmant plerunque; *ut in l.* 1. *C. de serv. fugit.* interdum pro una accipiuntur; *ut in l. ejus est.* 3. *ff. de div. reg. jur.* Hoc fit cum sequens negatio jungitur cum particula quidem: *ut l.* 1. §. *si quis ita. ff. de verb. oblig.* vel cum ea tacitè intelligitur: *l. fluminum. ff. de dam. inf.* Vel cum duobus verbis aut positis, aut intellectis, adduntur duæ negativæ. *Vide hac de re Vallam. lib* 3. *elegant. cap.* 27. *aliosque Grammaticos.* Hermogenes *Rhetoric. ult. Negatione,* inquit, *quandoque eodem sensu utimur; quasi affirmativè locuti essemus, quandoque minus significamus, aliquando etiam amplius eodem sensu.*

Lex CCXXXVIII.

Idem Lib. VI. ad Legem XII. Tabularum.

PLebs *a* est, cæteri cives sine Senatoribus.

Explicatio.

Plebs. a) Plebs à Populo, ait Iustinianus §. *Lex.* 4. *verf. plebs. Inst. de jur. nat. gent. & civ* differt, quo species à genere, nam appellatione populi, universi cives significantur, connumeratis etiam patritiis & Senatoribus. Plebis autem appellatione, sine patritiis & Senatoribus cæteri cives sic significantur. *vid.* & *Gell. lib.* 10. *Noct. Attic. cap.* 20.

Idem §. 1.

DEtestatum est testatione denuntiatum. *a*

Explicatio.

Denuntiatum. a) Hoc est, sententiæ suæ aliquem per denuntiationem, admonuisse. *vide l. subsignatum.* 39. §. 2. & *l. detestatio.* 40. *ff. hic.*

IDEM §. II.

PIgnus *a* appellatum à pugno: quia res, quæ pignori dantur, manu traduntur. undè etiam videri poteſt verum eſſe, quod quidam putant, pignus propriè rei mobilis conſtitui.

EXPLICATIO.

Pignus. a) Pignoris ſignificatio duplex eſt, una Propria, altera Impropria. *Ant. Fab. in ration. ad l. 1. ff. de pign. act.* Propria (de qua hic agitur) illa eſt, quæ traditionem exigit, *l. ſi rem. 9. §. proprie. 2. ff. de pignor. act.* & ad res mobiles tantum pertinet, quæ pugno teneri poſſunt. Pignus enim, ut hic dicitur, dictum eſt à pugno, quia res quæ pignori dantur, manu traduntur. Impropria (de qua hic non agitur) rurſus eſt duplex. Una quæ traditionem quidem perinde requirit, ſed ad quaſcunque res etiam immobiles refertur: nam & res immobiles æque ac mobiles tradi poſſunt, licet non pugno. Sic paſſim ICti tractant de prædio, fundo, pignori dato. *l. 1. §. cum prædium. l. ſi fundus. 16. & paſſim. ff. de pignor.* Altera eſt, quæ nec traditionem exigit, ſed nudo conſenſu & ſimplici; pacto etiam nudo, contenta eſt,

quam magis propriè hypothecam appellamus. §. *item Serviana. Inst. de action.* Et hoc est quod *l. res hypothecæ. 5. ff. eod.* dicitur, inter pignus & hypothecam nominis tantum sonum differre; scilicet quantum ad effectum actionis hypothecariæ. *d. §. item Serviana.*

Idem §. III.

Noxiæ *a* appellatione omne delictum continetur.

Explicatio.

Noxiæ. a.) Noxa & noxia differunt : Noxa enim tum corpus quod nocuit, tum pœnam delicti ac ipsum delictum significat. §. 1. *Inst. de noxal. act. l.* 1. 4. *l. fin. ff. eod. l.* 1. *ff. si quadr. paup. fec. l.* 49. *ff. de legat.* 1. Noxia & pœnam & ipsum delictum, non solum privatum, ex quo noxalis est actio, verum etiam publicum, quod crimen vocamus & noxam, hoc est, pœnam meretur. *l.* 17. §. *quod ajunt. ff. de Ædil. Edict. d. l. fin.* §. 1. *d. l.* 49. §. 1. Promiscuè tamen accipiuntur. *l. hac. l. stipulatio.* 200. *l. aliud est fraus.* 131. *l. aliud est.* 174. *ff. hic.* §. 1. *ubi Cujac. Inst. de noxal. act. l.* 1. §. 1. *ff. si quadr. paup. fec. dic.*

Lex CCXXXIX.

Pomponius Lib. Singulari Enchiridii.

PVpillus *a* eſt, qui cum impubes eſt, deſiit in patris poteſtate eſſe aut morte, *b* aut emancipatione. *c*

Explicatio.

Pupillus. a) Pupillus & ætatem impuberis & conditionem ſignificat. Ætatem; cum dicimus pupillum eum qui adhuc impubes in patris poteſtate eſt. nam à pupus deminutum nomen eſt. Sic Cajus *in l.* 141. § 1. *ff. de verb. oblig.* Pupillus licet ex quo fari cœperit, rectè ſtipulari poteſt: tamen ſi in parentis poteſtate eſt, nè autore quidem patre obligatur. Cicero *de invent.* 2. *Quidam pupillum heredem fecit: pupillus autem ante mortuus eſt, quam in ſuam tutelam veniret.* Conditionem pupillus ſignificat, cum eum pupillum dicimus, qui ante pubertatem deſiit eſſe in patris poteſtate, aut morte, aut emancipatione, *d. l. hac.* & cæpit eſſe in poteſtate tutoris.

Morte b) Puta vel naturali, qui eſt diſceſſus animæ à corpore, *Cicero* 1. *Tuſcul.* vel

civili; quæ salvâ vitâ civitatem & libertatem adimit. Ea fit maximâ & mediâ capitis diminutione. *l.* 64. §.*ult. ff. pro socio.* §. 1. *Inst. quib. mod. patr. pot. solv.*

Emancipatione. c) Est enim emancipatio actus hominis, quo filiusfam. vel filiafam. sui juris efficitur. Habebat olim (non hodie. §. *præterea.* 6. *Inst. eod.*) similitudinem venditionis; hoc modo. Naturalis pater filium suum alii fiduciario patri mancipabat, hoc est, in manum tradebat: à quo vice mutua duos nummos, quasi in similitudinem precii; accipiebat, & iterum eos fiduciario patri tradebat. Quod secundo & tertio fiebat coram septem testibus. Et tali superstitioso circuitu ac formula filius patriam potestatem exibat. *Gajus lib.* 1. *Inst.*

IDEM §. I.

SErvorum *a* appellatio ex eo fluxit, quod Imperatores *b* [nostri] captivos vendere, ac per hoc servare, nec occidere solent.

EXPLICATIO.

Servorum. a) Servi dicuntur, quibus libertas arbitrio suo vivendi adempta est; itaque liberis opponuntur; & ex eo appellati

sunt,

sunt, quod Imperatores captivos, cum occidi possent vendere, ac per hoc servare, solent. §. 1.*Inst.de jur.pers. l.* 4. §. 1.*ff. de statu hom.* ut hic vult Pomponius, & Imperator Iustinianus *in* §. 3. *Inst. de jure. person.* eum secutus. Non rectè inquit *Fab. in Iurisp. Papin. eod. princ.* 1. Quia non servitus à servis (quod secundum ICti & Imperat. sententiam dicendum esset) sed servi à servitute, ut liberi à libertate, §. 1. *Inst. eod.* appellantur. Concreta enim ab abstractis, non abstracta à contretis dicuntur. Rectius Scaliger. *conjectan. in lib.* 5. servitutem à serviendo dictam vult. Servire autem & inservire idem est quod prodesse.

Imperatores. b) Intellige non Principes Romanos, sed belli Duces; quos olim milites, ita,partâ de hostibus victoriâ, (sive Consules, sive Prætores essent) appellare solebant; quod postea Senatus decreto confirmabat.

IDEM §. II.

INcola *a* est, qui in aliquam regionem, domicilium suum contulit, quam Græci πάροικον, *id est, juxta habitantem*, appellant. Nec tantum hi, qui in oppido morantur, incolæ sunt: sed etiam qui alicujus oppidi

oppidi finibus ita agrum habent, ut in eum se quasi in aliquam sedem recipiant.

EXPLICATIO.

Incola. a) Incola est, qui in aliquam regionem domicilium contulit; qui in alienam civitatem venit, diu habitaturus: nec tamen jus civitatis habet, nec civiles capit honores tributis pendendis obnoxius. *l.* 4. 5. *C. de incol. lib.* 10. Nec tantum qui in oppido moratur, incola est, sed etiam qui in alicujus oppidi finibus ita agrum habet, ut in eum se, quasi in aliquam sedem recipiat. § *hoc.* Non si in agro permaneat. *l.* 3. *C. eod. l. scire oportet.* 35. *ff. ad municip.* Incolam non domus aut possessio facit, sed domicilium. *l.* 7. *& passim. C. de incol. lib.* 10. Nullus autem nequidem Scholaris, & studiorum gratiâ aliquo in loco morans, constituere domicilium dicitur, ut incola sit, nisi decem annis transactis steterit. *l.* 2. *C. de incol. lib.* 10. Quare incola est, non simpliciter alienigena habitator, sed is, qui domicilium, sedemque rerum suarum, animo permanendi fecerit. *d. l.* 7.

IDEM §. III.

MUnus publicum *a* est officium

privati

privati hominis, ex quo commodum ad singulos, universosque cives, remque eorum Imperio magistratus extraordinarium pervenit.

EXPLICATIO.

Munus publicum. a) Munus publicum est, vel ordinarium, vel extraordinarium; Ordinarium est, quod lege, vel more civitatis, secundum ætates & dignitates inter se municipes, ordine, hoc est, per vices gerunt. *l.* 1. *C. de muner. patrim.* Cujus generis est munus hospitis in domum recipiendi. *l.* 3. §. 11. *ff. de muner. & hon.* Idque testatur Cicero. *in Verrin.* 3. ubi ait. *Quod ubi Philodamo nunciatum est, tametsi non erat ignarus, quantum sibi ac liberis suis jam tum mali constitueretur, tamen ad justum venit, ostendit munus suum, id non esse se cum suæ partes,* (id est vices, ut interpretatur Ascon. Pedeanus) *essent hospitum, recipiendorum, tum ipsos tantum Prætores & Consules, non legatorum asseclas recipere.* Extraordinarium (quod hic definitur) est, officium privati hominis, ex quo non ordine, hoc est, per vices, sed extra ordinem: commodum ad singulos universosque cives remque eorum Magistratus imperio pervenit. *l. h.* §. *hoc.* Hujus generis sunt viæ publicæ, munitiones. *vide l. munus.* 18. *ff. hic.*

IDEM.

IDEM §. IV.

ADvena *a* est, quem Græci ἄποικον (*id est, domo profugum, colonum advenientem.*) appellant.

EXPLICATIO.

Advena. a) Inter Advenam & Incolam hoc interest, quod incola fixit domicilium; non Advena. Is enim aliunde veniens, alicubi tantum temporaneam moram agit; ut advena mercator. *l.* 1. §. 19. *l. heres absens. ff. de judic. l. omnes peregrini. C. commun. de success.* Græci eum ἄποικον appellant quasi sine lare & domicilio. Servio omnes terræ habitatores, aut indigenæ sunt, aut advenæ, aut convenæ. Indigenæ, sunt inde geniti: Advenæ, de uno loco venientes: Convenæ de diversis. Appellatione populi, urbis incolæ, non advenæ, continentur. *Felin. c. Rodulphus. de rescript.*

IDEM. §. V.

DEcuriones *a* quidam dictos ajunt ex eo, quod initio, cum coloniæ deducerentur, decima pars eorum, qui deducerentur, consilii publici gratia conscribi solita sit.

Ex-

EXPLICATIO.

Decuriones. a) Decurionum alii erant Urbani, alii Municipales. Urbani præerant turmæ quæ constabat ex duobus & triginta equitibus. *Vall. lib. elegant. cap.* 32. Municipales erant qui Romæ Senatores. *Vall. d. loc.* Nam qui in Senatu & consiliis Reipublicæ municipalis interesse poterant, Decuriones, erant. *vid. l.* 32. *C. de decur. lib.* 10. *&* *ff. eod. per. tot.* Eaque de causa & sportulas accipiebant. *l.* 6. §. 1. *ff. eod.* Undè dicti sint Decuriones hic declarat ICtus. Aliter Festus. Qui ait Decuriones appellatos quod denis equitibus præessent.

IDEM §. VI.

VRbs *a* ab urbo appellata est; Vrbare est aratro definire. Et Varus ait, urbum appellari curvaturam aratri, quod in urbe condenda adhiberi solet.

EXPLICATIO.

Vrbs. a) Urbs est oppidum muro cinctum. Dicta ab urbo aratri curvatura: quod antiqui junctis bobus, tauro & vacca, Hetrusco ritu, in condendis urbibus interiore aratro circum-

circumagebant sulcum, intra quem urbem ædificarent. Hoc faciebant religionis causa die auspicato, ut urbs fossa muroque munita esset; & locum undè terram fodissent fossam vocabant.

IDEM §. VII.

OPpidum *a* ab ope dicitur, quod ejus rei causa mœnia sint constituta.

EXPLICATIO.

Oppidum. a) Oppidum propriè est omnis urbs præter Romam, quæ peculiari nomine urbs vocari cæpta, fecit ut cæteræ urbes vocarentur oppida, quia ipsa amplius oppidum non est. *ut ait Valla. lib.* 4. *elegant. cap.* 20. Vndè oppidum dicatur Veteres dissenserunt. Refert enim Isidorus *lib.* 15. *orig. cap.* 1. quosdam tradidisse, ab oppositione murorum nomen habere: alios ab opibus recondendis: alios ab ope, quod contra hostem opem dent. Quod hic ICtus & Varro *de ling. lat.* sequitur. Sed undè urbs, & oppidum dicatur, parum attinet de etymologia disputare, inquit Valla. *d. loc.* quæ plerùnque fallax est, & inprimis (nisi fideli fundamento nitatur.) frivola.

IDEM §. VIII.

TErritorium *a* est universitas agrorum intra fines cujusque civitatis. quod ab eo dictum quidam ajunt, quod magistratus ejus loci intra *b* eos fines terrendi; id est, summovendi, jus habet.

EXPLICATIO.

Territorium. a) Territorii variæ constituuntur etymologiæ. Varro. *lib. 4. de ling. lat.* Territorium est locus communis, qui prope oppidum relinquitur, sic dictum quod maxime teratur. Siculus Flaccus *lib. de cond. agror.* Bellis gestis victores populi terras omnes, ex quibus victos ejecerunt, publicè atque universaliter territorium dixere, intra quos fines jus ducendi esset: rectius juris dicendi jus esset. Isidorus. 14. *orig.* 15. Territorium vocatum ait, quasi tauritorium, id est, tritum bobus & aratro, ab eo quod antiqui sulco ducto & possessionum & territoriorum limites designabant. Cujacius *ad l. duumvirum. C. de decurion. lib.* 10. territorium à terra mavult deducere, quam à terrendo. Nam & pro fundo sæpe accipitur. *l.* 3. *C. de natur. lib. l. nullo. C. de Episc. & Cler.*

Intra.

Intra. b) Non extra. Adeo ut extra territorium jus dicenti, impunè non pareatur. *l. ult. ff. de jurisdict.* Cum enim jurisdictiones non melius possint distingui quam territoriis, quisque magistratus in suo territorio jurisdictionem exercere debet, non extra, nè alioqui turbentur, & misceantur jurisdictiones, quas plures & distinctas esse necesse est. *l. eum unus.* 12. §. 1. *ff. de reb. auct. jud. poss.* Sed quia jurisdictiones sive eundem, sive diversos Principes habentes, sibi inuicem mutuis auxiliis favent, ut earum conservetur auctoritas, *l. à Divo.* 15. *ff. de re jud. l. episcopale.* 8. *C. de Episc. aud. Nov.* 131. *cap.* 5. *l. magis puto.* §. *illud quari. ff. de reb. eor qui sub tut. vel cur. sunt non alien.* literæ requisitoriales inventæ: per quas jubet quis subditis suæ jurisdictioni, ut pareant, qui aliter parere non cogerentur.

IDEM §. IX.

VErbum *suum a* ambiguum est, utrum de toto, an de parte significet, & ideò qui jurat suum non esse, adjicere debet, *b* neque sibi communem esse.

Ex-

EXPLICATIO.

Verbum suum. a) Suum verbo dominium significatur, & suorum appellatione tantum continentur ea quæ vindicari possunt, non quæ in nominibus sunt, *l. 27. §. argento. & l. 34. ff. de aur. & arg. leg. vid. l. meorum. 91. ff. hic.* Ambiguum verò est, cum quis suum dicit, utrum de toto an de parte significet. *hic.* quoniam & id nostrum est, quod nobis cum alio commune est, cum nulla pars demonstrari possit, quæ nostra non sit. *l. Pomponius. 8. ff. de rei vind. l. 5. §. Labeo. ff. de legat. 1. l. 2. ff. de cond. instit. l. 1. C. qui testam. fac. l. illud dubitationis. ff. de ritu nupt. l. servi electione. §. 1. ff. de legat. 1.* Cum ergò quis servos dicit, hi designari videntur, quos paterfamilias suorum numero habuit, & qui pleno jure ejus fuerunt. Nec in his fructuarii servi; aut venales habiti continebuntur; omninò cum alio communes, ut & bona fide possessi, quorum ususfructus alienus est. *l. 71. l. 73. cum l. seq. ff. de legat. 3.*

Adjicere debet. b) Ergò pro qua quisque parte suum esse dicat, ambiguitatis tollendæ causâ adjici debet, cum vel nos vel judicem certum esse oportet, an de toto vel parte agatur. *text. hic. & l. licet. ff. de petit. hered. l. 3. §. fin. l. si in rem. 6. ff. de rei vind.*

LEX

Lex CCXL.

Paulus ex libris Sex; Libro Primo Imperialium Sententiarum in Cognitionibus Prolatarum.

CVm quærebatur, *a* an verbum. *Soluto matrimonio dotem reddi*, non tantum divortium, ſed & mortem contineret, hoc eſt, an de hoc quoque caſu contrahentes ſentiant: & multi putabant hoc ſenſiſſe, & quibuſdam aliis contra videbatur: ſecundum hoc motus Imperator pronuntiavit, id actum eo pacto, ut nullo caſu remaneret dos apud maritum.

Explicatio.

Cum quærebatur. a) Soluto matrimonio dotem reddi qui ſtipulatur, id ſtipulari videtur, ut nullo caſu dos apud maritum maneat, *l. hac. l. ſi quis ſic.* 56. *ff. ſoluto matrim.* Solvitur matrimonium, vel morte, ſive naturali, *l.* 1. *ff. de divort. & repud.* ſive civili, ut captivitate, *Novel.* 17. *c.* 1. aut alia contingente ſervitute, *d. l.* 1. aquæ & ignis interdictione, & quæ in ejus locum ſucceſſit,

l. 2.

l. 2. §. 1. *ff. de pœn.* deportatione; *d. l. si quis sic.* puta olim, non hodie: *l.* 1. *C. eod. Nov.* 22. *cap.* 13. vel inter vivos, divortiis. *l.* 14. §. 2. *ff. qui & à quib. l.* 101. §. 1. *l.* 191. *ff. hic.*

Lex CCXLI.

Quintus Mucius Scævola Libro Singulari

IN rutis cæsis *a* ea sunt, quæ terra non tenentur, quæque opere structili, tectoriove non continentur.

Explicatio.

In rutis cæsis. a) Ruta cæsa sine copula à veteribus pronuntiabantur. *l.* 5. §. *idem Iulianus. ff. ad exhib. l.* 8. §. *fin. ff. de act. emt.* Solebant in venditionibus excipi: *Cicero in Topicis.* hodie non est necesse; cum emptor de his nobis ad exhibendum teneatur, nisi specialiter vendita sint. *l. Celsus.* §. *idem Iulianus. ff. ad exhibend. l. fundi.* 17. §. *si ruta. ff. de act. empt.* Dicuntur ea quæ venditor possessionis, sui usus gratiâ concidit, ruendaque extraxit. Et ruta quidem quę eruta sunt, ut arena, creta, & similia; cæsa, ea quæ cæsa, ut arbores cæsas, & carbones & similia, esse vult Vlpian.

in

in l. fundi. 17. §. *si ruta.* 6. *ff. eod.* Granaria item quæ ex tabulis fieri solent, si eorum stipites supra terram sunt, ut & tegulas, quæ nondum ædificiis imposita sunt rutis & cæsis cedere, dicit Iavolenus, *in l. granaria.* 18. *ff. eod.* Quintus Mucius Ruta cæsa definit, quæ neque ædium, neque fundi sunt; & in rutis cæsis ea demum statuebat, quæ terra non tenerentur, quæque opere structili, tectoriove non continerentur. *l. hac. & l. in vendendo.* 66. §. *Quintus.* 2. *ff. de contr. empt.* Opus structile, dicitur, quod ex lapide quadrato, aut laterculis, calceque constructum est; cujusmodi sunt columnæ, sepes. Tectorium est incrustatio splendorem transmittens, quæ ex gypso & calce, vel ex marmore tuso composita parietibus inducebatur, ut Vitruvius *lib.* 2. *cap.* 4. *&* *lib.* 7. *cap.* 2. & Plinius docent.

LEX CCXLII.

Iavolenus Lib. II. ex Posteriori-bus Labeonis.

MAlum *à* navis esse partem, artemonem autem non esse, Labeo ait: quia pleræque naves sine malo inutiles essent, ideòque pars navis habe-

habetur. artemo autem magis adjectamento, quam pars navis est.

Explicatio.

Malum. a) Malus est arbor navis. Differt ab artemone, quod malus verè & propriè sit pars navis; *l. scapha.* 44. *ff. de evittion.* artemon verò non sit. Ratio est: quia pleræque naves omnes sinè malo esse nequeunt: sine artemone esse possunt. *l. hac.* Est enim hic artemon, ut hic vult Alciatus, velum majori additum ab ἀρτᾶν assuendo: Baysius majus velum interpretatur. Vitruv. *lib.* 10. instrumentum cum orbiculis, ad sublevanda & demittenda onera, quo in navibus funes ductarii trahuntur, & armamenta explicantur, vulgò trochleam vocant. Hinc apparet venditâ vel legatâ navi quid sit præstandum.

Idem §. 1.

Inter projectum *a* & immissum, hoc interesse ait Labeo: quod projectum esset id, quod ita proveheretur, ut nusquam requiesceret, qualia mæniana, & suggrunda essent: immissum autem, quod ita fieret, ut aliquo loco requiesceret, veluti tigna, trabes, quæ immitterentur.

EXPLICATIO.

Inter projectum. a) Differunt *projicere* & *immittere*. *Projicere* est, cùm tigna extra columnas seu parietes extenduntur, ut nusquam requiescant, ut suggrunda, mæniana, vel podia faciamus: quo genere structuræ ædificia in superioribus partibus ampliora reddi solent. Hujus rei inventor Mænius traditur, *Isidor. lib.* 15. *Etymolog. c.* 3. *Festus Pompejus*, à quo mœniana omnes ædificiorum projecturæ generaliter dicuntur. *l. servitutes.* §. 1. *ff. de serv. urb. præd.* *Immittere* est ita provehere ut in aliquo loco requiescat. Hinc projiciendi & immittendi servitutes. *l.* 1. *&* 2. *ff. eod. l. pen. ff. si mens. fals. mod. dix. l.* 8. §. 1. *ff. si serv. vind.* Quod sine jure servitutis in parietem meum immissum, de facto dejicere possum; non quod supra ædes meas projectum; sed debeo negatoria agere, & intendere jus non esse vicino ita projectum habere. *l. quemadmodum.* 29. §. 1. *ff. de leg. Aquil. l. si quando.* 17. *ff. si serv. vind. l. ult. ff. de arbor. cæd.*

IDEM §. II.

PLumbum, *a* quod tegulis poneretur, ædificii esse ait Labeo: sed id, quod hypæthri tegendi causa poneretur, contra esse.

EXPLICATIO.

Plumbum. a) Plumbum tegularium quo ædes teguntur, & quod in tegulis ponebatur cum ædificii ſit, vendito eo, etiam debetur; *l. fundi.* 17. §. 8. *l.* 38. §. *fin. ff. de act. empt.* non quod hypæthri tegendi cauſa poneretur, cum non ſit pars ædificii. *l. hac.* Eſt autem hypæthrum locus ſub dio & cœlo patenti expoſitus ſine tecto; ut vel ipſum nomen arguit. *Vitriv. lib.* 1. *cap.* 2. *&* *lib.* 5. *cap.* 9. Eum Romani æſtate ſolebant velis tegere & exornare, ut calor ambulantes in eo non premeret: hyeme plumbo, vel ſimili tegumenti genere, nè frigore, vel gelu pavimentum obduceretur. *l. quæſitum.* §. *de velis. ff. de inſtr. & inſtrum. leg.*

IDEM §. III.

VIduam *a* non ſolum eam, quæ aliquando nupta fuiſſet, ſed eam quoque mulierem, quæ virum non habuiſſet, appellari ait Labeo: quia vidua ſic dicta eſt, quaſi vecors, veſanus, qui ſine corde, aut ſanitate eſſet. ſimiliter viduam dictam eſſe, ſine duitate.

EXPLICATIO.

Viduam. a) Vidua, inquit Labeo, dicta eſt, quaſi ſine duitate: quia, cum matrimonium

 ſit

ſit duorum, *l. 1. ff. de ritu nupt.* §. 2. *Inſt. de patr. pot.* quæ ſine ea duitate eſt, vidua habetur. Vidua ergo dicitur quæ virgo, *Seneca in Agamemn. An te morantur virgines viduæ domi.* quæ aliquando nupta fuit, ſed à viro morte vel divortio diviſa ſit, §. *item lex Iulia. ff. de publ. jud.* quæ uſu viri propter abſentiam caret. *Seneca in Agamemn. Decem per annos vidua reſpiciam virum.*

IDEM §. IV.

STraturam *a* loci alicujus ex tabulis factis, quæ æſtate tollerentur, & hyeme ponerentur, ædium eſſe, ait Labeo: quoniam perpetui uſus paratæ eſſent, neque ad rem pertinere, quod interim tollerentur.

EXPLICATIO.

Straturam. a) Quæ perpetui uſus cauſſa in ædificiis ſunt, ædificii eſſe Labeo ſcribit, *l. fundi.* 17. §. *Labeo.* 7. *ff. de act. emt.* Ex perpetua enim deſtinatione rei qualitatem ſumimus ac finimus. *Gothofr. ad d.* §. *Labeo.* Stratura ergò, cum ejus perpetuus ſit uſus, ædium eſt; undè ædibus venditis etiam debetur. Eſt autem ſtratura ſpecies ſtructuræ ex tabulis facta, ac potiſſimum illa quâ pavimentum lapidibus ſtratum, hyeme tegitur, ut

com-

commodior ſit uſus, & ne lapides nimium pedes refrigerent.

Lex CCXLIII.

Scævola Lib. XVIII. Digeſtorum.

SCævola reſpondit: Semper acceptum *a* eſt, ut libertorum appellatione etiam hi contineri intelligantur, qui eodem teſtamento vel poſteriore loco *b* manumitterentur: niſi ſi manifeſtè is, à quo peterentur, contra defuncti voluntatem doceret peti.

Explicatio.

Semper acceptum. a) Alimenta ergò libertis relicta, debentur & iis qui eodem teſtamento, licet poſteriore loco, manumittuntur. Imò ſi alimenta libertis relicta, etſi legati fuerint ſervi, & rogati legatarii manumittere, ad fideicommiſſum admittuntur. *l. 2. ff. de alim. legat.*

Vel poſteriore loco. b) Quia in iis quæ uno contextu fiunt, non eſt dari prius & poſterius. §. *ante.* 34. *Inſt. de legat. l. 2.* § *prius. ff. de vulg. & pup. ſubſt. l. nec enim.* 6. *ff. de ſolution.* ſed voluntas ſcribentis attendenda; quæ pleniſſimè, in teſtamento, eſt interpretanda. *l. in teſtamentis.* 12 *ff. de div. reg. jur.*

Lex CCLXIV.

Labeo Lib. IV. Pithanon à Paulo Epitomatorum,

SI qua pœna *a* eſt, mulcta eſt, ſi qua mulcta eſt, pœna eſt. Paulus. Vtrumque eorum falſum eſt. Namque harum rerum diſſimilitudo ex hoc quoque apparet: quod de pœna provocatio non eſt: ſimulatque enim victus quis eſt ejus maleficii, cujus pœna eſt ſtatutâ, ſtatim ea debetur: At mulctæ provocatio eſt, nec ante debetur, quam aut non eſt provocatum, aut provocator victus eſt, nec aliter, quam ſi is dixit, cui dicere licet. Ex hoc quoque earum rerum diſſimilitudo apparere poterit, quia pœnæ certæ ſingulorum peccatorum ſunt: mulctæ contra. quia ejus judicis poteſtas eſt, quantam dicat: niſi cum lege eſt conſtitutum, quantam dicat.

Explicatio.

Si qua pœna. a) Quod Labeo dicit pœnam

nam & mulctam idem esse, inspectâ vocabuli origine verum est; nam mulcta Oscè pœnam significat. *Fest. lib.* 11. Falsum autem est, si usitatum ICtis loquendi morem inspiciamus. Multum enim pœna & mulcta differunt. In quibus vide supra *in l. aliud fraus.* 131. §. 1. Hic ex ICto addimus. A pœna provocari non posse, Quia ea, utpote à lege statuta, convicto reo statim debetur, & de ea, nisi legem iniquitatis reus arguere velit, quod non est admittendum, appellari nequit. Potest si ideò provocet, quod se dicat innoxium, vel ex lege ejusmodi pœna affici non posse; *Bald. in l.* 1. *col.* 5. *C. ne ex delict. defunct.* A mulcta autem, cum ea Ius dicentis arbitrio infligatur, provocari potest; non enim ante debetur, quam sententia, quà indicta, in vim rei judicatæ transierit.

LEX CCXLV.

Pomponius Lib. X. Epistolarum.

STatuæ *a* affixæ basibus structilibus, aut tabulæ religatæ catenis, aut erga parietem affixæ: aut si similiter cohærent lychni; non sunt ædium: ornatus enim ædium causâ parantur, non quo ædes perficiantur.

EXPLICATIO.

Statuæ. a) Quæ in ædibus ornamenti causâ parata ſunt, non ſunt ædium, undè ædibus venditis, vel legatis non debentur, ſiquidem commodè ab ædibus ſeparari poſſunt. *l. quæſitum.* 12. §. 16. *cum ſeqq. ff. de inſtr. vel inſtrum. leg.* Non ergò debentur ſtatuæ; licet baſibus ſtructilibus, quæ ædium ſunt pars, *l. in rutis.* 241. *ff. hic.* ſint impoſitæ. Sunt autem hic; baſes ſtructiles, ſeſſiones ſtatuarum, columnarum, fabricarum, quæ à fundo conſurgunt, & ſuppoſitæ fabricæ ſuſtinent onus. Nec debentur tabulæ pictæ, id eſt, ſtatuæ & figuræ; quas antiqui catenis religabant, vel parieti affigebant: ut nec lychni; id eſt candelabra, quæ contignationibus & parietibus affixa, vel laquearibus religata dependent. *l. fundi.* 17. §. *quæ tabulæ. ff. de action. emt. Virgilius lib.* 1. *Æneid.* - - - *Dependent lychni laquearibus aureis incenſi.*

IDEM §. 1.

IDem Labeo ait: Prothyrum, *a* quod in ædibus [iterum qui] fieri ſolet, ædium eſt.

EXPLICATIO.

Prothyrum. a) Prothyrum, ut hic dicitur, ædium

ædium est. Est prothyrum, Vitruvio *lib.* 6. *cap. pen.* vestibulum domus; Lipsio 2. *Epist.* 7. repagulum è ferro, vel lapide, vel qua alia re utcunque depactum, arcendis à vestibulis ædium vehiculis & equis. Cujacio, *lib.* 14. *obs.* 1. velamen quo aditus ædium obtenditur. Hoc si ex tabulis factum, est pars ædium, utpote perpetui usus causâ confectum: alias non, cum tum non usus, sed voluptatis caussâ habeatur. *l. quæsitum.* 12. §. *Papinianus.* 23. *ff. de instruct. & instrum. leg.*

Lex CCXLVI.

Idem Lib. XVI. Epistolarum.

APud Labeonem Pithanon ita scriptum est: *exhibet, a* qui præstat ejus, de quo agitur præsentiam. Nam etiam qui *sistit*, præstat ejus, de quo agitur, præsentiam, nec tamen [eum] exhibet. [&] qui mutum, aut furiosum, aut infantem exhibet, non potest videri ejus præstare præsentiam: Nemo enim ex eo genere præsens satis aptè appellari potest.

Explicatio.

Exhibet. a) Exhibere tam ad personas,

quam res refertur. Ad res quum refertur quid ſit ſupra *l. plus. 22. ff. hic.* vidimus. Ad perſonas relatum, eſt, ut vult Labeo, ejus de quo agitur præſtare præſentiam. Et rectè, ſi exhibere generaliter ſumamus. Eſt enim in Edicto de libero homine exhibendo nihil aliud quam in publicum producere & videndi tangendique hominis facultatem præbere: *l. 3. §. ait Prætor. 8. ff. de lib. hom. exhib.* propriè extra ſecretum habere. *d. l. 3. §. 8.* Labeonis definitionem culpat Pomponius hic. Cum quia communis eſt; nam qui ſiſtit hominem in judicio; præſtat ejus de quo agitur præſentiam; tamen aliud ſiſtere, aliud exhibere. Tum quia furioſus, infans, mutus, putà natura, exhibentur, tamen habentur abſentium loco. Rectè quoad animum, non quoad corpus. *vide ſupra l. coram. 209. & ibi annot.*

IDEM §. I.

Reſtituit, non tantum qui ſolum corpus, ſed etiam qui omnem rem conditionemque redditâ causâ præſtat. & tota reſtitutio juris eſt interpretatio. *a*

EXPLICATIO.

Iuris interpretatio. a) Id eſt, id quod reſtitui debet

bet à juris interpretatione proficiſcitur. *l.* 173. §. 1. *ff. de reg. jur. l.* 19. *l.* 38. *ff. de uſur.* Hinc fit, ut longè plus ſit in reſtitutione, quam in exhibitione. *l.* 22. *ff. hic.* Proinde his verbis ſtipulationis. *Eam rem rectè reſtitui;* fructus contineri minimè ambiguum eſt. *l. hæc verba.* 73. *ff. hic.* Et qui rem reſtitui jubet, etiam de fructibus condemnationem facere debet. *l.* 36. §. 1. *ff. de rei vind.* Vide quæ diximus ſupra. *l. plus eſt.* 22. *l. reſtituere.* 35. *l. hæc verba.* 73. *l. reſtituere.* 75. *ff. hic.*

F I N I S.

Animadvertenda.

PAg. 76. lin. 21. lege juris. pag. 170. lin. 22. lege poteſtati. pag. 195. lin. 16. lege non. pag. 269. lin. 20. adde in Officina. Hinc. pag. 288. lin. 15. adde gentis ſtripes, tot. Cætera benevolus lector emendet.

